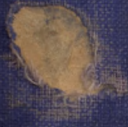
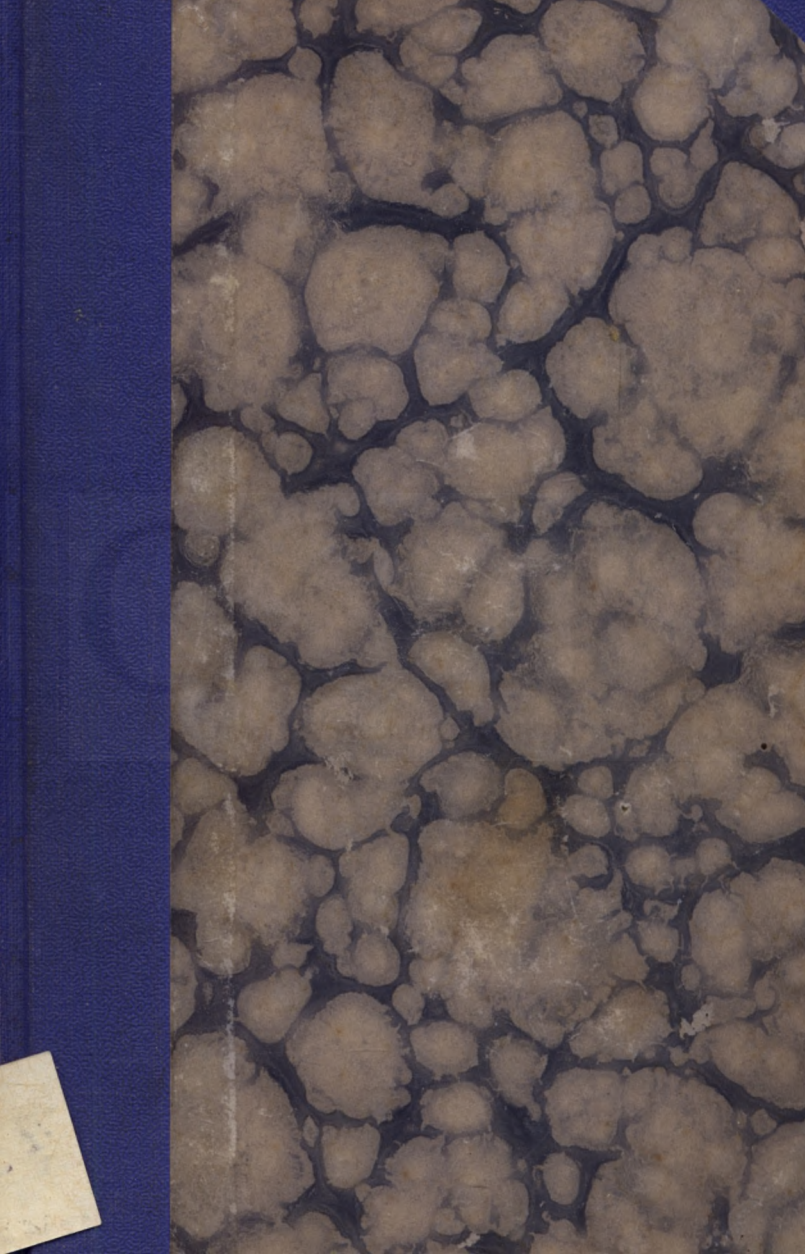

GELÁCSY
—
FÖRGETEG

M:5
71410 OSZK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

GULÁCSY IRÉN

FÖRGETEG

REGÉNY

SINGER-ÉS-WOLFNER-IRODALMI-INTÉZET-RT. KIADÁSA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

GULÁCSY IRÉN
FÖRGETEG

OSZK
KÖNYVTÁR

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

*„Non veni solvere
legem aut prophetas,
non veni solvere ...“*

(Maté 12. — 5.)

Wydawca: Instytut Wydawniczy
"Wiedza" Warszawa
1954 r.

OSZK

Instytut Wydawniczy "Wiedza"

ELŐMONDOM itt az olvasónak azt az esetet a Mihállal, amit már amugyis tud.

Mihály csakolyan ember volt mint sokmás, aki a keze után él. Nincs ezeknek külsején semmi megjegyzésre méltó. Szürkék ők, mint a lábakelt rögök, melyekből kigyőzködik a maguk mindennapját. Különbség csupán annyi köztük, hogy egyik buzáért marasztalja a suhanó fölletet, míg a másik a tengerire kívánná a jó, szárbaszökkenő napot.

Mihálynak a mások bogárzó kedve, a mások italos szándéka hozta a kenyeret. Bortermelő volt, mint a városi könyvekbe beirni szokás. Nem holmi boltozott pincéjű ugyan, azonban pár holdacska is nagy sor, ha valaki esztendőkön keresztül cselédkedett érte, míg félrerakhatott annyit, hogy a magáénak mondhasssa. A tulajdon magáénak! Bármi kicsi, de az övé. Ebből a nagy sárgolyóból az a fordulatnyi.

Ezért meriti kapáláskor még a kelleténél is mélyebben a szerszámot. Mindenféle ujdivatú bogárra azért csap le irtó haraggal. Ezért nem felejtí kivetni a baltát az udvar közepére, ha gyanus föllegek sötétlenek az égboltozaton. Mert szépen áll a szőlő — az ő szőlleje — s egy családnyi ígélet feszeng a megeredt bogyókban.

Történt azonban, hogy egyszer egész különös, rosszformájú föllegek jöttek a barackfa irányából s hogy ezek elfelejtettek a kivágott baltára tekinteni.

miértis nem tudhatták, hogy tilos nekik a maguk pusztító terhét a Mihály körülgondozott kis birodalmára szórni.

Cudar szél kerekedett, de olyan, hogy leültette a szembepróbálkozót. Legott az ég is felmordult. Villámok hasították meg a föllegek fekete tarisznyáját, s ezekből a repedésekből roppant csörgéssel kezdett hullni a jég.

Jég!

De milyen jég! Bizott akadt közöttte eleinte öklöm-nagyságú is. Jó, hogy beiklatott Mihály még idejekorán a tornácra, mert ha fejlágyon éri egy: menten elnyúlik tőle.

Onnan nézte hát aztán az ördögadta táncot.

Minél fehérebb lett a domboldal, annál feketébbre zordult a tekintete.

— Fele termés! — számolgatta.

Pocsékká ment ott azonban a másik fél is. De mikor az istenverés már a tőkéig ledolgozta magát s a szél a lemeztelenedett csonkokat kezdte kiborogtatni: Mihály elméjében végleg elsötétült a világító lámpás. Nagyot mordult, kitoppant az udvarra, markába a baltát, aztán neki a még megmaradt életnek! Ütötte, vágta, ahol csak érte.

— No Uramisten, hadd lám, mire megyünk ketten . . . !

*

Ime, ez volna röviden a Mihály közismert esete. Hogy most mégis elismétlem, ez azért van, mert rá kívánok világítani arra, ami *nem* szándékom. Mert valahol, ahol domboldal, tornác és minden elhatárolt, kicsinyes kis dolgok roppant fogalommá tágulnak: én hasonlót látok. A feltorlott istenverés ott sem odaütött, ahol nem fáj! De én nem akarok fejszét emelni a földcsúszásos magyar lankák szeretettel babrált, nehezen kitenyésztett szőlőtőire. Nem kiáltok pereátot

a magyar kiváltságos osztályra, melyet társadalmunk legnaposítottabb magaslatára plántáltunk, — mely alá mély, évszázados gonddal dús életlehetőségeket porlasztottunk, — melyet óva mentettünk minden gyanus, ujdivatú idegen bogár elől.

Nem, nem pusztulást hirdetek a pusztulásban, nem zavart a kúszaságban: csak termővé tenni ujjmutatom a túltápláltságukban elhevert, vagy meddő kóróba szökött erőforrásokat. *Kiegyenliteni* és nem *rombolni* a céлом. Hogy hol az Ut s hol a megtalált Ige: keresse arra hivatottak szeme!

Ha azonban valahol mégis megnyomottabban mordulna a tollam: bocsássa meg az a középosztály mely annyira fáj nekem, melynek eddig nyögnie sem volt szabad, mert vagy felülről hulló jéges eső, vagy alulról felkeseredett baltacsapások beleriasztották a kikívánkozó jajt. Bocsássa és értse meg az a középosztály, melyről soha sincs szó, — mely egyedül emelkedett arra a magaslatra, ahol megszűnik az én, mely túrt és szenvedett lábbal rugdosott ideálokért, mely kintől elfordult szemmel is rajongva várta a jövőt, ott hol már jelen sem volt, mely a romok kormos omlatagában, zúzott, facsart testét alig vonszolva: máris téglákat gyűjtött. Értse meg az a középosztály, mely élete árán szüli, maga-vérével táplálja ígérő jövővé a básztárd csirát, amit nagyszerű küzdelmében a fajért, a két széthúzó, hatalmas réteg a testébe kínzott.

Neked szánom ezt a könyvet, Magyar Közép osztály.

Nagyvárad, 1922.

I.

A fehérre meszelt, nagy, alacsony szobában könnyű pászmákkal imbolygott a füst. Nem haragos, tüzi-eredetű, csak afféle pipából-sarjadzó, gyorsan szertemálló. Körülfolyta az öreg ember szikár testét, amint dacos, vén cövek módjára lehorgonyozta magát az ósdi almárium elé. A hosszú, ezüsthéjű hajszálait, sárgásra szivódott bajszát is körülincselkedte, de Timár Pál most nem ügyelt rá. Pedig máskor órákig elnézte, mint mennek, jönnek a bolondosformájú füsthabok.

Vastag, dacos szemöldökseprűi felszaladtak a homloka közepéig, ahogy kitekintett a virágcserepekkel megrakott ablakon át a kerti utra.

Öt fiatal legény közeledett a porta felé.

Az öreg kedvetlenül szotyogtatta a pipája szárában le-föl akadékoskodó sancot. Félre is rakta, ugyis alvadozott benne a dohány. Majd megtömi újra, ha ezt a sort itt az unokákkal tisztábatette.

A csizmák feldöbögtek a garádon, a veréceajtó is megnyikordult, mint egy bajthirdető kiáltás.

Timár elmozdult az almárium mellől, letelepült a nagy diófa asztal elé. Ugy illik, hogy üljön, mikor amazok bejönnek.

— Aggyisten . . !

Az öreg csak szemöldökével intett.

Aztán odaszólt nekik, félvállon át:

— Mind ittvagytok?

Nem kellett erre válasz, nem is felelt senki. Tudták a legények, hogy nem beszélni hívták őket. Az öreg rájukfeszítette élesnézésü kék szemeit.

— Erzsébet hazajön — mondta kurtán.

Majd, mint egy szétnyílt könyv lapjait, átpillantotta az unokák ábrázatát.

Nem mozdulnak-e?

Nem. Álltak a legények, csak a szeplős Vince váltott színt. Hajával egyforma-vörösre futotta el a vér.

Pál tekintete függvemaradt rajta s ezen a nézésen — mint láthatatlan hidon át — most már szinte kizárólag felé indította a szót:

— Hazagyön, itthon is marad. Így határoztam. Az oskolákat mind kijárta, nem hányódhatik tovább gazdátlanul. Benne is csak Timár vér folyik, no!

Nagyobb nyomatékosság kedvéért az asztalra ütött, mintha az anyagba is bele akarná rögzíteni a maga visszavonhatatlan döntését. Ő a feje-veleje ennek az elszaporodott családnak. Csak nem fog kertetelni a saját unokái előtt? Ki portáján laknak? Nem az övé? Ki ad nekik bort, buzát, barmot, ki nyújtja meg egy darabbal a födele oltalmát, mikor megházásodnak? Nem ő? Élhetnek itt holtig jólétben, nála-vele, de szava, az nincs rajta kívül a házban senkinek. A föld az övé.

Fölállt az öreg és mint egy birodalmán átvonuló fejedelem, keresztülment a szobán.

Jártában döccent ki belőle a parancs:

— András, még ma lekaszálod a gyeppázsitot. Rossz így a szemnek, ilyen kúszán.

Egy pillantást vetett ki az ablakon, mintha még egyszer meg akarna győződni az állítása megokolt voltáról.

Aztán visszafordult a csizmája kemény sarkán.

— Boldizsár, a kerti-utat kavicsozd újból. Messzi-földről jön a lány, szégyent ne valljál vele. No! Illés meg Péter a ház homlokát fogják ujrameszelni.

Az ötben tovább hallgatott a megszokott fegyelem. A szólítottak összébbblazultak, mint akikről már lemúlt a dolgok súlya.

Az öreg lassu léptekkel közeledett feléjük.

— Vince, te majd a kocsi-lovakkal gondoldj — mondta egyenest rámutatva a szeplős legényre.

Az megrándult és visszaváltotta vörösből fakó színét. Nehányszor megpördült markában a süveg. Lefelé meredt a padlatra. Hemmegett.

Timár állvamaradt előtte. Mélyen a melléből mordult ki a hang:

— No. Tán szóltál valamit fiam!?

A vöröshaju a csizmája orrát nézte. Hunyorogtak az apró, savós szemei. Huzgálta a vállát, mintha láthatatlan békóból akarna szabadulni.

De aztán csak kibuggyant belőle a kezdet:

— Amondó volnék . . .

A többit visszanyelte. Mégis nehéz! Nem volt itt szokás visszaadni a szót, amikor a család fejtől indult! Ám ha megkezdte, nem hagyhatja annyiba. Becsület dolga ez!

A legény markában megint forogni kezdett a süveg:

— Nagypánk más mérővel mér a lánynak, mint nekünk!

Timár Pál rámutató karja megállt a levegőben.

— Nono te . . ! — kapta föllebb a fejét.

De a szeplős már bennevolt.

— Eddig a magunk urai voltunk. Csak nagypámat, meg magunkat szolgáltuk, — mondta és most már vissza is nézett. Eltáguló szeméből sötéten áradt ki az elszántság. Forró gyűlölettel égett a szájára a kérdés:

— Mit szolgáljuk azt a kenyérpusztitót, aki még csak nem is fajtánk! Timár Vince vagyok én! — A mellére ütött. — Nem voltam én még uri dámák cselédje!

Csönd támadt a szobában. A legények megfeszengtek, közelebb mozdultak egymáshoz. Valahol a lelkük különböző forráspontja alatt, mindőjükben ottfészkelődött ugyanez a szó. Négyen most már, négy élő testbe porciózott helyeslése voltak Vince kimondott igazának.

Az öreg egyetlen tekintettel végigsöpört rajtuk, de az arca olyan nyugodt maradt, mint akinek fölösleges dühhel toldani meg a maga erejét. Kurtán kopogott a hangja, mint a kövek közt továbbpattogó golyó:

— Nono. Hát iszen senkinek sem kell azt csinálni, amit nem akar. Vagyishogy Vince fiam, könnyen fordithatsz a dolog során. Ha nem hajlik a derekad a szó előtt: szedd a betyár-butort, erigy oda, ahol a tiédet várják! A magad portájára! Estig meggondolhatod. Itt pedig úgy lesz továbbra is minden, ahogy én mondom. Mindenki tudja a parancsot, elmehettek.

Megfordult és mintha máris egyedül lenne, az almáriumhoz lépett. Elővette a pipát, nagy gonddal vizsgálta, tenyerébe verte belőle a megkozmaált dohányt. Ujra szitta-fúttá. Hol kerekre, hol meg horpadtra vált az arca.

Azok öten összevillantak.

Vincére néztek. Egyszer merte: most már mondja végig! Legyen valaki valahára, aki végigjárja a sorát! Aki hangját adja annak, ami bennük és az apáikban fülledezik, három nemzedéken keresztül! Lássa meg ez a vén nagyhatalmas, hogy az *egy* mégis csak egy és hogy a *sok* másképp vélekedik, mint ő!

Vince érezte a beleszűrődő tekinteteket. Égették azok, mint a tüzes nyilak. Tudta hogy mire unszolják szemmel, a beléjökuszáradt hallgatásukkal, amazok. Tudta hogy őt nézik sorsuk inditójának, szószólójuknak és hogy az előbbi kezdeményezésével ő bátorította amazokat erre.

Megbökkent, fölvetette az állát.

Folytatni kellene, ahol az imént elhagyta! Vissza-

pattogni erre a nagy, dühítő nyugalomra! Megmutatni, hogy nemhiába biztak ezek benne, meri betétni, amibe beléfogott!

De csak lehorgadt az álla. A pillantását lassan elfordította a másik négytől.

Igen, így kellene azt valahogy..! De akkor szakad a part. Akkor felborul itt a világ! Mert ha ő most csak egyetlen szóval is elindítja az ellenkezés szekerét, ezek itt mind melléakaszknak. Egy sem marad hátra. Ugyanaz a vér folyik mindőjükben! És akkor aztán mit nyom a markukba, kenyér helyett? Kodusbotot talán?

Timár oda sem nézett az ácsorgóknak. Azért mégis látta a kidagadt ereket, a forrongó szándékot. Hüvelykujját szálegyenesen tartotta a nyitott pipakupakon, úgy várta a szót. Hogy az nem jött, nagy nessel csapta le a makkra.

Mint valami ébresztő jeladásra, lazultak föl a feszengek.

Egyik a fejével intett:

— Gyerünk!

Nyomottan, vállban előrebukva szorongtak az ajtónak. Onnan visszaköszöntek:

— Istennek ajánlom..!

De az öreg nem hallotta. Már csak a pipáé volt. A becsukott ajtó visszalélegzett, egynyájba verte a külön kipöffögött füstbárányokat.

Timár mozdulatlan arccal nézett az összebodrozott füstbe, aztán lassan megcsóválta a fejét, mintha így egymagában most már olyan társsal volna, akit feleletre érdemesít, kinek szabad vitáznia vele.

Visszaült az asztalhoz, újra átgondolni mindent.

Tulajdonképpen rég látta ő már a bekövetkező dolgokat. Tizennégy esztendő óta tudta, hogy jönni fognak. A pártütő unoka csak eleven fejet ragasztott az előre megrajzolt kép fölé. Igaz, ez a kép most

mégis sokkal nagyobb nyomatékkal testesült elé, semmint előre gondolta volna.

Ha valóban elmegy Vince, a két legizmosabb kar mulik el a családtól. Nemcsak unokát — véréből sarjadt vért — veszít el benne, de egy roppant termelő erőt, mely áldott győzködést példázott a többiek elé. Mellette lépésttartó akarattá izmosult a gyöngébb, nótára frissült a fáradt. És mit nyer helyette az összesség? Egy haszontalan lényt, aki három nyelven tudja ugyan megnevezni a kenyeret, de csak a kézzel, — aki megfesti az aratást, anélkül, hogy veleizzadna a verejtékezőkkel, — aki táncol, klavirozik, de aki soha egyetlen magot sem fog életté hajtani.

Kedvetlenül kergette szét tenyerével a játékoskedvű füstbodrokat.

Unoka helyett unoka! Jobb kezem helyett a bal. Akármelyiket veszti, egyaránt fáj az. De fájni fog itt a megmaradt is! Belegyülik majd tizennégy esztendő minden visszafogott viszálykodása! Mert ha ártatlan gyermek létére nem szivelték ezek, így nagyranőve, kiművelve, meg már éppen nem lesz megállása köztük.

De hát a muszáj nagy úr és neki akkor, mikor a gyermeket kiadta a házból, igazán nem volt sok válogatása. Fő, hogy menjen minél előbb és minél hosszabb időre, mert a sok kölykei jussát féltő aszszony közül egy még *megégetné*. Keveset tudott felőle aztán, hogy elkerült hazulról. Különböző, de mindég előkelő intézetekben tornyozták rá a kulturát, mert-hogy akárhol hányódjék, azt nem állta volna a Timár-önérzet. Pénzzel ellátta bőven, mintha kárpótolni akarta volna az életéből elsikkadt szeretetért. Csak haza ne jöjjön, csak az együttesbontó viszályt félrehárithassa a családtól, amíg lehet.

Saját meghagyására csupán hogylétéről irhatott olykor néhány sort, a falu jegyzőjére címezve. Egyet-

len egyszer látta, tizennégy éve, mikor egy őszi reggelen kiszólitották a portája elé.

Nagy ekhós szekér állt a tornác előtt. Egy lingár idegen dülleszkedett neki. Mintha most is látná a multba visszafordult tekintete! Kúszabetüs levelet nyomott a markába, a lánya irásával. Ő nyomban visszarándult tőle, de az ember két kézzel is tiltakozott, hát mégis fogvatartotta. Egy percre csodálkozássá gyöngült a tevékenysége; várta, hogy mi lesz mindebből. Az idegen ezalatt az ekhó kötelein babrált. Egyszer csak elszabadult a ponyva, vissza-lebbent a léckasra és kitárta a szekér belsejét. Mindenféle motyó tetejére ágyazva, egy kis lányka feküdt, aludt ott, mint valami kakasszó után visszafelejtkezett kis tündér?

Neki állvamaradt volt kezében a pipa. De mielőtt a káprázatból józan-magává ocsudhatott volna, az ember a gyerek feje-térde alá nyúlt és azon aludtában lenyalábolta mellé az utra. Azzal süvegelt, fel a szekér tetejére és pillanat alatt már csak a lovainak fölnyargalt pora látszott. Hasztalan héhózott ő, nem fordult vissza, hogy szótérthessen vele.

Ott maradt a levéllel, meg az alvó gyermekkel, akiről azt se tudta: ki fia-borja. Hiszen sejteni sejtette! De fenerossz sejtelem volt az. Nem arra való, hogy minden bizonyíték nélkül hitelt is adjon neki!

Akarta, vagy se, föl kellett bontania a leánya levelét.

Mi ütött ahoz a rosszfajtához...! Aki nem átallott éjszakának évadján elosonni az apai háztól, egy jöttment festővel! Aki szégyenbe piritotta a családot és akit ő, nemes Timár Pál, azonmód ki is tagadott, örökösen. Hiába volt a legkedvesebb lánya; hiába sirta magát koporsóba az anyja; hiába jött hire, hogy azok ketten meg is esküdtek egymásnak pap előtt: nem ismerte többé a lányt.

Még most, évek multán is elöntötte a keserűség,

mely annál nagyobb harag volt, mennél csordulóbb szeretet táplálta rejtett gyökerét.

Az egymástól elfutó betük közt aztán ott állt a magyarázat a gyermek fölül. Egy haldokló asszony kiáltotta papirra az anya utolsó félelmét, esküdte, átkozta rá immár teljesen elárvult porontyát az ő erősnek-próbált, gyámolító kezére. Úgy áldja vagy verje a mindentlátó Isten többi ivadékában és minden céljában, ahogy a senkitlen árvát pártulfogja!

Hasztalan gázolta földbe Timár Pál a levél szilánkjait, csak megmaradt minden sora a szívébe írva. Ott tüzelt az mindig, mint lappangó parázs a nagy házégés után.

A kimondott szavához ugyan lepányvázta magát, nem nyitott ajtót a megtagadottra, még a hidegágyon sem, de a kis Erzsébetre gondja volt. Hiányt ne lásson, ur maradjon, mint az apja. Mert hogy Szenicey nevet visel az unokája, azt csak nem felejtette el az öreg, hiába volt ez a gondolat egy mindig nyitott sebszáj a lelkén.

Most a leány hazajöttével átterjedt róla, újra ki-gyulladt ez a seb s mély különbséggé hangsúlyozta magát az egész család lelkén.

Egyszínüre fog-e az heggedni velük? Vagy megmarad kilüktető különéletnek, kielevenült horzsolásnak?

A kérdés előre megválaszoltan bukkant föl benne.

Fölkelt, kirázta a pipáját és visszatette az almáriumra. Arcára kiült a változhatatlan dolgok keménysége.

És mégis úgy kellett határoznia, amint határozott! Az ismeretlen unokát nem lökheti oda a nagyvilágnak! Az nem tehet róla, hogy az ő vére után való vér hordta életté. A különbségeket sem ő építette ön-maga és a család közé. Mindeddig nem volt egyéb,

mint csöndes beteljesítése a rajta kívül elhatározott sorsnak.

Fogta a süveget, kiment széjjelnézni.

A kiskertből ütemesen hangzott ki a sarló csesz-szenése. András jó harmadával a gyeppázsitnak elbánt már. Az egyformára nyirt torzsák keményen ágáltak fölfelé. Az egész porta környéke friss széna-illatban fürdött.

Az öreg megállt egy percre, épp hogy kedvét növelje a dolgozónak. Aztán kifordult az utra.

Boldizsár egy talyiga kavicssal jött rá szembe. A Gubica sekélyeséből hordta fölfelé. Lapát volt a vállán keresztülvetve.

— Az apraját keresd fiam, csak a legapraját! Még meg is rostálhatod, ha szép munkát akarsz, — mondta az öreg.

Illést meg Pétert is helyén találta. Meszet oltottak a nagyudvar közepén.

— Le ne égessétek! — vetette oda nekik.

De a tekintete már oldalt fordult. Vincét kereste.

Csöndes volt az istálló tájéka, semmi cselekvés sem mozgott ki belőle.

Homloka redőkbe futott. Megcsóválta a fejét. Elhaladtában azért bevetett egy pillantást a nyitott ajtón.

A lovak legyesen csapkodtak, dobogtak, zörögtek a láncsal. Arrább egy sarokban — vörös fejét két öklére polcolva — ott gubbasztott a legény. Tétlenül, a nagydolgu! Némán, a rigófüttyü!

Az öregén átnyilalt egy ütéssel a lelkével rokon fájdalom. Hiszen beszéd és indokolások nélkül anynyira megértették egymást, ezek a közös talajból életté-dagadt emberek!

Már szóra tágultak a keményen összefogott ajkai, de mire nyelve hegyéig ért volna a meglágyult hang, nyaka egy ellenszegülő döccenéssel visszapattant.

Nem jár utána! Nem lesi a kedvét! Azt nem éri meg!

Fölvágta a fejét és fiatal hévvel visszament a házba.

Üresen maradt ebédkor a széke-tányérja Vincének. Délutántájt azonban kocsizörgés hallatszott be az udvar felől.

Az öreg kitekintett.

Vince taszigálta ki a homokfutót a kut mellé, mely előtt két telicsöbör viz várdogált. Gyszi meg Ráró fényesre csutakolt szőrrel, kiagyusztált patákkal, szabadjára engedve legénykedtek a megriasztott tyúkok között.

II.

Vince letoppant a földre, pokrócot terített a meghajtott lovakra. Majd kendőt vett elő, tisztára csapkodta vele a poros csizmáit. Félkézzel bekapart a süvege alá, aztán ráült a kocsi hágcsójára és mogorván bámult maga elé.

Előtte, egy félrerugott kő mögül, százlábu bogarak rajzottak széjjel. Azokat nézte. Utóbb lehajolt fölvelt egy pálcikát és piszkálni kezdte őket.

Az őrházból hasító tisztasággal csendült ki a hármás harangjelzés. A hang megint csenddé lanyhult, míg a közeledő vonat ismét beletrombitálta a dübörgő kerekek zaját. Néhány pillanat múlva a vonat bepöfékelt.

Vince még erre sem mozdult. Akinek baja van vele, majd megtalálja!

De a magáravett nyugalma belső fészkelődést tart. Kivetett mellében mintha folytatódott volna a vasbarom morgása.

Lopva kikémlelt a szemöldöke alól.

A vonat újra megindult. Nehány parasztnyecske lépdelt el mellette, külön felé irányított viháncolással.

Megvetőleg sörcintette elébük hozzáférhetetlen voltát. Majd arrébb-rándult a tekintete.

Kint a pályatest mellett, a leforrázott, kisült akácfák közt, egy fiatal urihölgy álldogált gyámoltalanul. Magas alakja lányos kezdődésekkel próbálkozta a jövő nő. Feje — mint eleven piesz-

tálra hangsúlyozott kivirágzása a pompás törzsnek — öntudatlan büszkeséggel trónolt a kissé hosszúra nyúlt nyak fölött.

A legény markában megugrott a vessző.

Nem ismerte, sohasem látta a gyülölt rokont. De ebben a percben kétséget kizárólag tudta, hogy ez az. A vér tájékozódott benne; lehazudhatatlan közössége az egyből-eredt húsnak.

Különben ilyenek is képzelte, előrelapozó, hangtalan fülledezésében. Ilyen úri magas-törékenynek, kicsit sápadt arcúnak, sötét hajjal és olyan szemekkel, melyek titokzatos feketéjükbe szivják a tekinteteket.

Most már hosszasabban merte mustrálni, mert — ami szintén egyezett a várakozásával — a lány ügyet sem vetett rá. Látható aggodalommal váltig a poggyászát kerülgette, mint valami hirtelen elébetornyozódó, váratlan akadályt. De hogy megfogja valamelyiket, az nyilván eszébe sem jutott.

— Csak lesd, hogy megszakítsam magam érted! — örvendezett magában Vincee és nyugodt lassúsággal tömte meg a pipáját.

Idő van mindenre, míg amaz ott ráeszmél, hogy: magad uram, ha szolgád nincs!

Minél tehetetlenebbül szorongott a leány, annál jobb kedvre gerjedezett:

— Ne lajhár, ne .!. Hát a kezed mire való? Tán parádéból lóg ott a szárán .!.!

Megdörgölte az orrát és maga elé röhögött. El tudta volna nézni ezt a vergődést, estig.

De nem tartott soká a gyönyörösége. Kisvártatva az őr ballagott elő valahonnan. Létrát hozott, a lámpának támaszotta s feldöcögve rajta, kormos ronggyal törülgetni kezdte az üveget. A leány melléje lépett, néhány szót váltott vele, mire amaz kifordult a létrán, a kocsi felé mutatva. A napszállat elfolyó vére olyanná túlozta, mint egy ölni terpeszkedett hóhért.

Mintha kevesellné a fa alá készített zsákmányt s a legény felé követelőznék és még rajta is átfutva, távoli sokakat hívna fölemelt ujja. Aztán visszafordult s kölcsönzött rémségéből közönséges önmagává zsugorodva, megint leimbolygott a létrán. Megmarkolta a bőröndöket, indultak kifelé.

Vincének mozdulnia kellett. Hirtelen kiujult dühhel ráncigálta le a lovak takaróját, rút szitkozódásban cibálva le a szenteket a mennyből. Rárót minden ok nélkül úgy orrba-vágta, hogy az ijedten hátrált bele a kiséfába.

A kettő ezalatt odaért s a leányból kibátortalanodott egy zavart köszönés. Ő köszönt elsőnek.

Vince morgott valamit, de a süvegét a fején hagyta. Kezdett felkászolódni a bakra. Ujjal sem ért a csomagokhoz, melyeket az őr nagy szuszogások közepett tuszkolt fölfelé.

Erzsébet kétszer is szóra mozdult. De egyetlen pillantás a legény sötét arcába, belefojtotta a hangokat. Elijedt nesztelenséggel kuporodott fel a hátsó ülésre és magára terítette az uti takarót.

Vince hátra sem fordult megnézni, hogy rendben van-e, mehetnek-e már? Hallotta ő a rugók nyirkóságából, hogy kelletlen utasa elhelyezkedett!

Közévágott a lovaknak, megindultak rohanvást.

Erzsébet rémülten kapaszkodott meg s a szépmetszésű szemeit könnyek futották el. Ez a fogadtatás annyira különbözött attól, amit haza-izguló éjszakákon magának kiszinezett! Az első benyomás megütötte, keservesen megfélemlítette bizakodását. Könnyein át roppant idegenkedéssel találgatta: ki lehet ez a vad-külsejű, visszataszító idegen!? Abban a világban ahonnan jött, közlékenyek, szolgálatkészek voltak az emberek és a legegyszerűbbekben is volt egy árnyalatnyi modor. Soha, egész életén át sem találkozott ilyen szemekkel, melyekben megforgatott kések villognak.

Vajon mért gyülöli ez itt...?

Nagy erőfeszítéssel igyekezett legyűrni a lelkében feltolakodó idegen érzéseket.

Hogy a környező józan dolgok látása visszaadja nyugalalmát, megtörülte szemeit és körülnézett.

A fehérormú hegyek helyett — melyeket úgy megszokott és megszeretett — itt csak a fülke ablakából elunt síkföld terjeszkedett, alatta-futva az üres horizontnak.

A korlátlan távolságok egyszerre végtelen egyedüllét érzetével nehezdedtek rá. Mintha a kedves kis svájci nevelőintézet kapujánál magamögött hagyta volna az egész mozgó életet és most rohanna bele ismeretlen, sötét fuvarosával, a mozgástalan semmibe.

Közönyös zsibbadtság szállta meg. Már nem félt. Időbeli érzéke is beleolvadt a körülvevő unalomba.

Csak a faluhoz közeledve élénkült meg ismét. A kezdődő házakból eltakart élet lüktetett ki és a fenyegető ürességen két győző karral ölelkezett át a kis templom keresztje.

Különben meglepte a kezdetleges, apró viskók egyformasága. Ugyanaz a két szűk ablak, az a keskeny, utcára-bizalmatlan, befelé megnyilatkozó építkezés, mindkét oldalon.

Ki tanítja ezeket az embereket így építkezni?

A templomon túl új cserépfödelű háztömb bukkan föl, szinte akkora kiterjedéssel, mint a fél falu. Valóságos telep. A főépület élesen vált ki az alkonyodó háttérből.

Erzsébetnek nagyot dobbant a szive: ez az.

Bevallatlan szorongástól könnyebbült meg. Erősen fejlett szép-szeretete örült az új otthon csinoságának. Tudta ugyan, hogy rokonai egyszerű földműves parasztok, de a falu egész magyar-értelmű faluvoltával csak azóta jött tisztába, mióta a határt átlépte.

Egy-egy nyomorúságos külsejü viskónál rettegve figyelte: nem lassodik-e mégis a kerekek futása? Nem rántja-e vissza a gyeplüt ez a mogorva dromedár?

A lovak azonban egyenest a főépületnek futottak. Egy merész kanyarodás és már bent is voltak a szélesretárt kapun.

Erzsébet bontakozni kezdett a takaróból. Szíve — mintha a kezdődő új élet beharangozása lett volna — a fülébe lüktette: „most most!“... Mintha minden attól függött volna, amit ez a perc hoz...

Az udvar üres volt. A tornácon csak egy csepűszin hajú, feszes-kékbe öltözött öreg ember álldogált. Mikor a leány leszállt, mindkét kezét előrenyujtva közeledett felé.

Erzsébeten megfoghatatlan melegség futott át, mely mintha a másik testből áradott volna belé. Még tétovázott egy pillanatig. Aztán a közeli összetartozásnak egy sugalatszerű érzése meglóditotta, odavette az ősz férfi karjaiba.

Elfulladt izgalommal lehelte rá a megrengő, erős mellre:

— Nagyapám!

Az öreg mégjobban odafogta magához a könnyü, illatos kis fejet. Mintha ebben a meglelt ölelésben tizennégy elkallódott esztendőt egyszerre ölelt volna rajta. Állandóan mellette élő összes unokáiban sohasem érezte magát ennyire nagyapának, mint most, ebben az idegenné-hárított, eleve megacsarkodott egyben. Aggodalmi hirtelen elolvadtak a testéből eredt test közeli melegétől, melyre megindultan cirógatta rá eddig gazdátlan gyöngédségét:

— Te macska, te... Te kis árvám..! Ej no! Bizony még megfojtod nagyapádat..!

Szelid mozdulattal eltolta magától:

— Hadd lám, mivé kupálódtál! Bizony még gránátosnak készül ez a nagylány! Hát a szemed mért

nem mosod meg lelkem? Kormos az tán, hogy úgy feketéllik.

Erzsébet visszatalált a saját nevetéséhez ezekben a simogató szókban, melyek — merő gyöngédségből — egy apró gyermek értelme alá voltak szabva. Fiatal rajongással nézett a szép, tiszta öregre, aki telített szeretet volt, szeretet, amit kifelejtett a sors az eddigi életéből. Az öreg ember egyszerű volta csak fokozta az érzések közvetlenségét; valami meleg, kemence-sarokban elsuttogott dajkamesévé színezte az új képre fölnyílt életet.

Timár Pál — miután kellőleg kigyönyörködte magát unokájában — visszatérő gyakorlati ösztönrel mindjárt helyére is igyekezett illeszteni az összesség gépezetének ezt az ujonnan begördült kerekét.

Bekiáltott a házba:

— Kati te..! Hé asszonyok! Mozogjon csak elő valamelyikötök!

Már rég ajtó elé készített várakozás zördült meg egy kilincsen. Az elnyílt résből kiduzzadt egy fehérkötös, nagyon-gömbölyű kis asszony. Felül lehetett az ötvenen, de nem látszott meg rajta. Szeme — mint két napsütéses tó — fiatal derüvel csillogott és mindég mosolyraálló ajkai közül harminckét ép, erős fog gyöngyözött elő. Ugy jött, mint aki gondolatban, vágyban már régen rohant, minden akadályon keresztül és mint akit most meglepett a dolgok egyszerű volta.

Erzsébet arcán egy szétszórt mosolyban futott át a zavar. Nem tudta: szolgáló-e, vagy házhoztartozó ez a kendős nénike.

Meghajolt, aztán állvamaradtak egymással szembe. Timár az asszony vállára tette a kezét.

— Katalin te, — mondta komolyan — jut még eszedbe, mikor a Borcsa húgod árváját a két karodba fektettem..? Elmúlt annak innen-onnan tizennégy esztendeje. De a te elméd nem felejt egy-

könnyen! Akkor te voltál egymagad jószívvel az árvához. Most itt áll előtted megnövekedve. Már nem kell féltened, hogy megétedek ezek a fenekedők. De azt is tudod, hogy keveset engedtek a régi gyűlöletből. Gondod legyen rá, rajta tartsd a szemed. Bántódása ne essék. Isten után számolsz róla nékem!

Az utolsó szók kárba veszttek. Nem hallott azokból Katalin semmit. Érzékeny lelke — mely a legkisebb érintésre túlcordult — olyan kanyargós zokogásba billent, hogy beillett volna siratónak.

Arca elé csapta két kövér tenyerét és felsivalkodott:

— Jajjaj, a Borcsa! A Borcsa..! Borcsám, én-egyszegény húgom..! Hogy így elmentél..! Hogy így itthagytad ezt a senkitlen árvát..! Jajj, hogy olyan keserű kitagadottságban köllött lezárnod a szemed! Verte volna meg a Jézuskrisztus azt a bitangot!

Timár Pál összerántotta a szemöldökét s egy fűrésző pillantással átfutott Erzsébet arcán.

A lány sápadt volt és mint egy magáravett, fakó álarcból, úsztak elő a szemei. A néhány szóból kiértette, nagyjából-való egészé rakta saját élettörténetét.

Maga a történet sötét volt ugyan, de már messziesett tőle. Azonban volt, ami fájó horzsolással egész közélről érte eddig kialakult énjét. Az, amit nagyapja a rokonok gyűlöletéről mondott. A lehántolt illúziók itt vérvő mezitelenné sajdultak, elnyomva az első perc rajongásának örömet.

— Tehát gyűlölnék — ismételte visszahullottan, mig mellette az öreg hangja mogorván zördült:

— Tartsd a nyelved, asszony! Nem azért hívta-
lak, hogy itt pucsálódj, mielőtt egy tál vizet is adtál volna ennek a szegénynek, tisztálkodásra!

Ez hatott.

Katalin gyorsan megtörülte kötője sarkával a szemét és elködlő szomorúsággal ébredezett a jelen pillanatra.

Mentegetőzve szólt:

— Szüzanyamáriám! Milyen is már az ilyen vén bolond! Elfelejtí minden dolgát, azt' csak bögni tud. Mék már, mék, adok én mindent!

Megdöccent és igyekezetében futni próbált, úgy, hogy túlméretezett hústömegei mind rezgésbe-jöttek.

Azonban a veréce-ajtónál megint megállt és tanácstalanul fordult vissza.

Erzsébet tekintete belekapaszkodott nagyapjába. Kérdések értek a szájaszögletéig. De az öregember szemei zárkóztak maradtak, mint két belülről elfüggönyözött ablak.

Megértette, hogy saját tapasztalataira utalják és Katalin után nézett, aki félszegül integetett felé az ajtóból:

— Gyöjjön már virágom!

Majd, mint egy nehéz nyeléstől megnyujtott nyakkal, tette hozzá: kisasszonykám!

Ez esett hát olyan nehezére! A megszólítás!

Erzsébetnek akaratlan mosolyra húzódott a szája.

— Megyek, — felelte s Timár Pál megkönnyeb-
bülten látta őket eltűnni a házban.

— Hamar meglelik egymást! — gondolta meg-
nyugodva.

Katalin ezalatt tágas, alacsony szobába vezette a lányt. A falak még nedvesen izzadták a friss mesze-
lés szagát. A mennyezet gerendái sárgára voltak su-
rolva. Négy magasratornyozott ágy állt egymásnak-
vetett háttal, s a tarka-terítővel letakart asztalon, egy
kockás bögrében, kerti virágok illatoztak. Az ágyak
fölött szenteltviz-tartók, búcsúkon vett, barnanyo-
mású képecskék, olvasók lógtak, legcsekélyebb izlés
nélkül. Tarka fali naptár, egy képeslapokból és papir-
virágokból legyezővé lehetetlenkedett kombináció,
meg néhány kezdetleges vásári gyorsfénykép, egészí-
tette ki a szoba diszítését.

Erzsébet körülcsodálkozott:

— Miféle helyiség ez, nénike? — kérdezte.

Katalin legott hálásan kapott a megindult szón. Fölengedő fontoskodással huzgálta a szemöldökét.

— Hogy e micsoda? — magyarázkodott. — Hát istenárvának menedéke. Mi más is vólna! Itt húzódnak meg a párjukvesztett özvegyek, meg akiknek kidült apjuk-anyjuk. Ugy mondom, ahogy van.

— De négyen! — ámuldozott a lány.

Katalin csak az orrát dörzsölte s olyan garral vágta ki, mint a nyerő kockát:

— Nem négyen, ha heten! Mert ollyik ágyra kettő is esik. Hajjaj, sok az ágrólszakadt ebben a földi életben...! No de azért megférünk szépen. Hajadon a hajadonnal, özvegy az özvegyi-sorban lévővel.

— És én? — kérdezte szorongva Erzsébet, akinek egy uj ijedelem fogózott meg a hangjában.

A nénike szögletesen gesztikulált rá vissza:

— Ó, ammás! — mondta vigasztalólag. — Ilyen finom kis virágszál mellé csak nem fektetek valami vadparasztot! Már hát úgy mondom, ahogy van. Tudom én mi illik, mi se.

A bubos kemence szögletébe mutatott, hol fehér gyolcslepedővel letakart ágy állott.

— Mind magam szűttem a vásznát! Magamfosztotta tollal vetettem meg a feje-alját, kisasszonykám!

Erzsébetet elfutotta a hála, melynek tudatlan szomorúság képezte a medrét.

— Nem vagyok kisasszony, — mondta, mint egy trónjáról lelépő fejedelem. — Szólitson csak a nevemen, hisz én is családtag vagyok.

Még meg is simogatta a jó öreg nő kezét, hogy azon át méginkább önmagára bizonyítsa az együvé-tartozásukat. Igy eszelte ki ő ezt az intézetben.

Az emlékre fölsóhajtott: az intézetben...!

Már elérhetetlen távolságban érezte a karcsú, kedves épületet, magános kis szobáját, ahol a finom bútordarabok, kevés, de izléses műtárgyak mind-egyike ott állt, ahol épp állnia kellett. Azonban, mint egy veszedelemre-lobbanható zsarátot, legott elnyomta a gondolatot. Egész lényé egyetlen nagy igyekezet volt: kedvessé, jóvá, széppé magyarázgatni önmagának mindent, amit az első percek elébedobtak, hogy a későbbi megszokáson át belesímulhasson az új környezetbe.

Köszönetet mondott Katalinnak, aki cifra mosdótálban friss kútvizet, háziszappant és durva, szöttes törülközőt tett elé.

Mig mosdott, a jó öreg elérzékenyülve nézte:

— Óh radnai Szentszüz, aki ezt látod..! Hát nem világra olyan, mint az anyja volt?! Olyan az! A szeme; a takaros kis orra; az a drágalátos szép szája...

Erzsébet megszárogatta az arcát, mely hamvas lett, mint a kora-juniusi gyümölcs. A hasonlatosság említésére a kérdés — mely nagyapja tekintetéről visszapattant — most megint kikiváncozott belőle.

Összehajtotta a törülközőt, hogy ne kelljen egyenest az asszony szemébe kérdeznie:

— Katalin néni, bűnös volt az én anyám?

A jó nő összekulcsolta gyomrán kövér kezeit s kimondhatatlan áhitattal nézett föl a mennyezetre, mintha Isten és a szentek — akiket folyvást idézett — pontosan a mestergerendák közt álltak volna készenlétben.

— Csak tik tudjátok, hogy olyik ember több vétkekkel gyön e világra, mint amennyivel ő elköltöztött..!

A lányról leszakadt egy nagy teher.

Nekibátorodott a maradéknak:

— Hát az apám..!

Az asszony kizökkent most ellágyult hangulatá-

ból. Pattintott három ujjával, mint aki mindjárt táncba szökken:

— Hejnye, be gyönyörű, ékes szál ember volt az...! És micsoda egy úr! Ha a sátán helyébe ő kísérti meg dicsőséges Szentmargitot, aligha gondolkozóba nem ejti!

Szokása volt az öregnek, hogy kedves szentjeit — kiknek nevét egész nap szájánhordozta — olykor a legsikamlósabb helyzetekbe állította be. De most észrevette magát s nyomban helyreigazítólag tette hozzá:

— Elevenen kéne elszáradnom, ha rosszat mondanék róla. Nem volt annak a tizparancsolattal semmi baja! Csak hát úr volt! Úr! Ez az öreg hiba. Ezért köllött Borcsának kitagadottan élni! Jajjaj szentem, nem tudja elhinni az ilyen vadparaszt-féle, hogy jóval is járhat az úr a háza körül!

Erzsébet útját igyekezett vágni az újabb siránkozásnak.

Szinte kurtán szólt:

— Akkor mért átkozta meg, mért átkozzák még mindég?

És a hangjában öntudatlan odaállás volt a megacsarkodott kulturlény mellé, aki elődje volt a gyűlölettiporta úton, akit — mint hegybeszökő kikristályosodását az emelkedett értelmiségnek — nem birt megemészteni ez a sokak gyomrából összetevődött, rengeteg gyomor.

Az öreg zavartan nézdegélt oldalt.

— Az ember úgy ugat néha, — mondta mentegőzve. — Kivált, ha elfogja a bánat.

A leány hallgatagon vette tudomásul ezt a visszavonást.

Künn erősen alkonyodott. Katalin lebocsátotta a zsalugátereket s meggyújtotta a lámpát. Mikor az asztal közepére állította, keresztet vetett és köszönt:

— Jóestét kívánok!

Az udvar egyszerre mintha megelevenedett volna. Nehéz léptek dübörögtek el az ablak alatt. Hangos beszéd, héhózás, majdmeg szerszámok, vaseszközök csörömpölése hallatszott be. Egy szekér veszettül zörögve hajtott át az udvaron. Nyomban utána női kacarászás és gyermeklárma csattant fel.

Az öreg kifelé bökött vastag hüvelykével, melyet előbb megvont az orra alatt.

— Előjöttek, — mondta. — Előjöttek a földekről. Jó is lesz bémenni most már! Én meg az estéli után nézek.

Erzsébet engedelmes gyermekké lett hirtelen támadt szorongásában. Mégis nagy vizsga volt ez, belépni egy csomó vadidegen ember közé, akiknek sem gondolkodását, sem szokásait nem ismerte! Akikről csak annyit tudott, hogy gyűlölik!

Elfogultan lépdelt Katalin után a hosszú tornácra kereszttül az alacsony, nagy szobáig, ahol előző nap Timár Pál tartott megbeszélést az unokákkal. Mikor kezét a kilincsre tette, egy percre becsukta a szemét, mint a vízbeugró, az elhatározó pillanat előtt. Aztán bennvolt.

A fehérre meszelt falakat széles asztalok futották körül, patkó alakban. Rajtuk tányérok, kanalak, magasratornyozva várták a szétosztó kezét. Középuött, a főhelyen, már ott trónolt Timár Pál, pápaszemmel a szemén. Ujságot olvasott. Rajta kívül még nem volt senki a szobában.

Erzsébet jöttére föltekintett az üveg mögül és nyájasan magához intette. De most másnak látszott. Most a belül lejátszódó érzelmek nem ütköztek ki többé az arcára. Lelki pongyolájából feszes önuralmába öltözött vissza és az az előmlő nagy nyugalom, mellyel magamellé kínálta a lányt, sokkal többet, sokkal tudatosabb lényt sejtetett benne egy közönséges, vén parasztnál.

Erzsébet olyan tekintettel ült a mutatott helyre,

mely nem akarja a sokak szeme elé állítani a csak-neki magának fölfedett embert. Az öreg nem szólt, így hát ő sem beszélt. Csak megbujt a kezére fektetett kéz meleg takarása alatt. Nem kerülte el a figyelmét azonban, hogy ez a kéz minden kidolgozott izmossága mellett is finomvonalú s a körmök tiszták, gondozottak...

Végre nyílt az ajtó. Aztán, mint valami széles szárny, mely belelibbente magát a mozgásba, folyton tárult, csukódott.

Kimosakodott, szépnövésű férfiak — ingujjban, mellényben — aggyonistenkedtek oda Timár Pálnak. A fekete paszomány úgy fonódott át némelyiken, mintha keretek közé igyekeznék szorítani a szöveten átjátszó, roppant mell-izmokat. Ötvenéves-formák lehettek az emberek. De később jöttek fiatalabbak is. Az unokák. Asszonyféle egy sem. Annak lábón a helye, mikor a férfi uj erőt eszik magába.

Erzsébet megfeszengett. Nem mintha mást remélt volna — finomabb, öltözöttebb rokonságot — hisz Katalin láttára jóelőre elkészülhetett arra, amit a többiektől várhatott. De az első rápillantás átütött rajta és ez a tekintet sötét volt, mint egy bevilágítatlan tárna. A többieket néznie sem kellett. Érezte hogy mind így tekintenek rá, hogy a tömeg a kezdeményező érzelmét veszi föl, sokszorosítja ki magából és hogy a gyűlölet így megtestesülve: sokkal fullasztóbb, semmint elképzelte... Ha legalább hangokba költözött volna, hogy ő is kifejthette volna magát! Egy kölcsönösen egymás felé egyengetett útban talán összetalálkozhattak volna! De senki sem szól hozzá, a szemek az első pillantás után lesiklottak róla, mintha nem is léteznék.

Ehezfogható félszeg helyzetben sohasem volt. Körötte egy csomó ember, kikhöz a vérség füzi; akiknek ételéből enni, italából inni fog ezentul; és nem látta semmi módját annak, hogy velük magát meg-

ismertesse. Pedig bizonyítva van valami formáságuk erre ezeknek is! Csak ő nem tudja.

Valahányszor az ajtó nyílt, összerezett, mint aki kötelességet mulaszt. De azért ülve maradt.

Végre kezdtek felhordani a vacsorát. A férfiak különváltak. Az idősebbek sorbaültek a főasztal körül, a fiatalabbaknak a patkó két ága jutott.

Erzsébet lesütötte a szemét, hogy elkerülje a barátságatlan pillantásokat. Csak a szomszédját nézte meg egyszer, lopva.

Összevont szemöldök, lefüggő, hosszú bajusz, kissé hajlott orr, előre-hátra őrlő áll...

A tálakban gulyás volt, piros, hosszú lére. Csípett, mert ez a csodálatos étel, melynek illata csábított, élvezete büntetett.

A csontokról általában kézzel tépték a húst, Timár Pál kivételével, aki kést villát használt. A kenyeret késsel vágják. Mindenki sietett s amennyire tehetett, rátehénkedett az asztalra. Csak az öreg ült egyenesen, könyökét könnyedén magához tartva. Öntudatlan magasabbrendűség áradt ki minden mozdulatából, ami jobban táplálta a lányt a torkán leszornyúzkodott, égető falatoknál. Szerét ejtette, hogy félretolja a penitenciás tányért és a lehajtott, csemcsegő fejek fölött körültekintett. Szeme egyenesen belefutott egy másik, ráirányzott nézésbe.

Az oldalasztalnál ugyanaz a vad dromedár ült, akit kocsisnak nézett, aki az állomásról behozta.

Egy percre még fölkiáltott benne a meghajszolt lélek: — tehát atyafi! Talán nagyon közeli!

Aztán meghajtotta a fejét és tovább hallgatott, megvert, végleges hallgatással.

Az ő számára nem jöhetett több meglepetés. Az első óra eléborította minden rosszát.

Lassankint elült a táplálkozás mancsoló zaja. Egy-két száj még hörbölt, majd pipák kerültek elő a

csizmaszárból, mellényzsebekből. Az emberek rágyújtottak. Jóllakott beszélgetésben nyúltak el.

— Hogy ereszt a széna? — kérdezte Timár Pál, Erzsébet szomszédjától.

A lefüggő bajusz árnyéka — mint két kurta kis kígyó — megvonaglott a fehér abroszon.

A férfi hümmögött. Nehezen kotorta elő a bele-rozsdásodott hangokat.

— Csak no! — felelte aztán. — Savanyú lesz idén is. Lucskos a rét. Az. Venni kéne. De hunnat?! Nincs itt semerre. Sehun semmi... Éhenvész majd télen a jószág.

Szemközt egy, rákönyökölt az asztalra, úgy tódította:

— Húzhatunk, vonhatunk mink, akár a barmok. Nem érvényes a munka. Ha eccer kevés a föld ennyi népre... Vagy búza, vagy takarmány! Vagy mink pusztulunk, vagy a jószág. Másképp nem telik.

Erzsébetet új figyelemre élesztette a megindult eszmecsere. Az odavetett beszédben annyi nekibúslakodás lappangott, hogy a saját szomorúsága belévonzódtott, mint egy mély gyűjtő medencébe. A szavakban már lélek volt és félrehúzott fürkésző ablak a kutató szemnek.

Különben úgy látszott: rége sebe ez a családnak. Timár Pál maga is elkomorult. Néhány legény oda-települt a másik asztaltól, köztük a vöröshajú. Különös áramfejlesztője lehetett az indulatoknak, mely, mint egy láthatatlan vezetéken át megkeringve, egyszerre fellobbant a többiek arcán is.

— Az a nyulak kergetője! — vicsorogta ki összeszorított fogai közül. — Az az oka mindennek! A lovag úr! Zamonszky! Hogy fojtották volna az első fürdővizébe! Egyasszonyával, egykőlykével ezer annyi földet bir, mint mi annyian. Nálunk az ember házasodik. Náluk a föld. Mink csak hordjuk ide a sáskasereget, szaporodunk, mint a gomba. De a föld, az

marad annyiba. Az nem lesz több, ha kevesebb Sodorja a víz is. A Gubica ma egész karajt lekapott a parthól. Hogy az Isten száritaná ki eccer!

Timár kedvetlenül intett:

— Nem jó beszéd az ilyen, — mondta komoran.
— Mindenki tart a maga jussára. Hát te Vince, odaadnád-e szűröd, rádvalódat, ha más lekivánná? Ami a lovagé, az az övé.

Vince sodort egyet a vörös bajuszán.

— 'szen én se úgy gondolom, hogy: „hocideviszem“! De látható hogy amint ma van, nem jól vagyon. Mert ahogy szaporodunk, úgy kéne terjeszkednünk is. Hozzáfogni új tagot a régihöz. Vagy bérletet legalább! Kaszáló! Jó föld. Puha; zsiros; az kéne..!

Mig beszélt, kéjes sóvárgás ömlött el az arcát, mintha egy csodálatos étel ízét forgatná a nyelvén. Ajkai lefelé szorultak. Ujjai egymáshoz dörzsölődtek. Mintha minden érzéke belefolyna ebbe a szörnyű vágyba, mely rajta kinyilatkozott mindnyájuk vágya volt. Az örök ember örök győzködési kedve lobogott savós szemeiből, mint egy roppant követelőzés.

Timár Pál megfontoltan bólogatott:

— A régi bérlet is lejár. Azt legalább meg kén' hosszabbítani.

— Azt meg! — szakadt bele Erzsébet szomszédja. — Azt meg! — ismételte. — Csak vólna kivell! Mert hogy az irodában sincsenek egész belénknyugodva a forgók miatt. Azzal a kevés trágánkkaal, amink van, inkább a magunk földjét javítottuk, mint az övéket, a bérföldet. Az a vizeskapcával főbesujtott tisztartó ki is mondta a multkor, hogy: „nincs föld, nincs föld a parasztnak, — aztmondja — mert tik csak kiveszitek az erejét! Kiuzsorájjátok, aztán mire visszakerül hozzánk, már nem hijják semminek.“

— Még eléheznek! — tört ki a düh a legényből.

Timár a maga nyugalomával támasztotta alá ezt a legott indulatba lobbanó lelket.

— Nono, — csititgatta. — Lasan a szóval Vince! Maradjunk a békés útnál. Majd én holnap át-nézek jegyzőékhez, aztán nyélbeütjük a folyamodványt a bérletről. Vagyishogy . . .

Itt oldalt rebtent kissé a feje s arcán, mely egész este komor volt, egy futó derü suhant át.

Nyomatékkal tette hozzá:

— Vagyishogy jegyzőékhez sem kell ezután járnom! Ha ügyes-bajunk akad, kitelik az ész magunk közül is. Itt ez a lány — Erzsébet — az uj rokon. Majd eligazítjuk ketten. Irástudó ez, a javából!

A leányon meleg vérhullám csapott át. Váratlan belekapcsolódása a beszédbe, készületlenül érte. Csak meghajította a fejét s a legközelebb talált szavakkal mondta:

— Igyekezni fogok hogy hasznossá tegyem magam.

Az öreg fölállt, jeltadva a szétoszlásra.

Mielőtt kiment, Erzsébet szerét ejtette, hogy megcsókolja mind a két kezét. És újból örült, hogy ezek a kezek keskenyek és gondozottak voltak.

III.

Erzsébet karjára akasztotta szalagos kerti kalapját és odahajtotta a fejét a játékoskedvű szélnek. Erősen alkonyodott. A falu harangja álmodó bongással hintette teli a levegőt. Távoloról hazatérő, békés tehénkék bekéredző bögése hallatszott.

A leány a rétnek tartott. Ez az esti séta nemcsak pusztá testi szükséglete lett, de leszűrője lelki életének is, mely összehányt volt, mint egy takarittatlan szoba. Az új élet úgyszólván percenként ontotta elé ezer szokatlanságát: mindmegannyi visszatetszést, melyből a megfojtott illúziók hangos feloszlási szaggal árulkodtak ki. Néhány napig még roppant erőszakossággal próbált színeket, szépségeket gyógyítani beléjük; ám ez csak végelátszó erőlködése volt az elfekvő akaratnak.

Igyekezete megbukott magasabbrendű műveltségén, melyet a durva szokások, beszédek, állativá leegyszerűsített életigények úgyszólván percenként megsebeztek. Rossz iskola volt ez a nagy közellét arra, hogy a népet megszeresse. A mancsoló, köpködő, káromkodó, kerítésen túl semmivel sem törődő, még jókedvükben is dühös emberekben sehol sem látta azt a tudatába rögzített „nemzetfönntartó“ elemet, mely nyílt és jószívű egész a bolondságig s melyben úgy hemzsegenek a különféle nagyszerű tulajdonságok, mint esővizben az ázalagok.

Megcsalt hitében kétszeresen vonzódott nagyapjához, kiben jól-tájékozódó ösztöne azonnal megsej-

tette a magához leghasonlóbbat, a körülményektől elnyomott értelmiség visszasugárzó fényét.

Egyszer annyira bátorkodott, hogy szóvá is tette a dolgot Timár Pál előtt.

Az öreg váratlan közléssel felelt. Kitűnt, hogy ősei nemes emberek voltak. Afféle nincstelen kurta-nemesek persze, akiknek inkább terhet, semmint előnyt jelentett a származásuk. A látszattal csak nehezen tudták leplezni a szűkös valóságot és az iszák egyre lappadt. Az egymástkövető nemzedékek létalapját pedig mind vékonyabbra koptatta ez a sorssal való hetvenkedés. A diéták, a csakazértis-hangos dáridók minden generációnál letéptek egy-egy újabb tagot az ősi földből, úgy hogy Timár Pál csupán egy tenyérsnyi birtokot örökölt. Mint a sorsabeliek mind, ő is már korán, szinte gyerekfejjel házasodott. Az első, szenvedélyektől, fiatal tűztől lobogó napok egyelőre túlkacagták az elődök fogcsikorgató erőlködésének emlékét. A vén falak átforrósodtak a vér parazsától, a kert fáin csók-gyümölcsöket érleltek a hintáló gallyak. A munka pihent, az eke a földberozsdált, a kaszálón derékig felnőtt a zöldselymes fű. A megmaradt néhány cseléd fogát piszkálta és pipázott. Nem volt aki hajtsa.

Egy esztendő robogott el így, csiklandós szökelessel, alig észrevehetőn. A fiatal gazda szeme megfényesedett, az ujasszony telni kezdett. Hol a savanyút szerette, hol az édeset. Majdmeg egyszer, egy késő-téli napon, hirtelen csak omlóbélű duráncai barack után kíváncozott, de olyan nagyon, hogy a két mindégnevető szemét belepte a könny a nagy vágyakozásban.

Timár Pál megdöbbsent, elkomorodott. Járt-kelt a házban, mint valami kárhozott. Az üstökét szorongatta két tehetetlen markában, amiért ezt a kívánságot nem tudta teljesíteni. Nem is értette az ő szerény, igénytelen asszonyát, ezért a lehetetlen, konok! zsaro-

lásért. Csak azt tudta, hogy kellene valami, ami nincsen.

Hát még ez is megeshetik . . . ?

A vén fejőasszony belesugott kuncogva a zúgó fülébe. Ettől a szótól aztán megjőzanodott a háborgó ember. Megértette, amit eddig nem értett.

Jött a gyermek . . . !

Aztán jöttek a többiek is, rendre. Némely évben kettenkint. Rövid idő alatt egész nekiszaporodott a kihasználatlan testű, fiatal emberpár. Timár Pált gondolkodóvá érlelték az enni-nyitott szájak. Letett az apák uraskodásáról, maga hajolt neki a rögnek.

A szülőfalu szűk határai — egy nagybirtok vasabroncsai közé szorítva — lehetetlenné tették azonban a kívánatos újabb földszerzést. Csak a környékbeli nép szájából téphette volna ki vele a falat kenyeret. Ez ellen tiltakozott fajszeretete. Viszont a vele folytatott küzdelem során sokkal mélyebben belegyökerezett a föld imádata, hogysen utódait egyébre nevelje, mint amivé őmaga lett. Nyomorék, hibástestű gyermekeknek való a könyv! Egyébre úgy sem jók, mint hogy úr legyen belőlük. Az ő maradékai közt nem akadt ilyen.

Timár Pál nem hasogatta szét gyermekei közt a birtokot, mikor azok megnőttek. Megmaradt köztük patriárkának, személybe süritett, összetartó erőnek. Fiai haza-házasodtak s ahogy erre sor került, uj darab tetőt ragasztottak a régi porta mellé. Egy szobát kapott az uj pár. Ha hozománybirtok került, az is a törzsökösbe olvadt. Másképp állt a dolog a férjhezmenő leányokkal. Őket Pál készpénzzel véglegesen kimóringolta esküvőjük napján, csökkentve ezáltal a fölösleges improduktív lények számát.

A többiek — előbb fiuk, később unokák — megtalálták így az élet és tekintély minden föltételét, anélkül azonban, hogy a dolgok belső vitelébe valami szavuk lett volna. De ha evégett esett is néha keserű

beszéd egymás között, meddő szó volt az. Változtatni nem állt módjukban. A föld Timár Pálé volt s ő védte azt a széjjelhullástól, hajthatatlanul.

Erzsébet érdeklődéssel hallgatta ezt a fejtegetést, mely dicsőségére vált nagyapja szociális érzékének. Most már értette, hogy miért szépvonalúak Timár Pál kezei, miért árul el — főképp véletlen mozdulataiban — bizonyos finomságot, ha mindjárt beszédmodora, a néppel való hosszú érintkezés alatt, teljesen azokéhoz hasonult is.

Azt is belátta, hogy az utódokban, egyszerű paraszt létükre s mindég csak ilyenek közül házasodva, el kellett homályosodnia a vér e differenciálódottságának. A lecsúszásért, melyet fejlődésük eredője mutatott, hallgatagon megbocsátott sok bántalmat.

Utközben mégegyszer visszagondolta a dolgokat és úgy eltűnődött rajtuk, hogy lábai szinte maguktól jártak rá a szokott ösvényre. Egy frissen rakott szénaboglya tövében leheveredett, engedve, hogy az élő természet nyers szagai átjárják, hogy az anyag beáramló vérkeringése végre kisodorja belőle az egész nap magábavett nyügös lelkeségét. Már majdnem ott tartott, hogy elszunnyad, mikor közeledő, nehéz léptek cöklettek a bódulatába. Férfiak — sejtetőleg ketten — jöttek a dülő irányából. Beszélgettek.

Az egyik hangban Erzsébet Vincéére ismert.

Mégjobban odalapult a boglya tövéhez, mint egy védőleg feléduzzadó anyai mellhöz.

A jövevények megálltak a boglya túlsó oldalán s így ő láttatlan maradt. Az ismeretlen második szólt, folytatva egy már előbb megbontott eszmecserét:

— ... nem fogja megadni. Ne is számítsatok rá! Csak a látszatos dolgokra hajlik. Kár a papirosért a folyamodványotokhoz!

— Baj lesz, baj lesz, ha kitér! — felelte Vince komoran. — Inkább leütöm, hogysen jószágot kell-

jen a vásárra vinnem! Pedig a takarmány kevés. Ami van, az is savanyú. Vizes a rét. Attul.,

— No pedig kitér! Rávigyázzatok! Én ismerem őket. Köztük rágom az életem fonalát. Tik nem. Tik még el vagytok vakulva. Még sötétségben vagytok, nem tudjátok, milyenek az urak! Én tudom. Én tudom csak ezen a világon! Elvétették velem a Zamonszky szeretőjét — mondta kiáltásba növő hangon, melyben, mint barlang fenekén felbugyogó sötét víz, csillant meg a fölpatázkzó lélek.

Vince konokul hajtotta a magáét:

— Ha kitér, leütöm. Az. Leütöm, ha kitér. Mint egy kutyát, úgy ütöm le!

Mindegyik a maga baját hánytorgatta, de a külső szóra süket füleikbe a vér lüktetése zúgta vissza a mérgezett belső lényeket.

— Hisz ha tudtam volna! — folytatta a félbeszakított. — De nem álmodtam én semmit. Azt mondja egyszer a komornyik ur: „Jóska te! Akarnál te második belső kertész lenni a kastélyban?“ „Hogyne! Mondom. Már hogyne akarnék! Akarok is, szeretnék is.“ „No, mert csak rajtad áli“, mondja. „Mert csak meg kéne házasodnod.“ „Az is megeshetik — így én. — Ez a vége minden legény-sornak.“ „Hát, — aztmondgya — itt volna ez a Juli. Mit szólassz hozzá!? Ez nagyon alkalmas lenne neked.“ „Kell is nekem a Juli! Mit kezdenék én avval? Gőgrongy az. Palotabeli személy. Találok én hozzámvalóbbat is!“ „Nono, — így feddett. — Ha gondolod, próbálj másat. De ez a hely a Julihoz van kötve.“ Hát ha csakis hozzá: azt se bánom! Mert amúgy szemrevaló lány volt, tudod. Elfáradtam aztán hozzá, hamar meg-egyeyztünk . . .

Ismét megszakitás:

— Miféle gazda az olyan, aki vásárra-hajtja a jószágját!? Lesülne a bőr a képemről . . .

— Ezt hallgasd Vince! Ezt!! — türelmetlenke-

dett a másik. — Hogy magad szemével lásd az urak mivoltát! Négy hónapja sem vagyunk együtt, mikor már gömbölyödni kezd az asszony. Csak nézem, csak forgatom. Még előbb örülök, hogy olyan jól fog rajta a nyugalmasabb élet. Pöndül szemlátomást. Mondom is bátyáméknak: nevetnek. Röhög mindenki. Végül szülém okosít fel. „Te — aszondgya — bölcsőre hizik ez az asszony. A vak is látja, csak te nem látod, hogy rosszuljárt ez . . !“ Így jöttem hát rá aztán a szégyenre . . . Mit csináljak? Túrni kell. Nem cselédnek való a becsület. Hejj, keserves élet, siralmas élet! Ha kiverem a cudart: magam is mehetek, amerre a szemem lát. Így csak maradt minden. Hat hónapra kettőt is ringatott az alávaló. Ugy néz rájuk, mintha tükröbe nézne. Phi! Én meg tudom! Én meg tűröm . . ! Ilyen, ládd, ezeknek a huncutsága!

Erzsébet hirtelen felült. Már-már a nyeldeklőjéig emelkedett a morális útálat.

Amint a boglya mögül előkerült, a két sötét árnyék széjjelmozdult. Rájuk sem nézve haladt el mellettük. Alig ért azonban néhány lépésnyire, rút szitkozódásba foglaltan hallotta a saját nevét. Erre megállt s egy percre dacosan szembefordult gyalázójával. Majd lassú léptekkel folytatta tovább az útját.

Egy utánaküldött szó, mint átfutó késdőfés, szaggatta meg a szívét:

— Kenyérpusztító . . !

Keserű szájjal ismételte: „ez hát a nevem.“ És lázban gondolt a bekövetkező éjszakára, mikor mind-egyre hallani fogja. A lármás kakukóra minden ütésében. Gyűlölte ezt az órát, mely — mint az emberek is — szüntelen, kezdetleges hangadással hirdette, hogy van és dolgozik.

S a szagok abban a szörnyű szobában . . ! Munkától elcsigázott testek fanyar kipárolgása, mely birok-rakél a levendula-illattal! Valósággal félt az éjszakától, az „istenárváinak“ menedékétől, mely éjfélajt

már olyan hangos volt, mintha kőnehezékes mángorlót vontattak volna benne. Hét erős torok szedte itt mohó horkanásokkal a levegőt. Erzsébet néha — a Mária-szobor mécsesének világa mellett — rémlátó szemekkel nézte az elnyúlt testeket. Micsoda széjjelhányt tagok! Milyen eldobált arcvonások! Mintha valamenyi álla-leesett, nyelve-kitódult hülye lenne, úgy letörölt róluk a nehéz álom minden emberit.

Most elfulladva és nagyon sápadtan ért haza. Nagypját egyedül érte. Épp egy ujságból igyekezett utólélni a haladó világot. A lány máskor talán vonakodott, hallgatott volna. De ma, mint gátját tört folyam, loccsant ki belőle a feltorlott lélek. Minden gyötrelmét kirázta a szépkezü öregember elé, aki nem ujjaival tépkedte a húst. Elmondta hogy féli és irtózza a parasztokat, nem alantas sorsuk, de testüknek, lelküknek finomtalanságai miatt. Hogy a szoba, melyben éjszakáit tölti, kegyetlenebb hely a dózsék ólomkamaráinál, mert hőségével, kipárolgásaival, zajosságával, szakadatlan álmatlanságra ítéli.

Minden kiadott szó sodort magával egy darab rosszat; néhány cseppnyi keserűt; úgy, hogy lassanként lecsöndesedett s a panaszai hangfogós visszaemlékezésekké bágyadtak.

Régi körülményeiről beszélt, új elragadtatással. Szinekről; hangokról; melyek barátai voltak s melyek elfeledtették volt vele, hogy rajtuk kívül nincs semmije. Sohasem hitte például, hogy lehet zongora nélkül élni...

Timár Pál közbeszólatlanul hallgatta unokáját. De mozdulatlan arca mögött mély hullámokat vert a valamikori énje. Rég elfelejtett szólamok rezdültek meg a lelkén, eleven lüktetéssel, mint egy rögök alul kikapart hárfán. Hisz' valaha ő is érzett ilyenformán, mikor huszonegyéves büszke vállát nekifeszítette a járomnak és lemondott arról, hogy születésének megfelelő pályához kezdjen! Fájt neki is akkor ez a

visszacsúszás; sőt esztendők magára-bizonykodott uj célja kellett ahoz, hogy elfelejtse. Pedig ő csak éppen belékóstolt azokba a magasbrendű dolgokba, amikkel ez a lány fülig-ette magát! Mert ő akarta úgy...

Mégegyszer felbókolt benne a vér emelkedettsége. Az értelem ráismert ujformában gyözködő régi-önmagára és védőleg feléhajolt.

Az öreg gyöngéden megsimogatta Erzsébet haját.

— Jól tetted hogy szóltál — mondta. — Gondom lesz rá, hogy könnyitsek a bajodon. Van egy kamaraféle a ház végében, csak szerszámok álltak benne. Majd rendbehozatjuk. Holnap bejössz velem a városba, ott válogathatsz magadnak belevalót is, kedved szerint.

Majd mikor a lány túláradó örömmel csókolta össze arcát, kezét: — A zongorát sem felejtjük ki, ha már olyan nagyon hányzik! — fűzte hozzá és nem sajnálta többé azt a patvarkodást, mely akarata nyomán föl fog csattanni. Gyűlölte a félmunkát.

Ezen az éjszakán aludt először Erzsébet, megérkezése óta. Csodálatos álma volt. A vádolt és fenyegetett Zamonszkyt látta felé lépkedni a gyűlölettől lihegő parasztok sorain át. Halk és finom lénye eszeveszett vágyat ébresztett benne. Széjjeltárta karjait s a gyönyör önkivületében magához ölelte ezt a félreértett, magasabbrendű embert, akit éppúgy üldöztek, akárcsak őt. Szenvedélyes ölelésben forrtak össze. Aztán fekete árnyakként újra jönni kezdtek a parasztok: „Föld, föld“, üvöltötték és megölték őt.

IV.

Zapletál Jankó — a veterán-zenekar derék karmestere — fölemelte szalagokkal körülfont pálcáját, jeltadva a kezdésre. Azonban mert a banda csak ritkán gyült össze gyakorolni s mivel a maihoz fogható parádében eddig sohasem szerepelt, szükségének tartotta még szóval is biztatni őket:

— Blaaset aani!

Hogy mely oknál fogva használt német nyelvet, mikor pedig hamarabb szláv származás volt az érdemdús ember: örök titok. Igy talán katonásabbnak vélte a dolgot. Fő, hogy emberei — csupa kiszáradt, vagy roppant sör-hasú vén legény — értettek a parancsból. Nekifuvalkodtak hangszereiknek s mire lediszmeneteztek az alsóvárosba, jó néhány ütemnyi különbséggé távolodott köztük az egyéni magánszorgalom. Azonban a kis városka lakóinak így is jó volt. Ők nem mindennap dicsekedhettek olyan felsőbbrendű gyönyörűséggel, mint már maga ez a szó is: „zenés ébresztő“!

A korai órák ellenére sarkig tárult ablakokban — ősi vidéki szokás szerint — egymáshoz lapulva szorongtak a nők, hogy egyetlen hintót, vagy járókelet se tévesszenek szem elől. A háziurak a járdák szélén izgultak, lesve, hogy a kitüzendő zászlók milyen hosszúságban érvényesülnek legjobban. Csáki, a városi rendőr, annyira ment buzgalmában, hogy nagy hűhózás közepett maga is segített gyorsabb ügetésre

ösztökélni egy csorda tehénkét, melyet a szomszéd község vásárjára hajtottak.

A város rendjének csősze — aki hétköznapokon legföljebb dulakodó kofák szétválasztásában, csirkefogók püfölésében és szájkosár nélkül bódorgó kutyák megrendszabályozásában fejthette ki belészorult tetterejét — most kétszeresére növekedve domborította ki a fontosat. Köveket dobált a megugratott barmok után, olyanokat tapsolva hozzá, hogy szinte a körülállók tenyere fájt bele.

Közben váltig fogadkozott:

— Majd lesz itt rend mindjárt! Majd én megmutatom!

Tizóratájt feszült izgalom ült ki az arcokra. Frissen-lakkozott urasági fogatok sűrítettek az utcákon, ide-oda. Teljeszámú küldöttségek vonultak a templom felé, mely most — száz év közömbös mellőzése után — egyszerre csak megint lényeges valamivé vált és ma jubilált, mint valami kiszolgált, vén közhivatalnok. Napokkal ezelőtt ujrameszelték; kőbevésték mind azokat az érdemeit, melyek kilencvenkilenc esztendőn és háromszázhatvannégy napon át hidegen hagyták a lelkeket. Megdicsérgették s két hüvelykkel megnőtt az, aki csak a közelébe férközhetett.

A helybeliek bizonyos tekintéllyel magyarázgaták a vidékieknek:

— Ilyen templom bezzeg nem mindenütt akad!

Vagy:

— A püspök külön csak azért utazott le, hogy újra fölszentelje!

Valahol a városka végén ezalatt megindult a menet. A tornyokban nekilódultak a harangok és Schütz bátya, az erdőőr — nem minden félelem nélkül — elpukkantotta a dombon a mozsáragyuját. Mert nem jóra való puska: ördögös szerszám ez! És csak a Jézus tudja a szándékát! Hátha eszébejutna visszafelé

szolgálni? Akkor pedig Istenáldjon Szepi és egy nagy kereszt a jutalomdíjra is, ami — ha valaha — most biztosan kidukál.

Szerencsére nem történt semmi rendkívüli.

Odaalant a városka népe büszkén kapta föl a fejét:

— Ágyúznak!! Már meg ágyúznak is! Hejjnye Teremtőm, mi jön még!

A tömeg széjjelnyílt. Mindenki igyekezett ünnepi arcot ölteni, de olyat, melyből lehetőleg kilátsszék, hogy az egész... nem is olyan nagy-valami! Most befelé hízott magának a nép, hosszú, sovány időkre való beszéd-tartalékokat.

Zapletál Jankó veteránjai — kiheverve az első lámpalázt — olyan tűzbe lobbantak, hogy tőlük ugyan járhatott a karmesteri pálca, ahogy épp akart! Itt minden ember külön egyéni fölfogássá önállósodott s ahány fej, annyi vélemény voltak az ütemek dolgában is. Az intonált csudálatos zeneműből így mindenki az izlésének legmegfelelőbbet választhatta. A magyar inak megfeszültek a Rákóczi-induló vélt hangjaira, míg ugyanakkor az ájtatos szlávok fejbólgatva állapították meg: „Ezt szoktuk mi is énekelni, búcsúkor!”

Mert amilyen szintiszta faj volt a vidék és falvak népe: éppoly kevert a városkéé. Mintha minden áthullámzó politikai áramlat itt rakta volna le a maga hordalékát — nem is szólva arról, hogy az Árpád királyok telepítési kedve is elcsöpögtette a maga fölöslegét — élt itt magyar, német, lengyel, orosz, sőt helyvel-közzel még valami franciából facsarodott korcs-nemzetiség is. A különböző korbéli Zamonszkyk világutazásai aztán kipótolták a netalán még hiányos etnográfiai gyűjteményt.

A lepergett századokat tekintve csodálatosan elszigeteltek maradtak azonban az egyes elemek. Mindnek meg volt a maga külön érdekköre, kedvtelése, sőt

még a piacon is külön rakódtak ki. Valamennyi a maga nyelvén szidta az alkudozó vásárosokat.

Most az elhelyezkedésnél is magaszörű a magaszörű mellé könyököződött. Egymással szemben alkották meg a sorfalat. Köztük vonult el a zenekar. Azután megyei és városi nagyságok jöttek, mögöttük aranyos sátor alatt a püspök — nagy tömege a karinges papoknak — zászlóvivők, hátramozdítók, majd valami apródféle, selyempárnán hozva a lovagi jelvényeket, érdemrendeket.

Utána lépkedett Zamonszky: egy szálfamagas, feltűnően széparcú férfi. Negyvenöt-ötven év közt járhatott már. De tizenötöt bátran letagadhatott volna. Finom, hosszukás arca megmaradt rugékonynak s haja magátólvaló feketeséggel villant elő a halántékainál. Keményen fejlett, kissé előreugró állában, összeérő szemöldökeiben benne volt az érvényesítéstartó akarat, az a fajtájú, mely annál erősebb, minél egyoldalúbban fejlődött. Hogy milyen irányban: arról mentől némábban, annál ékesszólóbban megfelelt a csókpárnás, duzzadt száj s az élénk fekete szemek, melyek — képtelenül egy pillanatnyi megállapodásra — izgékonyan repkedtek tárgyról tárgyra.

Világoskék diszmagyart viselt, mely úgy ráfeszült a tökéletesen fölépített testre, hogy a finom szalonizmok átütöttek rajta, minden mozdulatra.

A tömeg felzsongott, mint egy megbolygatott méhkas s a nyakak lehetőségig megnyujtott szárán minden áll igyekezett az előttelevő vállra kapaszkodni. Gyöngé lökdösődés támadt. Magyar és orosz, német és lengyel: most egyetlen kíváncsi gyermekké izgulva itta magába ezt a nagyszerű emberpéldányt.

Az elragadtatás kurta szavakba sercent:

— Odanézz! Láttad?

— Tyüh a kiskésit!

Egy asszony — hétköznapokon illetékes becsület-

birája minden női erkölcsnek — roppant odalételében csak ájvákolni tudott: jaj, jajjj...

Nem csoda, ha a bámulatnak ebben az osztatlan hevében szinte észrevétlen maradt az a két férfi, aki Zamonszky után haladt.

Csak egy sápkóros, ezerszemű varrólány pedzette:

— Ez az innenső itt: a fia.

Kázmér volt a birtok leendő ura. Huszonegy-huszonkét éves, magas, de véznaságig törekeny fiu. Hirtelennőtt alakja vállban előrebukott kissé, mintha csak nehezen birná a rápanyókázott kékbársony mentét. Arca — melyen lágy vonalakkal futott szét valami névtelen szomorúság — mindég fáradtnak látszott. Talán távolbanező, nagy kék szemei tették, vagy lágyanformált, érzékeny ajkai.

Tekintetében — ahogy felpillantott — egy bevalatlan csodálkozás rejlett afölött, hogy az éter testté sűrűsödhetik, hogy ő ittvan, élő, mozgó, brutálisan csont és húsemberek közt, akik nehéz, vastag fejeket cipelve zajt támasztanak, minden kényszerítő ok nélkül. Idegenkedett tőlük így csordába verődve. A tömeg ezerlábón himbálódó mozgása, tompa moraja, megszedítette, mint egy beléfutó, láthatatlan ököl. Kedvetlenül karolt a mellette haladó, kissé bicegő férfibe:

— Lásd Albin, ezt mind a száz év terelte össze, — mondta keserűen. — Milyen szép volna, ha az Istenség vonzaná őket s nem ostoba, üres számok...!

Amaz csak rávillant s nyomban kiérezte a szavakból a cáfolat után nyúláló vágyat. De hogy hazugsággal gügyögtesse álomba ezt a már nyilószemű lelket, ahoz tulságosan nyílt homlokot hordott hajlatlan nyakán és jobban is tisztelte az első kételyei közt támolygó, fiatalságot.

Komolyan felelte:

— Tévedsz. Mégcsak nem is a számok, hanem a látványosság. De eszedbe ne jusson ezért fölöttük itél-

kezni! Mit gondolsz! Ezeknek a primitív embereknek is van szükségük lelki eseményekre! Ami neked Nietzsche, vagy Verlaine: azt jelenti számukra néhány aranygomb, egy rendjel, vagy egy-egy soknevű hatalamosság. Barátom, csak mutasd nekik oda az arcodat, mert joguk van ahhoz, hogy legalább életükben egyszer lássanak egy eleven nagyurat.

— Eszerint vásári komédiások vagyunk?

A másik szárazon fölnevetett:

— Legyen, ha épp kötöd magad a hasonlathoz!

A szőke fiu kezdett nem-szédülni a tömegtől. Olyan tekintettel nézett végig magán, mintha azt kereshné, hogy melyik tagját vesse el hamarabb magától. Arcára kiütközött a morális utálat.

— Én is gondoltam már erre — mondta aztán. — És ilyenkor mélyen érzem az egész osztályom vizsás helyzetét. Valahányszor egy utcasarki koldúst látok, felgyűl bennem a sirás és nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy azért éhesek, mert elettem előlük az ételt. Hogy azért meztelenek, mert a társadalom részrehajló kézzel segít nekem lehúzni hátukról a takarót. Azt a takarót, amire még csak szükségem sincs, amit csak fölraktározok egy soha be nem következő éhkoppos holnap aggodalmában. Igazad van! Mi az ő elhódított életüket éljük, halmozzuk fel egy meddő jólét-tartalékba. Ha félek a tömegtől, ez nem pusztán az idegeimből jön. Szánom ezeket a megrövidített embereket és rettegem a lelkiismeretem szavát. Minél nagyobb a tömeg, minél kicsinyesebb ok hajtja őket össze, annál mélyebb ez a szánalom. Hidd el, ha végiggondolom, hogy mit fogadunk el tőlük, s hogy mit adunk cserébe érte nekik: összeszorul a lelkem és szivesebben nem-lennék, hogysesem ezt a fajtájú életet éljem.

A másik bölintott:

— Persze! Ez volna legkényelmesebb. Tiszta dolog! De korántsem jóvátétell! Csak egy negatív formája

a továbbvétkezésnek. Nem az, barátom! Te nem láttál a sors könyvébe! Mit tudhatod, hogy nem épp a te neved mellett áll-e a nagyra-hivatottak jelzőkeresztje? Hogy nem épp rád vár-e a nagyszerű feladat: tenni, gyógyítani, kiegyenlíteni a jogtalan eltolódásokat és kárpótolni a megrövidített embereket a szenvedett igaztalanságokért? Az evolúció szükségszerű kérdéseket vet föl, mégpedig nem azért hogy megoldatlanul hagyja őket. És minél sűrűbben nyög a társadalom, minél hevesebbek a fájdalmak: annál közelebb az új eszme születése. Most, mikor már minden sebből ez a probléma vérzik ki: jó okunk van hinni, hogy közel az óra. S „boldog az, kit eljövén, ébren talál“.

A fiatalember kételkedően mosolygott. Eltűnődve nézte az apja előtte lépkedő lakkcsizmáit, amint kirúgódtak térdben, feszesen.

A másik őrizve figyelte minden mozdulatát.

Sajnálta, hogy kegyetlen igazságokat kellett lemeztelenítenie előtte, holott úgyis abban a korban volt, mikor neki magának fájt az egész hirtelen beleáramló világ. De viszont azt is tudta, hogy ez a kor a legfeldolgozóbb, a legkiheverőbb.

Közben a templom-ajtóhoz értek, mely már magábanyelte az előttük haladókat. Itt a fiatalember félreállt, előrebocsátva társát. Középtermetű, sovány ember volt az, ötvenes évekbe deresedő fejjel s olyan arccal, melyre göggel-viselt szenvedés vont mély barázdákat. Kázmér, bontakozó jellemének teljes eszmény-képet sóvárgó hevével rajongott érte; de különben az egész környék ismerte és szerette gróf Sényi Albint.

Az oratóriumban már ott-találták Zamonszkyt. Azonban feléjük se fordult. Előrenyujtott testtel, kissé áthajolva a párkányon, olyan mereven nézett valamit, mintha a látvány magához rögzítené a tekintetét.

Az utóbbjöttnek végül is feltűnt ez a roppant

bámulás. Ők is arrafelé fordultak és Albin arcán megszalad egy gúnyos mosoly.

Lent a padsorok egyikében egy szokatlan szépségű leány ült, ölében összekulcsolt kezekkel. Az ablak színes ólomüvegén át ráömlő kék világításban éteri és valószínűtlen volt ez a szépség, mint egy jelenés. Csak tág fekete szemei bizonyítottak rá élő voltára.

Jó néhány másodpercig tartott a szinte érzékeket csaló látomás. Aztán a nő megmozdult. A melletteülő öreg emberhez hajolt, suttogásra hullámosodó szájjal. A dolog különös volt, mert a feszes-kékbe öltözött valakin, a cifra, sallangos dohányzacskóján, megérezte a magát tudatosan hansúlyozó paraszt.

Zamonszkynek elismerés kellett.

— Mit szólsz hozzá! — kérdezte egy intéssel s az erős, fehér fogai nedvesen csillogtak, mint egy megingerelt ragadozóé.

Sényi arcán árnyék futott keresztül. Nem felelt. Elfordult, nyomatékosan a szentély felé.

Ott ezalatt megkezdődött már a mise. A celebráló püspökből súllyal kanyarodott ki egy darab lélek:

— Gloria in excelsis Deo ...

Sajátságosan megváltozott ez a küiönben amorfi hústömeg az oltár mellett! Akik a hétköznapi magánlényét, nehézkes és vonszolt járását ismerték: nem győztek csodálkozni azon a könnyedségen, mellyel ilyenkor mozgott. Mintha a naponkint körüljárt titok mindég uj és fiatal erővel áramlanék át rajta: a hatalmas tagok símuló összhanggal hajoltak, engedtek az akarat parancsának. A papnevelő minden növendéke rejtett becsvággal gyakorolta ezt a térdhajtást; de az összehulló légyságot, a testtel kifejezett megalázkodást, senki sem tudta az ő módján visszaadni.

Sényiben örült a művészi-talált lélek.

Engedékenyebbé szelidülve fordult Zamonszkyhoz.

— A vallásban is tényező a szépség — mondta.

— Nézd, ezeken a mozdulatokon keresztül közelebbjön az értelemhez az egész misztérium. A katolicizmusnál — ahol a nép amúgy sem érti az istentisztelet nyelvét — több súlyt kellene fektetni arra, hogy a pap egy kicsit művész is legyen. A jelképes dolgok átértett testesítése . . .

Zamonszkyt fellázította ez a minden érzékén beletolakodó templom.

Türelmetlenül vágott közbe:

— Ugyan kérlek . . ! Az a csinos lány odalenn, igazabb misztériumot testesít belém, mint három püspök!

Sényi megütötten hallgatott el. De a tekintete megvetőleg söpört át amazon.

— Kissé zajos a lelkesedésed, — felelte. — Nem csodálnám, ha másoknak is feltűnnék.

Azzal Kázmér felé hajolt.

De irva volt talán, hogy ma seholse találjon veleszemegézőre ez az ingyenc lélek. A fiu éppoly kevésbé figyelt rá, mint az apa. Szavai megértetlenül siklottak le róla. Szemei — mély megdöbbenéssel — csak egy irányba láttak: az idegen szép leány felé. Mintha valami kezdődő láz gyújtott volna világot benne, egyébként sápadt arca átszinesedett, mint a rózsaszínű tejüveg. Annyira elmerült, hogy szinte összerettent, mikor Sényi váratlanul térdére tette a kezét.

— Vigyázz, ilyen eleven szentképet nem nézhet sokáig büntetlenül egy hozzádhasonló neofita . . !

A fiu mégjobban elpirult s mint szégyelt rokonra, ismert önmagára.

A kinos jelenetnek az oratóriumi ajtó nyikorgása vetett véget. Malina jött be, Zamonszky magántitkára.

A fiatal dzs centri olyan alak volt, mely nyúlánk, könnyed tagjain elegánssá avatott minden ruhát. Csinos arcát is egy magáravett, állandó mosolyba öltözött s egyáltalán minden rutinos mozdulatán meglátzott, hogy — saját megvakított, megsüketített igazi

lényét háttérbeszorítva — hangsúlyozott nemönmagát adja, mikor szolgálatot teljesít.

Zamonszky legott odaintette, néhány halk szót váltott vele.

Egy töredék mégis eljutott Albin füléig:

— ... Timár Pál, a paraszt-pátriárka ...

De ez éppen elég volt neki. A környék minden valamirevaló családját ismerte — legalább névről — és tudott az ügyes-bajos dolgaikról, nemkülönben a köztük uralkodó erkölcsökről is. Mérlegelése nyomban megbillent, mintha bekövetkezhető dolgok súlya nyomná alá. Igyekezett lefoglalni Kázmért, folytonos közbeszólásokkal fordult hozzá, ám egy pillanat: s a fiu megintcsak ottkalandozott a szép ismeretlennél. Végre felhagyott kísérleteivel s azontúl fásultan, szinte meggörnyedve ült helyén.

Először érezte, hogy a társsá nevelt fiatal lélek elszabadult tőle, ki az egyéni élet szabadságába, ahová nem követheti többé, ahol elmondatlan gondolatok fogják útját állni, ahol talán gyűlöletes szerep jut majd neki, mert a gyermek-szemek kezdenek ime rányílni egyedül szükséges továbbnevelőjükre a nőre...

Mintha az alanthullámzó szertartás búcsúztató gyászmiséje lenne mindannak, ami volt: hirtelen egyedülmaradottnak s szörnyen elküldöttnek érezte magát. Itt a sokadalom közepett, hol kimondott szók és elmozgott külső mozdulatok alatt mindenki felé egy darab rejtett élet, egy ígéretnyi remény, egy sugárnyi jövő indult titkos siklással: ő elkerült és céltalan maradt, mint valami beiratlan lap közepére tett pont.

Vállatvont s szemei fáradt vándorok módjára hulltak a szomszéd üres székre, hol a Zamonszkyne helye volt rendesen.

Hátratámaszkodott, rákönyökölve a felhúzott térdére. De legott felszisszent és visszarándult.

A bénult tagban kínos helyreigazitással fájt fel a szűkmarkú sors neki mégis odaosztott adománya: egy

beleküldött, roncsoló golyó. Valaha régen kapta a lo-
vag úrtól, mikor még mindketten véresen fiatalok és
esztelenek voltak . . .

Mint gyászhajdúk fekete tollbóbitái, itt újra egy
csomó temetkező gondolat bókolt föl benne. Hogy sza-
baduljon tőlük, megint lenézett az ájtatoskodókra.
Egyszer csak — maga sem tudta hogyan — az ő te-
kintete is belezökkent a másik kettőtől kimélyített
útba, az ismeretlen leány felé. Épp fölpillantott, egye-
nest hozzájuk. S ahogy nézett, a szemek sötétje foly-
ton tágult, mintha növekvő csodához idomulna.

Kit nézett így, ilyen lélegzete-fogyó, királyilag
kendőzetlen elragadtatással, ahogy csak lilimos ma-
donnák tudnak nézni az oltárképeken? Megfoghatta
ez a gyöngénsikerült produktuma az elfáradt alkotó
természetnek: a fiu?

Nem. Az apa delejzte magához; ez a kiérett, föl-
séges emberpéldány, aki a maga nagyszerű föllobogá-
sával túlsugárzott környezetében minden halványabb
életlángocskát.

Odalent a nép hosszú, elnyújtott éneklésbe kez-
dett s a lány mellett ülő öreg nemlátón és érzéketlenül
a köröttefolyó dolgokra, komoly buzgalommal zengte
magát a tömeg élére:

— *Szent vagy uram,*
Sz-e-ent vagy . . .

Sényiben mégegyszer cselekedetre mozdult az el-
fekvő akarát. A gondolat, hogy valamikor ez a fiu épp-
oly sivár leltározgatással járhatná körül lelkének le-
meztelenített falait, mint ő az elébb: felrázta ernyed-
ségéből. Egy percre az az érzése támadt, hogy föl
kellene most állania s harsányan lekiáltani oda, an-
nak az embernek:

— „Vigyázz, menjetek innen, meneküljetek!”

S neki meg kellene ragadnia a neveltje kezét, a
saját ellenszegülésén át is vonszolni, vinni, el, kifelé.

Vagy egycsapással ártalmatlanná tenni ezt a szép-arcú ragadozót.

De ez csak egy pillanat volt, mely nyomban elnyúlt a formák és helyzet lehetetlenségén.

Hogy lehetne itt gyűlölködni, mialatt az oltár mellől nagy figyelmeztetéssel cseng a lelkeket egybebékítő ige: „Az Ur veletek!” Hogy támasszon zajt, aki a másokét is kerülte? Hogy üssön az, akinek izmaiból hiányzik a durva mozdulatok gyakorlata?

A templom falai erős őrzéssel őrizték a felülről kiosztott embersorsokat. A halandó változtatni-akarása lankadtan hullott le róla.

Kázmér tovább-bámulta az ismeretlent.

V.

Erzsébet hátralépett a faltól, melyre épp most akasztott föl egyet képei közül. A világítást tanulmányozta. Jó-e? Nem kellene-e valamivel lejjebb, vagy följebb verni a szeget?

A festmény egy középkori lovagot ábrázolt, aki kardjának vaskosarán nyugtatta csipkeujjas kezét. Valamikor sok szeretettel babrált rajta, míg kihozta ezt a merész, büszke kifejezését a szemnek.

Nem, a hely nem volt megfelelő. A nyalábokban beömlő fénysugarak tuljózanná tették a lobogó, dacos tekintet. A finom keztyűkbe bujtatott kezek is inkább mereven, semmint feszesen pihentek a kard markolatán.

A kép különben erősen emlékeztette a lányt valakire.

Kire?

Nem jutott eszébe. Nem is tűnődött rajta soká. Megint föl kellett mennie a létrán. Új szöveget vert be és a szemközti falra akasztotta kedvencét. Így már jó, zavartalan volt az illúzió.

Rövid szemlét tartott szobája fölött, melynek elrendezésével elkészült. Kissé elfáradt, de azért mosolygott.

Nagyapó milyen bőkezűen ellátta mindennel, amire csak vágyott! Amire hosszasabban nézett, azt mindjárt csomagoltatta is, úgy, hogy végül már nem mert föltekinteni. Most itt volt minden. Gömbölyített-

sarkú, tömör bútorok, csupa fehér. És zongora is. Egy álmosan elnyúlt, komoly Bösendorfer. Semmi sem hiányzott s az izléses elhelyezés lelket adott az életelen dolgokba. Minden saroknak megvolt a maga külön jelleme.

Az ablak festőállvánnyal: színekbe-simuló elkalandozásoké. A háromágú tükörorasztal kissé könnyelmű szeglete: lágy párföm-illat, ezüst eszközök. Az ágy himzett párnáit fehér csipke-terítő titkolta.

Erzsébetben, mint egy megsimogatott macska, belső dorombolással nyúlt el a dédelgetett kulturlény: jó itthon! Ezt a szót gondolatban sokszor elmondta. Mint holmi nyalánságon, úgy elédeskedett rajta. Tulajdonnal megvesztegetett lelke már nem akart emlékezni tegnapi énjére, mely borzadt és el-kiváncozott innen. Az elszigeteltség közelebb hozta azokhoz, kiktől testközelben szörnyű messze állt. Nem gondolt ugyan kifejezetten rájuk, de a nagy elégedettségében, mindent-szeretésében: ők is benne voltak.

Végignyújtózott a hencseren, melyet egyetlen fehér medvebőr takart. Üde, keskeny arca éles körvonallakkal rajzolódott a világos háttérre. A mackó feje selymesen simult hozzá és kandi ostobasággal meresztette rá sárga üvegszemeit.

Az öröm visszahozott egyet gyermek-pillanataiból, melyek rideg módon kallódtak el a sivár idegenben.

Játékosan szoritotta magához az állatfej masszé-orrát:

— Te drágám . . !

Kint a tornácon Katalin néni énekelt.

A nyitott ablakon behatoltak a szorgosan külön-húzott szótagok:

— *Elejbemén Jézu-hus*

A fáklyás vitéznek.

Igy kérdezte-he tehát tőlük:

*Tehát kit ke-restek?
Názáreti Jézu-hust.
Igy volt a fe-e-le-let . . .*

Sirámos volt ez a dallam, sikongó, olykor szörnyen félrevitt hangjaival és Erzsébetnek mintha kopogtattak volna a szívéen.

— Jézus . . ! — mondta legott, vendégváró készséggel s mint egy engedelmes, jó gyermek, mellére kulcsolta a kezét. Forró, sajtásvavas imában akarta visszahálálni ezt a soká nélkülözött, de végül mégis megtalált otthont.

Azonban már az első fohásznál megállt.

Ilyen józan nappali időben nem tudott imádkozni . . .

Kivül pedig továbbdicsekedett az egyszerű aszszony istent-talált hangja:

— *Én vagyok, azt mondja
Jézu-hus a se-regnek,
Jézusra rohannak.
Karddal-doron-gokkal,
Kő-tözik kö-tél-le-el.
Erős vaslán-co-ók-kal . . .*

A leány szinte elirigyelte érte.

Mért, hogy ez odakint úgy veszi elő az áhítatát, mint egy zsebetett kulcsot?! Mig nála hangulatoktól függ és csak nagyon ritkán érzi a tökéletes elragadtatást!

Vádolta magát és a templom-avatásra gondolt.

Hogy kordult fel pedig benne az éhség akkor: Istennel alapozni az ujélet utját! Körülvenni magát vele, mint egy ragyogó páncéllal, hogy gyűlölet és kajánság lepattanjanak róla s a kikönyörgött szelidség lefegyverezze az ellene acsarkodókat . . ! És csak mozdatokat, külső formákat talált. Birálgató, mérlegelő száraz és imádságtalan volt a lelke.

Most egyszerre az emlékezések egymásutánja egy arcot sodort elé. Egy tökéletesen szép férfi feje jelent meg az oratórium páholyában, mintha meghajolni jönne a neki osztott tetszésért.

— A lovag! A méltóságos úr..! — suttogta akkor mögöttük valaki. És ezek a bátortalan hangok most Erzsébet lelkében tágultak ujjongóvá, mintha sokak félve keresgélt kincsét ő találta volna meg, egy véletlen fordulónál.

Nagy evoé-kiáltással kapott utána örökéhes szépszeretete és tavaszi mohósággal ült a dús gondolatlakomához. Az eszmetársulás elhajtott szekere mögött messze maradt az áhítat, mint szelid koldús, mely megszokta, hogy üres tenyérrel hagyják a mellette elrobogó, boldog emberek.

Egyszerre ijedten összerándult és tágranyitotta a szemét.

Kivülről dühös csörömpöléssel tört be hozzá a próza.

Katalin néne hangja felsivalkodott:

— Jajjaj, hogy meg ne verjen Isten állólábadon, te pogány! Szenthurka! Ilyet mondani a nagyobbnak! Nem ragadt le a nyelved, mielőtt a szádra vetted!? Te varacskosbéka!

A lármba ujjabb hang vegyült:

— Üsse, üsse, tanijja! Jól elkenni! Az kell neki! Úgy okosodik! Terelni köll a gyerek-félét mint a birkát, hogy a jó füvet harapja, ne pedig a tilosat! Hallottak ilyet?

Erzsébet az ablakhoz ment. Kinézett.

Katalin nénit látta, magából kikelve s egy másik fiatal menyecskét. Ez lehetett a tanácsadó. Kettejük közt szipákolt a megszeppent büntettes. Sértett fél éppen erélyes nyakleveseket helyezett el rajta. De mielőtt közmegnyugvásra betetézhetne volna az osztó igazságot, vércsevijjogással egy aszaltszilvaképű nőszemély csapott le rájuk:

— Nem török le szárában a kezed, Kata? — rikoltotta szederj-vörösen. — Mindörökké a szenteket hánytorgatja ez, de az ártatlant nyúzni van lelke..!

— Nyúzza a pecér, akinek mestersége! Az! Akkor járjon a kenyérlesőd, majd ha téged szenthurkázik! — volt a visszapattanó válasz. — Én biz' nem türom, tudod-e. Mit mártakozol bele!

— Azért, — nyelvelt a száraz, — mert az én unokámhoz ujjal se érij! Lábánál fogva rángatja ez le még a miurunk Jézuskrisztust is a magasságos menyből, de a kisebbet bántani nem szárad le a keze!

A menyecske közbelépett:

— Szülém, szülikém! Ej mán no..! Hagyja mán no, jól van mán, 'szen nem tört csontja! Terelni köll a fiatalt...

— Néked aztán ki szólott eccer? Te nyálasképű! Akkor tátsd el a csőröd, ha hozzád megyek emberiséget tanulni! Addig ne virginálj! Nicsak! Azt a kisasszonyt oktassátok! Azt a világ-heréjít!

Egy széles mozdulattal Erzsébet ablaka felé intett:

— Azt ott! Boldogabbik oldalára fordul, mire én már lábamrul-rogyok. Éccakára mintha kilenc macska volna a mejjembe zárva a sok dologtul, az meg egyet se mozdul! Enni bezzeg tud! Pénzt költeni, azt tud! Csak a dologra gyöngel!

Katalin csipőre-vágta a kezét. Fejkendője vége harciasan libgett.

— Ugylehet hogy gyöngel, de az is lehet, hogy nem. Egy bajod se legyen vele, te paraszt!

— Nekem mondod?

Pillanat alatt egymás hajában lógott a kettő. Lobogott a bő ráncos szoknyájuk. Rikoltozva tépték, marcangolták egymást, mint két felbőszült kotló.

— Coki paraszt, álljon el a görcs! Engem ütsz? He! Engem?

— Cseléd! Cseléd! Urak lábakapcája! — visongott az aszott.

Járt a keze, mint két hosszú cséphadaró. De aztán kifogyott belőle a levegő és erejehagyottan tán-torodott falnak. Katalin kövér tenyere jobban birta a tempót.

Nagy csönd lett.

Erzsébet lehunyta a szemét, mely előtt fekete, vörös karikák táncoltak, kerge, szédült táncot. Várta az ember-halált, mely be fogja tetézni ezt a förtelmes színjátékot.

De nem jött semmi.

Odakint újra megszólalt Katalin hangja, kissé bár lihegve, ám szinte örvendezve, mint holmi sikerült munka után:

— Két garasért kitolná a kecskét a sárból, azért eszi az irigység! Sajnálja az árvától a betevő falatot is! Azzal nyugodtan ismét a dolgához látott.

Erzsébet csak most mert föltekinteni.

A szilvaképű vénség már az udvar tulsó végében iklatott, vissza-vissza acsarkodva Katalin felé: ezt megbánod! Megkeserülöd még a mai napot! Az asz-szony azonban — mintha mi sem történt volna — csöndesen dudorászott: lu-du, lu-du, lud-ddu-ddu... Oda sem hedritett a fenyegetésre, melyből különben hiányzott is a meggyőződés.

A leány elhült. Percekig tartott, míg a váratlan dolgok elhelyezkedtek benne, míg hinni tudta azt, amit látott. Aztán végtelen útalattal, mintha hernyót rázna le magáról, megborzongott:

— Istenem, micsoda érthetetlen világ! Ilyen élet!

Érezte, hogy sohasem fogja megszokni az efajta meglepetéseket. Hogy hasztalan különözi el magát atyafiaitól, a durvaságuk — mint a vastag, lényükből kisugárzó illat — becsorog hozzá, a réseken át. Szörnyen kezdetlegeseznek tünnek föl előtte ez emberek indulatai. Mi volt, ami ennyi lármával kirobbant be-

lölük!? Gyűlölet? Nem. Az a csöndes és szikrázószemű. Pusztán testi szükséglet tehát, könnyű inger, melyet éppúgy képtelenek visszafojtani, mint nagy nyeletek után a csuklást.

Idegenkedése irántuk erősebb volt, mint valaha. A szemérehányt ingyen-falatok mintha rögökké álltak volna össze a vérében: saját testében is meghasonlást hordott.

Katalin ezalatt vidámabb melódiába fogott odakint:

— *Ugy megforgatták Magdolnát
Mind elhányta a szoknyáját
Káá-nán meny-nyegzőbe . . .*

Majd gondolt egyet, bejött.

Erzsébet elfordította a fejét, mintha neki volna oka szégyenkezni.

Az asszony az udvar felé intett.

— No, most jól összegyöttünk eccer! Annak megadtam, tudomistenem! De hát mit köt ki velem! Ha ő kényes a maga fajtájára, az én Borcsám árvájának sem a drótostót szegte be a fülit! No.

Fontoskodva pillogott s a kis tömpe, fölágaskodó orrával a réklije ujját fényesítgette.

A lány erőlködött, hogy valami köszönöm-félét sajtoljon ki magából a harcos védelemért. De a mosdatlan szók, durva mozdulatok: pocsékká tették minden igyekezetét. Aztán egyszerre — mintha idegei föllázadnának az ide-oda ráncigálások ellen — rázkodó erővel tört ki belőle a sírás.

Arca elé csapta két tenyerét és csaknem kiáltva mondta:

— Nem vagyok kenyérpusztító! Dolgozni akarok! Hozzon munkát, kötést, varrást, akármit! Súrolni fogok! Igy nem bírom tovább!

És egy csapással öröme, hálája, minden imádságos álmodozása odalett.

Rossz iskola volt ez arra hogy a népet megszeresse, de a sűrűpárájú, buja légkörben melegágyi erővel burjánzottak fel a szunnyadó szenvedélyek . . .

Mikor elcsitult, ő maga is csodálkozott azon, hogy ilyen féktelenségre lobbant.

Oh, Madame ott a svájci intézetben, mit szólna, ha így látja! Szerencsére — vagy szerencsétlenségére — távol volt azonban innen Svájc, a behűtött nevelő szemeinek két megfagyott tava s az egész letemperált, összhangzó világ.

Amint fölneézett, a lovag képére esett tekintete. Hűvösen, fölényel mosolygott le rája a büszke férfiarc, finom csipke-bodrai közül. Fölséges derű s a dolgok lekicsinylése sugárzott szét a fegyelmezett vonásokból.

Erzsébet előtt egyszerre tisztán állt, amin eddig hiába tűnődött. A festett lovag különös módon hasonlított az eleven lovagra . . .

VI.

Zamonszky ezen a reggelen már a huszadik cigarettáját dobta félre, félig elszívottan. Iróasztalán fenyegető magasságú aktahegyek meredeztek. Ez elvette minden jókedvét. Gyűlölte a betűt. A kastély összes szobái közül ezt — a dolgozószobáját — tartotta legellenszenvesebbnek, hová csak havonként egyszer, a birtokok intézőinek összes-ülését megelőző napon tette be a lábát. Ilyenkor sokszor alá kellett írni a nevét. Tulajdonképp minden felterjesztést át kellett volna olvasnia is, de erre sohasem gondolt. Találomra kihuzgált egy csomót az ügydarabok közül s dühös tollpercegetéssel alakanyarította. A megmaradtakra pedig egyszerűen rácsapott:

— Semmi se lesz belőle! Mondják meg a jószágigazgatónak!

Az elintézésnek ebből a furcsa módjából aztán sokszor igen fonák dolgok sülték ki, melyek végtelenül elkésertették öméltóságát. Nehány intéző, vagy gazdatiszt kegyvesztett lett. Értelmetlen, becstelen nép! Valamennyi hülye és tolvaj! Ez volt a véleménye róluk. Szekvesztrumba kergetnék a birtokot, ha az ősi föld nem győzné olyan derekasan!

Szekvesztrum! Roppant mumusa volt ez a szó, melynek ugyan nem ismerte a maga teljes belső jelentését, de az elődöktől átöröklött ideges félelme — épp ezért — annál nagyobb aggodalommal kerülgette. Tudta, hogy kényelmetlen, hogy különböző meg-

kötöttségekkel jár s ez épp elég ok volt arra, hogy gyűlölje.

Most keresztbevetette lábait és tokjáig belevágta a tintába a tollát. Nagy sóhajtások közt aláírt vagy nyolc ügydarabot, akkor megállt. Eszébejutott, hogy ezen az idegörlő munkán könnyíteni lehetne! A hivatalokban — hol unatkozó napjaiban megfordult — látta, amint egy irnok bélyegzővel aláütögette az ügydarabokat.

Persze! Erre a fáradság-megtakarításra őt senki sem figyelmezteti! Ugyan ki is gondolna rá, hogy őt valami fölösleges munkától megkímélje! Sőt bizonylyan örvendezik ilyenkor az egész fizetett rablóbanda, amiért — hozzájuk hasonlólag — orrával szántja a papirost!

Nos, hát majd nem fognak örülni! Majd fog ő csináltatni magának egy ilyen, legközelebb. Gummiból; vagy amiből már szokás. Csinos ébenfanyél, a címer rajta... De nem! Ez dörzsölné a tenyerét. Csak egyszerűen hát. Egész simán!

Önkéntelenül kezeire nézett. Feketék voltak. Óméltósága képtelen volt irni anélkül, hogy össze ne tintázza magát. Pedig úgy irtózott ettől a pocsék folyadéktól, mint némely hisztériás leány a vértől.

Széttapogatott az asztalon valami után, hogy le-törülhese a most még friss nyomokat. De semmit sem talált, csupán egy garmaz kék-fekete aktakötöző zsinór hevert a vonalzó alatt.

Kézbevett egyet, megnézte.

A galandok mindkét végét gondosan kirojtozta az aprólékos hivatalnoki tisztelet. Ámde a végek friss vágásról tanuskodtak, s ez most felbőszítette.

Dühösen vágott a csengőre:

— Pepi, a Bernáth urat!

A komornyik eltűnt. Távolsabb néhány teremmel — ahol a különböző szakelődök vidám pletykával töl-ték az időt — lúdbőrös megütközést keltett a várat-

lan ad audiendum verbum. Rendszerint békénhagyták őket. Bernáth, akinek a parancs szólt, olyan nehezen vált el a székétől, mintha gyökeret eresztett volna belé.

— Fogadja őszintémet! — kajánkodott Háberfeld, a főerdész, aki már ismerte a dörgést.

Bernáth nagyon zord fogadtatásban részesült. Zamonszky nyomban magához intette.

— Mi ez? — kérdezte és felélőbálta a galandokat.

Az ember apró madár-koponyájára nehéz verejtékcseppek ültek ki. Különös tulajdonsága volt a bőrének, hogy foltokban tudott izzadni.

— Mi ez! — csattant föl újra Öméltósága.

Az arcán megjelenő vörös foltok mutatták, hogy csakugyan sikerült magát komoly méregbe hajszolnia.

Bernáthnak ezúttal tényleg vallania kellett.

— Aktakötöző zsinórok, méltóságos uram... — felelte, de már összekoccantak a térdei.

— Ugy-úgy! No nagyon kedves! Nézze csak meg jobban! Mit lát rajtuk!

Bernáth kezébevette egyet. Hidegek, merevek voltak az ujjai.

Szentisten, *mit* kell most látnia?! A galandokon nem volt semmi feltűnő.

— A magas Zamonszky ház színeit, méltóságos ur — dadogta bizonytalanul.

Az uraság visszakacagott rá. Epéből, veséből jött a nevetése:

— És a hivatalnokaim tékozlását! Tegye csak hozzá!

Azzal hátravetette magát karszékében s a szép, kemény szája köré inkvizitori kegyetlenség ült. Kinyilatkoztatásszerűen mondta, fölhajítva a meghánytorgatott zsinórok egyikét:

— Egy ilyen galand van félméter hosszú! Fél-

méter, ha nem hosszabb! Mármost. Számítsa! Vegyük hogy havonta nem több, csak ötven, száz ügyszeret hoznak elem. Százszor félméter, az... az száz-fél-méter: annyi mint ötven méter. Egy évben kitesz hat-száz métert. Mit pocsékolnak maguk csak kötöz-zsinórban, tiz év alatt! Mi? Maguk megeszik, maguk szekvesztrumba kergetik az uradalmat!

Bernáthnak elfogyott a szó a szájából. Fejbőre — talán érzelmeinek kivetítő tükre — mintás lett a veritékfoltoktól.

A felzúdult hangból annyi penzióbaküldés fenyegetett ki...!

Zamonszky elégedetten mosolygott. Szeretett volna többszörösen kezetrázni önmagával ezért a sikerült fellépésért. Látni fogja a sok tolvaj bitang, hogy ért a dolgokhoz! Hogy belelát a kártyáikba!

Hanyagul intett a kezével:

— Vigye és ezentúl alkalmazni fogják nekem a használt zsinorokat is! Elmehet.

A hivatalnok hajlongva hátrált kifelé. Azonban még mielőtt elérhette volna az ajtót, Öméltósága mást gondolt s utána kiáltott:

— Izé...! Jöjjön csak vissza!

Az ember megadóan sóhajtott.

— Parancsoljon velem méltóságod!

Zamonszky köhécselt, mintha tüdejébe porlott volna ez a roppant szervilizmus. Már korántsem volt olyan éles, szűrő a nézése. Olykor nyugtalanul rándult oldalt a feje, mig tekintete végre leszállt az akta-torony tetejére. Rámutatott:

— Nem lehetne ezt valahogy...?

Bernáth arcán kisütött a nap.

— Hogyne! — kapta el lábát félútban a kisejt-hető óhajtásnak, pedig még azt sem tudta, mit kíván-nak tőle.

Zamonszky fölállt.

— Akkor vigye!

Az ember visszajejt előbbi rémületébe. Kezdte látni a maga-ásta kút fenekét.

— És a holnapi ülés..? — kérdezte elveszetten.

A lovag összevonta sűrű szemöldökét.

— Nem lehetne elhalasztani?

— Nem.

Mintha saját lényéből is magával sodort volna egy darabot ez a kénytelen válasz, Bernáth egész kicsi lett. A másik zsebetett kezekkel mérte föl-alá a rácsukott oroszlánketrecet.

Egyszercsak hirtelen megállt előtte.

— Szóban fogja előterjeszteni a dolgokat!

Látszott rajta, hogy örül az ötletének. A hivatalnok is megpróbált elhelyezni egy tapogatózó mosolyt.

— Igen, igen — mondta mohón — méltóságodnak kitünő eszméi vannak!

Zamonszkyról elegáns magátólértetődéssel hullott le a bók. De legott ismét elkedvetlenedett.

— Csak gyorsan, gyorsan és csak a legfontosabbat!

Bernáth — mint pondró az almába — félig már be is fúrta magát az akták közé.

— Itt volna méltóságos uram legelőször is a parasztbérletek ügye.

Az uraság megadólag szánta rá egyik fülét.

— Nos, mi baja megint ennek a csöcseléknek!

Ebbe a gyűjtőfogalomba sorozott mindenkit, aki nem volt arisztokrata.

A hivatalnok belehadarta leckéjét a föllevelezett papiroslapokba.

— Méltóságos uram, a parasztok bérlete lejár. Igen. Lejár. Meghosszabbítást kérnek, sőt újabb bértagokat is. Ugy áll a dolog - - -

De nem fejezhette be. A szomszéd kabinetben — mint gunyos közbekacagás — csendült meg a házi-telefon. Egyidejűleg a magántitkár lépett be.

— Méltóságodat kéretik egy percre... Igen sürgős...!

És nem csupán szájával, de egész mivoltával hangsúlyozta oda a sokatmondó szót:

— A *Vadászlakból!*

Zamonszky türelmetlenül mozdult. Aztán ismét megállt. Feszengett, a hivatalnokra nézett, aki gomba módjára sárgult az akták árnyékában, Búbja tetején aggodalmasan gyöngyözött a kopasz fejbőr.

A lovag bajuszát harapdálta.

— Nem megyek, — vetette oda aztán. — Most... Igen... Később...! Csak mondja meg *neki*...!

A titkár indult.

— Várjon! Mit nyargal! — rivalt rá. — Mégis, inkább ne mondjon semmit... Azaz...

Dühösen legyintett.

— Eh, bánom is én! Csináljon, amit akar! Hagyanak nekem békét!

Hátatfordított és ingerülten ismét járkálni kezdett.

Bernáth alig mert megszólalni:

— Méltóságos uram, vagyok bátor megjegyezni: a parasztok ingerültek.

— Vigye el őket az ördög!

— Igenis. Bár elvinné! De nem viszi. Ittmaradnak és nyugtalanzkodni fognak, mint mondani volt szerencsém. Jómódú, elszaporodott parasztdinasztiák, terjeszkedni akarnak. Földet szeretnének, mert a párhoidas kizsákmánytól már összevettek, amit lehetett. Ez a nép földönfutóvá lett. Igenis. — És hangosan nyelt. — Kegyeskedjék tekintetbevenni, hogy a nagybirtok vasgyűrű módjára veszi őket körül. Nem birnak mozdulni.

Zamonszky közbevágott:

— Hát ne mozduljanak! Mit érdekel ez engem?

Odaát megint berregett a telefon.

— Csak egy pillanatra méltóságos uram! — es-

dekelt a titkár. — A Vadászlabkól... sürgősen...! Méltóságodat várják!

Különféle titokzatos műveleteket végzett Bernáth háta mögött, melyek mind az uraság átcsalogatására irányultak, ugyanakkor, mikor emez görcsösen marasztalta volna, hogy minél előbb lerázza magáról a felelősségterhes munkát. Iszonyú kinban volt ez a két ember!

Zamonszky arca sötétvörös lett.

— Menjen, menjen, mondjon már neki valamit! Hisz látja, hogy nem szabadulhatok! — kiáltotta, egy tekintettel aláhúzva a hivatalnokot, hogy az bele-sápadt a diadalába.

A titkár újból eltűnt.

Bernáth komolyan szédülni kezdett.

Szentisten, most már csakugyan vége! A mai nappal eldől a sorsa. Ha így folytatódik: mehet. Nincs az a hatalom, mely nyugdíjaztatását megakadályozza.

Egy percre eszébe jutott a családja. Gabi, az újszülött, meg a többi gyerekek, kik anyyan voltak, hogy kettenként kellett őket egy ágyban hálalni s ha éjszaka zuhanás hallatszott, nem azt kérdezték: „le-esett valaki?“ hanem, hogy „hányan estek le..?“ Hozzá a felesége — egy állandóan nyílt mosószámla, egy eleven piaci-kosár, egy bevallatlan, de annál konokabb pénz-elkérés — most olyan rémülettel töltötte el, hogy majdnem térdrevetette magát.

Zamonszky türelmetlenül intett.

— Mi lesz! Mire várunk! Mint láthatja, fogytán az időm. Előre, végezzem!

A hivatalnok mély sóhajtással hajolt az akták fölé.

— Igenis. Szóval bérletet kérnek. Igenis. És — tekintve, hogy olyan ingerültek — ez a forróvérű elem... meg kell adnunk nekik.

A lovag föl pattant, mintha rejtett rugó lötte volna magasba.

— Kell? Kell? Hogy mondta? Kell? — sziszegett nevetve. — Nos, ha *kell*, akkor *nem* kapják meg! Semmi se lesz belőle! Pokoli! Majd még ők fognak nekem előírni! Ez a csőcselék!

Bernáth már csak akkora volt, mint egy törpe. Apró madárfején gyermektenyérszerű foltokban gyöngyözött a bőr.

— Magam is úgy gondoltam, — nyögte hebegve. — A paraszt kiuzsorázza a földet. Ez kész.

És sietve tolta félre az aktát.

— Gyéres Mihály vadőr ügye.

A lovag úrra láthatólag jó hatást tett a név.

— Gyéres Mihály a felsőhorhói erdőből? — kérdezte olyan érdeklődéssel, mely mögött elzöngött a haragjából egy rész.

— Igen, méltóságos úr. Bámulnivaló memória..! Zamonszky óraláncával babrált.

— Emlékszem. Nagyon jóra való ember. Multkorában megigérttem neki... mit ís!? Remek hajást csinált.

Bernáth a kezeit dörzsölgette, melyekbe fokonsint költözött vissza az élet.

— Szóval kegyeskedik...?

— Igen! Okvetlen adunk neki valamit.

— Mennyit?

Öméltósága tünődött.

— Emeljék talán a fizetését. Ezek a fickók jobb szeretik így, mint egyösszegben. Emeljék... emeljék... mondjuk... évi tizezerre.

Bernáthnak elállt a lélegzete.

— Tizezer korona, méltóságos uram...?

A lovag csak legyintett.

— Eh mit! Én nem számolok ezzel a pocsék zsidópénzzel! Persze hogy forint!

Majd aggodalmasan tette hozzá:

— Vagy gondolja talán, hogy kevés?

A válasz szörnyen sietett:

— Föltétlenül elég!

A hivatalnok ur lenyelte a szájában összefutó keserű nyálat és azt, amit gondolt. Hogy neki magának sincs ennyi fizetése egy évben.

Fanyarul lefelé huzódtak az ajkai, de azért buzgón jegyzett az akta szélére:

— Gyé-res Mihály vadőr, évi ti-ze-zer korona . . . Illetőleg nem korona! Forint!

És áthúzta a szót.

Mikor föltekintett, öméltósága eltorzult arccal meredt rá. Sötétvörös volt. Szép, keskeny szája kínoosan szorult össze. Melle, mint valami bolondjában meglóditott hinta, hullámosan fel-felvetődött.

Bernáth szinte megbénult az ijedelemtől.

— Méltóságod . . ? — kérdezte fakóra válva.

Már az asztali csengő felé mozdult, de Zamonszky csak rázta a kezét, hogy: hagyja, hagyja!

Egyszerre tagolatlan hang robbant ki belőle, mely fokunkint diadalmas hahotává szélesült:

— Mi van magával . . ! Ember . . ! Hiszen a maga feje olyan mint a zebráé!!?

Percekig tartott, míg lélegzethez jutott. A madárfejű ezalatt lángvörös arccal, lesütött szemmel állt ott. Szétpattanásig feszült benne minden idegszál. Öklei kemény csomókba rándultak. Karjaiban megtorló ütés indult a kivitel felé. Megcsúfolt emberi méltósága, mint egy megrugdalt rabszolga, viczorodott ki a szájára. De aztán elbágyadt s a szemeiben hirtelen kialudtak a villámszóró lámpák. Talán ölt volna ha véletlenül címeres bölcsőben születik. Azonban csak szolgál, szegény, sokgyermekes családapa volt és így nem ölt. Sőt előrébb jött. Ki tudja, talán egész előmenetele, jövője függ ettől a lépéstől? Hiszen ma olyan közel járt már ahoz, hogy örökre kegyvesztetté legyen . . !

Lehajolt s egészen belégörnyedt az életosztó Hatalmas légkörébe:

— Parancsolja méltóságos uram?

És már megalkudva, sőt készségesen odahajtotta a nyakát.

A lovag úr feje hátracsuklott.

— Hagyja, hagyja...! Nem birom tovább! Maga egy derék ember... Maga... maga egy *nagyon* derék ember!

Fölkelt és előbbi dühéről teljesen megfeledkezve, egész kicserélten tartott az ajtónak. Onnan visszafordult, még mindig rázkódva:

— Igaz, mi van a romhányi kastély új fürdőszobájával? Beérkezett a költségvetés?

— Igenis méltóságod. Kilencvenezer koronán... illetőleg negyvenötezer forinton állunk.

— Nem is sok. No Isten vele! A megmaradtakban pedig döntsön belátása szerint. Maga igazán a legbecsületesebb hivatalnokom!

Bernáth meghajolt és összekapta aktáit. Mielőtt kiment, még egyszer fölnézett. Kénsárga láng lobbant a szeméből.

VII.

A kora délelőtti nap — mint valami követelőző szerelmes — lassankint lecsókolta Erzsébetről kesztyűit, gallérját, sőt a kalapját is. Két oldalt az országúton peckes és józan kis fűtorzsák közül, néhány alélt virág bólongatott kedvetlenül ehez a tréfához. Különböben egyhangú volt a táj s az út — mint jóllakott, vastag kigyó — végeláthatatlan szürkességgel hasalta át az unalmat.

A leányt nem döbbsentette vissza. Az ok, mely hajtotta, erő dolgában túlnőtt a kényelemszereteten. Észrevétlenül, szinte orozva tört rá a hűvös szobában, ahol egyre foldozgatta a szünni nem-akaró, durva fehérnemüket, melyekkel — saját kívánságára — Katalin bőven ellátta. Mikor elkészült volt egy-egy csapattal, fárasztó és lehetetlen álmokat kergetett a fehérmedvén, vagy irt.

Trópusi földre ültetett, idegen növény lihegő vergődése remegett ezekben a sorokban, melyek az ünnepélyesen bárgyu „Napló“ címet viselték homlokukon. Rendszer csupán egy volt a lényegüket képező rendszertelenségben. Az a csökönyös nem-akarás, mely kinnal kerülgetett egy bizonyos személyt, hogy aztán minden logikát kicsúfolva, annál kizárólagosabban vele foglalkozzék. „Változatok az ismeretlen lovagról“. Ez lett volna a könyv megfelelő címe. Ám a könyveket éppúgy, mint az embereket, rosszul keresztelik.

Erzsébet a napló elől szökött. Tudta, milyen vég-

zetes dolog valakivel írásban sokat foglalkozni. Mondani, gondolni lehet mindent. De amit leír, azt egyszer meg is fogja tenni. Utolsó följegyzései pedig nagyon messzemenő kijelentéseket tartalmaztak...

Jó órába telt, míg beért a városba. Az első burkolatkőnél — mintha láthatatlan sinekre zökkent volna — csalhatatlanul rájárt a templom felé vezető útra. Kívánta ezt az utat, mert a templom emléke egy sereg rajta kivüleső, idegen titokzatossággal volt teli. Becsülettel le akart számolni velük.

Ugyanarra a helyre ült, mint az ujraszenteléskor. De ma unalom terpeszkedett a néptelen padokban. A józan napfény rideg tárgyilagossággal világította meg a dolgok való képét. Kézműves-ügyesség voltak a misztérium eszközei, az istenővező pompa egyszerű mesterkedéssé vált, ereszték-, enyvvvel összetartott faragvány lett az ornamentikából. A hangulat messzeszállt.

Erzsébet — mintegy végső kísérletképp — föl nézett az oratóriumba. Hosszú vitorlavászon porvédő függött alá a vörösbársony könyöklőről. A takarékos áhítat a székeket is mind lefödte. Szürke és kihalt volt itt minden.

Sietve fölkel, kiment, vissza az utcára. Érezte, hogy itt nincs mit keresnie. Egyszer csak — maga sem tudta hogyan — ottjárt a kastély vasrácsa előtt.

Miért jött ide?

Nem szándékosan. Hiszen az utat sem ismerte. Bevallatlan vágy tájékozódott benne, legott ellenkező végletbe taszítva a megbukott akaratot.

Szivszorongva állt meg és lopva benézett. Mélységes szégyen, roppant megalázkodás volt a tekintete. Hátha a véletlen betetézné, amit megkezdett és felbukkanna a kavicsos úton valaki? Az önmagára problémázott nagy ismeretlen!? Nézhetné, láthatná innen a rácson túlról. Csak egy pillanatra: amint lép-

ked isteni gráciával s a külső világ teljes semmibe-
 vevése volna az arcán.

Kissé távolabb — mintegy parancsszóra — csak-
 ugyan megzörrent a bokor. Könnyen, szinte mintha
 szellemkéz érintésére hajladoznék.

Erzsébet testén apró szúrásokkal futamodott meg
 a zsibbadás. Mint csodát, megbénult mozdulatlanság-
 gal várta a történéndőket. Lábai, mintha összenöttek
 volna a földdel, mintha csupán lélegző és lelkes, de
 lerögzített hajtása lenne annak, képtelen volt tovább-
 menni. Pedig gőgős asszonyisága szűkölve tiltakozott
 az ellen, hogy meglássa valaki, amint néz bekéredzőn,
 vágyó szemmel, innen kívülről, ebbe az elkerített vi-
 lágba.

Közben a léptek egyre közeledtek a kerítés mel-
 lett futó ösvényen. A cserjék mögül két fej vált ki.
 Egy áttetsző női arc, mely karcsú, törékeny test fö-
 lött trónolt szelid szökeséggel, míg a hosszukás nyak
 légi könnyedségben uralta az egybeszabott ruha fá-
 radtan bukdácsoló ráncait. A másik férfi volt. A leány
 megismerte bicegő járásáról. Már látta az emléketes
 napon.

Erzsébet mellett elhaladva, a szöke asszony hir-
 telen megállt. Fölkapta a fejét. Finom orrcimpái —
 mintegy a végzet illatára — érzékenyen meglibben-
 tek. Teli arccal egyenesen a rács irányába fordult.

Rejtélyes és néma tekintet érte a leányt.

Mintha hirtelen titokzatos áram kapcsolta volna
 össze őket, azonos húrokat rázva meg mindkettőjük-
 ben, nem birták többé elengedni egymás nézését. Sza-
 vak, megállapodás, mozdulatok nélkül tisztán látták,
 ismerték egymást.

— Megint egy nő, aki benéz a rácson!

Erzsébet lelkében visszasikoltott valaki:

— Bocsáss meg! Álmodni mertem róla, de nem
 tudtam, hogy valakié. Senki sem mondta nekem,
 hogy *vagy!*

A bicegő férfi közömbösen háritott el egy galyat és karját nyújtotta a hölgynek. Az lassan megfordult s zaj nélkül továbbshant.

Erzsébet felnyögött és elveszetten nézett az útra. A kavicsszemek körött nedvesen izzadozott a föld. Por feküdte meg a leveleket. Semmi látható dolog sem tanuskódott arról, hogy itt történt valami, hogy járt itt valaki. Más férjének a felesége... Meg hogy tovább álmodni: bűn. Erzsébet mégis tudta. Kegyetlen délharang döngölte bele minden ütésnél a biztosságot. És a leány — egy meglopott asszony riadozó vetélytársa — szinte futva menekült vissza a forró országúton. Onnan, ahol nincs mit keresnie, oda, ahol fölösleges. Hova tartozik hát ő?

Otthon szögestől tépte le a lovag képét a falról. A naplót belökte a kályha vasrostélyára és gyujtót vetett a lapok közé. A könyv sárgán nekilobbant, majd szürke hamuvá ernyed.

Akkor csönd lett belül.

Ezt elvégezte magával.

Leült a diván sarkába s behunyta a szemét.

Katalin hangja vidáman dúdolt kinn a tornácon:

— *Fehé-ér, piros,
Zöld a leve-leji.
Szüzmá-á-ria
Igen megkedveli...*

Az ének csak olyan volt, mint máskor. A nap a zsalugáterek ugyanazon rései közt tört be, mint eddig. Atyafiai — a parasztok — éppúgy hűhóztak szitkozódtak odakivül, mint egyébként. Itt körötte semmi sem változott. Csak öbenne omlott össze valami.

Szinte betegen fúrta fejét a párnák közé és soká igy maradt, beleájulva a vigasztalan semmibe.

Ajtócsapás rázta öntudatra. Katalin jött be, legott le is törölve kötője sarkával egy kis port a zongorá-

ról. Csak aztán hordta körül tekintetét a félhomályos szobán.

Álmélkodva húzta fel a szemöldökét.

— Mi az ugy-e? Tán nem alszunk itt verőfény-nyel? Bezzeg én a maga idejébe ugráltam, mint a szücsstű, kötéllel se kötöttek volna egyhelybel! De persze az ilyen gyöngécske jószág...!

Látva, hogy nem jön felelet, jóindulatulag dörögölte meg az orrát.

— Sok volt a varrás, no! Elkél majd a Kati főztje. Kütyültem egy kis tokányt, bár a krumplis-tarhonya...

Újból elhallgatott, ezúttal zavartan. Csaknem bossánatkérőleg nézett Erzsébetre.

— Hordani köll az ételt mingyárt... Mondok, jó lenne befelé... Vagy idehozzam?

A leány fáradtan intett:

— Köszönöm. Nem vagyok éhes. Jobb szeretném, ha senkisé zavarna.

És biztonság kedvéért ráfordította Katalin után a kulcsot a zárba.

Igy is ketten maradtak, menthetetlenül, a fekete-ruhás asszony emlékével.

Estefelé kiment a kertbe, a nagy diófa alá. Irgyelte ezeket az embereket nagyszerű nyugalmukért. Ha értette volna a módját, talán szerszámot fog, hogy fárasztó testi munkával üldözze ki magából a nyugós lelkeséget. De nem értette s így megint csak önmagában vájkált. A növekvő szürkületben funerátori könyvek lopóztak végig az arcán.

Vége! Nem járhat többé megtisztulni képzeletben az álmok lovagjához.

Csöndesen álomba sirta magát, mint valami megkeserített gyermek, akinek eltörték a játékszerét. Nem hallotta nyílni a kertajtót. Nem látta belépni Vincét, aki a szerszámokat jött összeszedni. Aludta a mélyen-szomorúak kábult álmát s közben továbbszívárogtak

a könnyei. Oly megható volt szügies öntudatlanságában, kissé oldaltbillent, megadó fejével, hogy a nehéztestű, durva legény akaratlanul felhőkölt előtte.

— Ni, a kenyérpusztító..! Nem áll ilyenkor már heverni! — motyogta, de nem érezte hozzá a meggyőződés jó, biztos dühét.

Valami különös ígézet kapta el.

Megállt, morgadozott, feltolta a búbjára a süvegét. Saját keze érintésére hirtelen furcsa kis villámok bizseredtek föl a háta gerincére. Szemeinek egyszerre szokatlan súlyuk lett. Majdnem kihólyagosodtak az üregükből.

Erzsébetnek kikapcsolódott álmában a ruhadereka. Azt nézte, azt a tenyéryni élő fehérséget és ösztöne megsejtette a többit.

Összedidergett, mint a fázós kutya. Kibocsátotta a szájában összefutó izetlen nyálat s önmagát nyugtató képmutatással legyintett:

— Összetörhetném egykezemmel, olyan könnyű!

Ezt azonban csupán az agya mondta. Az ösztön, a test: nem is engedelmeskedett neki.

Nem mozdult. Állt, mint akit rontás ért.

Micsoda játékra való cipők! Harmadrésze az ő borjubőr csizmáinak. Ugyan, hogy le nem törik jártában!? Igaz, följebb vastagodik. Látni a tapadós gunya alatt. Alul keskeny, de arább dagadozik... Bizonyal az is olyan fehér...!

Akkorát nyelt, hogy maga is megijedt tőle.

Még fölébred rá! Szentül azt hinné, hogy őt bámulni járogat ide!

Tehetetlen düh öntötte el:

— Bámulja a lidérc!

Vállára kapott egy ásót: megy. De megint maradt. Mohó, tolvaj gondolatok birizgálták az agyát.

Mi lenne, ha egyszerűen odaérne, ahol az a fehérség kikandikál..? Ugy, mint munkaidőben a kaspás-lányoknak teszil?

Megcsavarta a nyakát. Pattanásig duzzadtak benne az erek.

— Rikoltozik az ilyen, mint a páva!

Ujra menni készült, de csak nem ment. Nagyokat fujt, pillogott. Vörös színt játszott előtte az egész kert.

Még ilyen kétközben sohase volt! Egy lépést tett előre, aztán visszarándult és hirtelen, kinos akarással kinyújtotta kezét a gyámoltalan leány felé. Akkor egyszerre lohadt, mint akit villámütés ért. Állkapcsa bambán lefittyedt. A megfeszült inak engedtek.

Darabosan hulltak ki belőle a szók:

— Rí! Álmában rí az oktalan!

Mindennél jobban félt az asszonyi könnyektől ez a durva paraszt. Talán mert ő sohasem sirt, mert dacos szájszorogtatással élte át eddig az egész megcsúfolt, vörösfejű életét.

Visszatorpant a teste. Józan paraszt észjárása elfoglalta szokott helyét. Tisztán látta magát és amit tenni akart. Ő, a világcsúfja...! Ezzel az úri fajzattal, aki legott szemébe vágná a kisebb-voltát, rútságát!

Inkább száz halált, csak ezt nem! Nehéz ököllel hallgattatta el a becsmérést, mióta legénysorba került. Senki szájáról nem hallgatja többé és aki mégis kimondja: utolsó szavát szólta az!

Olyat lélegzett, mint fujtató a kovács kezében. Aztán odábbállt, összeszedni a kintlevő eszközöket.

Visszaútban felujuló dühhel morogta oda a padnak:

— Tán még bánkódjak végetted! Felülem itt-száradhatsz!

Meglóbálta vállán a szerszámot, ment kifelé. De a küszöbnél megállt. Lerakta terhét s megemelte az ajtó leszállt sarkát. Ugy aprózta vissza a kilincset, hogy zajt ne üssön.

Másnap reggel — először, mióta egy fődél alatt éltek — köszönt Erzsébetnek.

VIII.

Alighogy Bernáthot lerázta, Zamonszky sietve visszavonult. Mikor átöltözött, becsengette a titkárt. Még tükör előtt állott, simogatva frissen borotvált, szép, kemény állát. El-elmosolyodott az iménti élményén.

Micsoda férgék! Egy cseppfolyós ember, akinek talán az egész testében nincs semmi szilárd! Pokolian mulatságos! Legközelebb megemliti Tomy gróf előtt. Annak van egy hivatalnoka: hasbeszélő. Afféle kisebbrangú tolvaj, de a hasa vagyont ér. Nagyszerűen utánozza belőle Tomy grófot. „Uraim... halhatlan...” Persze belédermed a tisztelet a sok éhenkórászba — az igazi uraságot vélik hallani — és elporzik, ki merre lát... Tomy maga jött rá erre, mikor egy ilyen zalánfutása után váratlanul csakugyan megjelent.

Most le fogja főzni!

Bernáth veri a hasbeszélőt.

A titkár bejött és megállt az ajtó mellett, mintha oda volna festve. Ez nagy erényei közé számított. Zamonszky előbb-utóbb csak mindég észrevette.

Tényleg, a lovag úr fölpillantott a tükörből. Vidáman motozott eszközei között. Odanevetett neki:

— Nos, Malina..! Az előbb megtáncoltattam kissé, ugye?

A fiatalemberen semmi sem mutatta, hogy itt neki szóltak.

A nagyúr enyelegve dült hátra a székben.

— Csak ki vele! Halljuk! Nagyon haragszanak a Vadászlakban?

— Önagysága ideges indiszpozícióval küzd — volt a jelentésszerű felelet.

Öméltósága sajtáságos grimaszt vágott kis kézi-tükrébe, melyben most a szemöldökét kezdte fésülgetni. Előbb fölfelé, merőlegesen minden szálát, aztán vízszintesre leszorítva, hogy finom, vékony vonalat adjanak.

Szabaddonmaradt kezével kegyesen intett:

— Tegye félre a szertartásos hangot! Látja, hogy egyedül vagyunk.

Malina csupán ezt az engedelmet várta. Levált a falról és közelebb jött. Érdeklődve került az ura háta mögé.

— Nagyszerű! — mondta. — Csak azt a két kis háromszöget kellene kinyirni onnan a középről. Így olyan, mint valami háztető.

— Jó, arra is sor kerül. Most pedig beszéljen, mi van a nővel?

Egy székre mutatott és legott olló után nyúlt.

Malina kurtán fölnevetett:

— Jaj, méltóságos úr, nem az itt a kérdés! Hanem az, hogy mi lesz velünk?

— Hm. Így állunk? Hallja, akkor inkább ki sem megyek. Mit gondol?

A titkár finoman mosolygott.

— Azt méltóságos úr, hogy akármilyen veszett is, a paracelzusi gyógymód feltétlenül jó hatással lesz az idegeire.

— Paracelzusi?

— Igen. Aranygyógymód tudniillik! A diadém, amiről beszéltünk, elkészült. Méltóságod kegyesked-jék megtekinteni!

Zamonszkyn egy pillanatra gyerekes rebbenéssel villant át a másnak okozandó meglepetés öröme.

Kinyújtotta a kezét, de nyomban unottan húzta vissza.

— Vegye csak magához! Majd oda adja neki. Megfizetem, pont. Semmi közöm hozzá, hogy örül-e! Intézkedett az autó felől?

Malina meghajolt.

— Félórája készen áll.

— Jó, akkor induljunk.

De mégsem mozdult. Baljában a kezítükör fáradtan lógott alá.

— Tudja Isten — mondta vállatvonva — már-meg elment minden kedvem! Az előbb még vidám voltam s most itt van..! Én nem értem, mi ez az emberben!

A titkár ajkaiba harapott.

Neki is szólhat a vád..!

Fontoskodó arcot öltött.

— Méltóságod túlon túl kifárasztja magát.

Zamonszky ásitott.

— Lehet. Bár azt se csudálnám, ha unatkoznék. Úgy élek, mint valami filiszter. Valami vidéki kisbirtokos. Mi az: egy színésznő? Nekem!?

Nagyot nyujtózott.

— Egy kreol nő! — mondta aztán. — Valami fekete bestia kellene! Az igen!

Malina felhúzta a szemöldökét, mintha roppant csodálatos dolgot hallana. Ugy ismételte:

— Fekete!

— Igen! — pattant vissza amaz, szinte ellenségesen.

Majd duzzogva tette hozzá:

— Látom, mármeg Mirzlire gondol! Elfelejtí, hogy a kuzinom kissé fárasztó nő. Én, ez: egy. Az ő hisztériája pedig legalább háromüléses. Órizze aki akarja!

A titkár megengedett magának egy pajkos tekintet.

— Oh igen! — mosolygott savanyúan amaz. — Hiszen olykor... persze! De csak üljön más a bakon! Igy még marad annyi illuzióm, hogy én halászom el az orra elől. Mért legyek én, akit bolonddá tartanak? Sovány vigasztalódás, mi?

Malina finom orra egyszerre égnek szökkent.

— Méltóságos úr, ha így állunk, akkor ideje megint körülnézнем... .

Zamonszky lecsapta a tükröt.

— No végrel! Csakhogy rájött! Úgy-úgy! Igen! Lásson neki minél előbb!

Hevesen hátralökte a széket, fölállt, cigarettára gyujtott.

Mohón és gyorsan kezdett beszélni:

— Tudja, most módszert változtatunk. Semmi sulyt ne helyezzen modorra, vagy egyéb ilyen ostobaságra! Ugyis mindég felsülünk vele. Elég a szalondámákból! Az van itt köröttem elég! Hozzon valami szokatlant! Valami keményfogú vadócot. Az szegüljön ellen! Karmoljon, harapjon, rugdalózzék, nem bánom. Ha kell, kerítést is ugrok érte. Ezt le akarom győzni! Érti?

— Értem.

Összenéztek és mindkettő fanyarul elmosolyodott. Látták egymás megnyúlt arcán a kiülő szatírt.

Azonban még mielőtt végleg izgalomba hajszolhatták volna magukat, az ajtó kinyílt és egy lakáj óvakodott be.

Meghajolt, valakit bejelentett:

— Öméltósága... .

Ennél nem jutott tovább. Fehér, izmos női kéz háritotta félre. Ritter von Eckert özvegye suhogtatta be az Eros felé lódultak közé negyven tavaszt meghempergett lényét. Szikár teste — s főleg tág, fekete szemei — a falon is áthatoló akarat voltak, mely előtt nincsen zárt ajtó.

Ingerülten lépett Zamonszky elé.

— Meddig várat még? — kérdezte, lovagló-vesszejének ezüst gombjával megkopogtatva előtte az asztalt.

Karnéolos erezetű, vékony orrcimpái felhólyag-zottak az indulattól. Végigrontva egy pillantással a férfin, legott újabb, haragos szók csordultak a szája-szélére:

— Hogyan? — kiáltotta. — Még át sem öltözött? Hallatlan udvariasság! Kerek tíz perce kalappal a fejemen robogok föl és alá!

Zamonszky igen szerénnyé lohadt a vádra. Lopva Malina felé tájékozódott, de a titkár már megint a falra festette magát. Sőt most jobban, mint egyébként. Titkon rajongott az özvegyért...

Amaz ingerülten lobbant a férfi elé. Nyersen rá-szólt:

— Nos! Ön még mindég nem mozdul?

Zamonszkynek rá kellett szánnia magát, hogy egymaga vegye föl a harcot.

Húzódózva mondta:

— Kuzin, megbocsásson, ma nem vállalkozom a túrára.

— Ugyan! És miért?

— Fáradt vagyok. Dolgoztam. Lucy pedig kelle-metlenül ráz.

Akármi egyéb indokkal célt tévesztett volna. De a „*dolog*“, ez a megpróbálatlan, nyűgös valami, tisz-teletet ébresztett a bárónőben.

— Úgy? Dolgozott? Az más. Bár legalább érte-síthetett volna, — mondta engedékenyebben. — És most mit szándékszik tenni?

— Kikocsizom.

— Egyedül?

— Nem, ő majd elkísér.

A titkárra mutatott, aki felszegett állal, mozdu-latlanul peckelt a helyén.

Az özvegy megfordult s összehúzott szemmel vé-

gigpillantott a csinos, jólöltözött emberen. Előbb felülről le, aztán alulról fölfelé, jól megmustrálta, majd izgékonyan beharapta megnedvesült szájaszélét. Ahogy közeledett, már egy egész fölvelt leltár volt a tekintetében. Szorosan Malina elé állt, aki szívére tett kézzel mélyen meghajolt.

— Ez? — kérdezte az özvegy s különös gerjedelmes csöndbe hullt a szava.

Senki sem felelt. A levegő hirtelen brutális értelemmel lett teli.

A nő megnyalta húsos száját. Háta mögött két végén megfogott lovaglópálcáját felhúzza a hónaljáig, néhány lépést imbolygott, amitől keblei fölhintáltak, mint két megrázott gyümölcs. Arca egész el-sápadt. Lefelé szoruló, vékony ajkai kinosan rángatóztak.

— Attól tartok hogy mégis kénytelen lesz magába menni — mondta egy kis szünet után rekedten.

Zamonszky fölállt.

— Gondolja? — kérdezte gúnyosan.

A nő bólintott:

— Igen. A titkárja engem fog elkisérni. Nem lo-vagolhatok ki egyedül.

A férfi felkacagott. Előbbi fáradságának nyoma sem látszott. Sőt a szeméből indulat lobogott elő, friss lánggal.

Olvasni tudott ennek az izgató asszonynak minden mozdulatából! Arcán a bűnök ábráit ismerte, egytől-egyig. Értette, hogy most a titkár van soron. Tegnap ő, ma emez, este talán egy lakáj és holnap valami főherceg. Ha az egész világ him-állatát egybe-gyúrnák, ennek az sem lenne elég.

Szerette volna arculütni. Bár — ha nem állt előtte így, ilyen elvetemült falánksággal — egyáltalán semmi vágyat sem érzett utána. De ez a kirakatbatett, meztelen rosszóság mindig utat talált az ide-

geihez. Szakértő férfivolta uj meg uj ingereket fedezett föl rajta.

— A vadászlakig együtt megyünk — mondta nyersen.

Most már a bosszuálló kényúr beszélt belőle.

Ohó! A tétátétjüket megrövidíti! Sőt el is kísérteti magát ezzel a zsarnokkal: a metreszéig. Nem marad adós a nyílt csalásért!

Intett a titkárnak:

— Siessen, öltözzék át!

Mikor egyedülmaradtak, egymásra rohantak. Két kardpenge villant össze a tekintetükben. Tanuk nélkül rendszerint halálos ellenségek voltak.

— *Tu canaille, tu... putin, que tu es!*

— *Et toi? Hein? Fripon envieux! Je me révanche, c'est ça!*

Ugy szitkozódtak, mint valami párisi csavargók, jóleső durvasággal tépve ki önmagukból a szidalmakat. A nő hidegült le hamarabb.

— Mi kifogásod tulajdonképpen a fickó ellen? Hisz' mindig magad mellett tartogatod! — kérdezte.

A férfi ajkai gúnyosan lefelé görbültek:

— Igen, mint szolgát. Aztán mehet.

Az özvegy hátravetette fejét. Suhgó vesszejével határozott félkört szelt ki a levegőből.

— Én is... Nekem is... Szolgálni fog, aztán mehet. Me-hett!?

Kicsit megint összevillantak, majd az asszony gonoszúl — talán békülékenyen is — elnevette magát.

— Este pedig el fogom küldeni a komornámat. Megértette?

Zamonszky vállatvont. Előbb még fennen lobogó izgalma hirtelen lekonyult, mint a koppantóval megfékezett láng.

Este... Igen... Jó lesz... Bár este sakkpárti van! Sokáig eltart, az agy kifárad belé. Vagy ha nem

is, olyan mindegy...! Már megint nem kívánta a nőt, aki váratlanul utánaengedett.

Néhány perc múlva Malina visszajött. Keresetlenül elegáns volt. A skótkockás lovaglórúha kitűnően illett hajlékony, magas alakjához. Mikor járt, pattogó, kemény inak nyilaltak át szűk bokavédőjén. Egyik karjával hóna alá szorította lovaglóvesszejét, másikkal tárva tartotta maga mögött az ajtót. Nem nézett föl és nem beszélt. Az özvegy jelenlétében került minden egyenes megszólítást. Itt céljai voltak. Önálló szerepet adott.

Lehaladtak a lépcsőn. Zamonszky autóba ült, Malina az özvegyet segítette nyeregbe. Egy percig érezte a nő hozzákigyózó testét. Az izgékony kéz körmei mélyen tenyerébe vájódtak. Aztán maga is nyeregbe vetette magát. E pillanatban előreszökő képzelete már Monte-Carloban sétált, egy izgató és feltűnő hölgy társaságában, karonfogva. Férje volt az aszszonynak, aki megvette kihasználatlan huszonnyolc évét, ranggal, pénzzel. A drágán megfizettség romlott diadala kiült arcára.

Igen, persze! A férfiak majd irigy butasággal megvetik. De a finom és agyonkulturált nők — antik brokátfüggönyök mögül — utána fognak nézni sóváran, mint a szép gyilkosoknak. Szenzáció lesz ahol megjelenik, a lapok hálószobai bravurjaival fognak pányvát vetni ujabb olvasótömegek felé.

Mikor a szélesre tárt vaskapuhoz értek, két lassan mozgó árnyék fordult eléjük az utra. A bicegő férfi, meg az üvegházi nő.

Zamonszky arcán rosszulpalástolt idegenkedés futott keresztül. Mintha békára lépett volna!

De azért kötelességszerűen intett:

— Aglae, megint sok lesz a séta! A levegő nem megbízható!

A kocsi skálázó bűgással elrepült mellettük.

A lovag kihajolt.

— Albin kérlek, vigyázz rá! — kiáltotta, az elmúlt veszedelmek megkönnyült nagylelkűségével.

„Albin vigyázz rá! Albin nézz utána! Albin intézd el vele!” Huszonkét év elhárító szólamai voltak ezek. Örökös másrabizatosok, a közvetlen vonatkozásos elkerülése. Megszokták azok ott lenni már régen. Szinte egy időben intettek, hogy: jó. Majd ők vigyáznak. Csak menjenek! Éljenek!

Mirzli a nyeregben himbálózott. Pokoli mód örült a saját duzzadó lényének, valahányszor ez a szomorú árnyék útjába került. Vágyott rá, hogy a kettejük közti különbséget a másik elé hangsúlyozza. A maga diadalához kellett amannak egész nyomorult volta. Fészkelődött, alig fért a bőrében s egy pillanatra feléfordította szép, bűnös arcát.

— Jó mulatást! — kiáltotta énekelve, ahogy csak a nők tudnak mérgezett gúnyt egymás szívébe mártani. Aztán hátamögött megpöccentette lovát, mely csiklandós ugrásokkal rugaszkodott az autó után.

A magukra hagyottak összenéztek. Nem volt ebben a pillantásban semmi izgalom, az ujnak, váratlanul legcsekélyebb jele sem. Két számoló nézhet így, mikor kicserélik egymással azonos műveletük azonos eredményét. Kétszerkettő-négy állt benne. Ilyen tudomásulvevőleg állapították meg a tényeket már húsz év óta. A szavak is, melyek ezt a néma számvetést követték, ugyanazok voltak:

— A Vadászlakba mennek!

— Nem. Csak levegőzni.

— Igen.

Haladtak tovább.

A szőke nő fáradtan mosolygott. Így nevetősen még sokkal szomorúbb volt az arca.

— A bécsi színésznőt láttam ma reggel. Autón

jött, szürke fátyolba burkoltan. Szintén a Vadászlak felé. Ő is „levegőzik“, ugye Albin?

A férfi letépett néhány magnólia-levelét.

— Ő is levegőzik! — mondta tehetetlen dühvel.

Ezzel a dolog — látszólag — be is volt fejezve.

Hosszú hallgatás után a nő szólalt meg újból.

— Aggódom Kázmér miatt. Feltűnően sápadt ez a gyermek.

— Anyja fia, — felelte Albin.

A megjegyzés csak kicsúszott belőle, önkéntelenül, a rajongásnak egy színes árnyalatával.

A nő megint mosolygott. Mindég volt egy mosolya, jó és rossz dolgokra egyaránt.

— A saját természetemmel csupa rossz örökséget hagyok rá! — mondta olyan hangon, mintha újabb hármasszabályt állítana föl, két esetleg több ismeretlennel. Valami nagyon komoly, nehéz szabályt.

A férfi érezte, hogy vigyázatlan volt az imént. Legott igyekezett a hibás tételt jobbal behelyettesíteni.

— Oh, — válaszolta lekicsinylőleg és buzgalomban parabolákat rajzolt a levegőbe. — Honnan tudja olyan biztosan, hogy ez örökség? Nagyon leköptatott elmélet! Már modern ember utána sem nyúl. Én is csak szórakozottságból hibáztam mellé. Sokszor a tizedik ős bontakozik ki a gyermekből, akit magunkhoz hasonlónak gondolunk. Az atavizmus kényelmetlenül összezavarja a közvetlen átöröklés elméletét.

A nő hallgatott. Ez fokozottabb érvelésre ösztönözte.

— Például — folytatta rábeszélőleg — úgy látszik, ön keveset foglalkozott az ilyen vagy olyan csillagzatokkal is. Ez már nagyon öreg dolog. A régiek is hitték s ma épp ezért uj. Én részemről hiszem, hogy az égitesteknek köze van testi és jellembeli kiala-

kulásunkhoz. A hold mozgásbáhozza a végtelen tengert. Olykor, ha izgulunk, szentimentálisok, pörlekedők, engedékenyek vagy áradozók vagyunk: ki tudja mely csillag van delelőn! És mennyivel nagyobb hatást gyakorolhatnak ezek ránk az élve-elrejtettség titokzatos állapotában! S mindezért az anya feleljen? Miért? Mert teste — a rajta kívül elhatározott anyag — véletlenül jó vezetője a kívülről jövő behatásoknak? Tehet arról, hogy az őt ért ütés, melyet ő fogott fel, meglátszik a gyermekeken is? Végül tehet-e róla, hogy akaratán kívül mindkettejük az érzékenység legfelsőbb fokán áll?

— És ön akkor nem volt mellettem Albin! — szólt közbe a nő, asszonyos következetlenséggel. — Ebben van minden baj eredendő oka. Akkor még más szemmel néztem a világot. Jogaimat féltő, egészséges szemmel. És... a Vadászlakba már akkor is sokan jártak „levegőzni“, Albin! Hát ilyen körülmények közt született szegény gyermek.

A férfi komoran nézte maga előtt az utat. Ott volt, ahol husz évvel ezelőtt állott. A szép és gyalázatos férjnél, aki kegyetlen élvezetvágyával leszedte a nő csontjairól a húst, az élet meleg színét, — meg a szegény, agyonsirt gyermeknél, aki születésével haldoklított az anyját. Akkor rokkant meg a szive s haldoklik hosszú húsz esztendeje. Csak ők töltik be ma is, neki bizalmas barátságánál egyebet nem tartogat. Ez volt az ő szomorú kétszerkettőnégye. Azonfelül a bicegő lába, meg a sánta lelke. Egy időben bémultak le, mikor a fiatal és még remélnitudó férfi vad elszántságával akart távortartani egy másikat attól, akit egy életre csak magának kívánt.

Hallgatagon ültek egy padra, mely mögött hűen utánczó vizesés locsogott egyhangúan. A patak távolabb tóvá szélesedett, nyugodt, szenvedélytelen haty-

tyúk úszkáltak rajta. A déli órák becsületes csöndje ült a park fölött s ez a két szótlan ember nem is várt, nem is keresett benne többet. Elszámolt életük „követel“ rovata rég lezárult.

A vadászház egy bizalmasjellegű kabinetjében ezalatt Zamonszky szerelemre váltotta be az adott arany súlyát.

IX.

Vince kivezette két lovát az istállóból, a fényesre mosott homokfutó elé. Befogta őket. Timár Pál — aki az udvaron keresztül épp a kapunak tartott — csodálkozva állt meg egy percre.

Vince a kocsival! A szekér már nem is jó?

De bizony, különös ez nagyon!

Félvállról visszakiáltott neki:

— Hová mégy fiam?

— A városba, szeget-ráfot venni. Meg Csúrival, a belső kertésszel is volna néhány szóm, — hangzott a felelet.

Az öreg rábiccentett:

— Ugy-ugy! A föld miatt. Értem.

Tovább ballagott, de a kapunál megint visszafordult. Csak úgy álltában. Valami nem fért a fejébe,

— Aztán minek a kocsi hé!? Mért nem szekér?

— kérdezte.

A legény vállatvont.

— Hadd szellőzzék!

Azzal behibbant újra az istállóba. Pedig semmi dolga sem volt már ott. Ki is jött kevés-vártatva. Timár Pál ezalatt elkocogott. A tágas udvar üresen ásított utána. Mindössze néhány vizbemártott, kelletlen kötöstyúk vertyogott a kút körül. A többi a szemétdomb tetején kapirgált.

Vince rákönyökölt a két ló feje közt a kocsirúdra. Pipát tömött. Összeráncolt, vörös szemöldökei mögött tűnődni látszott valamin. Hogy: tulajdonképp miért is ácsorog!? Mire vár? Mért nem indít még?

Nehányszor megkapargatta búbjára taszitott süvege alatt a sörtekemény haját. Aztán odasandított félszemmel a tornácre.

Erzsébet kint ült, foldozgatott. Sápadt volt, mint valami hazajáró lélek. De ez jól illett neki. A lesütött, hosszú pilláival úgy látszott, mintha aludnék.

A legény elmozdult a rúd mellől.

Mi az áldás van vele, hogy szüntelen ez a gondolat jár az eszében? Mért kellene éppen mindég aludnia ennek?! És ha aludnék is! Hát aztán! Felőle ugyan föl se keljen ítéletnapig! Mi köze hozzá?!

Bár amúgy megbizonyosodni mégsem ártana... Csak azon végből, hogy tudja: hogysmind áll az ügy ezzel a híressel..?

— Fojtották volna az első fürdőjébe! — kívánczik ki belőle a méreg.

Mert már megint dühös. Mert már érzi, ösztönszerű, állati érzéssel, hogy oda fog menni, akarja, vagy sem. Odahúzza valami a tornác elé, a virágos kertbe, ahol semmi dolga. Az ördög látott ilyet!

Az ördög..? Nono! Dehiszen látja biz' azt ő is, ha jobban kinyitja a szemét! Igen szépen kivirítottak a verbenák a déli napsütésre. Egy szál nem ártana a lovak füle mellé...

Ezzel rögtön meg is indult. Nagy léptekkel, lezegett fejjel, mint aki keresi, amit elveszített. A szélesebb kedvét.

Azám la! Virág!! Virág, vagy lomb nélkül éppen-séggel nem indulhatna, ilyen fölkészültséggel!

Teli vitorlát bontott benne az öröm, hogy okot látott maga előtt.

Hol hallott volna az ő parasztfüle a lélek szófia-beszédéről?

Kapott a magyarázaton, hogy: a virág..! Csak az húzta oda. Ez már érti. Egyébként nem értene semmit, ami mostanában történik vele.

Elbarókált a tornác előtt, vállabahúzott fejjel.

De fokról-fokra kijebb nyúlt ez a fej zömök csigaházából, amint a tetthelyéhez közeledett. Meglibbent galvanikusan a másik élő test felé, mintha jelt akarna adni neki.

Hiszen, ami azt illeti...! Nem esnék le a karika-gyűrű az ujjáról: odaköszönni annak is, ha már éppen akkor ért rá a kint-üldögélés, mikor ő virágot szedni jár! Mostanában mindég megteszi, mert rájött, hogy csak magát becsüli meg vele.

Nagyot nyelt s odadörmögött egy mogorva „Mindenjőkat“.

Erzsébet föltekintett.

Vince köszönése — bármilyen gyatraság keretében jelentkezett légyen — legott mindent kiparancsolt a kezéből. El nem fakuló, különös-becsű ajándékot viszonzott benne. Figyelte, nézte amazt már kijövet az istállóból. A kocsi kigördülése nyomban megütötte. Attól fogva fölmérte a legény mozgásának egyre jobban köré szűkülő paraboláit s ha nem is értette, annál ünepélyesebben érezte az elhatározó percet. Eddig sohasem beszéltek egymással. Egy órával előbb még semmi sem látszott volna hihetlenebbnek előtte a hangnál, mely a kettejük gondolatát összehidalja. Szavakat sem talált volna hozzá. És most mégis, váratlanul, visszaparancsolhatatlan rögtönzéssel, egy kérdés hullott ki belőle, az ezerszer megfontolt dolgoknál delejesebb biztonsággal:

— Hová készül?

Váró csend támadt a szó nyomán.

Vince hunyorgott, mintha nap sértené a szemét. Nagy nyeletek közt dugult bele a nehézkes, paraszti lélek. Csak állt, fülledezett.

Erzsébet arcát pirosság futotta el.

Ez nem fog válaszolni!

Lecsapott önmagára.

Mi is ütött hozzá, hogy megszólítsa? Nem is-

merete? Nem tudta, hogy ki ez a legény? Kellett a lecke?

Lejjebbhajtotta fejét a rátetéződő ujjabb megaláztatás súlya alatt. És amint szeme horzsolótávolon kívül ért, odalent hangjára-lelt váratlanul az ember.

— Városba, földügybe! — mordult oda zárkózottan.

Aztán lehajolt, a virágokba temette roppant kereső markait.

Vajon melyik volna jobb, illősebb? Ráró fehér szőréhez egy sötét, Gyuszinak fehér, vagy sárga.

De isszonyú meleget gyujtott ez a hajoldozás! Minden vér a fejébe szállt talán, mert nem látott itt fehér virágot, egyet sem. Bíborszínben piroslott az egész tábla. Fülei meg szüntelen az előbb hallott kérdést darálták: Hová készül, hova készül? Engem nem viszen? Engem itthagynak? De jól megférnék pedig a saraglyában! A szép kocsiban, melynek még a kerekeit is megkente, hogy ne nyikorogjon! Mért kente meg, ha nem azért, hogy hajadont röpítsen rajta!? A maga kedvéért? Maga szándékára? Bizony vehetne vagy egy szót nekem is! Jaj, hogy mennék! Hogy repülnék, én bánatvirág! Én senkitlen árva! Egész úton ottvolnék a fehér nyakammal, halovány-szép arcommal, a közelében...!

Tudta Vince, hogy senkisem mondja valóban ezt a szöveget. Csak valami belső incselkedés az! De azért egyre hallotta.

Dacos indulattal döbönt vissza rá a makacs paraszti gögje.

Még hogy ő hívja! Sarka után leselkedjék ennek az úri-kényesnek! Jöjjön rá a lázak láza inkább! Azt is szivesebben kiviseli.

A virágok már a kezében voltak, mehetett volna is. De nem mozdult. Tippánfüvet, komisz, földalatt kúszó, alattomos gazt látott meg egyszerre, kiütközni a boldogasszonylevelek közül.

Már ha itt áll, csak nem hagyja benne!? Egy eső, aztán fölveri az egész táblát! Veszködhetnek majd a garacolással kétannyit.

Kihúzta a gyomot, lecsapkodta róla a földet. Majd mogorván visszanezett hóna mögül a lányra.

Biztosan neveti őtet, amint így guggolász!

No nem. Semmi nevetés se volt annak az arcán. Inkább szomorúnak látszott, mintha apját-anyját most tette volna földre.

Mindig ilyen ez! Ilyen nyivásztal!

Igaz, talán nem is éppen gyöngy a sorsa! De hiszen ha nem tetszik neki, mehet, amerre a szeme lát! Nem fogják kötéllel.

Egész kis kazal dudva feküdt már a legény mellett. Tisztára kikészített markait is bekeverte.

A jóreggelit! Újra mosakodhatik!

Föltápáskodott, nagymogorván bement a konyhába vizért. A kút közelebb esett volna, de már erre fordította a lába. A lány mellett kellett elhaladnia. Rá nem nézett volna egy viláért! Azt mégis látta, hogy egy durva, szöttes ingen varrogat. Megismerte: az övé. Mult szombaton nem vehette magára. Elszakadt.

Hát szó ami szó, a kényességből engedett a frájl!

Mikor kijött — kendőjébe szárogatva kezeit — Ráró az udvaron megszaladt néhány lépést. Unhatta ezt az ácsorgást.

Rákiáltott:

— Hóha te! Ne egyen az avas!

Azonban medréből-vágta a saját hatalmas, kihomló hangja. Mintha rég beleszáradt hallgatásokat sodort volna ki magával, egy csomó új és élvezetes szitkozódás robbant utána, belekeverve füvet, fát, hogy végül Erzsébet felé kanyarodjék az éle.

— Mit néz no?! Tán azt hiszi, hogy lehet ezzel másképp..? Csak próbálja meg! Ehol a kocsi, la! Üljön föl rá!

A lány elpirult. Olyat dobbant a szive, mintha kívülről ütötték volna meg.

Szólt neki, ez a legvadabb gyülölője!

Felszökött, mint valami megajándékozott gyermek.

— A kocsiba? — kiáltotta hitetlenül és ujongott a szava.

Vince ábrázata legott elsötétült.

— Oda hát! — morogta. — Tán nem is az én hátamra, vagy mi a lidérc!

Erzsébetnek eszébe sem jutott megütődni erre a gorombaságra. Csörögve szórt le magáról gyűszűt, olót. A gyolcsing vállára repült, mint valami diadalmas békezászló. Futva, sodort be magával mindent a szobába. Még onnan is kihallatszott kapkodó szöszmötölése.

Vince legyökerezetten bámult utána, mint aki nem érti, hogy mindezeket a cselekvéseket ő indította meg. Pedig értette. Sőt nyomban meg is bánta.

Nofene! Mi volt vele, hogy mégis szólott neki? Mikor pedig egyáltalán nem akart!

De már megtörtént. Meg. Csak nem veri a fejét a falba?

Zsebrevágott kézzel állt a tornácon, a csizmája bámulásába merülve. Meg-megforgatta a sarkán, elnézte, kívül-belül.

Mekkora bök van a bokájánál...! Ronda az ilyen paraszti láb!

... Hát szólt neki, addig van! Felőle akár ül valaki a kocsiban, akár sem. Nem ő húzza. Fölvette már egyszer a gyöpmestert is. Igaz, csak szekérrel volt, de az mindegy. Annak nem beszélt, ezzel se muszáj. Felőle ottszáradhat!

Az ajtó kirepült, jött a lány.

Meg kell adni, hamar elkészült. Nem afféle úticifra-házironda.

Felszálltak, a kocsi kirobogott.

A falun túl kieresztette Vince az ostort.

A késő nyári nap hajladozott, lángragyujtotta a felhők alját. Bársonyos szél fujdogált a folyócska fölől. A két állat elnyujtott testtel fogyasztotta az országutat. Pihent lovak voltak, mentek maguktól is. De a legény még ösztökélte őket:

— Gyi Ráról! Có te Gyuszi!

Valahogy cudar kedve telt most a hajtásban.

Igy ki a világból! Az volna jó! Menni, repülni! Elébe kerülni minden járószerszámnak! Parasztszekernek, urifogatnak, töfögő pléh-masinának! Lehajtani, megelőzni mind! Hadd szíjják a fölvert porát. Ők pedig robogjanak, mint a zivataros veszedelem, míg csak tüzet nem fog a lovak orra és százdarabba nem szakadnak mindannyian!

Szétszakadni! Izinkekre hullni! Az volna most jó! Az! Ha elvethetné magától a két pattanó karját, hogy ne húzhassák előre, vállban! Ha lehajíthatná nyakáról a fejét, amiben olyan furcsa, megszállt, elbabonázott gondolatok nyüzsögnek egy idő óta! Mire neki az a fej? Bajnak? Hisz úgy sem az jár benne, amit ő akar! Nem az övé többé. Nem tudja: hová lett belőle ami benne volt eddig és hogy mi az, ami most forrt benne, mint a katlanban.

Lerántani, eldobni! Az volna jó! Az! A lovak tiprató lába elé teríteni a gerincét is, hogy ne bizsergen olyan furcsán, parázsló túsúrásokkal!

Aztán utána a többit . . . !

A két lábát, ami folyvást arrafordítja, viszi, ahol nem akar lenni!

Mi hajtja ötét? Micsoda különös erő? Milyen varázslatos rontás? Ez honnan került? Mikor szedte magára? Miféle ismeretlen akarat packázik vele, járhatja, beszélteti, cselekedteti?

Egy pillanatra beledöbönt, hogy nem ő az, aki most itt ül, a gyülölt, idegen lány mellett. Valaki más. Valaki nem is élő. Egy szalmabáb, rongy, hitvány

játék, melyet zsinóron rángat valami láthatatlan kéz, mint vásáron a bábjátékos a paprikajancsit.

Nem, nem az ő nyelve volt az, ami szólalt! Nem az ő hangja hívott. Nem ő akarta azt, hogy ez a másik most itt üljön mögötte!

De hát kicsoda, micsoda akkor?

Megdobta a fejét, hogy a süveg az üstökére csúszott.

Hát ért ő ebből valamit? Tudja, sejtí ő ezeket? És arravaló ő, hogy ilyen hiábavalóságokkal vesződjék?

Marokra kapta az ostort, végigvágott a két lovon, amitől azok egész nekibolondultak.

Fülett, hogy nem sivalkodik-e hátamögött a lány? Szinte kívánta volna, hogy elnyujtsa messze a fehér párnájú, mezítelen-torkú nyakát. Azt, amelyik másfajta hússal van körülbélelve, mint az övék! Sikoltozzék, könyörögjön: neki, a parasztnak!

De csönd volt ott hátul. A lány meg sem pisszent.

Ugylehet, valami kevés Timár-vér csak szorult belé!

Vagy talán a hajtó kezében bizott?

Igy érték el a várost. A „Mihály-portánál“ — mely a kastély legkülső épülete volt — magához jözanodva megállította Vince a kocsit. Várt egy darabig, hogy majd ért a másik a jelről. De hogy az nem mozgott, feszengni kezdett. Kitáncolt, bágyadt indulattal, befelé szitkozódott.

A kuka-mindenit! Megint ő szóljon? Tán az is nyikkanhatna egyet!?

Végül mégis rá kellett szánnia magát. Naphajlattal gyorsan fogyik ez az idő. Neki meg dolgai voltak.

— Itt én továbbmék — vetette oda kurtán.

Majd motyogva tette hozzá:

— Nyolcra előkerülök, azt' vissza...!

Erzsébet leszállt. Arca kipirult, szemei zománcosan csillogtak Vince felé. Szólni akart. De a legény

már közécsipett a lovaknak s nekivágott, mint akit kergetnek.

A leány elgondolkodva nézett utána. Elpilledt lábaival néhány lépést próbált. A zsidbadás fölengedett. Minden tagjába különös, feszengő erő szökken. Gyorsan elindult.

Nem volt semmi határozott célja. Bement egy könyvkereskedésbe, vásárolt találmányra néhány könyvet. Aztán megint csak ott állt a Mihályporta előtt. Nagy, hosszú épület volt az, karcsú oszlopsorral. Fedelén egy ágaskodó lovasszobor állt. Zamonszky Mihály, az ős...

A lány nézte és csodálattal, repesztő vággal telt meg a lelke.

És ez mind a késő unokáé! Ez itt mind!

Hiszen csak láthatná! Csak egy futó percre! Vagy nem is őt, legalább az utat, ahol járni szokott! A keskeny, finom cipők nyomát! A bokrot, melyről szórazottan olykor egy-egy levelet tép. Lehetséges, hogy ezzel vétkezzék? Hiszen akkor bűnös mindenki aki gyönyörködik egy szép képben, mely nem az övé!

Nem. Nem lehet vétek, amit kíván. A gyönyörűség ösztönszerű hála a felsőbbrendű szép iránt.

Mennyi hazugság, mennyi csábítás egyetlen nyárvégi alkonyatban...!

Erzsébet a vaskapura nézett, mely a „portát“ a főépülettel összekötötte. Sarkig nyitva volt, emberek jártak rajta ki s be, vállukra vetett szerszámmal, mint fantasztikus, sötét árnyak. Hozzátartozói a titkok kertjének....

Bemehet oda akárki!

Nehéz virágpárát, földszagot vert feléje a szél s egy hatalmas vágy, erősebb mint az akarata, egyszerre belóditotta a feketedő parkba. Két lépést fog tenni, nem többet! Aztán visszafordul.

A kapás emberek — láthatólag kerti munkások

— elmentek mellette. Ügyet sem vetettek rá. Volt olyan is, aki köszönt.

Ez vakmerővé tette.

Mért ne mehetne kissé beljebb? Hisz ez érthető kíváncsiság! Ilyesmit nem látott még.

Elindult, csodára harangozott a szive.

Tízet lépett, aztán tovább nem számolta és mire ráeszmél, hogy bennjár, már futott, mintha félne, hogy visszahívják. Nem válogatott többé a széjjel-ágazó utak közt, melyek fehér kigyóként kúsztak a fekete füben. Mindegy hogy melyiken, csak itt lehessen! Az Ő világában, ahol minden Róla zenél...

Olyan volt ez, mint valami mámor; a nyárvégi szenvedélyek hirtelen önkivülete.

Előtte fekete tóban szakadt meg a pázsit zöldje. Távolba-figyelő, fejedelmi hattyúk uszkáltak a sötét vizen. Egy karcosú, kecses kis épület úgy szökkent ki a fenyők közül, mintha valami türdérmese most rázta volna az álmodó föld megfogant ölébe. Gömbölyű oszlopok ölelték körül.

Felfutott a lépcsőkön, mint valami tolvaj. Oly kevéssé tudott arról amit tesz, hogy még a kilincset is megpróbálta.

Soha ide vissza nem tér! Ennyi bátorsága nem lesz többé, mint ma, ezen a nehéz, földszagú alkonyórán. Itt mindent látnia kell most!

Az ajtó zárva volt, a kulcs kihuzva.

Lehajolt és benézett a kulcslyukon.

Kék üveggel lehetett fődve a kis épület, mert belül füstszínű félhomály derengett. De a vízióra tágult szemei jól tájékozódtak benne. Egy diszkoszvető szobor — szinte életrekelő — állt a talapzaton. A fehér márvány bravuros kidolgozása meleget dédelgetett a hideg anyagba. A hatalmas tagok csaknem mozdulni látszottak.

Tündérvilág ez itt!

Futott tovább. Roppant feszülést érzett az izmai-

ban. Nem birt megállni ezeken az ezüstelő utakon. Kíéhezett, agyonfegyelmezett vágyai habzsoló tort ültek a lelkén. Honnan jöttek, mikor keletkeztek: nem tudta. Csak a kényszert érezte: menni!

Oldalt egy vizesés szökkent új szinnel a fantasztikus képbe. De nem hűtött a köde. A forrás torka buja meleget lihegett ki. Egy erdőnyi nefelejts nyílt körülötte. Alagút sötétedett odább, öblét idegen retelmekre nyitva.

Sárkányok sem őrizhették volna Erzsébet elől!

Túlhan játékos patak jutalmazta az átmerészkedő akaratot. Karcsú, fehér fahid hajolt át rajta, mint egy vágyó szerelmes odaadó dereka.

Még néhány lépést futott Erzsébet. Akkor elfuladt. Vadul verő szive földbegyökerezte. Nehány percig még zsibongott körötte a láz káprázata, majd elmúlt a köd a szeme elől. Halántékai lecsitultak. A mámor kezdett foszladozni.

Hátraszórta haját, mely lebomlott és újból kezére csavargatva feltűzte.

Egészen lehült. A park sötétbe borult. Hatalmas fái fekete óriások módjára ágaskodtak. Vadludak húztak el fölöttük hangos szóval. Egy idegen nagy kert volt ez, teli névtelen suhogásokkal, titokzatos hangokkal.

Gyáva lett, mint minden józan ember. Látta magát belopózni, rohanni, lihegni, mint holmi eszelőst. A föleszméltség torz világitásba ferdített mindent, amit a láz szépnek mutatott.

Közönséges besurranó, egy kém, alacsony bitorló volt és semmi más. Ha ittérik: kiutasítják.

Rémülten visszafordult. Egyre növekvő aggodalommal kereste az utat, melyen idáig jött. De a fehér kígyók számtalanja csavargott a fekete fűben. Mind egyformák voltak.

Csak a hidat megtalálja! Onnan már könnyen tájékozódik.

Megkönnyebbülten lélegzett fel, mikor rálépett. A deszkák azonban szemrehányó panasszal nyikorogtak. Nem úgy mint jövet. Az egész is... mintha másformájú lenne...!

Megdöbenten állt meg.

Oh, most már a félelem játszik vele! Hiszen amott az alagút! A barlangnak mellette kell lennie.

Ám az nem volt sehol. Eltévedt bizonyosan.

Megreszketett, fogai hideglelős félelemmel verődtek össze. Nagy szorultságában egyre az Istent hívta, de csupa könnyörtelen, haragos isteneket érzett a felhőkön túl, akik büntetik most — íme — kegyetlen módon, amiért idemerészkedett.

Ebből a labirintusból ki nem igazodik soha!

Babonás félelem jött rá. Sirni lett volna kedve. De egy újabb rémület belészoritotta a hangot.

Zörgött a kavics az úton... Jött valaki... Valaki, aki joggal jár itt... Majd megragadja, kiutasítja. És ő nem tudja: hova, merre...!

A léptek — bár vontatottan — egyre közeledtek.

Most egy percre megint úgy érezte magát, mint nemrég, mikor még a rácson túlról nézett be. Mintha szerves összefüggésben állna a földdel, melybe gyökeret vert a szegény, dermedt lába. Csakhogy már bent volt. Már bent, egész mélyen s egy égő cigaretta vége — mint parányi, sziporkázó csillag — bevilágított kitégült szemébe. Zamonszky állt előtte.

Erzsébet halkán felsikoltott és a bokroknak hátrált. Kezét rémlátó gyámoltalansággal feszítette maga elé.

A férfi egyenesen felé tartott.

Erre összeszedte magát s vad meneküléssel neki-vágott a gyöpnak. Futott előre vakon, felujult, dacos erővel, bokrokon, mindeneken át. Ugy érezte, hogy vége a világnak, neki és mindennek.

A fenyőfák közül világosság derengett. Oda!

Hogy az a világosság jó lesz-e neki, nem mérlegelte. Már csak ösztönből cselekedett.

Üvegházak álltak ott sorjában: egy egész kis át-látszó város. Ezekből tört ki a fény.

Most megállt és hálából meg tudta volna csókolni a párás falakat.

Itt a menekülés!

Távolabb két férfit látott mozogni. A sötétben nem látszott az arcuk, de hallotta hogy virágnemesítésről, valami különös módon kitermesztett növényről beszéltek.

Bizonnyal kertészek!

Roppant megkönnyebbült. Ime valaki, aki utba-igazitja!

Fogadkozott, hogy soha, soha többé ilyen eszte-
lenséget! Várt még egy pillanatig, lesimitotta futás
közben arcábahullott haját, aztán előrelépett. Szeré-
nyen és kérőn elmondta, hogy eltévedt, szeretne ki-
jutni. Bizonnyal aggódnak is már érte.

Az egyik férfi közelebb jött. Karcsú, magas alakja
a sötétben is láthatólag előrebukott kissé.

— Nagyon szívesen útbaigazitom, — mondta.

Lágyan és üvegtisztán csengett ez a finom hang
a sötétben. Csak nagyon érző és nagyon kulturált em-
berek tudnak így beszélni.

Erzsébet előtt tisztán állt minden. Főképp mikor
a másik férfi — kissé bicegve — lemaradt s ők meg-
indultak halkán, elfogódva az úton.

— Azt hiszem tudja ki vagyok, nem kell meg-
neveznem magam? — kérdezte az ifjú.

A lány bólintott:

— Tudom.

Mert tudta s úgy kellett vennie, mint egy vezek-
lést. Különben nem is tehetett volna másképp.

— De én nem sejtem, hogy ön kicsoda —
mondta megint a férfi. — Igaz, láttam egyszer a

templomban, sokszor gondoltam azóta erre. Nagyon szép volt ön akkor, mert ön az, akit én láttam.

Erzsébet hallgatott. Mentek tovább. A ruhájuk is néha összehorzsolódtott.

A magas, finom árnyék oldalt-fordult, a lány arcába nézett. De jó, könnyőreletes volt a sötét. Nem árult el semmit, csak az elmosódó körvonalakat.

— Mért liheg? — kérdezte megint a férfi.

— Futottam.

— Futott. De mért?

Most már beható, sürgető volt ez a hang.

— Kellett. Nem mondhatok többet.

A titok rájuknehezedett, mint valami fekete palást.

— Ilyen késő órában...! — szólt később az ifjú megint.

Azonban nem várt, nem is kapott feleletet. Érezte hogy a lány — akire sokat gondolt esténként, elalvás előtt — ott jár mellette s ez elég volt neki. Húsz évvel még áhitatosak, kevéssel beérők az emberek. S hozzá az alkonyat, a homály varázslata...! Még kiégettszívű véneket is megvesztegetett volna.

Vastagon ömlött feléjük a lihegő föld, füvek, fák, virágok illata, s a fiu — még csak húsz éves — hirtelen úgy érezte, hogy le kellene most térdelnie szent áhitattal, sirni, imádkozni, meghalni, vagy ilyesmit. Majd kiszakadt a lelke.

— Méltóságod engem elítél — mondta Erzsébet s a hanghordozásában mély szomorúság örvénylett.

A fiu a fejét rázta:

— Nem. Sohasem volna elég bátorságom hogy valakit elítéljek. Legkevésbé önt. De ez a megszólitás szörnyű a maga szájáról! Igaztalanoknak tartom ember és ember közt a különbséget. Örülnék, ha nem éppen maga figyelmeztetne erre.

— Amint óhajtja.

— Köszönöm. Csak *ekkora* kis szóval sejtessen legalább magáról valamit!!

Erzsébet hirtelen felizgult.

— Nem, — mondta ridegen a felindulástól. — Ennek semmi értelme. Két árnyék vagyunk. Én egy fogalom is, talán. Egy osztály. Az én nevem: Millió. Lebegek az ön világa alatt s egy másiknak fölötte. Jaj lesz nekem, ha valamelyik magáhozránt! Ez legyen elég. Én nem akarok — értse meg — az ön számára *egy bizonyos* valaki lenni!

A fiú meghajolt, a fák fekete sűrűje fölött a távolba nézett.

— Ha ez így volna, akkor az én életemből kifelejtették az örömet. Fiatalon nem maradna számomra más, mint folytatni önmagamat: merő kötelességből.

A komor szók, az illatoktól átítatott levegő, úgy ránehezkedett a lelkükre, hogy nem is beszéltek aztán a kapuig. Még nyitva volt. Erzsébet gyorsan kilépett rajta. A kastély előtt, hosszú póznán lámpa égett, fehér fénnel sugározva be mindkettőjük arcát. Sápadtak voltak és felindultak.

A lány önkéntelen mozdulattal kezét nyujtotta.

— Isten vele! Igyekezzenek elfelejteni, hogy látott ma engem. Azt is, amit beszéltem és egyáltalán, hogy beszélünk együtt. Én is rajtaleszek.

Egy percre összefonódott a kezük. A fiu mélyen meghajtotta csillogó, finom szőke fejét. Arcának vértelen fehérje szinte világított.

— Az a valami, ami ma idehozta, ide fogja hozni még máskor is, — mondta szilárdan. — Én alkonyatájt mindég várom majd az üvegház előtt s a nap minden órájában — csakúgy mint amióta először megláttam — gondolni fogok önre.

Csöndesen elváltak, mint valakik, akik már rég ismerik egymást. Erzsébet visszatért a kocsihoz, felszállt. Nem hátul az ülésre, de Vince mellé a bakra.

Nem kocsisra: társra, egy érző és lelkes lényre volt szüksége a megélt óra eseményei után. Így történt, hogy az út alatt — nyakas és magamegszegett ellenkezésén át — beszédre: összefüggő mondatokra bírta a mogorva parasztot.

Ezen az estén, a falu határánál — nagy belső birkózás eredményeképp — először szólította Vince a lányt keresztnevén. Rokoni beletörődöttséggel, de az ő merev lelkének érthetetlen mellékborzongások között.

Mikor leszálltak. Erzsébet halálosan fáradt volt. Ugy érezte, hogy rengeteg utat hagyott maga mögött.

X.

Alig haladt le az utolsó nyelet a torkukon, félretoszították a tányérokat s a bicskát hangosan becsapintva, betolták a csizmaszárba. Legott mozgolódás támadt. Az asszonyok szedelőzködni kezdtek. Egy, a fiataljából, a gyerekfélét tuszkolta ki az ajtón. Ez volt az utolsó semleges zaj a nagy, meszelt szobában hol már elvétve felkarikázott egy-egy pipának kozmás füstje.

Mikor rend lett, az asszonyok — mint madarak a fészek szélére — kiültek a búbos párkányára. Izmos, barna testüket egymásnak vetve, lesték a szót.

Valami volt a levegőben. Vince a föld ügyében járt, ezt mindenki tudta.

A vörös legény az öreg asztalhoz telepedett. Ott ült az apja is. Szálas, rideg paraszt, hanem a szeme jó és nagyon szomorú, szép magyar szem volt, barnabársony nézéssel. Ritkán szólt s csak kivételes alkalmakkor. Öregebbek — egyivásúak — emlékeztek még rá, hogy duhaj legény volt valaha. De a fia születése, az utódban esett jelentékeny megcsúfoltatása, egész kiforgatta a nagytermészetű embert. Azóta elhallgatott, mint valami beomlott tárna.

— Hát — mondta Vince, a feszült csöndben nagyapjához intézve a szót — én meggyöttem.

— Látjuk, — bólintott az öreg.

A nehéz fejeket támasztó könyökök mohón előbbre csúsztak a szedett asztalon.

A legénynek sötét volt az arca. Nagykeserűen buggyant ki belőle:

— Őszi vásárra felhajthatjuk már a jószág egy részét, különben égnekveti mind a lábát! Nincs föld. Ezzel jártam, adta teremtette...!

Ráütött öklének bütykével az asztalra, mely tom-pán felkondult, mint valami repedt harang.

Percekig tartott a nyomott csend. Aztán egyszerre fölszabadultak az indulatok. Ijesztő morajlás — mint mikor gátját veszi a folyam — kavargott a levegőben. Kurta mondatok, a dühnek, gyűlöletnek kitörései, gyujtogatnak a lelkekben.

A vérbeborult és hadonászó parasztok közt csak három maradt mozdulatlan: Vince apja, Timár Pál és Erzsébet. De az ő lelkük felszínén is csak araszos volt a nyugalom.

Az öreg intett, mire csönd lett.

— Szót értsünk emberek! — mondta, nem kiáltva, de elég keményen ahoz, hogy a szoba legtúlsó sarkában is megértsék. Az asszonyok is, kik lobogó szemmel, öszekuporodva ültek, mint ugrásra készülő párdúcnyestények. A föld asszonyai... Visszafojtott csendjükből hasogatva tört ki a tekintetük. Nekik hallgatniok kellett, mikor férfiember betette a garast. De megfékezetttségük mögött mindnek fájt, ordító, állati fájdalommal, valami.

A jószágot — lovakat kivéve — ők gondozták. Ők fejték a villásszarvú, bánatosszemű fajmagyar teheneket. Sót, cukrot, egyéb ingyencséget: ők lopkodtak oda nekik. Végül övék volt a dicsőség is, ha egy-egy Virág vagy Bimbó csak nekik adta le a tejet, senki másnak. Mindnek megvolt a maga kedvence. Olykor — ha borjadzást vártak — éjszakákon át virrasztottak a szenvedő barom mellett, a nehézpárájú szalmába kuporodva, kifürkészhetetlen, titokfejtő szemmel. Az oktalan, gyötrött bőgés annyi közösségben

volt az ő fájdalmas asszonyi testükkel! Kínos, egyforma nőnemű-sorsukon át ragaszkodtak egymáshoz. És most viszik, majd eltékozzolják, idegen és talán könyörtelen kézre adják őket! Egyik sem tudta, mind úgy érezte, hogy éppen az övét...

Timár Pál megfontoltan szítt egyet a pipán.

— Elején kezd, fiam! — intett Vincének, aki kapkodott, mert valahogy kivédhetetlenül magán-érezte a lámpa árulkodó fénye alatt Erzsébet tekintetét. — Mivel, — folytata az öreg — úgy lehet, hogy te csak gondolod, hogy ez így van!

A legény megvonta a vállát.

Most már be kellett bizonyítania, hogy nem levegőbe beszélt.

— Nem gondolom én, ha tudom! — morogta dühösen. (Legott dühös lett, ha zavarbajött.) — Beszéltem Csúrival, a belsőségi kertésszel.

— Az mondta?

— Az.

Az öreg szájavégére csúsztotta a pipát.

— Öhümm, hát az...! No. Aztán hát az kitől tudja olyan jól, a kertész?

— Még belsőbb embertől. Keller Pepi nevezetű. Hajdú, inas, vagy mi az Isten...

— Nono! — emelgette Pál feddőleg a szemöldökét. — Csak te az Istent hagyd békén, fiam! Ne mártsd a patvarkodó emberek bajába. Hát a Pepitől. Jó. Aztán az meg honnan tudja megint olyan nagyon? A Keller Pepi nevezetű?! Talán tőle kér tanácsot a gazdája?

Pulykavörös lett Vince. Tekintete akaratlanul Erzsébet felé siklott. A lány éppen ránézett. Rá. Bele a szemébe, egyenesen. „Hányadán állunk“? — volt a kérdés benne. Ő legalább így értette és nagy virtuos góggal szökkent föl a nyaka.

De a keserves keserűjét, nem holmi locsi-fecsi ő! Ha azt mondta, hogy nincs föld, akkor nincs is.

— Azért szájátáti! Kihallgat minden beszédet — vetette oda megvetőleg és kisercintett hozzá. Majd felhúzta a vállát, mint aki végzett.

Néhányan — öregebbek — fölmordultak:

— Ez csak tiszta eccer . . !

Egy kurtanyakú, csavárosbajuszú kis tömzsi, kifelé fordította az asztalon tenyereit, hogy: mi van itt még!?

Tinár Pál felállt. Kitolta maga alól a széket s nagyszóftanul járkálni kezdett a szobában.

— Hát — mondta aztán, inkább csak magának — úgy lehet: igaz. De az is lehet, hogy nem. Be kell várni türelemmel, míg kijön az irás. Nincs oka az uraságnak, hogy megfojtsen minket. Mert ez nem egy halál volna: száz! Fölvethet a pénzünk, hiába minden, ha nem elég a föld eltartani ennyiönket.

A csavart-bajuszos kis mokány fészkelődött. Lepöcögette a pipája rézkupakját.

— Ennyiöket! — fogta meg a végénél a szót. — Ennyiönket! Hát ez az éppen! Itt ásták el a kutyát! Hogy ennyien vagyunk erre a földre! Kifelé nagytelkes gazdák, befelé bitang nincstelenek. Senki sem a magáén áll!

— Ajhaji! — sóhajtott rá a szomszédja, egy apró, szikár, napszívott hajú ember. — De számról fogtad le a szót, hallod! Még az oktalan barom is másképp bög, mikor a magamén bög! Az eke is jobban fogja! Ajhaji!

— Kutya se kap örömmel olyan koncon, akin már száz másik lóg! — vélekedett egy, a fiatalabbak közül.

Búnyomottan hallgattak.

Az öreg elgondolkozva jártatta végig a szemét rajtuk. Kicsit keserű volt az épfogú, kemény szája, hogy ime! Ennyi vére közül egy sem elégedett és az ő szándékát — saját jóvoltát — egyik sem éri föl ésszel.

Ki is mondta, amit erre gondolt:

— De rosszul járnátok, ha utánatok engednék! De széjjelszélednétek! Mert széjjel csak könnyű! De össze, össze! Ugy mint én tettem valamikor! Azt csináljátok utánam, halljátok! Magam sem kezdeném újból.

Kedvetlenül szidogálta a pipáját.

— Mert — folytatta — ti is csak úgy vagytok még, mint a gyermekféle. Unjátok apátok kiviselt csizmáját. Jó bő, de más is hordja. Új kéne, egyéb-forma, egész és különösen csak a magatoké. De mire megvolna, szűk is, szorít is. Jó lenne megint a régi, ha a kánya el nem hordja azalatt! Akkor tudnátok, hogy mi volt „gazduramnak“ lenni, majd mikor „hallod-e“ lesz a nevetek!

— De már úrapám — csóválta fejét a nagybajuszú, aki politikus ember hírében állt — gyermekcsizmát is lehet tágitani! Kicsiből lesz a nagy!

Vince is közbeadta véleményét:

— A rangra való nézvést oda vélek, hogy mindenki öklével születik!

Egész belepirult ebbe. Régi emlékek íze lobbant föl benne. Az „ég a házad vörös“, és a nyomán beszakadt fejek... Sokért nem adta volna, ha most odarakhatja őket maga elé az asztalra, bizonyítékképpen!

Savós kis szeme lopva Erzsébet felé hunyorgott. Egész arcával neki volt fordulva a lány.

Erre megfészkelődött s elfordult, előrecsúsza félkönyökén. Könnyen-oldódó, dühös szók jó íze öntötte el a száját.

Nagy göggel mondta:

— Csak azt rakják le, aki hagyja! Jól odaütni! Aztán mindjárt: „gazduram“.

Az öreg vállatvont.

— Csinálja, akinek kedve latra-tenni minden szót! De hát a jószággal, házzal, eszközökkel-mivel

ugyan hogy állnátok ki? Azt gondoljátok ti, hogy a föld minden! Pedig ott éppen kezdődik csak! Tönkre-mennétek a mulatságba hamar!

— Igaz — bólogatott a napszívott. — Ha jól felgondolja az ember, hát: egyet előre, kettőt hátra! Hejhaj, nehéz sor! Így marad ez már, míg a világ! Pál megállt jártában.

— Így — mondta keményen. — Így, amíg én élek, halljátok! Aztán ebek-harmincadjára kerithettek mindent. A ti dolgotok! Addig nem.

A vitázók búsán lehorgadtak. Ismerték már ezt a konok hangot, mely engedte játszani őket, míg csupán játék volt, de aztán lecsapott rájuk s kimondta az áment. Javukra szolgált, jól tudták. Nem is akartak erőszakkal ellene tenni. De az alárendelt-voltuk keserősége csak lerakódott a lelkük fenekére.

Az öreg visszaült helyére, mutatóujjával kopogott az asztalon.

— A bérlettel várunk, míg kijön az irás. Ha igaz, amit a Pepi nevezetű mond, akkor rajtam a sor. Addig is nézzünk egyéb segítség után! Kezdődí sógor-nál járt-e valaki?

— Jártam, — felelt Vince apja meglepő mély hangon, mely olyan volt, mint valami zöngő, édes-bús gordonkaszó.

— Hát aztán adja-e?

— Adja, csak borsos.

— A bükkösi határban?

— Ott.

Egy percre elhallgattak, a komor szemekben futó öröm mécszlángja gyulladt ki. Töltöttek, iddogáltak. A napszívott fejű még mosolyra is fintorodott, hirtelenszerű bajusza alatt.

— Hogy vesztegeti a sógor?

— Háromezerre holdját.

— Az sok.

— Sok.

— Nagyon kitartja.

Megint hallgattak. Mérlegeltek.

— Megéri, — mondta a csavartbajuszú. — Sok, de megéri. Kár is kaszálónak. Kapás-féle volna abba való. Birná. Olyan a föld a Gubica-szögben, mint az a legfinomabb homok.

A hókafejú megint nevetett. Ridegen, szárazon.

— Kezdődí sógor..? — nyikorogta. — Majd hagyja az még alább is, a sógor! Én tudom.

De senki sem figyelt rá.

Emelt tehát a hangján:

— Én tudom hogy kétezerre is lehamná, ha úgy kerülne! Kell ott a pénz! Kell patikára. Nem nagyon nézik: mi van rányomtatva. Beteg a lány.

Egyszerre minden arc feléje-fordult. Az emberek szinte a szemükkel ütötték arcul a kajánt. Amúgyis kevés becsülete volt köztük.

Timár Pál feddőleg ingatta fehér apostol-fejét.

— Azt már nem! — mondta. — Nekünk kell, de megfizetjük. Ágrólszakadt itt már úgyis az egész falu! Szorultságában mind a földjéhez nyúl, mert tudja hogy pénzt adnánk érte, ha százannyit kínálna is!

Fájó sebet érintett a hóka. Az öreg sajnálta le-koldúsodott faját. Szinmagyar nép volt a falué. Azonban a család érdeke mégis közelebb állott hozzá. Összevettek minden talpalatot a szorult párholdasoktól, mert szükségét látták ők is, a maguk nagyobb-szerű módján. Amit pedig egyszer a sarkuk alá kaptak, az többé ki nem csúszott onnan! Őket fojtogatta a nagybirtok, ők fojtogatták a szárazpipásokat. Élet-halál-harc volt ez, csak arannyal kövezett, törvényes úton.

Pál rövid tünődés után kimondta a szentenciát:

— Megadom a háromezret, István. Holdankint vedd, fiam! A pénz úgyis elúszik ezeknél, szegényeknél.

— Majd iszik legalább a sógor! Mert inni azt tud!
— dohogott a hókafejú.

— Magáét issza! — adta vissza a szót a nagybajuszos. — Érted se hiába fizettek be az aszalósi korcsmába...

Kemény ellenvetés volt ez!

Az ember lelapult tőle, mint akit fejbevertek.

Egyszer — de nem első esetben — minden házi szokástörvény ellenére, holtrészegen vetődött volt haza az őszi búcsúról. Hozzá más fizette az ital árát! Tán azért is volt olyan különösképp jó ize... Mikor kijózanodott, az öreg magához hívatta, zárt ajtók mögé. Mit végeztek, mit sem: titok maradt. De azóta nem járt borral, csak más italos embereket bírált. Most ezt tették a tányérjára.

— Ejnye már, ne ortályozzatok, — békítette őket valaki a mérsékeltőbbek közül, mert a kettő igen kemény szemekkel kezdte méregetni egymást.

Az öreg igazította helyes medrébe a dolgokat.

— Aztán mi lelte a lányt? — tudakolta.

— Sárviz van a mellébe, vagy a kelevény bántja,
— felelt a kérdező.

— Kihült! — csippent bele a lócáról egy éles női hang: Kataliné. Lévén minden földi nyavalyák az ő szakmája, sehogysen állhatta, hogy férfiember belekontárkodják.

— Kihült kendertilolásba! Már e héten rá is olvastam eccer!

A férfiak összesandítottak, szedelköztek. Asszonygágogást hallgatni egynek sem füllött a foga. De a szenvedélyek levezetésére jó volt. Ellaposította a vitát.

Mogorván oszlottak széjjel.

*

* * *

Erzsébet keveset aludt ezen az éjszakán. Kétségek gyötörték s a kérdés: mi oka lehet a lovagnak, — ennek a magasabbrendű embernek — hogy ilyen ridegen elzárkózzék atyjafiainak kivánsága előtt?

Az éjszaka megvesztegető csöndjében roppant lecsúszott logikával felelt meg magának rá.

Az ok csak olyan lehet, melyet sem ő, se rokonai fölérni nem tudnak...

Ebben megnyugodott. Az éj hátralevő részét nyitott szemmel álmodta át. Zamonszkyné hervadt virágfeje — csodálatosképp — már alig kísértette. Lassankint lehullt emléke az öntudat alá. Ugy vevődött, amilyen volt: átlátszó és keresztülhatolható árnyéknak, melyen eleven erővel szűrődik át az élet.

*

*   *

Reggel aztán megjött az irás. Ami benne állt, teljesen igazolta Vincét. A parasztság kérelmét minden további indokolás nélkül egyszerűen megtagadták.

Erős nap volt ez, kivált Timár Pálra! Egész tekintélyét latba kellett vetnie, hogy a dühöngőket megfékezze. Azok máris kaszák, dorongok után kapkodtak.

Az öreg közjüketette a szót:

— Csöndesen emberek! Magam megyek be, beszélek az úrral, szemtől-szembe.

Ettől kicsit megcsillapodtak, ám így is forró maradt a levegő. A következő óra sem volt biztos. A parasztok közül — kik egyébként megpattanó inakkal dolgoztak — ma egy sem állt munkába. Apró csoportokra szakadva ácsorogtak az udvaron. Hangos átkozódás, tompa fenyegetőzések röpöködtek a levegőben. Még a gyermekeket is mintha ördög szállta volna meg, nem lehetett birni velük.

Erzsébet elijedt a méhkas-szerűen dongó háztól. Belátta, hogy elhamarkodottan ítélte. A nép földéhsége sokkal erősebb, semhogy pusztá főuri mozdulattal elintézhethének.

Úrügyet keresett: menni hazulról. A szokatlan zaj megfélemlítette.

Katalin a konyhában épp tésztát szabdalts a forró darabokat tányérokra polcozta. Kóstolóba szánta a szomszédoknak.

Erzsébet elhódította jegyzőék porcióját.

— Átviszem én, — ajánlkozott.

De azért lassan indult, mint aki nemszeretendőt végez. Ösztönösen húzódott a jegyzőnétől. Léha, közönséges némbor volt az, hiányos műveltsége pávarikácsolással kiáltozott ki ostoba gögje alól. „Büdös parasztok“: ez volt minden második szava, bár ő maga is csak egy foltozó-csizmadia familiából származott. Hogy városi eredetét, kultúrlény voltát jobban aláhúzza, szemérmetlenül kendőzte az arcát. Még beszélt is róla, mint igen természetes dologról:

— Nálunk városban olyan az, mint a szappan! Nem is finom nő, aki nem használja.

Alapjában véve romlottabbnak mutatta magát, mint amilyen volt s gyakran a kántornét — egy hajdanában sok vihart átélte őrmester-leányt is — elpirította durva „esetei“-vel. Mindenki tudta, hogy a démoni történetekből semmi se igaz.

Belépve Erzsébet, a jegyzővel találkozott előbb. A hosszú, száraz ember felvillant egy percre íróasztala mellett. Nemigen jártak hozzájuk fiatal leányok, a felesége hırneve miatt... Ha mégis elvéve bebódorodott valaki, azt ő középkori lovagiassággal fárasztotta agyon.

Erzsébet visszanyomta a székbe:

— Csak maradjon, betalálok magam is.

És Lentz ezúttal tényleg maradt. Mezítláb, papucs-

ban dolgozott. Tudta, hogy a hüvelyke visszahajló daccal ágál ki a koszlott papucsból. Ehez nem illett a bayardi póz.

Takarítatlan szobába tessékelték a lányt, hol időtlen időig kellett várnia, mert a nő — ősi vidéki szokás szerint — előbb átöltözött. Nagyon izgatottan lomotolt, hallatszott a betett ajtón át. Végre előkerült. Görcsös szivességgel zúdult vendégére. Még mielőtt hellyel kínálta volna, végeszakadatlan szóáradatot bocsátott rá, melyben előfordultak a „büdös parasz-
tok“, „büdös kölykek“, „büdös cselédek“, meg — Isten tudná miféle eszmetársulás révén — egy buda-
pesti hölgyfodrász, aki egyszer gyönyörűen megfésülte s legott úgy belé is szeretett, hogy tisztességtelen aján-
latától csak rendőri közbelépésre szabadulhatott meg.

— Maga most nagyon lefogyott drágám, — mondta rosszalóan Erzsébetnek. — Jaj, én ezt föl nem venném semmi pénzért! Nem én! Egy dekát se! Mondta is Deryei főbiró a multkor: „Lentzné nagysád, ha megtudom, hogy csak egy grammot is lesoványodott, oda a barátság!“ Hallott ilyet? Ilyen orcátlan legyen valaki! Hát mi köze hozzám? Metresze vagyok talán? Azt dirigálja, ne engem! De azért néha annyit nevetek neki...! Tetszik tudni, kell hogy társaséletet éljen az ember ebben a nyomorult faluban! No nem?

Erzsébet ráhagyta, hogy igen. Minden határozottsága kifutott a lába alól ebben a szóáradatban. Elnémultan bújt meg egy karosszékben.

Az asszony újabb mély lélegzetre tágult:

— Sokszor csudálkozok is rajta, hogy úgy elvan azok közt a parasztek közt! Nem, nem! — tiltakozott olyanféle mozdulattal, mint a pap, mikor kifordul a dominusz-vobiszkumra. — Világért se akarom én lerakni a kegyed atyafiságát! Hiszen magam is egyszerű nyárspolgári családból származom, sajnos!

Nem dicsekszik vele az ember, de azért így magunk-
közt elmondhatjuk. Mi már nem számítunk közénk.
Igaz?

A lány fejét rázta.

— Én nem tagadom meg őket, — válaszolta
büszkén.

Jegyzőné előkelő hanyagságba ernyed:

— Ah, ez nagyon nett magácskától, bizony! Én
csak akkor közlekedek velük, mikor adok valamit.
Hadd lássák, hogy ki egy Lentznél!

Olyan komolyan és annyi fenséggel jött ki
belőle ez, hogy Erzsébet akaratlanul elmosolyodott,
mire a másik kizökkent felvett szerepéből.

Újabb anyag után nyúlt:

— Vannak kegyednek udvarlói?

— Nincsenek — válaszolt Erzsébet s most már
igazán feszengett.

— Az kár, — sóhajtott a nő és ábrándosan a
mennyezetre nézett, úgy, hogy alul feketén kirajzolt
szemei sajtószerű merev kifejezést öltöttek. — Én a
kegyed kondíciójában egyenesen Zamonszkyra pályáz-
nék. Fügét neki..! Hisz az is csak férfi?

Most talált. Amit mondott, olyan volt, mint go-
romba ütés, valamely tisztátlan, nyírkos tenyértől.

Erzsébet elvörösödve felállt, búcsúzni kezdtek.
Már kezelték, mikor Lentzné hirtelen megfordult.
Majdnem vadul az ablakhoz rohant. Föltépte.

— Megölöm őket, addig, hogy megölöm én egy-
szer ezeket a dög kölyköket! — rikácsolta magán-
kivül.

Erzsébet csak nézte s szörnyen ostobának tűnt
fel sajátmaga előtt.

E percben kacagni kezdett az ablakban az asz-
szony. Lazahúsú, kövérkes teste habokat hányt, föl-
fölvetődött.

— Győjjön már na, ugyan győjjön már nagy-
sád! — fuldokolta. úgy, hogy a bőven használt piro-

sító alatt egész lilás lett az arca. — Nézze, nézze ezeket a malacokat! Hát nem jól mondom én, hogy bűdös a paraszt?

Erzsébet az ablakhoz lépett. Két embert — gyolcsbeli parasztokat — látott fetrengeni a kocsiút sarában. Egyik hanyatt, másik arccal feküdt a pocsoltyában. Első percben nem értette ugyan, hogy mi ütött hozzájuk, de valami ösztönös szánalom mindjárt félrefordította a fejét.

Lentzné szinte görcsök közt tartotta vissza:

— Nem, nem ..! No de ilyet ..! Én láttam mikor belezuhant ..! Épp akkor jöttem ide .. Egyet hátra, így, aztán előre és lotty ..! Benne volt. Ilyen mocskosokat!

— Mi bajuk ezeknek? — kérdezte Erzsébet.

— Mi? Rézseguek! Jól adja! Várjon, tesztek egy vánkust a könyöke alá, úgy kényelmesebb. Hallja? Már meg beszélnek is!

Valósággal égett, hogy vendéglátó buzgalma közegett elmulaszt valamit.

A lány elfordult. Megundorodott. De hasztalan. Mégis oda kellett néznie. Az elétáruuló kép a maga végzetes förtelmével odadelejezte. Utálatos volt s egyben kimondhatatlanul szomorú.

A kocsiúton megmozdult a hátánfekvő ember:

— Jóska bácsi, halli kend?

Hörögve szakadozott ki melléből a beszéd.

A másik nem válaszolt, csak rőfögve fortyogott bele a bűzös pocsoltyába:

— Ő ... ő ...

— Keljék kend föl, mert gyön a szekér, azt' meggázoli a testyit!

— Ő ...

Lentzné átfogta karjával az ablakfát.

— Hojjé! Ennek már öt rossz! Már beszélni sem tud ez! Jól fölhajtott Kezdődi szomszéd!

— Mi a neve?

— Kezdődí. Kacska-Kezdődinek is hívják. Balkezes.

Erzsébetnek keresztülfutott valami az emlékezetén.

Hol hallotta ezt a nevet mostanában...?

Nem jutott eszébe.

Az út közepén elázott lágysággal bugyogott fel megint az óvó hang:

— Keljék mán fel, ha mondom hogy gyön a szekér...!

— Föl kellene szedetni őket valakivel, — szólt Erzsébet szánó undorral.

Lentné vállatvont. Nevetéstől könnyes szemei alatt barna tócsákat hagyott a leázott festék.

— Majd az ördög még strázsálja is őket! Ott fuladjanak!

Az esztelen ember tovább beszélt.

— ... mert tudgya-e kend, hogy mi az a magyar... magyar becsület? Az, hogy a cimborát el ne hagyjuk so... soha!

— Ő...

— ... hát én ezért kendet el nem hagyom semmi fogyatkozásában! Mert ha én kendet elhagynám, akkor...

— No? Akkor? — kacagott jegyzőné, de az elborult-eszű adósa maradt. Már úgy látszott, hogy végleg elhallgatnak, talán el is aludtak, mikor váratlanul s alig föltehető erővel lábbaállt az, amelyik még beszélni tudott. Mellérefüggő fejét bambán előre-hátra egyensúlyozva, az elnyúlt társ fölé hajolt. Háromszor is nekidöfött az üres levegőnek, de nagynehezen végül mégis csak lábbaállította amaszt. Mikor ennyire jutottak, átölelte és megcsókolta a sáros, bárgyú arcát:

— Azért, hogy kend kicsit ittas, én is részeg vagyok! — vigasztalta elcsukló hangon. — Lássá, lássa...! Mér iszik kend! Azért a darab földért? Hát elment, a ke... keservit neki! Elúszott az enyém is,

tavaszon egy éve. Tudgya-e kend? Azóta kutya vagyok, senkinek se hívnak. Kicibálták a fundust alulam ezek az istennélkül-valók... Szorultomba, mint a kendét... Mire ezér inni? Zsiványok, bitangok, ve... verje meg a Jézuskrisztus...!

Összeborultak, zokogtak, lealjasodott embervoltuk szörnyen elesett hangján.

Most már emlékezett a Kezdődí névre Erzsébet! Ez volt az ember a beteg lánnyal és a patikagonddal! Ettől vették meg atyafiai az utolsó darab földet.

Titokzatos vonzerejű hatalom körvonalai kezdtek kibontakozni előtte. A föld csodája... Az anyagba gyúlt vágy, mely törekvéseket szül és elkárhoztat...

Ugy megrettent, mint akinek lába előtt hirtelen mélység nyilik el.

XI.

Malina válla közé húzta a fejét, mint valami megcsapott kutya. Szinte orral szántotta a tollbamondott sorokat. Sohasem volt olyan meglapult, mint Zamon-szkyné mellett. Ez a sápadt, már csupán féligélő árnyék minden kényszerű együttlétükben megmagyarázhatatlan szorongással töltötte el.

Kint zuhogott az eső, kövér csikokkal erezve be az ablakokat. Odaát a benyílóban Sényi és Kázmér halkra fogott beszélgetése fűszerezte a játékot. Piquetiroztak.

Az árnyék megállt Malina előtt.

— Hagyja! Elég lesz mára. Hogy van öméltósága?

A titkár fölállt félig, de a feje, szeme lesütve maradt.

— Méltóságos asszonynak öröme telnék benne... Pompásan, mint mindég! Régen méltóztatott látni?

A nő sóhajtott.

— Nem. Azaz... mindössze öt napja. Éppen öt...

És megsímogatta áttetsző halántékait.

— Mit csinál egész nap?

Malina zavarbajött.

— Méltóságos asszony - - -

A nő arcán elnyílt egy szomorkás mosoly.

— Sok a dolga. Rendkívül igénybe veszik — mondta a jólismert frázissal elébevágva az embernek.

Az fölfogta a szóban a gúnyt. Levelei közt babrált. Lehajtott homlokán is látszott, hogy elpirult.

De azért utánanyúlt a felkínált magyarázatnak.

— Igen...! A parasztok ügye. Folyton zaklatják. Föld és föld... Mindig a régi nóta!

Az asszony bólintott, megfordult. Egyik fáradt karja elbocsátó mozdulattal hullott alá.

Malina fölhasználta a kínálkozó alkalmat. Gyorsan pakolt. Az ajtóból azonban visszahívták. A nő az íróasztalhoz támaszkodott s a nyakából hosszan aláfüggő gyöngysorral babrált:

— Ha lehet, kéretem öméltóságát, — mondta alig hallhatóan.

Nagyon szégyelte ezt a naponkint ismétlődő óhajt, mely csak ritkán talált meghallgatásra. Minden alkalommal megfogadta, hogy nem teszi többé. Mégis, valahányszor a titkár tovamenekülő alakját látta, ellenállhatatlan erővel bomlott ki benne a vágy, hogy szóljon. Hogy hívja! Hogy elkövesse mindent, ami rajta áll!

Magáramaradva fáradtan ült egy karosszékbe. Tudta, hogy most jönnek a szorongások, a följajzott idegek előrefutó képzelődései. Hazug hangok. Elmalló árnyékok. A: várakozás... Ismerte minden mozzanatát. Mint valami előrelapozott, szomorú könyvnek, tudta a végét is. Nem voltak reményei. Épp ezért szinte belényilalt a meglepetés, mikor a lakáj az urát jelentette.

Felugrott és virágvasárnapi pálmákkal a lelkében sietett elé.

A férfi mosolygott. Felületes, borzoló csókkal siklott át a kezén. Egy szál virágot tartott hanyagul az ujjai között. Pompás kelyhű, zománcos-szirmú virág volt. A nő várakozva nézte. De amaz csak mosolygott értetlenül.

— Hogy van Aglája?

— Köszönöm.

És önkéntelenül a virág után rebbent.

— Nagyon szép! Mi a neve?

Zamonszky meghajolt. Átadta. Hiányzott ebből a mozdulatból az, hogy már eleve neki szánta.

Vállatvonva felelt:

— Nem tudom, de örülök, ha tetszik. Állíttasson össze mindennap egy asztali csokrot belőle.

A nő arcáról lefonnyadt a mosoly. Nem csak érzékeny beteg: szerelmes is volt. Fájt neki, hogy kérnie kellett a virágot, melyet most már unottan dobott félre.

Mit ért neki egy csokor, amit maga rendelne a fizetett kertésznél? A parancsszóra lemészárolt virágtömegek inkább visszariasztották.

A férfi egy karosszékbe vetette magát. Magasan ívelt szemöldökkel nézte a nőt, aki még mindég állt, mintha várna valamire.

Csudálkozva kérdezte:

— De hát miért nem foglal helyet?

— Félek, hogy itt zavarjuk a játzókat. Talán inkább át... amoda... Ott fesztelenebbül beszélgethetünk, — felelte az asszony és könnyű pirosság futotta el.

Érezte a hazugság émelyítő ízét. Minden alkalommal várt valamit. Közeledést; parányi jelét a szeretetnek; s rettegett, hogy közben meglephetnék.

A férfi mosolya fanyarrá változott.

— Már olyan jól elhelyezkedtem! Maradjunk csak! — mondta durcáskodva.

Ő értette az asszonyt! S hogy nem ment, épp ezért történt. Nem akarta magát kiszolgáltatni neki. Lehetőleg két-három tanut vitt mindig, ha a feleségét meglátogatta.

A nő leült vele szemben egy székre. Igyekezett mosolyogni, de a mosolya alól szétszórt vonalakban tört elő sértett büszkesége s az, hogy maga részéről ő is megértette amazt.

Legott bevonta asszonyos reményeinek vitorláit s szerényen a napi dolgok sodrába fordult.

Komolyan szólt:

— A titkártól hallottam, hogy nehéz gondok terhelik. Szeretném ha megosztaná velem azokat. Különben, a dolgozó nép baja kicsit közös kötelességünk is!

Zamonszky ránézett és fokonyként elkedvetlenegett. Gyűrűjével babrálva vetette oda:

— A parasztokat érti ez alatt a nagyhangzású szó alatt?

— Természetesen. És hiszem, hogy a jelző egyáltalán nem túlzott. Ha semmi más sem fűzne hozzájuk, mint pusztán az önfenntartás ösztöne, akkor is számolnom kellene velük.

— Ugyan-ugyan! Frázis! — legyintett a férfi és szép, kemény állával ásitást örölt ketté.

De a nő ez egyszer szembeáradt vele. Egocentrikus állásából kibillentve, azonnal hivatott apostola lett a mások fenyegetett ügyének. A tömeg baját a maga megsokszorozott fájdalmával mérte.

— Hogyan? — kérdezte megdöbbenve. — Csak nem gondolja talán, hogy a paraszt egy elhanyagolható mennyiség, amely fölött ilyen könnyen napirendre térhet? Ön, aki kiváltságos, ön, aki magasbaemelt torony: lekicsinyelné a talajt, amire támaszkodik? Ön, aki a tömeg fejfölé hangsúlyozott szöveg: semmibevenné a betűket, melyek értelmét adják? Ne látná hogy ez olyan probléma, melyen elvérezhet egy nemzet?

Szokatlan láng sugárzott ki a tekintetéből és homlokán fénnel nyílt az ihlet.

Zamonszky szemöldökét ráncolta, mintha bánatná az idegen világosság.

Születő ingerültséggel mondta:

— Ugyan-ugyan! Torony! Probléma! Elvézett nép...! Nem veszi észre, hogy mindez túlzottan poé-

tikus? Néhány holdnyi rongy földért, amit fejükbe vettek ezek?

Majd növekvő ellenszenvvel tette hozzá:

— Mért? Hát mirevaló a paraszt? Szerintem hogy munkálja, nempedig hogy bírja a földet, bármilyen megkerült formában is! A munka hozama eltartja derekasan. Dolgozzék, egyék és szaporodjék!

A nő fájdalmas megütközéssel szólt közbe:

— Egyet még kifelejtett: „és haljon meg!”

— Ugyvan! — bölintott amaz, makacs megátalkodásba lódulva. — Ugyvan! Haljon meg! Ez is hozzátartozik a dolgokhoz. A paraszt: a massa. Térjen hát vissza a masszába és javítsa állományával a talajt, ami ennie adott. Ez helyes. Tudom mit gondolt e percben! Hogy könnyű mondani, mikor valakire márvány szarkofág várakozik! De kérdem: a tömeg életét, csorda-életet éltem-e én, vagy ön? Nincs-e jogunk öntudatlanul folytatni azt, amit öntudatosan - - -

Az asszony közbevágott:

— Engem kapcsoljon ki! Az én rekeszemet nyugodtan befalazhatják a kápolnában!

A férfi furcsa grimászt vágott.

— Asszonyos logika és asszonyi érvek! Jó, én személyemben visszavonulok. De hagyok önnek egy nálam keményebb ellenfelet, meggyőzésre. Ott az állam! Magyarázza meg annak, hogy vétkes és erkölcs-telen, mikor a parasztban nem individuumokra, hanem numerusra vadászik! Ennyi voks a kormánypártra, ennyi ujonc a hadseregnek: ez előtte a paraszt! S ha már épp nagy fogalmakkal akarunk dobálózni, hát legyen: nemzet! De azt én reprezentálok, én, és a hozzám hasonlók. Az arisztokrácia és intellektuell-arisztokrácia tarthat kizárólag számot egyéni mérlegelésre. Itt súlya van minden példánynak. Ez a fej. Mi gondolkozunk és parancsolunk, miénk a birás.

Az asszony lázadó keserűséggel csordult közbe:

— Övök pedig a munka!

Az ura kajánul nevetett.

— Brávó! Lássa milyen szépen eltalálta? No vigasztalódjék, azért nem szakadnak bele! Igen jól eltartjuk egymást. Megnyugszik ebben?

A nő csöndesen ingatta fejét.

— Lehetetlent kíván. Amit mond, azt jelentené, hogy a nép élete pár ember privilégiuma. Nehányak mozgásán fordul meg a sorsa.

— Eltalálta, — mosolygott a férfi, ingerkedve, mint kis gyermekkel szokás.

Majd gúnnyal tette hozzá:

— Ez azonban nem zárja ki a massa egyáltalánvaló érvényesülését. Koronkint kikél belőle egy-egy példány, mely alkalmasint szintén kakukfiók — folytatása tudniillik igen ritkán akad — ez aztán törheti homlokával az eget! Ordíthatja, ordítsa is világgá a maga zsenijét és a többiek baját! A dolog igen mulattató, tekintve, hogy továbbra is minden szépen a régiben marad.

A sápadt asszony még szintelenebbre fakult.

Szenvedő hangon mondta:

— Nem hiszem, hogy őszinte meggyőződésből beszél. Hol volna az igazságérzete különben?

— Az igazság az, hogy mégjobban el kellene zárni a tömeget az egyéni érvényesülés elől! — felelt Zamonszky kiélesedő hangon.

Unta már ezt a feldagadt vitát, melyet szerény csírájában is sokallt.

Épp ezért kádienciális súllyal tette a végére:

— Minél nehezebb korlátokat kell állítani, hogy már áttörésükre akkora erő kelljen, ami szelektálódásra és zsenire szabott! Ez a földadat. Bár nem tudom, hogy távolodtunk ennyire a kiinduló ponttól! A parasztjai földet koldulnak, mint mindig. Egyelőre ennyi az egész, ami a világboldogításból reánk tartozik.

A nő nyugtalanul megmozdult.

— Koldulnak? — kérdezte megütődve. — Talán nem fogja ezzel a szóval lealázni a munka jogos óhaját a munka lehetőségére?

A férfi bosszúsága most már méreggé gyulladt. Sziszegve odanevette:

— Ah, egy apostol...! Kár hogy megkésett kissé! Az ön „dolgozó népét“ alaposan elintéztem. Remélhetőleg nem támad kedvük egyhamar megint háborgatni ezzel a „jogos“ óhajjal!

— Csak nem utasította el őket? — kérdezte az asszony és a szavában megütközés érzett.

A másik fölállt. Vagy kétszer nagy léptekkel fölmérete a szobát.

A nő lelkendezve esett rajta. Kérésbe lágyultan mentette a maga szenvedő ügyét.

— Istenem, ez lehetetlen! Ez nem vallana az ön nagy szívére! Nem akarom hinni! Hiszen egy tollvonásába kerülne az egész! Bizonytal megfontolja még!

Elhallgatott. Az ura zsebetett kezekkel megállt előtte. Sápadtan a dühtől, melyet itt ebben a szobában sohasem tudott kellőképp megfékezni, szólt:

— Most már csakugyan elég, ha megengedi! Nem fogadok el utasítást, legkevésbé a birtok-adminisztrációt illetőleg! Tudtommal én rendelkezem! Hogy pedig ön milyen kiváló zseni ezirányban: bizonyíték rá a családjá!

Az asszony megrendült, mint akit váratlan ütés ért. Beteg szíve nekizuhant keskeny mellének. Érezte, hogy ha most nem uralkodik minden erejével magán, összeroppan. A roham indulóra kongatott.

Azonban titáni erő lakott ebben az átlátszó testben! A sápadt kéz észrevétlenül átfogta a másik keskeny csuklót és el sem bocsátotta, míg a bomlott szervezet magára nem vette az akarattól ráparancsolt nyugalmat.

Akkor halk hangon mondta:

— Az én családom a szív politikáját követte.

A férfi könnyedén lábujjhegyre ágaskodott.

— Igen! Sokra mentek velem! Azért hívták önt lánykorában „koldus bárónőnek!”

Percnyi szünet támadt. A benyílóban erélyesen tóltak hátra egy széket. Az ajtókárpit mögött Sényi alakja jelent meg. Kázmér feje szinte a vállából nőtt ki. Aggódó volt a két férfi. Bár semmit sem hallottak, finom ösztönük vihart jelzett.

A nő meglátta őket.

Nyomban elhárító mosolyba takarózott:

— Semmi, — intett — birtokkérdésről vitatkozunk. A parasztbérletek ügye... hiszen említettem!

Szünetet kellett tartania. Vékony bőre alatt újabb riadót dobolt a pulzus.

Zamonszky az ablakhoz ment és ő is dobolt. Őszönös, állati düh volt az ujjában. A pókhálóba gabalyodott, erős fenevad dühe.

Ám azok előtt sikerült a komédia. Megkönnyebülten néztek össze. Kázmér tekintetében egy kis diadal is volt.

Sényi felé hunyorított.

— Nem megjósoltam? Apa beleegyezett!

Öméltósága hirtelen megfordult.

— Szó sincs róla! — válaszolt nyersen, végignézve a fiát, mint valami szégyenkövet.

Az meghátrált. Ez a tekintet visszalökte. Gyűlölet volt benne és mérhetetlen gög; az erő fajtagadó keserűsége.

A fiu ijedt kérlelésbe kapott:

— Hiszen én csak gondoltam...! Apa olyan nagylelkű! — hebegte.

Majd a gyöngék éber kötelességtudásával legott hidat próbált verni egy lehető rábeszélés felé.

A kényeztetett gyermek leglágyabb hangján mondta:

— Apa nem ismeri a népet! Nem járt közöttük, mint én. Ha csak egyszer végignézne egy aratást, mikor ezek az emberek feszült tagokkal, hőségben, éjjelnappal a betevő falatért birkóznak, nem tudná megtagadni a kérésüket.

A férfi felcsattant.

— Talán oktatni akarsz!? Légy szives, mérsékd magad! Különben, nem tudom ki neveli beléd ezt az oktalan csőcselék-imádatot!

— Én — szólalt meg Sényi és visszalött a hangja, mint a páncélra koppant golyó.

Zamonszky meglepetten kapta föl fejét.

— Vagy úgy? No lám! Egész csinos összeesküvés! És ezt hívják nálunk családi harmóniának!

Albin vállatvont.

— Neró fuvolázik, — vetette oda lenézőleg.

De amaz már nem ügyelt rá. Dühös, ketrecerülgető léptekkel mérte fel a szobát. A gróftól — ettől a házilengyeltől — semmi megértést sem várt. A népieskedő rögeszme — szerinte — megjárta a lecsúszott mágnásnál, aki minden ingóságát beleszoríthatta egy kezitáskába, az életjáradékaival együtt. Azonban a fiától, aki mögött hatalmas dominium, kastélyok, ménesek s egy messzeföldön híres családi műgyűjtemény áll, egyebet kívánt. A várudvaron még érintetlenül ott feküdt a tönk, a lomtárban a pallos. Ezt a tudatot akarta látni utóda szemében, ahelyett hogy a misera plebs számára holmi engedményeket koldult.

A parasztok kérelmét — ha nem épp egy rossz napján jönnek vele — szó nélkül teljesítette volna. Miért? Hisz neki végeredményében olyan mindegy volt, hogy birtokának egyik vagy másik zugában ki turkálja a földet! De a fogalom már maga kellemetlen emlékekhez társult. Aztán Bernáth is azt mondta: „*kell*“. Majd a nő következett, a „*bizonynal megfontolja még*“. Végül a fiu zárta be a sort, átlátszó rá-

beszéléssel igyekezve megpuhítani őt, akiben nem volt semmi puhaság és másokban is gyűlölte azt. Ezegyszer minden okot megtalált lelkiismerete előtt a jogos haragra.

Komorán állt meg a három előtt.

— Hát csak mulassanak jól tovább! — mondta — én nem zavarom a kedvüket. Azonban Kázmér, míg sorodra kerülsz, várj kissé! Addig senki részéről nem tűrök semmi befolyást. Idővel majd érvényre-juttathatod a belédnevelt nagyszerű eszméket és kitűnő koldúslovag válhatik belőled.

Biccentett s kemény, kirugódó léptekkel az ajtó-nak tartott.

Tompa nyögés hatolt utána.

A küszöbről visszanezett.

A nő elmerült, semmitlátó szemmel dermedt a levegőbe. Feje hátraesett, az egymásba font kezei kocsnyás ernyedtséggel széjjelcsapódtak.

Valaki a nevét kiáltotta. Egy pillanatra helybe-rögzítette a megszokás, aztán türelmetlen redőkbe húzódott a homloka.

— Eh...!

Sietve tette be maga mögött az ajtót.

Ki, a világos, tág folyosóra!

Az eső elállt, a nap termékeny öleléssel ívelt át az életért lihegő óriáskert fái fölött.

Nekifordult teli arccal, mint börtönéből szabadult rab. Az öntudatlan imádatnak egy szélesretárt mozdulatával belehajította a szál virágot, melyet véletlenül magávalhozott. Az elkoldult virágot...

XII.

Az ágyra egyetlen tompafényű ámpolna vetett gyér világosságot. A roham elmúlt. Zamonszky né ki-merülten feküdt párnái közt.

Az orvos — aki mellette ült — alig észrevehetőleg megcsóválta kis kopasz fejét. A beteg szabálytalan lélegzet-ritmusa, a törtnézésű, fénytelen szemek, beszéltek a csukott, elvékonyodott ajkak helyett is. Fölkelt, óvatosan közeledett az ágyhoz. A pulzus rendetlen volt és gyors.

Mikor visszacsúsztatta az átlátszó kezét a takaróra, Aglája föltekintett:

— Doktor . . !

— Csak nyugalom! — intett az öreg s készült visszaülni.

De a nő fogvatartotta. Az ágy lába felé mutatott, hogy: oda! Mint régen gyermekkorában, mikor valami keserű orvosságot kellett belecsempészni . . ! A mult idők emberei közül ezt az egyet türték meg itt, ahol *nem* a sziv politikája volt az irányadó . . .

A doktor engedelmeskedett. Fölötte — egyetlen fölött — szinte zsarnoki hatalommal bírt ez az átlátszó rabszolga. Valamikor sutbadobta érte egyetlen álmát, a fölkinált tanári széket is, mert nem tudta rászánni magát, hogy elhagyja a lánykát, akinek már születésénél is jelenvolt. Az agglegények célttalált gyöngédségével apáskodta körül, egész eddig az ágyig, ahol minden áldozata és tudománya csödbemenni indult.

Aglája beszélni kezdett. Mintha kölcsönkérte volna a hangját, idegen volt az, és takarékos.

— Ha most egy szegény polgárasszony lennék — mondta — nem kívánnék mást, mint néhány megnyugtató szót, hogy maholnap gyógyultan hagyhatom el az ágyat. De én nemcsak asszony, feleség és anya vagyok, hanem nagy kötelességek hordozója is.

A doktor aggódva ráncolta homlokát:

— Nem tetszik nekem ez a sok beszéd!

A nőn egy türelmetlen villanás futott keresztül.

— Mindegy. Meg kell hallgatnia. Adja becsület-szavát, hogy bármit kérdeznék is, csak az igazat fogja mondani!

Az öregember mellére ejtette a fejét. Sejtette már, hogy mi következik!

— Óhajtja..? — kérdezte tétován.

— Több! Elvárom.

A doktort mintha összehajtogatták volna. A kívánságból kiérezte a jogot, mely előtt meg kell hajolnia a könyörületes szeretetnek. Abban a házban, ahonnan eljöttek egyszer ők ketten — a koldusbárónő, meg a szürke, kopott doktor — mindég előrebozsították ezt a szigorú-ábrázatú parancsolót.

— Jó, — mondta csöndesen, megszorítva a kezében-nyugvó kezét, mely sápadtan fénylett a ráeső világosságban.

Nagy csupasz homlokára kövér verejtékcseppek pattantak ki.

A nő mosolygott.

— Igen, csak bátran, ahogy kettőnkhez illik! És most hadd jöjjön az első kérdés: halálos-e a bajom?

Az öreg ember elfordult s egy homályos sarokba bámult.

Rekedten zörgött át hangja a csenden.

— Halálos.

Egy percre lecsukódtak a beteg szemei. Mintha a keményszájú nagyhatalom, melyet megidézett, egy

pillanatra keresztülsuhant volna rajta. Előre készült a válaszra, hiszen órák óta hangosan kiáltozott az ki szerveiből. Mégis, így kimondva: ez megborzongatta. A borzongás azonban elmúlt. Az életösztön lángja alól lassan fogyott az erőforrás.

Megint fölnézett s arcán nem látszott többé semmi idegenkedés, ahogy kérdezte:

— Mikor fogom befejezni?

A doktor nagyot mozdult az ágy lábánál. Erős próbát állt melléből szinte gorombán tört fel a lázadó kiáltás:

— Honnan tudjam! Hát Isten vagyok én? Ne vallasson tovább, mindennek van határa!

— Az adott szónak is?

Az ember megint összezsugorodott ültében, mint egy ázott szövetdarab:

— Nem.

— Nos, hát feleljen! Meddig vihetem?

— Amíg a sziv ver.

— Ezt gondolom! Eltarthat egy évig?

— Nem.

— Félévig?

— Nem.

— ... egy ... hónapig?

— Aligha.

Most már nyögött, recsegett a doktor hangja, mint valami lejáró gépezeté.

Az asszony tág szemmel nézett rá. Majd unszolva hajtotta tovább:

— Mondja ki!

— A legközelebbi rohamig.

— És aztán .. ?

— Aztán ..! Vagy alatta ..! Én nem tudhatom.

Én csak egy nyomorult, ostoba vén ember vagyok. Nem Isten. Életet nem adhatok. Nagyobb bűnösnek érzem most magam, mintha megszegtem volna a szavamot. Mért vitt ennyire! Mért tette ezt velem!

Tenyérébe temette fonnyadt, öreg arcát és sírt. Aglájából kinyílt a nagy útra készülők önmagukon túlnőtt jósága.

Szánakozva simogatta az elernyedte öreg kezét.

— Nyugodjék meg barátom! Ez csak maguknak, egészségesekeknek borzasztó. A beteg kiérzi belőle a nagy harmóniát és meghajol előtte. Nálunk megvan az átmenet. A természet nem ismer zökkenőket.

Csönd lett a szobában. Szép, komoly hallgatás. Az öreg ember csüggedten ült az itéletes ágy lábánál. Lopva az asszonyra nézett, aki halványan, de bátran visszamosolygott rá. Fokozott erővel azon igyekezett, hogy biztatást hazudjon most erre az arcra, mely már rövid ideig lesz akarátának szolgálója.

Tőle telhető keményen mondta:

— Különben én egyáltalán nem hiszem hogy a dolog annyira reménytelen volna, mint azt megállapította. Az orvosi tudomány nem Sion-hegye! Az első lépés a bizonyosból a következtetésig: már magában hordja a tévedhetések sorozatát. Ha kérdeztem, csak azért volt, mert minden eshetőségre készen akarok állni. De...

S itt elővette nem-közönséges értelmének minden argumentumát, melyeket az ingadozó tudomány ellen szegezett.

A szavak jól voltak összeválogatva s a feszült igyekezet a belső meggyőződésnek bizonyos varázsát kendőzte rájuk. Az ember, mintha a saját néha-napján-való hangját hallotta volna: „Minden csak tapogatózás!“ Ahoz hogy a gyógyászat biztosra menjen, tulajdonképp ismernie kellene minden egyes beteg konstitucionális állapotát. S míg ezt el nem éri, csak általános könnyítésekre szorítkozhatik, de soha egy-egy egyén bajának kimenetelét előre be nem láthatja. Hányszor fordult elő, hogy azonos betegségben szenvedő két kezeltje közül egyiknél szinte pillanatnyi hatást tudott elérni, míg a másiknál ugyanaz a szer

eredménytelen maradt! Mire vall ez, ha nem a konstitucionális különbségekre, arra a roppant horderejű dologra, amiben tulajdonképp a lét vagy nemlét kérdése gyökerezik s amiről épp most szedett össze egy könyvnyi adalékot!?

Az asszony jól támadott s mikor az érvek már fölértek tudós barátjának biztonságáig, végül azt mondta neki:

— Szép a tudomány! De vagy nagyon könyvből, vagy egész könyv nélkül itél. Az imént például az én bölcsem kikárogozott egy itéletet, anélkül, hogy teljes bizonyossága lehetne arról, ami most az én szervezetenben végbemegy. Ha az általános igazsága rám is mérvadó lenne, akkor ott már ebben a percben meg kellett volna indulnia a csendes költözködésnek. És ehelyett mi történik? Én, legilletékesebb megfigyelője a magam állapotának, biztosíthatom, hogy minden sejtem egy-egy külön cáfolaton dolgozik. A vér szép nyugodtan kezd cirkulálni és a szívem egyenletesen ver. Remélem, elég értelmesnek tart ahhoz, hogy függetlenül tudjak önmagamtól, úgy figyelve és bírálva, mint egy rajtam kívül álló másvalakit? Különben kár a szóért! Fogja a kezemet és győződjék meg róla!

Szinte parancsolólag tartotta oda keskeny csuklóját az embernek.

Igazán úgy volt-e, vagy csak a fölényes hangtette és a vágy: remélhetni még valamiben, — de a fáradt-energiáju öreg mintha valóban az élet megbirkózó ígérését érezte volna most a vékony bőrön át.

Táguló mellel sodorta tüdejébe a szoba éterszagú levegőjét.

— Jó!! Csakugyan, mennyivel jobb most a pulzus! Oh, ha a nagy ég megtartaná...!

Az asszony volt, aki még vigasztalta.

— Meg fog tartani! A roham persze megkínzott, de azóta fokról fokra jobban érzem magam.

Elejtette lefogyott állát, de legott ásításba leplezte a kimerültségnek ezt az árulkodó jelét.

Nagy erőfeszítéssel fogódzott meg a szóban.

— No lám! Mármeg álmos vagyok! Azt hiszem, hogy egy jó, egészséges alvás és holnap szemébenevünk a vén halálmadárnak!

Az öreg fölnezt a mennyezetre, mintha onnan olvasná le azt a reményt, amit pedig magában, — a bízni-szomjas emberlelkében hordott, megírva.

— Lehetséges? — kérdezte. Mert a tudós szárazfényű értelme mögül lobogva kíváncszott ki a dajkamesében hinni-vágyó, örök gyermek.

Aglája búcsúra-nyujtotta kezét:

— Lehetséges. Minden, amíg a sziv ver! És most menjen, vigye a jó hirt az uramnak. Közben pedig ne felejtse el beküldeni a komornámat.

A doktor a nyugodt kéz fölé hajolt. Megtáplált hangon szólt:

— Szép álmokat! Teljes gyógyulást! A roham ne jöjjön többé!!

A csodák hitével a lelkében, indult kifelé.

Az ajtó halkán zárjában hullt. Aglája egyedül maradt.

Valami anyagtalan lebegés kezdte hintálni. A mennyezet forróvérű amorettjei mintha leereszkedtek, — festett virágfüzéreiken le s föl ugrálva, megke-ringve, bomlott táncba penderedtek volna a szeme előtt. Aztán az értelemmel megfegyelmezett test kitört lazuló béklyójából, a vér belerobbant a beteg szivbe és dühös nyargalással végigvágatott a hűvös ereken, mintha az előttejárt kegyes hazugságokat venné üldözőbe.

A komorna bejött.

Inkább intette, semmint mondta neki:

— Keltse föl azonnal a káplánt! A doktort pedig ne eresse be többé!

Az öreg ezalatt gyanutlanul ment végig a homályos folyosón.

Egy fordulónál Sényi toppant elé. Fakó volt az arca, mint a napszívott vászon és szemei szokatlan vadsággal furakodtak a másik tekintetébe.

— Mi van .. !? — kérdezte.

Az öreg megállt.

— Ejnye!? A méltóságos úr majdnem megijesztett! Hogy mi van? Mi is volna! Remény, uram! Remény! Igaz, a szív nem a legjobb, de a beteg bízik s a közérzet folyton javul. Higyje el méltóságod - - -

És csak úgy permetezte ki magából a terminus-technikusokat, melyek neki alkalmasint erős ügyvédei lehettek az ő nagy perében.

Sényi szoritott egyet a fogvatartott csuklón.

— Ne papoljon itt nekem! — mondta gorombán az izgalomtól. — Ebben az egész házban kell lennie legalább egyvalakinek, aki az eszénjár. Ne tartson itt dajka-mesékkal! Az igazat akarom tudni!

Az orvos hátrahőkölt.

Olyan volt, mint akit megütöttek:

— Csak nem gondolja méltóságod .. ?

És bántódottan húzta ki kezét a szorongató vasujjából.

— Legszentebb meggyőződésemmre állítom, hogy hiszek!

Nem hazudott. Mialatt a betegszobából idáig ért, lelkiszükségletévé vált, hogy higgyen. Higyjen és ne tudjon, mert a tudás olyan sivár és olyan komor a szegény emberléleknek .. !

Sényi a falnak vetette hátát.

Rászakadt örömében alig talált hangokat.

— Lehetséges? — kérdezte ő is.

Az öreg szánakozva pillantott végig rajta.

Ragályos bizalom áradt ki belőle.

— Ha mondom .. ! Tachicardia paroxisma! Brunhilda sohasem lesz belőle, de uram, már húszévformán

viszi és még mindég megvan! Az előbb egész orvosi értekezést vágott ki. Hanemhát mit szaporítom itt a szót! Megyek, viszem a hírt a méltóságos úrnak. Csak a rohamok ne ismétlődjenek többé!

Sarkonfordult s mint egy megszelesedett gyerek, indult is már.

Sényi mellészegődött. Ebben a percben elfelejtette minden haragját.

Az ajtóhoz érve kellemetlen ujság fogadta őket. Zamonszky nem volt otthon.

A két áradozó összenézett:

— Hová mehetett?

A lakáj közömbösen bámult rájuk, megállt hal-szemeivel.

— Este nyolc óra húsz perckor jelentés jött az öreg szarvasról, — mondta és Sényi összemozdult, mintha villanszikra ütött volna át rajta.

Akaratlanul az órájához kapott:

— Az erdőőrnek — ha igazán szótartó fickó — jóval előbb jelentenie kellett volna ezt nekem!

A doktor semmit sem értett az egészből.

— Hogyan . . ? — élhetetlenkedett. De nem kapott választ. A gróf olyan szégyenkezve csúsztatva vissza zsebóráját, mintha mástól csente volna. Két lefelé-görbülő szájszögletében azonban látható elégedetlenség gyűlt meg.

Az öreg tanácstalanul szorongott utána. Panaszosan jajveszékelt.

— Milyen szerencsétlenség! Nem lesz alkalmam még ma közölni a jó hírt öméltóságával!

Épp a bejáróhoz értek. Sényinek — aki elől haladt — egy bizonytalan árnyék állta útját. Elfutadva mondta:

— Méltóságos uram . . . Csakhogy végre . . ! Már mióta várom! Leopold a felső-horhói erdőben, a nagy tölgy alatt bögl! Ha sietni méltóztatik . . .

Sényi türelmetlen mozdulatot tett. Ő jól tudta,

mit értsen „*Leopold*“ alatt. Egy pompás állatot tisztelt meg ezzel a külön névvel a fáma. Lövésre nem kapta még eddig soha senki. Pedig — ha nagyritkán fölbukkant — mint megriasztott verébcapat, árulkodó sürgönyök rebbentek szét a szélrózsa minden irányába. Kegyelmes és méltóságos urak csomagoltattak izgatottan s másnap a kis község állomása úgy ontotta az előkelőségeket, mint megpiszkált hangyboly a hangyákat.

— Legyen nyugodt! — biztatta amaszt, miközben ő maga egyik lábáról a másikra feszengett — öméltósága még ebben az órában megtudja az örvendetes hirt! Én személyesen viszem meg neki...

És sietősen kezelt a hálálkodó emberrel.

Egy perc alatt már lent volt a lépcsőn. Az első kocsisnak, akit az istállóban ért, befogást parancsolt. Ő maga adogatta a szerszámokat. Csak az indulásnál tűnt ki, hogy kényelmes igások álltak a rúd mellett. De későn lett volna már ujjafogni.

A lovak lomhán mozogtak, úgy, hogy Sényi meg-nógatta időközben magáhozvett fegyverével az embert:

— Hajts, ahogy birsz!

— Igenis.

De az igások higgadtan bandukoltak tovább. Erre átlépett a bakon és kivette a gyep-lút a kocsis kezéből. Belecsipett a kettőbe. A rudas leszegte nagy bamba fejét. A szokatlan dologtól kiszélesedett a kedve. Vágtatni kezdett dombnak föl. A másikra is átragadt a buzgalom. Egy darabig pompásan vették a döcögő út akadályait. Aztán kihült a tűzük. A vízmosások kemény rögein recsegve dobálózott át a megpróbált fogat.

Sényi az eget nézte és Aglájára gondolt. De bármint igyekezett is most maga elé képzelni, amint ott fekszik elnyugodva, kedves szája körül a megküzdött, egészséges álmó mosolygásával: a dolog nem sikerült. Valahol a tudata alatt ugyanekkor dühítő

bizonyossággal Zamonszkyt látta, lövésre-emelt fegyverrel.

Zsebébe nyúlt s egy riasztó tülköt vett elő. Megfujta.

Az idétlen hang áthömpölygött a figyelő éjszakán. A lovak hátába belemart az ostor. Ujra nekinyúltak. Szakadt róluk a tajték. Elragadott iramban dültek bele az útba.

Az ösvény végénél Sényi füttyentett, hátrántotta a gyeplőt.

A rudas felröhögött, összevonaglott, aztán oldaltfordult. A másik ledobbant mellé.

Albin leugrott és felhuzta a kakast.

Ami ezután jött, ahoz kevés köze volt az öntudatának. Az ősemeri láz végigfutott az emberen. Az ösztön átvette a száműzött értelem hatalmát.

Gnómmá hajolva, nesztelen iramodással kúszott Sényi a jelölt hely felé.

Csak másodpercek teltek el s csak egy áthajló bokor választotta már el a nagy Igérettől, mikor repedő robajjal eldőrdült a másik fegyver. A pillanat a következőbe rezdült, de ez a lemérhetetlen időparány elég volt Sényinek arra, hogy beledőfje fegyverét a bozótba.

A fegyver elsült megránduló ujjainak nyomása alatt, jóformán anélkül, hogy célozhatott volna. A kiszökő, vékony tűzcsik épp keresztülszelt egy átnylalló, szürke villanást. Valami reccsent, egy másodpercnyi delejes csönd támadt, aztán az ágak pattogó töredezéssel morzsolódtak össze egy rájukzuhanó, nagy súly alatt. Az állat — melyet Zamonszky izgalmasan elhibázott — Albin golyójától találva, otthevert a fűvön, élettelenül. A hold fehér fényt permetezett a kis tisztásra s az erdők királya, hatalmas aganskoronájával belenyúlt a maga külön tragédiájába.

Néhány perc mulva Zamonszky átcsörtetett a bozóton.

Sápadt volt s a tekintete zöldes fényben égett.

Sényi szembefogadta, megnyújtott, dacos nyakkal. Urak voltak és hidegek. De ebben a pillanatban minden lehetséges lett volna köztük.

— Konspirátor! — mondta Zamonszky s ha a szónak éle van: most ölt volna.

Sényi állá előreszökkent, mintha nemcsak válaszolni, de legott harapni is akarna.

Azonban amint a hang a szájáig ért, a láz — mint kilobbant lámpa — hirtelen kihunyt benne. A beszéd az értelméig hatolt. Egyszerre roppant fölérédés józanult ki benne s gondolatai visszakapcsolódtak a megszakított körbe. Amin egész út alatt hiába erőlködött: az asszony képe most erős körvonalakkal állt előtte.

Lehajtotta a fejét és csöndesen szólt:

— Igazad van, bár az én helyemben te sem tettél volna máskép.

Aztán — mint betetézését a vezeklésnek — tette hozzá:

— Nagy hírt hoztam. Aglae túl van a veszélyen. A kárpótlás — azt hiszem — elég busás.

Mialatt a férfi életigérettel igyekezett megbékíteni a felborzolt embert, Zamonszky né oldalt fordult nyugós párnái közt s az álmos pap pontot tett a végrendelet utolsó szava után.

XIII.

Öreg Timár Pál mégegyszer végignézett a tizmarcona alakon, kik megállapított sorrendben áldogáltak a kastélyfolyosó egyik ablakmélyedésében. Elégedetten intett a fejével, hogy jól van. Csak kíséretképp szegődtek ugyan hozzá, de azért szégyent ne valljon velük!

Majd magát is sorra vette.

Illik-e még rá a feszes-kék dolmány?

Illett.

— Várjatok mig visszajövök, — szólt hátra, megsodoritva kipödört bajuszát.

Szemlét tartott a sok egyforma ajtón. Azon, melyről „Titkár“ felírással fekete üvegtábla függött alá, kopogott.

Belülről egy lakáj kitérte az ajtót.

Az öreg belépett. Minden-jókat kívánt.

Senkisem válaszolt neki. Ujból rajtament a szón.

Ezúttal az ablaknak állított asztal mögül föl-emelkedett egy leviaszkolt fej.

— Jójó — mondta türelmetlenül. — Hallottam! Csak álljon kend veszteg és várjon sorára!

Pál hátravágta a nyakát. Mint korbácsütés mart át rajta a nyersen odavetett szó.

Már nyílt a szája, hogy visszafelel valamit a fiatal sehonnainak — akárkit uralt is apjaként — de aztán csak megvonta a vállát. Nem azért jött, hogy lábánál kezdje, mikor a fejénél is kezdheti! Mit feleseljen vele!

Állvamaradt, úgy, amint kívánták.

Csönd volt a szobában. A vastag szőnyegekbe belefulladt a kívülrőljövő zaj. Csupán a toll percegése hallatszott, meg amint olykor beleütődött a toll a tintásüvegbe.

Idővel fölállt a pomádésfejű ifjú. Lehuzgálta könyökeiről a fekete selyembugyogókat, vizet engedett a mosdóasztalba. Kefével, kristálykövel dörzsölni kezdte ujjairól a tintát.

— Hát aztán mijáratban, öreg! — mordult hátra félvállon át.

Az ősz embernek most már bíbor futotta el az arcát.

— Nemes Timár Pál a nevem! — csattant oda kurtán és ütés volt a szavában.

Ám az úr lábonmaradt tőle. Sőt igen közömbösen nyúlt a törülközőkendő után.

— Nem a nevét kérdem. Az ügyet, ami idehozta. De szaporán atyafi, nincs álldogálnivaló időm!

Pál elmeresztette a szemét, hogy azok kidióztak. Az ökle kemény csomóba szökkent és előrerándult, mintha delejes erő vonzaná a simára csupaszított kölyökarc felé.

Unokája lehetett volna az urfi!

Egy percig összezúzó, jupiteri haraggal nézte. Majd megugrott a vén, görcsös ádámcsutkája.

Nagyot nyelt, keserű, száraz kortyot. A kint álló tizek jutottak eszébe... Nem mehetett vissza hozzájuk üres kézzel! Hirt kell vinnie nekik, akár jót, akár rosszat. Dönteni akarnak a sorsuk felett. Ha most úgy válaszol ennek, amint dukálna, el sem érne a mértékadó helyig.

Sötéten vetette oda a szót:

— Felőlem mehet az úr, akár nyomban! Én nem tartóztatom. Csak a méltóságos úrhoz ajánljon be. A többit majd elvégezzük mi ketten.

A titkár arcán legott derüre cserélődött a boru.

Lemosolygott róla a váratlan szabadulás. Neki a bárónőnél kellett jelentkeznie, félórán belül...

Jobb indulatra hangolva fontoskodott:

— Hallja bátyám, szerencsétlen napot talált ám választani, ha kérnivalója van! Jöjjön inkább egy hét múlva.

De az öreg már belefagyott a dacba.

— Köszönöm. Így határoztunk.

Malina vállveregető kedvvel játszta a megbékült jófiut.

— Hiszen nem szentírás talán..? A méltóságos úr rosszlábbal kelt ma. Ellőtték az orra előtt a „csodaszarvast“. Ha környékbeli, biztosan hallotta hírét!

Irónia is lappangott a hangban.

Timár elérte. Védelmébe vette a távollevőt.

— Én bízom a méltóságos úr igazságosságában — mondta. — Egy egész nép sorsát nem döntheti el egy oktalan barom, bármi csodás is. Ha eljöttem: ittmaradok.

A titkár vállatvont.

— Amint gondolja! Bejelenthetem. Nekem mind-egy.

És füttyörészve elszeleskedett az öreg mellett. Hallatszott, amint az ajtókat nyitja.

Timár sötéten bámult utána. Borzolt önérzet volt a tekintete. Mióta élt, sem látott ilyen cudar napot! Nem egyhamar fogja elfelejteni.

Valami lakájféle jött, magával vezette, át egy csomó termen. Aztán feleútban másikra bízta és megint egy sor szoba következett. Végre széttárta szárnyait egy nagy ajtó. Ott volt Zamonszky előtt.

Röviden összevillantak. Majd meghajtotta fehér apostolfejét az ember:

— Istennek ajánlom méltóságodat és egész tisztességed házáat!

Az uraság kurtán bicentett:

— Köszönöm.

Az öreg csöndes, mély hangon belekezdett az előre átgondolt beszédbe:

— Bocsánatot kérek a háborgatásért. Rászántam magam a családért, melynek sorsa az én vállamat nyomja, hogy közbenjárók méltóságos urunknál azért, ami legkívált fontos nekünk. A föld miatt. Munkás nép vagyunk uram, a kezünk után élünk! Nincs is okunk panaszra. Adott az Isten eleget. Tizenöt fiugyermekkel áldott meg, negyven unokát, kilenc dédunokát számlálok. Hatvannégy lélek volna ez! Az asszonyfélével fölmegey hetvenkilence. Magam vagyok a nyolcvanadik. Tartsa meg az Isten mindnyájukat!

Érelmes-komolyan, elfogódás nélkül beszélt. Kicsengett szavából a fáját melengető szeretet símogatása.

Zamonszky — aki szintén állt volt — egyik lábával föltérdelt a székre. Kemény állán átrángatózott az ujból megpiszkált méreg.

Pál tovább folytatta:

— Nyolcvan lélekre, uram, bírunk száz hold földet. Fejenként esik egy hold, meg még-valami. Az életet-mit még csak kihozná! De jószágtartásra kevés. Márpedig uram, a jószág a gazdálkodó félkenyere! Nem egész ember nélküle. Hát — gondoltam — eljövök én magam, megmondom ezt méltóságodnak, mert bizony-bizony nem tudta a mi sorsunkat, mikor a bér földet megtagadta tőlünk!

Megállt, szünetet tartott. Várt egy szónyi választ. Ám hogy nem jött, folytatta tovább.

— Meg nem háborítottam volna méltóságodat, ha csak egyetlen más útát látok! De a környéken összevettünk már minden talpalatot. Földönfutó itt az egész kisbirtokosság. Vérzett a lelkem értük, mert fajtamba gázoltam — szinmagyar nép az is! — de az én hetvenkilenc bárányom csak előbbvaló nekem, uram.

Zamonszky ingerülten vetette magát a kar-

székbe. Rossz fellobbanással futott át rajta minden emlék... Ennek az ügynek ezer bosszúsága... Bármerre fordult, mindenünnen a parasztkérdés százfejú sárkánya tátongott felé. Az egyhangú pártfogás elviselhetetlen terrorként kerítette körül. Megelőzte volt véleménye kialakulásában s mikor iránytvelt, kilóditani igyekezett abból, vitathatóvá téve egész féltett hatalmát.

Mi hát ő itten? Mi a kimondott szava, hogy senki sem elégszik meg vele? Hogy mindenki még egy újabb felvonást vár?

Mintha békából rándulna ki, elsőprő mozdulattal intett:

— Elég, elég! Egyszer határoztam, nincs hozzátennivalóm!

Az öregember megütődve kapta föl fejét.

— Hogyan...! Méltóságod...

Zamonszky fogai elővillantak húsos ajkai közül. Minden elmúlt rosszért egycsapásra megfizető göggel vetette oda:

— Birtokaimról folyton érkeznek a jelentések, hogy nincs munkás! Így aztán értem! A paraszturnak rangon alul áll másén dolgozni! Nekik maguknak is föld kellene! Csakhogy gazda nélkül számítanak! Ha olyan sok az emberük, hogy egy tenyérnyi földön hemzsegnék, mint a rovarok: ám rakja vonatra az emberfölslegét és küldje szét az uradalmimba! Van azokban dolog elég! De persze...! Ez nem tetszik a paraszturnaknak! Mi?

A hang hosszan zendült.

Timár Pál körülnézett, mintha nemcsupán halani: látni is lehetne azt.

De nem látott semmit. Éjszakába borult előtte a világ. Egy percig hüdötten révedt a levegőbe és melle — mint a magával hozott szent bizalom hirtelen felpúpozott sirdombja — magasan megállt. Aztán élővé

mozdult s homlokára, mint vészthirdető jel, a vér bíborzászlója terítette ki szárnyát.

Még ma egyebet sem tett, mint nyelte a száraz kortyokat. Túrta a hányaveti bánásmódot. Mért? Miért?? Mert boldoggá és erőssé akarta tenni a rábizott népet? Mert nem akarta, hogy széjjelszéledjenek semmitlen világkutyáiként az idegen világban? Mert jobban feje volt a nyájnak, mint amaz a másik, akinek pedig hatalma is lett volna hozzá?

Megrázta hajlatlan nyakát. Az ősz fürtök fehér pászmákban repkedték körül meggyalázott arcát.

Ez a vágás túlnőtt önuralmán. Túl az emberségadáson, túl egész büszke és tragikusan magyar voltán.

A faj imperátori hangjaként hasadt ki belőle a felelet:

— Nemes vér a vérem, hallja-e az úr? Semmi atyafiságom sem rágott zsellérkenyeret. Ezután sem fog!

Zamonszky kovász-színűvé vált.

— Hogy merészel..?! — kérdezte elhült hitelenséggel. De az öreg már bennevolt! Első kimondott szava fölrántotta a zsilipet. Robbanó erővel zúdult ki rajta keserúsége. Koldús, vagy király: nem nézte többé.

— Parasztnak nevez engem méltóságod? Nohát! Vagyok olyan nemes, mint az úr, ha jobban választotta is meg az anyját, aki a világra szülje! Ülhetnék ma én is faragott székben, ha nem kellett volna a családot — Istennek drága tizenöt lelket — összetartanom! Hát az úr mit tett? Mutassa fel! Aztán beszéljünk nemességről! Én erőssé tápláltam azt a népet, melyet az úr az idegen származás férgék módjára lábbal tapod. Nohát! Melyikünk a nemes?

És szent haraggal lecsapott ökle a megingó asztalra.

— Nem koldulni jöttem ide, hanem a magunk jussáért! Nem alamizsnát kérek, hanem azt akarom, ami a miénk! Nem is ingyen. Megfizetek érte, kinek

mi jár! Az úrnak pénzzel, a földnek verítékkal. A kenyérért. Hogy legyen!

Főlemelte az ujját kemény tiltással.

— Jól megértsen méltóságod minket! Ma még kérünk: igaz! De nem azért, mert most az úr adhat! Hanem mert *mi* nem akarunk *venni*. Mert ezt tette az apánk, a nagyapánk is és így kellene tenniük az unokáknak is. De ha mi mégis kérünk, az úr pedig adjon, mert ez kötelessége. Az úr vagyona ma az a magtár, amibe a boldog idők fölöslegét rakta az ország. A szűk esztendőkre, hogy majd ha kell: legyen. A föld a miénk!

Ismételten leütött az öklével, mintha láthatatlan cöveket sulykolna a maga igazságába.

— Nekünk anyánk a föld. Méltóságtoknak, az idegen eredésűeknek csupán szoptatós dajkája! Ne akarják hát elszívni minden tejét az édes-gyermekei elől.

Zamonszky hátrahanyatlott székében. Egész elgyöngült ekkora vakmerőségtől.

Hogyan..? Jól hallott? Nem csalt a füle? Csakugyan neki szólt, — hozzá beszélt ez a vén ember? Ez a cudar, pimasz senki? Ez a semminél is semmibb? Merte? Óvele merte ezt tenni, aki bármely pillanatban keresztülgázolhat rajta és az egész fajtáján, nemzetségén, hogy ne maradjon utánuk csak por, meg por..?

Elkerekedett a szeme. Kimeresztette, mint a csudalátó. Végig a gerincén, szinte kéjes érzéssel bizsergett a mértékén túlnőtt düh. Az a düh, aminek nem lehet utatnyitni, amit nem szabad megmutatni soha, aminek még a fölszine se hullámozhatik, nehogy hasonlóvá legyen általa ehez a másikhöz, aki egyszerre vele-egyformának: embernek hinné magát ezzel..!

Észrevétlen nyelte le a szájában összefutó nyálat. Húsos ajkai legörbültek, összefagytak. Az álla előre-

szökött. Olyan volt így, mint valami kőbőlfaragott szobor. Csak a szeme élt.

A hallatlan rémlátása volt benne. Majd azt is lefüggönyözte szemehéjjával. Keze a csengő gombja után rándult. Megnyomta.

Az ősz ember állt és nézte. Őshazába visszafelejtkezett forgószélharagja eldübörgött a forró hangban. Csupán a keserőség fölvert pora szálldosott már benne. Mégegyszer fölmerült emlékében a leélt óra, aztán állhatatos fájdalommal belefájtak lelke legmélyébe a kint-ácsorgó tizek... Már ezentúl úgy fognak azok sajogni ott, lassan vérezve, forróra üszkösödve, mint megannyi seb. Az ügyüket elvesztette.

Rábólogatott komoran:

— Hát így...! Így...!

Az ajtó nyílt, mint a végzet madarának eltároló szárnya.

Egy lakáj lépett be.

Zamonszky Timár Pálra mutatott:

— Távolítsa el azonnal!

És fölemelkedve, kifelé mutatott.

Az öregember összerázkódott, mintha békával hajították volna meg.

— Azt: nem! — mondta rekedten.

Egyetlen mozdulattal félrelökte a nyápic sihedert.

— Hozzám ne érj, ha az életed kedves! Elmegek én magamtól is. Hanem egyet hadd szólak még, búcsúzóba! Ismerem a népem. Csöndes. Béketűrő. De jaj annak, aki megingerli!! Nehezen tartottam vissza őket eddig is, én, akinek most megmutatják: merre van kifelé! Hát ezután nem lesz többé, aki fogja a gyepelőt. Ragadjatok, amerre akartok! De Isten irgalmazzon ennek a háznak minden lakójával, ha egyszer erre talál vinni az útjuk...! Sorsának ajánlom az urat!

Fölszegte fejét, büszkén, száműzött király módjára.

A lakáj csak hátulról merte megkörményékezni.

Megfordult és odaintett neki:

— Elöttem, himpellér!

Olyan súllyal koppant a hangja, mintha e perc-től kezdve ugyanakkora hatalma volna itt élők-holtak fölött rendelkezni, mint akár a lovag úrnak.

Szilárdul kilépett, a padmaly tompán dohogott alatta.

Zamonszky utána nézett a szobák hosszú során át, míg az utolsó ajtó el nem nyelte.

Egy pillanatra különös rossz érzés ömlött el rajta. Mintha valahol távol megnyílt volna egy kárpit s azon keresztül eljövendő cudar idők szele csapód-nék az arcába... Vállatvont és a jóllakott indulatok lanyhaságával arrábbtolta az asztali harangot.

Az öreg ember pedig ment csöndesen kifelé. Jobban esett volna most mellére horgasztani megcsúfolt, vén fejét, melyet megvivott életharcok s jövőendő gondok terhén kívül most már egy kitörülhetetlen szégyen súlya is nyomott. Jobb lett volna egyszerűen és közönségesen öregembernek lenni — amilyenek mások az ő korában — mire elmúlnak a virtuosos napok. De nem lehetett neki. Sarkában egy kárörvendő cseléd járt, kívül pedig várták a tízek. Emelve tartotta hát továbbra is, dacos tölgy módjára, fájának büszke koronáját, mellyel a zugból előtörő sehonnai szél nem tud megbirkózni. Csak azért sem hajolt!

*

* *

Előálltak a szekerek, hogy felvegyék a gyűlölködő népet.

A felzúdult parasztok lába egymásbaakadt.

Erzsébet ijedt fohászzkodásra kulcsolta a kezét:

— Nagy Isten..!

— Igen, csak az irgalmazhat nekik — mondta Timár Pál és a kerekek megindultak a hegyről le, a feltartóztathatatlan úton.

Vörös volt az ég alja, mint valami kilendült zászló. A támadó szél vadul a lovak sörényébe kapott.

A bosszú káromlásai s a kétszavú fohász — mintegy roppant birkózásra — összeölelkeztek.

XIV.

Hetek múltak el bágyadt egyhangúságban. A kastély figyelőn ágaskodott az aranyló kertben, mintha nagy óráját várná. Belül az épületben kinyílt olykor egy-egy ajtó. Szörpapucsba bujt szolgálábak suhantak át rajta. Duzzgó csönd feküdt az elárvult termekre.

Kázmér alig mutatkozott. Állítólag valami újfajta virág nyilását leste naphosszat az üvegházban, de a virág ki is nyílt, el is hervadt és ő mégis maradt. Szemben a padról, hol órák hosszán át tanyázott, jól lehetett látni a kaput...

Mereven táblázódott az rá a komor vaskerítésre, mintha nehéz átok tartaná csukva. Hasztalan váraozások buktak meg rajta...

Ha legalább felmehetett volna az anyjához! De a betegszoba ajtaja éppoly engesztelhetetlen tilalommal zárkózott el előle.

— A méltóságos asszony pihenni akar — így szólt a jelentés a nap minden órájában.

Két betett ajtó közt összecsucoló akarattal botorkálta át a perceket.

Az özvegy az egész világgal perben állt. Talán a levegőben lógó egyenetlenség ragadt át rája, de egyszerűen tűrhetetlen volt. Összeveszett mindenkivel s végül — egy sértett királynő hangsúlyozott megvetésével — visszavonult a dacos magányba.

Zamonszky orrolt Sényire, még az emlékezetes szarvashajza óta, melynek kapcsán jómódjával össze

is szólalkoztak. Sényi kissé a szokottnál több megvetést bontott ki magából, mint egyéb alkalmakkor. Ő is magának maradt, ödöngve remény és csüggedés közt, míg végre egy tűrhetetlenül feszült alkonyórán nem bírta tovább. Embert kellett látnia. Túlhangoskodni a sejtelmes csöndet.

Készült, hogy átmegy Zamonszkyhoz.

Ahogy a folyosóra lépett, egy sáppadozó alak állta útját. Bernáth volt. Az irodaigazgató. Szegény feje izgalomban égett.

— Uram! — jajdult. — Ez tiszta örület, ami ebben a házban folyik! Senki sem fogad. Mindenki a messzit keresi. És én itt állok tehetetlenül, mint egy birka! A hivatalnokok egymást küldözik, végül is — persze! — nekem kell jönnöm, mert a méltóságos úr csak velem áll szóba. Zebrafejem van, tudniillik...

Sényi megkísérelt hanghoz jutni. De a rászabdult ember átömlött rajta:

— Én uram nem bírom tovább ezt a felelősséget! Isten a tanum, fogom, vágom ezt az egész iratcsomót a falhoz, és megyek haza! Bocsásson meg méltóságod: az örülethez állok közel. Már nem tudom mit beszélek. Ég itt a talpunk alatt a föld és senki sem akar tudomást venni róla! Hát ez nem megy! Vagy beszél valaki öméltóságával, vagy veszek egy kötelet és felakasztom magam. Én családos ember vagyok, uram! Nem várhatom ölbetett kézzel, míg önhibámon kívül kidobnak az állásomból.

A grófnak most mégis sikerült megkapni az utolsó szó lábát.

Csendesítőleg veregette vállon Bernáthot:

— Legyen nyugodt, legyen nyugodt! Nem lesz bántódása. Jót állok érte. Azután mik volnának azok a sürgős előterjesztések?

Az aktacsomó után nyúlt, mely bizonytalan, szennyesszürke zsinórral volt összekötve. A Zamon-

szkyak kettős színe csak homályosan sejlett át rajta. A tisztikar — mely tanult — a „szekvesztrum“ ellen védekezett...

A megváltott ember boldogan szabadult terhétől. Szaporán mozgó szája szinte dicsekedőleg ontotta a panaszt.

— Mi, uram? Hát először is...! A vizesvámi birtokaink, ahol lábon áll a sarjú és töretlen a tengeri. Nincs munkás az egész határban... Egy. Emez itt a bogáti üggydarab, ahol ellenben alaposan befejezték az aratást!! Csatolva az elégett szérú tűzkárbecslése és a tisztartó jelentése a megmérgezett birkákról. Két melléklettel... Harmadik volna a kruskovai intéző felirata a pizstrángos dolgában. A pizstrángos tudniillik: megszűnt, mint ilyen... Legfeljebb dögtelepnek volna nevezhető! Egy éjjel „ismeretlen tetesek“ dinamittal kiöltek belőle minden halat. A pizstrángok ezidő szerint hasukkal fölfelé várják az itéletnapot. Isten bizony irigylem őket!

A gróf elkomolyodva bólintott.

— Hát ez csakugyan elég egy lélegzetre.

De Bernáth nem érte be ennyivel.

— Elég? Méltóztassék egy kissé várni! A java ezután jön! A Gubica megszabályozott szakaszán beindított gazdasági vasút...!

Megállt. Szünetet kellett tartania. Zsebkendőjét vont elő, megtörülgette a homlokát. Sárgás foltokban izzadt.

— A roppant költséggel fölépített pálya fölvette a néhai nevet — folytatta. — Pusztító kezek szanaszét rombolták. Helyre nem állítom egy éven belül! A csőzők egy éjjel szekérre pakoltak, eltűntek. A föl-szerelés egyenlő a földdel. Nahát uram! Méltóztassék megbecsülni...! Ráteszem ezt a félbolonddá lett fejemet a zebrafaltokkal együtt, hogy összejátszottak a gazemberek!

Sényi magának tartotta a véleményét.

Bernáth szinte támadólag fordult rá szembe:

— Most már csak azt mondaná meg valaki, hogy mi történjék az idei töméntelen nádterméssel, melyet előre lekötöttek volt, de kihozni a szabályozatlan szakasz árteréről nem lehet. Az elveszett pénzhez itt hozzáadandó egy újabb nagy összeg, amit tetejében rá a vevőnek kártérítést fizetni fogunk! Nem is szólok az apróbb mizériákról! És most mondja meg a gróf úr, csoda volna, ha megőrülnék a felelősségtől?

Sényi elismerőleg veregette meg a fujtató hivatalnok vállát.

— Legyen nyugodt — mondta. — Menjen haza, feküdjék le és aludjék egy jó nagyot! Ne törődjék semmivel. Ön megtette a kötelességét, a többi a mi dolgunk. Én magam, most, azonnal beszélni fogok a méltóságos úrral.

A megváltott ember hálálkodva nedvesült bele a felé nyújtott segítő kézbe:

— Isten fizesse meg amit velem tett, méltóságos uram! Annyi idő óta végre egy nyugodt éjszaka . . !

A gróf komoran haladt végig a folyosón. Egy fél-órára visszatért szobájába, az iratokat tanulmányozni. Ez az idő elég volt arra, hogy véleményyt alkosson magának a dolgok felől.

Megint összekötötte az iratokat s átment Zamon-szkyhoz.

A tükörnél találta, amint épp eddig elválasztva hordott haját magasra szoktatgatta. Jó arccal sietett elébe, minthogy valóban örült is. Unta már ezt a szótlan dacoskodást.

De ahogy meglátta a látogató hóna alatt a fehérlő iratcsomót, azonmód elromlott a kedve.

— Talán beálltál hivatalnoknak! — mondta kezét nyujtva és kissé élezetten.

Sényi válasz nélkül hagyta a kérdést.

Egy kényelmes karszéket gurított elő.

— Megengeded?

— Parancsolj! Természetesen . . . Szép, hogy végre eszedbejutottam!

— Fontos közlendőim lennének számodra, Ákos. Zamonszky fölneszelt. Utóbbi időben ritkán szólították egymást keresztnéven s a hangban is volt valami szokatlan árnyalat!

Nyugtalankodva mondta:

— Rendelkezz velem! Csak kérlek . . . ha lehetne.. ezt a hivatalos hangot . . . Tudod, van elég részem belőle! Várj, majd ideülök veled szembe! Most még pompásan süt be a nap. Ezt szeretem.

A gróf hátratámaszkodott a széken.

Figyelmesen nézve a vele szembenülőt, rákérdezett:

— Kérlek, — kezdte — gondolkozz vissza hogy mennyi idő óta töltöm be nálad a vándor-lengyel és állandó vendég szerepét! A nevelői, társalkodói állást és mindent, amit akarsz.

Zamonszky felhuzta a szemöldökét.

— Furcsa kérdés! — felelte megütődve. — Még eddig nem jutott eszembe számontartani.

— De nekem igen. Hogy könnyítsek rajtad, most meg is mondom. Tizenöt éve vagyok veletek együtt. Szeretném ha őszintén felelnél: támadt-e ez idő alatt csak egyszer is az a gondolatod, hogy befolyást akarnék rád gyakorolni a házad politikáját illetőleg?! Nem mindenkor elnyomtam-e a saját egyéniségemet, mikor arról volt szó, hogy te a tiedet érvényesítsd?

Zamonszky fészkelődött. Ekkora bevezetés mögött gyanus dolgokat neszelt.

Ám azért igyekezett udvarias mosolyba összpontosulni.

— Szó sincs róla! — mondta szíveskedve. — Egész idő alatt kitűnő barátnak bizonyultál, ha olykor — sőt többször igen, mint nem — hadilábon is álltunk egymással. Azt hiszem azonban, hogy ezekre

az apró torzsalkodásokra éppúgy szükségem van, mint Aglaenak a kegyes csalásaidra, vagy Kázmérnak az aforizmáidra.

Sényi bólintott. (Nagyszerűek az emberek, amint így átsiklanak az egymásból következő dolgokon . . . !)
De azért tovább taposta a megkezdett utat.

— Te persze nem sejtet most, hogy mi készlet ilyen hosszú bevezetésre. Nos, hogy ne untassalak túlon túl, azonnal a velejére térek. Kijelentem, hogy e pillanatban azt fogom tenni, amitől tizenöt éven át tartózkodtam. Befolyásolni foglak az összesség érdekében és a saját jóvoltodért.

— Ne mondd!?

— De mondom.

Gyöngén az asztalon fekvő papircsomóra ütött.

— Látod, ez egy nyalább hivatalos írás. Egyszer görbe napodon találtak elébedtálatni és te visszalökted. Nagyon elhibázott dolog volt.

Zamonszky felpattant:

— Megint a parasztok ügyel! Hát nincs hatalom, ami megszabaditana tőle?

Sényi behűtött pillantással ivelt át fölötte.

— Nyugodj meg kérlek. Amit tudomásodra akarok hozni, azt meg kell hallgatnod. Remélem, csak nincs szándékodban engem is kivezettetni? Nohát! Miféle vakság tart fogva, hogy be nem látod azt a veszedelmet, melybe önfejtéseddel döntöd magadat és az uradalmat! Ember! Hát te nem veszed észre a fenyegető veszedelem előjeleit? Itt egy ügydarab! A föld, amit bérlet alakjában kért tőled a község: ott áll minden terményével. Nincs lélek, aki hozzányúlna. A parasztok bojkott alá fogták. Értsd meg! Nemcsak a község: az egész környék! Saját cselédséged szolidáris velük. Aki még itt-ott dolgozik, az sem komoly munka. Amerikáznak és közbe a „véletlen tüzeseteknek“ se szeri, se száma. Állataid az uradalmakban csapatszám hullanak el, mérgezés folytán. Kruskovai pizstráng-

tenyészetedet felrobbantották. Gazdasági vasutad szétrombolva, az épületek a földdel egyenlővé téve. A rajtalevő lekötött termés elhordatlan. Mit akarsz még!

Zamonszky le-föl robogott a szobában. Kemény szép arcára torz vonalakat vésett az indulat.

Rekedten kiáltott:

— Mit akarok? Csendőröket!! Tudd meg! Egy jó leckét ennek a romboló, gyujtogató, aljas csöcseléknépnek! Olyat, amelyet megérdemelt!

Most Sényi is felállt, mellé lépett. Minden személyes ellenszenvétől eltekintve, igyekezett csak a megbíált embert látni benne.

Szeliden tette kezét a dühöngő vállára.

— Nem úgy, kérlek! Nem úgy! Ne hagyd elragadtatni magad. Nem rossz ez a nép, csak ingerült. De hát mit gondolsz! A féktelenség benne van a lélektanában. Ezek nem parketten nőttek fel, hogy finom maliciával tudják aláhúzni a keserűségüket. Ezeknek furkóhoz szokott a kezük. A föld sarjadzta ki őket magából és vagy kiöklelik belőle a maguk nehéz életét, vagy elvesztek. A földéhség egyet jelent bennük az életöszttönnel. Add meg nekik amire szükségük van s aztán nézd meg, milyen a nép! A fejlődésre képes, elégedett, szabad nép!

Zamonszky ökle lecsapott az asztalra:

— Börtönbe záratom az egész rongy társaságot!! Sényi hátralépett tőle. Ekkora konok hajthatatlanság kezdte sodrából hozni.

Már keményebb hangon mondta:

— Nagyon tévedsz, ha azt hiszed, hogy ezzel egyszerismindenkorra megszabadultál a helyzeteddel járó gondtól! Barátom, az ilyen dolog ragályos! Levágod az egyik fejét a hidrának, felüti a másikat másutt. Mire körül nézel, csupa tajtékra nyilott szájak vesznek majd körül. Magad fölött gyujtogatod a házat! Ma még talán nem volna késő lenyugtatni őket. Ma még leemeli délharangkor a kalapját a paraszt. Még meg-

tölti vasárnaponkint a templomokat. Még hisz, még vár görcsös reménykedéssel valamit. De vedd el tőle pusztá úri szeszélyből ezt az utolsó hitét és keresztül-gázol rajtad!

— A csendőrök... — próbálkozott közbe Zamonszky, — de amaz most már nyersen szavába vágott:

— Hagyj föl a csendőreiddel! Nem csendőr kell a népnek, hanem szeretet! Megérzése annak, ami az idegen származásod miatt belőled — sajnos — hiányzik. Az, hogy fajod. Az egész osztályoddal felelész éret-tük!

— Hát felelek! Sohasem féltem semmitől. Amit egyszer kimondtam, annál megmaradok. Punktum.

Sényi vállatvont s már megint egész nyugodtan az iratok után nyúlt.

— Kérlek. Mindenkinek jogában áll felidézni a saját vesztét. Most még egyet! Hivatalnokod — egy gondoktól félőrült ember — utasítást vár a teendőkre nézve. Mi történjék a leszállíthatatlan nád-rendeléssel az ártéren? Mi történjék a parasztoktól megtagadott földekkal, melyekről a termést lehordani nem akadt ember?

Zamonszky kezében kétrét hajolt az ezüst papír-vágó kés.

Robbanásig feszült dühvel vágta oda:

— Ha nem arat a paraszt, majd aratok én! Holnap este hat órakor mind a négy sarkán gyujtsák fel az árteret is, a rétet is! Ezt üzenem! Különben magam is intézkedni fogok.

— Ez az utolsó szavad?

— Ez!

Az ajtó betevődött Sényi után.

Zamonszky nekiszegett fejjel robogott körül az oroslánketrecben. Halálra bősztette a parasztok vad ellentállása. Feldúlt halastava, letépett épületei, elpusztított marhái, szétvert vasutja — melyre mikor ké-

szült, oly büszke volt — mindez csak távolról érintette most. De az akaratára visszalőtt másik akarat, — a gyűlöletére szembevicsorodott fekete száj: vérig sebezte.

Ezidőszerint a válaszolás sora rajta áll és a felelet méltó lesz hozzá magához! Hitvány pernyeként fogja szemükbe vágni, amiért ennyi vadsággal tülekedtek!

Csak azt sajnálta, hogy ebben az egész házban nincs egyetlen lélek, akivel megoszthatná diadalát!

Kicsit később, mikor az indulat vörös fátyola már elfoszlott előle, eszébe jutott Mirzli.

Nagy elégtétellel kapaszkodott meg benne.

Szó sincs róla! Az özvegy még igazi rász-nő. Ment az ujdivatú paraszt-imádattól. Nála megértő lélekre talál.

XV.

Malina fogát szívó méreggel robogott át a folyosón az úrnő lakosztálya felé. Éppen a bárónőnél volt — egy igen forró „kihallgatáson“, melynek tüze még ott-piroslott kigyulladt fülcimpáiban — mikor az utána uszított lakájok nyomát-szagolták és karakán parancsal a betegszoba felé terelték. Az úrnő sürgősen tájékozódni kívánt az elmúlt két nap eseményeiről. A méltóságos úrnőnek van egy csinos kis tachycardia paroxizmája. Miért nem mulat inkább azzal? Mit firtat rajta? A lovag úr fölkelt, — a lovag úr kikocsizott. Aztán a reggelihez méltóztatott ülni, evett mint őt és utána aludt egy félórásckát. Majd ismét fölkelt, átöltözött, kilovagolt és visszajött. Tegnap úgy mint tegnapelőtt és holnap úgy mint ma. Mi a csudát disszertáljon ő erről? Hát történik itt valaha valami, azonkívül, hogy folyton őt rángatják, mint holmi csengőgombot?

Azaz .. ? Hm .. !

A derék ifjú megállt egy percre és előmosolyogta mind a harminckét méregfogát.

Halló, hopp! Lám, mégis esett némi kis eset, itt, ahol egy légy meg egy légy nem kettő, hanem szenzáció! Mert időközben ő lovagságának a tiszteletreméltó sánta gróf rokoni vizitjét kegyeskedett fogadni, ahol is nem tudni miről esett szó, mert a kitűnő Sényi olyan zord ábrázattal jött ki az ajtón, mintha a fogorvosával konzultált volna.

A visszafelé kereső emlékezetből hirtelen kiötlött a hét csúcspontja:

— Hadüzenet a parasztnak . . !

Az élményében megzavart ember arcára kiült egy kaján mosoly.

Ohó, a méltóságos úrnő kissé bosszankodni fog, ha kirázza elébe a batyut! Talán mégis okosabb lett volna nem-érdeklődni, mint hogy összezsapást provokált! Mert a megpiszkált féreg is visszaüt, bizony! A Bernáthtól hallottak aligha fogják gyönyörködtetni. Drága parasztjai ugyancsak épületes dolgokat művelnek! Kedves férjének kurta válasza sem lesz valami nagyon inyére a nyughatatlan dámának! Legalább leszokik az érdeklődésről és egy darabig veszteg-marad!

A jóízű csíny reményében kivirult kedvvel tűnt el az ajtókárpit mögött.

Pár pillanatra rá az özvegnél Zamonszkyt jelentették.

Ellenállhatatlanul dagadt ki belőle a siker. A bárónő kegyetlensége egyszerűen lepergett róla. Kiváncsisága kicsalta fölényes tartózkodásából; pipiskedve kérdezte:

— Talán valami nagy hírt hoz? Szinte sugárik!
A férfi öntelten mosolygott.

— Meghiszem azt!

És újból meglengette a műértő szemek előtt a parasztnak odavetett kesztyűt.

A nő elmosott hisztériával nevetett hozzá. Teste — mely félig fekvő helyzetben nyúlt el a hencseren — idestova rándult, mint valami megütött kigyó. Kissé duzzadt ajkairól két görcsös vonallal árulkodott a kegyetlenkedési vágy.

— Tűz! Tűz lesz! Aratunk a parasztnak helyett!
— ujjongta, belemarkolászva a bútor vastag szőnyegébe.

Aztán nyögdcicsélőn tette hozzá:

— Így szeretem! Így! Mint valami haragvó démon!

Zamonszky végigsimitott a hódolat.

Kielégülten trónolt fel a saját nagyságára.

— Igen és a paraszturak nézhetik majd! Rászolgáltak a leckére, amit ha kell, csendőrpuskákkal veretek a fejükbe.

Mirzli csemmegett, mint valami cukrotnyalt gyermek:

— Csendőrök! Csendőrök! Ez az! Ez kell nekik! Csiklandós szuronyok! Szinte látom az egészet!

Annyira igazat mondott, hogy a várható izgalmak beteg gyönyörúsége finom veritékben felgyöngyözött a homlokára. Vérszag és meggabajodott tömegordítások új ingere borzongott át rajta. Szinte rosszullett a felindulástól, úgy, hogy Zamonszky maga is megijedt tőle.

— Ne túlozzunk, — mondta. — Nem szabad ennyire belemélyednie! Vonuljon vissza kissé, én megvárom itt.

A nő engedelmeskedett.

Őméltósága lesfel sétált a szobában. Tekintete megbotlott egy-egy kiszögellő sarkon, melynek puha homályában a legkülönösebb formájú bútordarabok guggoltak. A berendezés magánviselte ennek az asszonynak egész frenetikus hisztériáját. Televolt izgató tárgyakkal, nyugtalanító apróságokkal, melyeknek célját rajta kívül senki sem tudta. A falakon távoli világrészekből származó, kínos fantáziájú képek lógtak. Az összehordott fétisekből idegen ijedelmek istenei dülleszkedtek elő. A kerevet előtt fekete indiai dohányzóasztalka állt. Hanyagul rádobva egy nyitott könyv feküdt, félig letakartan a bárónő zsebkendőjével.

A férfit hirtelen kíváncsiság kapta meg. Gondolkodás nélkül lehajolt, kezébevette a kötetet.

Mintha arculütötték volna!

A könyv egy nagy port vert és rendőrileg elkobzott kiadvány volt, tele ocsmány képmelléklettel.

Elútálkozva dobta félre.

Mégis sok! Ennek az asszonynak minden határon túlmegy a szégyentelensége! Itt ebben a házban nem szabadna hasonló olvasmányokat hevertetnie!

Készült továbbrobogni, de valami — az ingerkedő véletlennek egy új mozzanata — megint ottfogta.

A lapok lassan visszaperelve megálltak egy helyütt és hivalkodva hirdették a tulajdonos nevét.

Malinára vallott az árulkodó manupropria...

Legyökerezett ettől a tetézett cudarságtól. Az olvasó és kölcsönző közti bizalmasság elárulta a titkot, csakúgy, mintha szeme előtt történetek volna mindazok a kifacsart dolgok, melyekről a könyv beszélt.

Betépett a meztelenkedő lapokba, aztán suhogó ivben sarokbavágta a kötetet.

Mikor visszafordult, a bárónő állt előtte, háttal az ajtónak támaszkodva. Elkerekedett szemmel nézte a rendbontót.

Felülről alácsöpögő megvetéssel mondta:

— Ah! Ön kémkedett!

A férfiből kihasadt a hím dühe.

— *Vraiment, vous êtes impudents, vous deux...!*

Mirzli mulattatott nevetéssel kuncogta:

— Lám, lám! A démon hittéritőt játszik! Brillináns átalakulás! De kár, hogy túlsokat tudok a szentatya multjából! Saját személyében nem tiltakozik ilyen aszkétamódon a „*dolgok*“ ellen...!

Lassan keresztülsuhogott a szobán.

Most tűnt ki, hogy időközben ruhát cserélt. Tompaszínű selyemotthonkát viselt, melynek mély kivágásából kigyózva vonaglottak elő olajosfényű, barnabőrű, finom izmai.

Zamonszkyt összerántotta a látvány. Ujra átlobbant rajta a gyűlöletbe-mártott inger, mely mindég elfogta, valahányszor hamis játékon érte ezt a bűnös, pompás asszonyt.

A pillanatnyilag legközelebb-eső bosszúval sziszegte oda:

— Nincs szüksége a térítésre! Ön máris túlon túl jó. Egy... elbocsátott szolgának is képes adakozni! Mert a titkár ettől a perctől kezdve nem tartozik a manègembe, ha esetleg ignorálná a hirt.

Levetette magát egy karosszékbe. Mirzli felkönyökölt vele szemben a kerevet támlájára. Talán meglepődött. De ez nem látszott meg rajta. Könnyedén biccentett a fejével, melyet kékes selyemszálak gyanánt repkedtek körül lenge hajtincsei.

— Vagy a hirei régiek, vagy pedig téved, — válaszolta lekicsinylő szájbiggyesztéssel. — Mert a titkára e percben már - ujból - *nem* állástalan. Én alkalmaztam.

— Mint *mit*?

A nő az eldobott könyv után hajolt.

— Eh! Mint titkárt. Mint társalkodót. Mint mindent, amit akar, — felelt és bemosolygott a lapok közé.

Zamonszky felszökött. Az az érzése támadt, hogy forró tűk ugrálnak a bőre alatt. Hogy levegő helyett sűrű olajat szí be.

A nő fölgerjedt szemében benneúsztak a látott képek, amint megolvadt, adó mozdulattal intett:

— Menjen. Távozzék!

Erre átnyúlt a könyv után és az arcába vágta. Aztán botorkálva indult az ajtónak.

De amint a lihegő asszony mellé ért, összerándult. Nagy hullámot vetett fel a melle. Karja önkéntelenül ellibbent tőle. Megroppanó derékkel magáhoztépte az ingerkedőt. Merev ujjai belevágódtak a bronzszínű nyak hajlatába.

— Te, — motyogta elrohant ésszel — egyszer még megfojtalak, tudod.

S a dühtől, vágytól szikkadt szájjal bepattanásig szorította a diadalmas fekete szempárt.

A benyílóból hallható zajra figyeltek föl. Egy riadt komorna Zamonszkyt kereste. Aglája kiujult ro-

hammal küzdött. A pulzus percek óta felülhaladta a kétszáznegyvenet.

Lezuhanó kalapácsként hatott rájuk a hír. Zavartan villantak össze s a férfi szavak után tapogatózott.

Mirzli nézte, majd vállatvont. Ellomposult unalommal mondta:

— Menjen! Hát nem érti? A kivilágításnál találkozunk!

A férfi végre indulásra szánta magát. Haragja éppúgy, mint hirtelen fellángolása: a kiégett szenvedélyek parazsa alá omlott.

A betegszobában már ott találta Kázmért és a grófot. Sényi a fiu megrogyott vállait gyámolítgatta. Azonban maga is mintha üveglábakon állt volna. Olyan volt az egész szoba, mint valami várakozástól eltátott száj. Az uj jövevény roppant kirívólag hatott benne, ahogy egészségtől duzzadóan az ágy fejéhez lépett.

A beteg nyugodtan feküdt. A párnák fehér hátteréből úgy rajzolódott elő lankadt szőke feje, mint valami napszívott virág. Az átélt gyilkos tusakodás nem hagyta rajta a gyötrelmek torz árkait. Vékony bőre illedelmesen takarta az ereiben dühöngő vihart. Csupán szemeknek mély, kék gödreiben mert meghúzódni a letagadott, végső kimerülés.

A gróf egy ablakmélyedésbe vont a Kázmért. Férj és feleség magukra maradtak.

Zamonszky az ágy fölé hajolt. Egyszerre különös, izgatott kíváncsiság lepte meg. A készülő halált firtató élet mérlegelése volt a tekintetében.

— Nos, mi baj? — kérdezte aztán kételkedve. — Hisz' egész nyugodtnak látszik. Így megijeszteni az embert!

De nyomban elhallgatott. Sohasem tapasztalt éleslátással tisztán látta magát. Érezte, hogy e percben — mikor a fölületes szemlélet már-már utat enged a jórafordulás lehetőségének — sokkal ijedtebb, mint mikor búcsuztatni jött.

Ujból fölegyenesedett és csaknem elkiáltotta magát: „Szent Isten, talán még évek és évek . . !“

Megborzongott a gondolattól s kegyetlen önmagától, hogy mindezt ilyen számvető ridegséggel bírja latolgatni. Ez a hirtelen megduplázott Egó, melynek egyike cselekszik és számít, mialatt a másik figyel és bírálja amaszt, nyomasztó teherrel nehezedett rá.

Hogy szabaduljon tőle, újból a beteg fölé hajolt. Mohón kérlelte:

— Szóljon! Mondjon hát valamit! A bizonytalanságnál semmi sem rosszabb. Fáj valamije? Vagy kíván valamit? Lássuk . . ! Egy kis bátorság, erő . . !

A nő arcán halvány mosolyféle rándult át. Nem felelt, csak a szemei úsztak jobbra-balra, ködös, fehér tavukban, tagadólag. A kezét arrábbvetette a takarón, a szép, életerős férfi felé.

Zamonszky suttogóra fogta a hangját:

— Nem tud beszélni? — faggatta sanda szánlommal, mely mögött belül a második én már ugyanezt a mondatot állítómódban, diadalmas nyerő kockaként vágta vissza.

Szinte szembetoppant rá. Megrázta magát, mint akit hallucináció kínoz:

— Eh, élni fog, no! És úgy a helyes!

Felőle élhet! Akár szerepet is cserélhetnek, majd fogaik hulltán, ha öreg Cé-be görbül a derekuk.

Összeszorult a torka ettől a megvigasztalódástól. A szoba sarkából mintha lábujjhegyen elosont volna a szabadságos, ezerszer megálmodott, fiatal jövő . . .

Előre mozdult s az asszony kezét megragadva tulajdonképp annak a jövőnek elillanó uszályába kapott.

— Nem, nem! — mormolta és újból eleresztette a tehetetlen kart, úgy, hogy a gyűrűs ujjak kemény koppanással ütődtek az ágy korlátjához.

Belül pedig a figyelő harsányan proklamált tovább:

— Már hidegek a kezek!!

Egyszerűen nem lehetett birni ezzel a halálos-
ágyból fogant, ujszülött szörnyeteggel, mely mindene-
ken át igazat és igazat akart.

Fölnézett s roppant megvertségében majdnem gyű-
lölködő tekintetet vetett az ablak felé, ahol amazoknak
kettejüknek, magától ölébehullt minden alkalomhoz
illő jóság, mialatt egy nagyszerű fájdalomban fel-
olvadva, egymást támogatták. Megértette hogy elbukott
mint ember, — hogy nincs mit keresnie itt, — hogy
a jelenléte szentségtörés, — az elnémíthatatlan, kal-
kuláló, formákat kereső lénye arculüti a nyiladozó örök
törvényt s hogy bármint erőlködik: nem tud sajnál-
kozni azon, ami történni fog. Jó lett volna pedig vádak,
keserőség nélkül útnak indítani ezt a halvány láncos-
társat, utána pedig megszolgált kényelemmel dűlni
bele a kipárnázott szabadságba! De mi haszna, ha
ezegyszer nem utalhatja a pénztárra az értejáró árt!?
Ha nem birt szeretni ott, ahol szeretni kell? Idegei
lázado tiltakozással hördültek vissza, teste az állat ösz-
tönével iszonyodott magától a gondolattól is, lelkéből
pedig hiányzott a jóság gyakorlata.

Lehajtotta a fejét és mint valami megcsapott
kutya, szégyenkezve osont ki száján a sokszor alkal-
mazott biztatás:

— Albin ittmarad helyettem. Most pihennie kell!
Ne tartson semmitől. Én - - -

Nagyot nyelt és sietve tette hozzá:

— Isten vele! Küldjön utánam, ha bármi nyug-
talanitaná.

Aztán elment, leszegett fejjel, mint valami tolvaj,
aki koldust lopott meg.

Kint a doktorba ütődött. Az, mint holmi kicsu-
kott gyerek, az ajtó előtt szűkölt.

Félrelökte, majd utánakapott:

— Jöjjön! Vizsgáljon meg! Azt hiszem... igen...
bolond vagyok!

A szobában pedig úgy maradtak, amint éltek: hárman. Szerényen haldokolva, befele vérző könnyeket sirva.

Aglája arca hirtelen összelohadt. Vékony orra megnyúlt. Viaszos, sárga fény nyílt el rajta. Behorpadt halántékára, mint valami ráborított álarc, hegyes vonalakban szökött ki az elkészült fációs hipokratika.

Kázmér hangja egyszerre idegenül és üresen csendült:

— Hívom! Hívjam?

A két megtört szem üvegesen oldalt fordult.

— Nem, — mondta Sényi szilárdan s mintha örvénybe készülne rántani, megszakadó öleléssel az ágy elé karolta a fiut.

Letérdeltek. Ujjaik összefonódtak a gyorsanhülő ujjakkal. Az angyali üdvözet — mint útrakész szerkér — nehéz döccenésekkel indult ki belőlük.

— ... *legyen nekem a te igéd szerint* ...

A nagy hármas ablakon kívül meglobbant egy vörös felhő. A szél belekapott, ezer szétfolyó darabba tépte s berohanta vele a bíborló nyugati szemhatárt.

Égett a mező.

Mire az imának vége lett, a koldusbárónő elküzdött oda, ahol nincsenek sem koldúsok, sem bárók, ahol minden Istenől eredt lélek egyforma király.

XVI.

Erzsébet nekivágott a mezőre kígyózó útnak. Mindegy volt most neki akármerre, csak falakat ne lásson maga körül! Csak a rabságtól meneküljön! Ott-hon rémet neszelt minden zajra, mióta nagyapja mellett ülve a kocsin, látta az előttük robogó szekerekből felszökkenő, fenyegető öklöket.

Idekint nyugalom volt, a violaszin alkonyat bíborhálóköntöst terített a termékenységtől kinyúlt földre. Könnyű szárnyon friss széna illatát hozta a szél a Gubica felől. A fák levelei feszengve duzzadtak a benők feltorlott életnedvektől. Itt-ott egy lábönfelejtkezett pipacs cifrálta a sötétedő háttérrel. Kaszák csengésével folyt bele az önmagát ünneplő természetbe a tudatos élet.

Kissé távolabb, szóttanul nekifeszülve dolgoztak a parasztok.

Erzsébet megállt az úton, a kereszt alatt.

Hirtelen megütötte ez a süket hallgatás, mely mintegy csomót kötött a természetből kibomlott nagy vivátra. Csak egy kis nótát, kurta nevetést hallott volna, mint máskor! De az egymásraszoritott, kemény ajkak némák maradtak. Sötét borulat ült az arcokon.

Olyan tragikum volt ebben a szóttan gyözködésben, hogy megrendült tőle.

Lehajolt és fölkapart körmeivel a fű közül egy maréknyi port.

Kutatva nézte.

Föld: föld. Nem látott rajta semmi rendkívülit.

És mégis: titokzatos hatalom lehet az elmálló rögökben! Az arc vágyik hogy verejtékét ráhullassa. A kar birkózni akar vele, hogy legyőzve általa, egykor belé-rejtőzzék az egész test, mely belőle indult, mielőtt a nagy Formarendező életrehívta volna...

Hiszen bár kielégíteni egy ember porráhullt teste az érte esengők roppant étvágyát! Szivesen vetné oda magát, hogy rajta keresztül megengesztelődjenek. Ha megválthatná vele a másik hatalmat, azt, melynek egyetlen intése elég, hogy lefonnyassza atyjafiai szájáról a vidám nótát és keserű-kemény bütykökbe szökentse az öklüket. Azt a hatalmat, melyet a bibliai fölkelt leányzó első lelkendezésével rajongott szerelemmé. Kétfelé rángató kinnal tépett bele ez a szenvedély, mely még hangot sem adott, mely csak ködös vágyakat ismert.

Lefujta tenyeréből a port és föl nézett a Láthatatlan függönye mögé rejtőző égre.

Egyszerre mintha füstszagot érzett volna. A törtétek óta már kisebb dolgokra is neszelt. Mindenben a végzet induló iramát látta.

Mozgékony orrcimpái kitágultak, nagy nyelettel sodort magába egy életnyi levegőt.

Aztán ijedten visszalökte.

Futva — mint a villám cakkja — piros lángsugár vágatott át a feketedő szemhatáron, a folyócska túlsó partján. Egy repedező férfihang, melyben Vincéire ismert, felordított valahol a kazlakon túl:

— Ég odaát az élet!

— A bér föld...!

— Arat helyettünk Zamonszky!

Kerengő zűrzavar támadt. Egymás lábát taposta le az összenyíjlott nép. Vad szitkok zsarátja rebhent, majd megállt, elfolyt és tagozatlan bögéssé dagadt. Egy elhajított szerszám tompa zuhanással dobbant bele.

— Így felel nekünk...!

— Perc alatt semmivé teszi, ami betévő falatunk kellene hogy legyen!

Vince — mint aki megveszett — dühöngve rázta öklét a feje fölött:

— Most! Most! Most mondta ki magára az áment! Rajtamegyünk emberek, ha sárkány őrizné is azt a házat! Egy-kaszámmal tépem föl a gyomrát!

Elfulladt.

— Gyerünk! — bődült vissza neki egy másik, a meglettebbek közül. — Ütött a számadás órája! Ezért húzzunk-vonjunk mi marhák módjára, hogy szemünkbe pökje a kenyerünk pernyéjét?

— Kutyák prédájára a bitanggal! — ütött rá egy mély basszus, vészharang-kongással.

Valaki megbontotta a testét. Csupasz mellén dübörgött az ökle:

— Még aki utamat állja is leütöm!

Az első pár csizma nekilódult. Nyomban öt másik serkedt utána, irányt mutatva a többinek. Olyan volt ez a zaj, mint ítélethirdetés után a dobszó.

Futottak a parasztok.

Erzsébet utánuk kapott, de a karja lehullt. Nem bírta a mozdulat súlyát. Valami megszakadt résen kifutott belőle az erő. Megtántorodott, becsukta a szemét. Mint a körülvevő levegőt, oly tisztán érezte a meglódult sorsot. Ezeket a feldühödött, barommá bőszült embereket vissza nem tartja többé senki!

Kiáltani akart, de a szó nem ért rá kitörni belőle. Feje — mint hirtelen elnyílt virág — hanyatt-csuklott, vállára ernyedt. Egy percre csillaghullásos éjszaka lett előtte. Aztán már akár rohanhattak is tőle a parasztok. Nem látta őket.

Rohantak azok! Rikoltva, egymásba gabalyodva, meg széjjelvágódva.

Felhasadt a bődülésük:

— Fogni a szekereket!

— Kinek mi je, itt ne felejtse!

— Vért iszunk a hamukenyérrel!

Az udvarban egyetlen zsongó, zshivajló, keze-lábát elvető gomolyaggá torlott fiatalja, vénje. De Timár Pál hiányzott közülük. Az tovább üldögélt pipaszó mellett a tornácon. Az eget kémlelte, nagy, megszállott békével, hogy milyen időt mutat. Hosszú lesz-e az ősz? Vagy sok esővel hamar beköszönt? Mert ezesetben szorgalmazni kell a behordást... Jó hogy a gazda minden tennivalója föl van írva ott a felhők könyvében! Leolvashatja onnan mindenki a magáét, ha rááll a szeme. Hogyha az rááll. Meg ha futja a nyugalma hozzá...! Az övé futotta. Az egyformán előmlő vörös visszfény egybemosott vén szittya arcán minden redőt. Semmi indulat sem látszott azon. Csak ült, csak pipázott. Csak bámulta megállt, komoly tekintettel a vér-aláfutásos fellegeket. Azokon alul nem látott a szeme. Nem hallott a füle.

Hiányzott Timár Pál. De Vince lobogó, eltorzult feje sem mutatkozott sehol. Lemaradt még odakint a mezőn. Épp hogy elordította:

— „Egy-kaszámmal tépem föl a gyomrát!“ --- és futott a szerszámja után, melyet messzilökött markából a düh, úgy, hogy élével csapott a földbe: akkor megbotlott. Valaki, egy alélt leánytest hevert keresztbe az útján. Későn volt már visszahátrálni az iramban. Nagyot lódult, majd egész hosszában elterült a földön. Iromba parasztfefe pillanatra odaágyazódott a finom leányfej mellé.

Kiloccsantott egy ménkömondást, meghengergőzött a porban mint az elütött kutya és morogván talpravetette magát. A többi ezalatt továbbrugaskodott. Hosszú sorban, robajló vágatással lódultak neki, mint a lábakelt rögök. A föld asszonyai hasadó torokkal vijjogtak utánuk. A szél felkapta, a lovak közé vágta hangjukat, az égett széna kesernyés szagával együtt. Ember és állat egyetlen érdek-közösségbe forrt.

Nem volt száj, mely tervet, határozott célt bon-

tott volna ezeknek a felágaskodottaknak. Csak mellek voltak itt. Széles, táblás izmok és görcsberándult öklök, melyek a kasza-kapa nyelét szorongatták. A kenyéradó szerszámját mind magávalhozta, azon nedvesen az égsírta harmatkönnyektől. A kenyérért indult a paraszt, melyet úri szeszély haszontalanná pocskéolva a szemébe köpött.

Félidő alatt fogyasztották el a lovak az utat. Az első szekér befordult csörömpölve a város kövezetére. A Mihályportánál már álltak benne az emberek. Kaszák, kapák megcsillantak a kettőzött fényben. Közeledett az a perc, mikor körmük feltépi a nehézeretű zárat, hogy áttiporva minden akadályon, igazságot tortázzon az eléhezett lelkek elé.

Hirtelen egy harsány kiáltás szelte át az illedelmes városi csendet:

— Hőha! Hó!

Nyomban rá megállt a vezető szekér. Az ostor magasba szökkent. Figyelmeztető hegye dárdaként tűzte ormára a felforrósodott levegőt.

Ott fent, az átokkal dobált ház tornyáról, szelid suhogással ereszkedett alá valami. Hervadt szövetdarab: Egy fekete zászló... Megingett hosszú rúdján, majd fáradtan hullott alá. Cimeres sarkával játékba fogott az esti szél.

Járt már előttük valaki.

Meghátrált az első szekér. A másodiknak éppen annyi ideje maradt, hogy belé ne hajtson. Az emberek leugráltak a kocsikról. Egy rész a kupoláról lecsüggő zászlót bámulta, a többi az eleven gubancot iparkodott széjjelbontani. A palota felől pedig nehézkes léptekkel egy hajdú közeledett. Fekete volt rajta minden. Cikornyás diszbotjáról fátyolfoszlányok repkedtek.

Szelíden szólt oda nekik:

— Lassabban emberek! Egy órája meghalt a méltóságos asszony. Ne verjék föl kendtek lármával a teret.

Ezt már tág csöndben mondta. Azok is hallhatták,

akik a zászlót nem látták eddig. Majd megfordult a gyászmadár és bántatlanul visszaporoszkált feketefüggönyös vártája elé. Senkinek sem jutott eszébe, hogy egy ujjal is hozzáérjen. A kapu is nyitva állt. Szárnyai leszedve a sarokvasakról. Beléphetett azon akárki. De nem mozdultak a parasztok. Annyi lélek együttvéve sem támasztott egy légydöngésnyi zajt. Csak összenéztek, megütődött komoly nézéssel s aztán egyenkint leemelkedtek a süvegek:

— Halott van a házban . . !

Nyitott szájjal lihegett a tömegek csöndje.

— Később — mint valami szép, mély gordonkaszó egy férfi hangja rezdült:

— Jó asszony volt.

— Jó. Ha erre hallgat, ez nem csúfolta volna meg a kisebbet.

Egy másik mély megilletődéssel mondta:

— Most hidegágyra nyújtóztatták szegényt!

Simogatás volt a szóban. A többiek elgondolkozva álltak körül, föl-fölnézve a komor ablakokra. A kupola tetején kiperdült, szomorú diadallal meglengett a fekete zászló. A halott asszony győzelme . . . A lehanyatlott kéz még egyszer megfogta az ura bosszulóit.

Mert megálltak. Senkinek sem volt többé sürgős. A lovakat nem kellett fogni. Vártak maguktól is. Az emberek csöndesen beszélgettek, mint halott mellett szokás. Belső, jó megindultsággal. Még a gyűlölt ellenfélnek is jutott a fölöslegből néhány szánakozó szó:

— Lám, megverte az Isten helyettünk!

— Nagy sor az ilyen . . !

Valaki indítványozta:

— Gyerünk emberek! Mit állunk itt!

Lassan föl-kászolódtak a kocsikra. A palotánál elvonulva, senki sem tette föl a süvegét. Nem tudni: hol fekszik a halott asszony, aki szerette a szegény népet . . !

Csöndes poroszkálással indultak el a lovak az elcsitult éjszakában.

Hazaközeledtükben megpendült a kérdés:

— Hol van Vince?

Nyilvánvaló lett, hogy nincsen velük. Lemaradt még a mezőn. A lány mellett, akit pusztá szemével ölt előbb, akinek később meglopta az álmát s akinek kedvéért finom szavakat keresgélt kemény paraszti koponyájában egy idő óta.

Ottfeküdt az uton keresztben Erzsébet, mint egy eldőlt felkiáltó-jel. A bosszúért esengők legvadabbjának kellett belebotlania, mikor a többi már messzeviharzott. De ez az egy jól meg volt fogva. Erősebb és sürgetőbb érzés a gyűlöletnél, odacövekelte a tehetetlen leány mellé.

— Aki lelke . . ?!

Hát ez bizony megfekszi a maga helyét! Ugyan mi ütött hozzá? Felőle különben akármilyen is, meggy ő innen mindjárt! Mert nem azért áll a bál, hogy hiányozzék a főtáncos! Csupán megnézni előbb: ver-e abban a hitvány kézben ott az ér? Épp a kabátját teszi még a porbagördült fej alá, ha már így esett . . ! Mert hisz azért csak nem állat az ember!? Ha mutatni készül is az öklét az ellene-vétőknek: azon, aki úgymint odavan, nem rughat még egyet! Isten nélkül való barom lenne az olyan! Bár legalább könnyíteni tudna rajta valamit . . ! Azért hogy nem tanították úri tempókra: van szive neki is! Neki . . ? No, ha neki sem, kinek akkor?! Amolyan nyershúsból való szív, az igaz, de neki elég jó azért. Bár néha bolondul rángatózik, annyira dübög, hogy kívül is mozog a melle.

Ne mondhasa senki anyaszülte, hogy amiért paraszt: cudar! Segitene jólélekkel, ha értené a módját. De hogy kezdjen bele?! Hiszen egy érintésével talán csontját törné már ennek a kényes jószágnak!!

Hangos nyeleteket kortyogott tehetetlenségében. Körüljárta az alélt testet, kurtáraszabott, apró tipegés-

sel, mintha egyetlen nagyobb mozdulat maga is elég lenne összezúzni azt az élhetetlent..!

Talán valami átsugárzó meleg volt a tekintetében, mert Erzsébetnek pirkadni kezdett az arca. Nehány pillanat múlva fölpattantak a szemei. A visszaömlő élet fénye csillogott bennük. Mindjárt azután meg is mozdult.

Mehetett volna már Vince a bosszú-tort ülő had után, hiszen magához tért az elesett! De valahogy kifogyott a lábából a menés. Csak állt, előrehorgadt fejjel.

Erzsébet ránézett. Nézte. Nem úgy amint úr szokta a parasztot, hanem egyformákhoz-illő, nagy, nedves tekintettel. Majd a kezét nyujtotta felé.

A legénynek arralibbent a karja. Ő elfogta, magához vonta durva tenyerét.

Vincének minden vére a fejébenyargalt ettől az érintéstől. Füle egyszerre zúgni kezdett, mintha kovácsműhelyben lenne, a lehulló pöröly mellett. Mint aki itallal járt, részeg megzavarodottsággal hallotta Erzsébet szavát:

— Vince..! Miért nem gázolt keresztül rajtam? Vince! Emberséges, derék Vince! Hogy köszönjem meg..?

És a keblére szoritotta másik fehér kezét.

Hirtelen sugárzás ömlött el az arcán.

— Hasztalan néz rám sötéten mostantól! Hasztalan morog! Sohasem fogok félni többé! Ugy-e, ne féljek, Vince?

A legény bódorodottan hallgatta a kérdést. Megrázta iromba, vörös fejét. Mintha rontás érte volna, úgy meredt a lányra. Az elsőre, akit nem kellett mocskolnia, hogy megtúrje maga mellett..! Az elsőre, aki nem a temető árkából került elő, nem is abból a szörnyű, förtelmes házból, s aki mégsem átallotta megérinteni az ő himlőtúrásos, éktelen testét..!

Ködös értelmetlenség szakadt rá. Összefolyt, el-

nyargalt minden gondolata. Hirtelen széláramlat — melyet a távoli égés táplált — jött a segítségére. Egy csomó forró füstöt vágott közéjük, utját szegve a további beszédnek.

— A tűz .! — mondta Vince dadogva s kifordított hüvelykével hátradöfött.

Erzsébet teste is elvált a földtől.

— Igen, — felelte — menjünk innét.

De csak nehezen kelt fel és ha a legény meg nem kapja, elesik talán. De megkapta. És ahogy átforrósodott ujjai belemélyültek a finombőrű húsba: már nem bírta elbocsátani többé. Fogta, magához szorította, mint tilosban járó medve a mézeskaptárt.

Haladtában nehézkesen döcögött hozzá. A láng vörössége a felszökő vér bibor-látásával toldotta meg magát.

A rétről átcsapott a tűz a lábonyhagyott búzára, mely rég nem volt olyan szép, mint ebben az évben. Most suhogva lövelte fel szikrákba-repült termékenységet.

Az útra érve lovasember húzott el mellettük. Szabott-forma gúnyjáról ordított le a városi eredet. Futásban fehér füstcsík cakkozott utána. A tenyeréből eredt. Hunyorgó szalmacsóvát szorított benne.

Vince hirtelen elbocsátotta a fogvatartott kart.

Repedt hanggal tört ki belőle a kiáltás:

— Keserves teremtését a... Ha eltalállak, felfordulsz, cudar! Megtanítalak én gyujtogatni, gazdádval együtt!

De a lovas vigan ugratott tovább. Még meg is ütögette pajkosan a lova hátulját a forró csóvával:

— Gyere no hé! Elől felmászshatsz, hátul lecsúszhatsz róla! De jól fuss ám, vörös!

A hevenyében utánaküldött kődarab elől lekapta a fejét.

Erzsébet megragadta az újból emelkedő kart.

— Vince!!

A legényből fujt a bika-düh.

— Jó, — mondta, befelé-hörögve a vigaszt —
majd számolunk mindenért eccer!

Végighúzta az ujjasát izzadó homlokán s azon-
túl szóltanul cökletett a leány mellett. A finom kéz
a szöveten át is az eleven akaratát fogta. Nem birt
elszakadni tőle.

Igy érték el a házat.

Timár Pál még mindig a tornácon ült, egyforma
nyugalommal. Látta őket összefogózva befordulni a
kapun.

Kifürkészhetetlen öreg arcán a megnyílt vihar-
felhők derűjével cikázott át egy mosoly. Valamit
motyogott a szája:

— ... dicsértessék. Mert bár versz az egyik ke-
zeddel, de a másikkal áldassz!

XVII.

— *Születék Erzsébet jóórában.*

Királyi anyjától Székesvárbán.

Növekedvén igyekezde megszó-la-al-ni,

Jézust, Jézust szokta vo-ólt mon-do-gat-ni...

Katalin nyúlós hangja átcsorogta az egész házat. A leány mellette ült egy alacsony zsámolyon s mosolygva vett tudomást az ének névbeli vonatkozásáról. Így kettesben jól haladt a munka. A kosár, melyből lencsét szemelgettek, hamar kiürült. Mikor elkészültek, Erzsébet lerázta kötőjéről a hulladékot és átölelte az öregasszony kövér vállát:

— Katalin néni, kérek magától valamit.

— Olyan, mintha már meg is volna, — felelt az, kicsit tátogva, mert az elfujt énekkel kipazarolt magából minden levegőt.

Erzsébet tréfásan megdöcögtette a kurta nyakát, aztán elkomolyodva tette hozzá:

— De valami nagyot gondoljon ám!

— Szüzanyamáriám! Tán a királyőfelsége koronájáról a keresztet!? Mert ha enyim volna..?

A leány nem épp vigasztalan szomorúsággal mosolygott.

— Nem játék, — mondta. — Katalin néni, jöj-jön el velem a Zamonszkyné temetésére!

— A temetésre?

— Igen.

Néhány pillanatig megütődve fülledezett maga elé az öreg.

Majd hirtelen nekiszántsággal ő is lerázta a kötőjére hullt szemetet.

— Arra el lehet! — bólintott komolyan. — Kegyes asszony volt, érdemes a megtisztelésre. Csak egyet nem tudok! Hogy illik katángkóró mellé a tubarózsa? Hogy illünk majd össze ketten? Mert az én kalapomat bizony a boltban találták felejteni! Úgy a', gyönyörűm!

Erzsébet megsimogatta az agyonmosott, helyenkint elevenre dörzsölt kezét:

— Többet ér a kisujja, mint három teli kalapobolt! — felelt megnyugtatólag.

Az öreg kényeskedve kellett magát:

— Hojjajno...! Könnyű is a kisebbet kicsúfolni...!

De az elismerés megkente azért. Kövér kezével öntudatosan dörgölgette kurta, húsos kis orrát. Nagy fölénnyel bólogatott:

— Tudta Istenőfelsége, kit dug selyemvánkossa, kit meg dagasztó-tekenőbe! Azt is, hogy: mért! Majd még mit nem...! Ilyennek is köll lenni, meg amolyannak is! Ebben hibáznak ezek odakivül! Mondom én eleget, de hát mikor a vén Kata beszél, annyi az csak, ni...!

Derekasat pattintott három ujjával és kacér bölcselkedéssel folytatta:

— Ha úr nem volna, paraszt se volna. Pedig Istenhirivel úgy sem lehetünk mind egyszőrűek! Úgy mondom, ahogy van! Az uraság is parancsol a magáiban! Azt tesz véle, amit akar!

Erzsébet útjátvágta a további szóözönnek.

Fölkelt, hogy megy a kertbe virágokért. De Katalin kiegyenlítő beszéde mégis emelt a hangulatán. Jól esett neki ez a parányi pihenő a sok gyűlölet közepett.

A kertben Vincét találta. Állottvízzel épp néhány megfogant palántát öntözgetett.

Erzsébet láttára hirtelen oldalt-áll totta a kantát. A földre guggolt, nagybuzgón gyomlálni kezdett. Nem lehetett látni az arcát.

Villámgyorsan repültek mögé a gazok, sőt az elhizott parajlevelek közül kipanaszzkodott néhány verbéna legyilkolt feje is.

Erzsébet mosolygott a roppant mézszárláson:

— Most jól jártam! — szólt. — Akkor jöttem virágért, mikor a kertész is látja! Aligha lesz már ebből csokor, ugy-e Vince?

A legény semmit sem felelt, csak beljebb-hasalt a virágágyak közé.

A nyárutó hangosszínű kelyhekből nyilatkozta ki megmaradt teremő kedvét, a sövény alján.

Összemarokkal betépett a sűrűjébe és kidobta a virágokat az útra. Ami kezeügyébe akadt, tépte, tördelte lefelé. Olyan volt, mintha szörnyen haragudnék.

Mikor már csupa kopasz torzsák meredeztek előtte, hátramordult félvállon át:

— Ottvan! Vigye! Tőlem viheti.

A lány közelebbjött. Elmúlt az az idő, mikor rettegett ettől a lángfejű dromedártól.

Rátette kezét egyik vállára.

— Vince?

A paraszt összehibbant.

— Hátha még valamit kérnék, mit szólna hozzá?

Nem kapott választ, de ő azért csak mosolygott tovább, mint kényeskedő gyermek a fogát mutató szelindekre, melyről kiderült, hogy... nem is harap.

— Olyan messze a város...! Meleg van. Nem mehetnénk be kocsin együtt a temetésre?

Mintha a föld lőtte volna fel, úgy talpon állt egyszerre az ember. Legott megértette, hogy miféle temetésre céloz a lány és fakókék szeme harciasan belevillant Erzsébetébe.

A lány csak állt nyugodtan és mosolygott to-

vább. Melléhez szorított virágaival olyan volt, mint valami szentkép.

Vince fordult el elsőnek. Szemében kihunytt a tűz. Napszívott arca kábult lett és értelmetlen. Valahonnan messzebről mintha üvegharangok zsongták volna:

— ...nem szabad ilyenkor gyűlölködni! A halál elsímít mindent.

Öntudatlan, örökasszonyi ravaszsággal próbálta Erzsébet megnyergelni ezt a legkonokabb ellenfelét, akinek már egyszer meghorpadt a dereka előtte. Teleszórta mosolygással, színnel. Hangja nedves-meleg aláfestéssel ömlött le rá.

Vince bambán hallgatott. A lány szavakba takart dolgokból már nem érezte ki a szöges akaratot.

Elkáprázott tehetetlenség jött rá. Most bátran akár karikát is fűzhetek volna az orrán keresztül.

Ekkor kijózanító sivalkodással megnyikorgott felettük a konyhaablak zsalugátere. Katalin lepermetezett rájuk egy marék papircikornyát, amit a hevenyébe felujított polctakarókból szabdalt ki. Ez magához ébresztette a legényt.

— Aki akar: elmén. Ott a kocsi — mondta.

Katalin érdeklődve ütötte ki fejét az ablakon.

— Hát te, hé..! — kérdezte csárdás kedvvel. — Majd én mindjárt megmondom neked, hogy hova dugd a kocsid! Hallottak ilyet? Ennekelőtte akárki-lányát fölszedte a saraglyába, hajánál húzva is, a vad tukó! Most jóval kérik, azért adja a nagyot! Csak sohase istenkedjék neki! Ott vigye az ördög!

Olyan lett Vince, mint a főtt rák. Az erek ki-dülledtek öklelő nyakára.

— Nem igaz! — bődült vissza. — Köszönje Isteninek, hogy fenn van, én meg idealul! Különbösen csúfan járna ott velem! Mondtam én, hogy nem megyek? Adta orcázóját!

Erzsébet a győzők nagylelkűségével vetette ma-

gát a békétlenkedők közé. De Katalinnak már lobbogott a kendője csücske. Egy kis perlekedés úgy kellett neki néha, mint a betevő falat.

A műfajkedvelők szenvedélyével replikázott alá:

— Nem tágitok én innen galambom, egy moccanatot se, míg ez a vadkutya az istállóba nem lódul!

Vince hóna alá gyűrte a süvegét.

— Hallja! — mondta mély és vésztojósloan nyugodt hangon. — Tán a sátánnal cimborál, hogy így ki akar váltani a magam mivoltából!? Ne szokotáljon velem, elmennyék, míg jószóval ajánlom! Ki látott parádés kocsira ülni beretvátlan pofával!

Észrevétlenül pörvédővé zavarodott a vádlott. Utolsó szavai már szinte rendreutasító kenettel hangzottak. De a szeme, az Erzsébet virágokból kivirágzó nyakán tévedezett.

Katalin — mint mindig — átdült a másik végletbe.

Nevetve csapta össze kövér tenyereit.

— Jahaj! — fujta meg a takarodót. — Igazságod lehet, hallode! Erről megfelejkeztem eccer! Hát csak eriggy, nézd körül magad fiam!

Jóakarató fejbólogatások közepett visszavonult.

Kisvártatva előbugyborékkolt megint áhítatos hangja a zsalugáter mögül:

— *Minden állat megin-du-húl,
Csak a bűnös nem bu-su-húl...*

Vince a csizmája orrát nézte, de a keze a virágok felé rebhent.

— Adja ide, had kötöm össze..! Másképp széjjeleszi a nyavalya! — morogta.

Erzsébet odaadta neki a csokrot, a gorombaságot pedig úgy vette, mint egy másik, még szebb bokrétát.

A nap narancs-sárga világossággal folyt le a Koppándomb oldalán. Töretlen fűszálak, mint ágaszkodó felkiáltójelek, berzenkedtek vissza rá. Megfeszített akarattal utolsót mosolyodott a nyár. A kiritkult levegőn átdöngött néha egy távoli harang mély basszusa.

— Jönnek, — mondta valaki a tömegben, mely sokak nehéz csöndjével feküdte meg a földet. Embertársa távolságról itt volt a vidék fiatalja, vénje. Széjjelnyíló két hosszú sugárban körülövezték az utat. A hangra megszibongott a készülődés mozgalma, anélkül, hogy lökdösődés támadt volna. Komolyan, higgadt áhitattal várta a környék népe a halott jótevőt.

A nyárfák fehér sikátorából lassan, imbolyogva hámlott ki az egyetlen fogat, mely nélkülözött minden díszet, mintha csak sétakocsizásra poroszkált volna. Éppen csak az üléseket szerelték le róla. Síma deszkapallók pótolták őket. Így most biztosabb helyen nyugodott rajtuk az egyetlen utas. Egyszerű tölgykoporsóban, mint a számolatlan tömegek bármelyik végtelenbe-indult vándora. A gögös családi sirbolt kapuiról nem kellett leedzeni a rozsdát. A „koldús-bárónő“ nem vágyott be oda. Mig élt, átnéztek feje fölött a dúsgazdag rokonok. A halálban meg ő kíváncozott el tőlük. Ki, a pimpós, kökörcsi-nes rétre, mely fölött egyformán aranylik a nap koldúsa és dúsa! A földbe, melynek folyton megújuló erejét tisztelte, — a nép közé, melyet szeretett és értett.

A kocsi befordult a néma embersövény közé. Meglendültek a karok. A szétnyílt kezekből hullni kezdett a virágáldozat a lovak lábai elé. Végig a dombra vezető úton csülökig gázoltak a zizegő szirmokban.

Csak négyen követték az elküzdött testet, utolsó utján. A pap, a férj, a gyermek és a jóbarát. Így kívánta a végrendelet.

Zamonszky színtelen volt, mint egy vászonra vetített kép. Merev mozdulatokkal vitte duzzadó életét a halál előtte dőcögő, roppant értelmetlensége után. Ezegyszer nem szökhetett. Ezt az órát — mikor „soha“ és „örökké“ egymásbafonódnak, mikor láthatatlan kezek megfojtott titkok fölött rángatják föl az ablakredőnyt, mikor rejtett hasadékon át robbog be a végtelen szele — neki magának kellett végigpergetnie.

Akarta vagy sem: emlékezett.

Partnélküli tömegekben örvénylették körül régmúlt dolgok. A halott asszony visszanézett rá a gyermekleány kedves szemével. Láttá a barátot is — töretlen-épen — és kényelmetlen igazlításával a jóvátehetetlennek érezte, hogy mennyire összeillettek volna ezek ketten...! Hogy ez a lassan árnyékká halványult test még most is élő valóság lenne talán, ha ő egyszer valamit nem mond neki, — ha meg nem fogja két szál virág fölött a kezét... Ha a hímek hirtelen fellobogó irigységében — merő hiúságból — magához nem köti, egész eddig az ölelő gödörig. A másiknak minden elfalt reményéért egy cudar golyóval fizetett... Emlékezett! S ezek a lerázhatatlan gondolatok, itt, a repkedő enyészet-takaró mögött, csaknem fölértek a valódi fájdalommal.

Sényi nyugodt és nagy volt, mint egy kataklizmán átesett világ. Süket csönd hallgatózott benne. Szokott énje, egy percre felbókolt reménye: egyetlen robajjal dübörögtek a mélybe. Mintha a végtelenség, amit magában hordott, hirtelen kiosont volna belőle, csak egy vaktában ide-oda mozgattott testet hagyva hátra.

Kázmérba a gyermekek csodaváró hite lakatolta vissza a lelket. Valami szent ostobasággal azt gondolta, hogy nem élhet túl ilyesmit az ember! Történni fog valami! Egy rázkódás és elfinomult, sírva kifogant lényé utánahullik a másiknak.

A pap csöndesen permetezte rájuk az imák szavait.

A domb tövénél megállt a fogat. Négy hajdú vált ki a tömegből. Apró, éles zörgéssel kezdtek babrálni a koporsót leövező szijakon. Az egyszerű tárggyá vált Ember roppant talánya összébbterelte a virághintő nyáját.

Megállt csöndben hangzott föl a végső ima:

— „*Dolores inferni... circumdederunt me...*“

Aztán egyet lódultak a kötelek. A szőke asszony lassan lehintált a sárgaagyagos enyészetbe. A föld megrohanta az új prédát. Tolakodó tömegekben szökelt utána.

A sírt felhantolták, nagy terméskököckát gördítették rá. Otthonosan fészkelődött bele az otromba kőkolonc a puhára lazult földbe.

„*Feltámadunk!*“

Egy piroshátú katalinbogár nagykényelmesen átmászott az egyszavú feliraton.

Névről, átbirkózott évekről: nem számolt a gránit. Kemény éjszakán készült a végrendelet.

* * *

Visszafelé-útban Erzsébet fázósan bujt meg atyafiai között. Vince mogorván gubbasztott a bakon. Összevont homloka mögött kifürkészhetetlen gondolatok kergetőztek.

A falu határához közel — ordító túlköléssel — egy szürke autó keresztezett rájuk. A nyitott kocsiból egy szőke női fej tájékozódott a Vadászlak felé.

Ráró égnekefont. A legény boldogabb végén marcolta meg az ostort. Sötét volt a szeme, mint mély alagút bejárata. Ismerte jól a szürke gépet. Azt is,

aki benne utazgatott. A parasztfáma sokat regélt róluk . . .

Mikor egyvonalba ért a két kocsi, hirtelen föl-
ágaskodott a legény. Kemény markából egész erejé-
vel sujtott az ostor a sietős utas fátyolai közé:

— Ne, te cifra! Hogy megemlegesd a toron!!

XVIII

A hallgató kastély belülről kiaranyló ablakaival, beleölelve a fekete parkba, olyan volt, mint valami túlzott festmény. Felülről rászívárgott a hold vérszegény fénye, merev sugárban lőtt fel vissza a szökőkút, egy fehér nimfa mezitelen testéből.

Közvetlenül a vízmedence mellett lovas állt meg, pillanatra szintén az élettelen dolgok mozdulatlanságába dermedve.

Az özvegy volt.

Most tért meg egy fárasztó és hiábavaló hajsza után. Az ablakból látta kifordulni a Zamonszkyt vivő automobilt. Utánaeredt, hogy kinyomozza: hová tűnik el ujabban pártütő lovagja?

Mert az özvegyre rossz napok jártak a temetés óta. Malina különböző megbiztatásokkal távol időzött, Kázmér — ha mutatkozott is nagyritkán — csak szellem módjára jött-ment a komor termekben, Sényi gyilkos gúnyjával elmart magától mindenkit, a lovag úr pedig ismeretlen helyeken töltötte a nap javarészét.

A bárónő földerítő hadjárata most sem sikerült. A kocsi valahol mellékútra térhetett, mert nyomát vesztette. Nagy siettében lovász nélkül indult s hogy teljes legyen a nap bosszusága, visszatérve hasztalan várt, kiáltott, egy lélek sem mutatkozott az istállók tájékán. Akarva-nemakarva plebejusi ténykedésre kényszerült. Segítség nélkül kellett leszállnia. Karjára fűzte a gyeplőt, hogy bevezesse lovát a boxba.

A küszöböt átlépve meglepetten állt meg. Fölvetett, duzzogó száján gúnyos nevetés cakkozott át. Kis hijján beleütközött Kázmérba.

A fiatalember szemei alatt fényes könnyemosta tócsák voltak. Zavartan kerülte a kihívó tekintetet.

Az özvegy éneklő hangon mondta:

— Lám-lám! Fő a demokrácia! Hát te mit keressz itt?

A fiu lehorgasztotta kedves szőke fejét. Két egymásmellett álló box felé intett, hol egyforma almás-szürke telivérek kaparták izgékonyan az istálló betonját.

— Anyám lovai, — felelte, nehezen küzdve az ujonnan felbugyogó könnyekkel.

Majd némileg beszédre-szilárdultan tette hozzá:

— Őt vitték utoljára. Azóta megtiltottam, hogy akármi célra használják őket. Élve nem jönnek ki inét többet!

A bárónő műérlő szemmei siklott végig az áliatok pompás, emelt hátán.

Ingerülten hadonászott pálcájával:

— Ezeket a lovakat..? Micsoda ostobaság! Szerencsére meggondolod még!

Kázmér nem érzett erőt a vitatkozásra. Kíniodva nézett a nyitott istállóajtón át a szabadba. Ugy állott, hogy a kastély kivilágított ablakaiból arcára hullott néhány fehér fénynyaláb. Még fiatalabbnak látszott így s a meg-megránduló érzékeny ajka olyan volt, mint egy puhaszirmú virág.

Az özvegy pillanatig megdöbbenve bámult rá.

Mellette élt, látta naponkint, de soha ilyen szemmel mint ezen az estén, az istálló vastagpárájú, telített levegőjében..! Mintha egy dobozról váratlanul leemelték volna a fedőt: tűnt hirtelen elébe ennek a gyermekférfinek minden szépsége.

A finom vonalak átkigyóztak érzékein.

— Jőjj fel kissé hozzám, majd csevegünk! Te

most sokat vagy egyedül — mondta, de olyan idegen hangon, mintha egy fojtogatott és elrekedt valaki beszélt volna ki belőle.

Kázmér szó nélkül meghajolt. Különös elfogódottság vette hatalmába. Tudva, hogy váratlan és rendkívüli dolgoknak megy elébe, lépkedett a nő táncoló ruhája mellett.

Barlangjába érve, Mirzli néhány keleti vánkost dobott a hintálószekbe.

— Ül le, gyujts rá! Érezd magad jól nálam. Azonnal jövök. De a ruháimból szinte árad az istállószag. Kissé kényelembe teszem magam.

A főlényét jól ismerő rablófőnök biztonságával rendelkezett. Eltűnt az összehulló függönyök mögött.

Kázmér feszengve ült a kipurancsolt helyre.

A terem buja összevisszasága beletépett sejtő idegeibe, mint keresgélő kéz a lejjebbgyökerező fűszálak közé.

Egyszerre megmagyarázhatatlan érzései támadtak. Hogy tiltott s rossz dolgot művel. . . Hogy minden sarokból szégyen és rejtett veszélyek ólálkodnak rá. . . Hogy félnie kell az özvegytől, kit bár szépnek, de kissé öregnek tartott, mint mindenkit, aki nem volt — hozzá hasonlólag — túlságosan fiatal. . .

Alapjában véve alig ismerte ezt a nőt. Nem tudta: jó-e, vagy rossz. De ha tehette volna, most elmene-kül előle, mint egy megijedt gyermek.

Azonban Mirzli gyorsabban öltözött, mint egy primadonna. Nehány pillanat múlva jött is már, zajtalan léptekkel suhanva át a vastag szőnyegen. Mintha egy macska meleg, puha talpacskái ütötték volna ezt az alig érzékelhető neszt. Titokzatos szándékok porzottak fel utána. . . Tengerzöld színű, s csupán leomló ráncoktól díszített ruhájáról ez alkalommal hiányzott a hagyományos uszály. Haja keményen fonva gubbasztott pelyhes tarkóján, eltakarva

a meztelen bőrt. A serdülő lánykák selypítő szájával gyermekeskedte:

— Rossz fiu vagy! Kázmér rossz fiu! Még csak rá sem gyujtottál nálam!

Kázmér köhécselt. Félénken kapaszkodott föl szeme a finom bokák selyemhuzatján.

Az özvegy lebocsátkozott vele szemben a heverőszékre. Ez volt lappangóhelye, valahányszor merész kirohanásra készült. Szemei titokzatosan barnáltak elő, mint két fehér, sziklahomokba vágott alagút.

Melegen és zengő hullámokkal kezdett folyni ajkairól a szó:

— Tudom hogy vesztettél, Kázmér! De ne érintsük most a szomorú dolgokat! A változhatatlan fölött az élet továbbsuhan s ez így van rendjén. Különb, ha akarnék sem tudnék veled valami sokat beszélni erről a tárgyról. Az elköltözött sohasem volt bizalommal irántam. Nem vonzódott apád rokonságához, ami... érthető. Hiszen Sényi s az ő személyében az egész mult, elválasztotta tőlünk.

Nyelt és megnyalta a száját, mint aki váratlan édességhez jutott. Ebben a hangulatban kétszeresen jól esett most ütni egyet a halott asszonyon, aki mindenütt utjában állt.

Nagy gyönyörűséggel adott ki magából minden szót:

— Tudod, ha nem szeretném annyira Albint, talán meg sem bocsátanám neki, hogy olyan kizárólagosan a maga számára kötötte le! De hát Istenem, a szenteknek is van szívük és felejteni oly nehéz...!

Kázmér lelkén otromba, szőrös hernyókként másztak át ezek az undokságok. A szavak lágy burkolata nem engedett azonnal lényegükbe pillantani, de a sejtelmük átfolyta, mint valami ragacsos nyál. Afféle cukorbamártott, mérgezett labdacskok voltak ezek, melyek csak időnk multán hatnak.

Az özvegy tisztában volt ezzel s azon igyekezett,

hogy — míg együttvannak — elkerülje az ízek bomlását...

Lassan a fiu felé nyujtotta kezét.

— Adj egy cigarettát, — mondta.

A fiatal ember gépileg engedelmeskedett. Gyufát gyujtott, odatartotta a felényujtózó fehérség elé. De reszkelett, mint akit hideg gyötör.

A nő apró, elszakadó kacagással nevette rá:

— Igy nem boldogulunk, barátom!

És izgékony ujjaival átfonta a neofita kezét. Rajtatartotta, míg a fenyőszilánk, tövéig égve, ájultan lehamvadt a szőnyegre. Aztán lassan álcúsztatta a magától megnyíló tenyéren egész földellen karját.

Bolondos vágy rázta meg tetőtől-talpig. Agyon-
unatkozott hisztériája toporzékolva kívánta meg az
ujjú játékot, — ezt a járatlankezű kölyökkérfit, akin
szinte még érzett az édeskés tejszag... Nemlátó sze-
mei vakon tágultak bele a fiu tekintetébe. Ő maga irá-
nyította gyámoltalan ujjainak átlüktető utját.

Kázmér önkéntelenül lecsukta a szemét. De az el-
mosott, mélyüreges nézés átszívárgott a szemhéjjain.
Ismeretlen, nyilalásszerű érzés ütött át rajta, a sarkáig.
Összeszorított fogain keresztül szedte a ievegőt.

A nő most felhullámzott és — mint valami pilla-
natnyilag megkívánt gyümölcsöt — egyetlen rántással
hirtelen magához tépte a fellázadt fejet.

Verejtékes percek peregtek el, hangtalan viasko-
dásban.

Később a megrohant gyermekférfi veretlenül pat-
tant vissza.

Arca színeket játszott.

Reszketve hátrált a hintálószék támlájáig. Egy
selyem fejevánkost érzett ujjai alatt. Öntudatlan düh-
hel lerántotta, úgy hogy a kötözőszalagok ropogva
pattantak széjjel. Vakon és bolond indulattal sujtotta
az utánanyomuló asszony felé.

Sziszegő ívben repültek az összekapkodott tár-

gyak. Egy keskeny indiai tör zenélve bűgött keresztül a szobán. Heggyel belefutott a szőnyegbe.

Akkor elernyedtt a fiu. Nagy, tartalmatlan üresség nyílt el a vonásain. Szeméből nehéz gyöngyökben gördült ki két könnycsepp.

Utálatra ébredtt, idegekből jövő sírással temette tenyerébe az arcát.

Az özvegy bőszült villogással bámult utána, ahogy meggörnyedten elhagyta a szobát.

Az idő — mikor a vágy megmozdul a tudat alatt — már eljött Kázmér számára. De ez a mozgolódás oly kifejezetlen volt még, hogy az első túlnagy gesztus megbénította. Talán ha átmenetekkel elringatva, lassan-lassan bontakozik ki előtte a sejtett titok: az aszszony célt ér. Így a visszatetszésnek egy beteges állapotig hatványozott érzésén kívül semmit sem hagyott hátra a fiu emlékezetében.

Kázmér szobájába vette magát. Sírása később alábbhagyott, de helyette görcsös undor kezdte kínozni. Szája időnkint ízetlen nyállal telt meg. Feje zúgott, mint régen, csömörös gyermeki torkoskodások után. Mig végre fiatal gyomra könnyített állapotán.

Mikor magáhozért, átalvánszorgott a kivilágítatlan kápolnába. Az oltár úgy vonzotta inost, mint valami roppant mágnesező. Odarántotta a nagy férfitisztaság s a vele való összefüggés menekülő vágya. Jó nyugalommal töltötte el a tudat, hogy az Isten: *férfi*, mert magában a mennyben se képzelhetett volna ma nőket, viszatetszés nélkül.

Pedig mégis ott viaskodtak a lelkében, mely visszafelé csavart káleidoszkóp módjára kezdte pergetni a képeket.

Látta a démont saját indulatába, mint valami vörös pókhálóba belegabalyodva és látott egy törékeny sápadt arcot, halkán aláhanyatlani a koporsópárnáig.

Melyik hát a nő?

Vagy mind a kettő az? És egyiknek éppúgy van-

nak imádságos örületei, mint a másik élőhússá dühödik, ha úrrá lesznek fölötte a testi vágyak? Alsóbbrendű állat-e az asszony, vagy fölérhetetlen szent, vagy mindakettő, egy csodálatos titokká gyúrva, úgy hogy férfi-halandó soha el ne igazodhassék rajta...?

Az egymásbatorlódó érthetetlenségből hirtelen felbukkant egy harmadik arc az emlékezetében. Finom leányfej, nehéz hajtömegekbe keretezve... Üde, feszes bőre alvó rejtelmek fölé sátorozott...

Nő volt ez is, de leány még. Megoldatlan és tartózkodó, mint jómaga. Nevére is rászégyenkezik talán, ha belelát az eredés mikéntjébe, mint ő ezen az estén.

A férfi-isten és szűzleány képe közt, csendes álomban kötött ki megháborgatott áhitata. Későre járt, mikor fölébredt. Fáradt volt és a derekában nyilálló fájdalmat érzett.

Fölkelt, megint visszatapogatózott az ajtóig.

A csöndet lélegző folyosón Albin jött reá szembe. Ámulva nézett a felzaklatott gyermekarcba.

Kázmér lábában megtorpant egy percre a szokás. Aztán — láthatatlan fonálon keresztül — hirtelen kezdett aláereszkedni egyike a gyanu förtelmeinek. Jött az anya képe, a megélt pillanatok világításában... A férfi mellé állt, lemosolygott rá a bárónő elmosott szemének üreges nézésével „*A szenteknek is van szívük és felejtani olyan nehéz...*“

A fiú keze ökölbe rándult. Kínlódva nyelt, majd félrefordult és szóltanul elment a másik mellett. Lelkében egy összemocskolt szemfedőt tépáztak a tudat alól felnyúlkáló, tisztátlan kezek.

Sényi megkövülten dermedt a távozó után. Aztán vállatvont, érdes-keserű nevetés fűrészelt ki belőle. Bicegve vonszolta ezt az ujjabb-valamit, ordítóan értelmetlen magánya felé.

XIX.

Napok óta szakadt az eső. A fák dacoltak még kicsit a hideggel, bomlasztó nedvességgel, aztán — egyik éjjelről a másra — megadták magukat az ősznek. A föld terítve volt levelekkel, úgy, hogy virágágyaknak, útnak nyoma sem látszott.

Katalin az első napsugarat várta. Akkor neki látott, hogy — mint mondta — „formát adjon a háznak.“

— Már hát nem nézem — biztatta magát — hamarabb megeszem én a piszkot, mint az engem!

Alig készült el munkájával — melynek minden mozzanatát megfelelő magánbeszéddel kísérte — mikor lépteket hallott a rendbetett úton. Vince állt előtte. Jókora metszőollót szorongatva, gyanus szemmel kémlelődött a körülfutó sövényre.

Az öreg nyomban rázúdult:

— Tán nem ment el a jódolgod hogy most poszékitsd be, amit nagybajjal összekínlódtam?

Majd kenetes hangon tette hozzá:

— Eltágult, míg jóval ajánlom! Különben meg tanálnék felejtkezni, azt' oldalbaérdekellek evvel a gereblyével-e!

De a legény közömbösen csattogtatta szerszámja élet:

— Két vége van annak is! — fésűsebbikkel megfűsülhetem épp, ha nem maradhat tőlem! — bökött rá vissza.

Zárkózott fölénnyel látott neki a bokrok megmetzésének.

Katalin egy darabig csipőrevágott kézzel nézte, de hogy a föld csak nem akart megnyílni a rendbontó alatt, nagy fejcsóválással belenyugodott a változhatatlanba. Sóhajtozva tűnt el a házban.

Vince komoran dolgozott tovább.

Valahogy rossz napja volt ma! Éjjel nem aludt, pedig az este ivott is. Lehetett. A kényes rokon nem jött be az estelihez. Üresen maradt a helye, nem háborgatta őt a zavaró nézésével.

Vagy talán épp ez volt a baj? Megszokta már nagyon, mint ahogy a háromnapos hideglelést is megszokja az ember. Ha elmarad: hiányzik szinte...

Azért csak látta a legény, virradatig, szüntelen. Beszélő és lélegző képekben mutatkozott eléje. Legtöbbször így volt: ő állt, a leány térdelt. Hogy miért, azt nem tudta, de a gondolatra visszajárt, mint légy a mézre.

Egyszer hogy ő lehetne a kegyelemosztó..! Amaz hogy könyörögne neki és elmállanék kettejük közt a különbség..! Az a különbség, amit a másik soha sem tett a tányérjára, de ami mégis belebizseredett minden hajaszálába, ha közelébe került..!

Vele-lehetni csak egyszer..! Ugy, hogy a másik is akarja! Vagy ha nem: erővel kényszeríteni! Meghurcolni a földön a hosszú hajánál fogva...

— Én a paraszt! — mondani neki. — Ezt tettem, csak úri passzióbul..! Mert az úr is így tesz mi velünk, ha fajtánkbelire botlik. Most visszaadtam!

Dehogy adta vissza szegény!

Vörös himlőhelyei — mint megannyi fuldokló száj — szinte beletátongtak ebbe a kegyetlenségbe. A fal végét rugdosta, úgy vígasztalta volna a megríkított leányt.

Örült hogy felvirradt valahára a reggel. Képződései — mint jóllakott piócák — ernyedten potyog-

tak le róla. A tömlőből szabaduló rabok cselekedni-vágyásával penderedett ki átizzadt vackából. Két mezítelen, nagy, egészséges lába tocsogva hűsölt a földrelocskolt vízben.

A kútnál megmosakodva, egész felujhodott aztán. Maga sem értette: mi történik vele éjjelente!? De a napvilágon megvígasztalódott.

Azonban itt a kertben — alig ölnyire Erzsébet ablakától — megint ujrakezdődött a rontás.

Hol van ez a leány? Mért rejtőzködik? Mit tud csinálni így naphosszat, maga? Mért nem édeskedik a kiscsibékkal ami — akárhogy is — jól áll neki!? Mért nem kémleli a tornácról az eget: „Vince bátyám, lesz-e eső?” Csak úgy, mint máskor.

Sokért nem adta volna, ha most kiszól neki az ablakon át! Épp egy minutára! Épp hogy szemrevehetné: az éjszakai otromba paraszt-dulakodása nem hagyott-e nyomot rajta? Mert azt így ébren már mégsem akarná.

Immár másodszor ismételt rá az ablakkal átellenes bokorra. Ujra megmetszette. Megint odábbállt. A falig hátrálva mustrálta messziről, hogy nincs-e rajta még valahol kiálló ágbog?

Nagy üggyel talált két széjjelvillázó gallyat. Megint vissza térült. (Szegény kecskerágó, időbe fog telni, míg ez utóléri növésben a többit!)

Semmi sem mozdult. A függönykéék hervadtan függtek az üvegeken.

Már éppen készült hogy elmegy, csizmás lábai megmerültek a sárban, mikor odabentről hang ütötte meg a fülét. Csak egy egércincogásnyi, de ő meghalotta azért.

Sírt valaki a szobában!

A legényből kimordult egy elképpedt: „héjnye.” Előbb lerögződött, majd nyugtalanul kezdett lábálni kicsit előre, meg vissza. Mint a ketrecbezárt vad. Pedig épp az volt a hiba, hogy ő állt a ketrecen kívül!

Meg-megmorgott, az üstökét kaparta. Föl-föl-nézett, aztán visszahullott a tekintete. A biztatásnak valami jelét várta, hogy beleakaszzkodhassék. De nem jött semmi, csak a cincogás mélyült el sirássá.

Vince melle elnehezült. Olyan cudar nehéz lett, mintha kövekkel rakta volna tele a kebelét.

Mit csináljon már most?

Állt még egy sort, fülledezve, aztán egyszerre föl-rántotta a vállát.

Szólni kéne!

Miért is ne? Többször megtette mostanság. Azzal nem lesz kisebb, sem a másik nagyobb. Az sem mondható, hogy utánajár a lánynak. Mért rí! Ha meg teszi: rászámíthat, hogy megkérdezik a miértje felől.

Eddig eljutott volna, csak a megszólítás módját nem bírta kisütni.

Hogy kezdje? Minek tisztelje?

Ráötlött, hogy Isten-őfelségét is csak a nevéen szólítják, mégsem esik le tőle a mennyből. Erre elkészült benne az elhatározás. Hirtelen a fal tövébe lépett:

— Erzsébet!

Felgomolygott, aztán elfeküdt a hangja. Zöngő tremolában lebegett át az őszi kerten s magával oldotta a megindult cselekvések egymásutánját.

Beleizzadt, de most már szölongatta.

A sírás azonban nem akart szünni.

Aligha baj nincsen itt . . !

Ugy kapott a megállapításon, mint engedelmen. Futásnak eredt a lába. A venyigék recsegve ropogtak léptei alatt. Hogy mit tesz, azon nem tűnődött többé. Ha gondolkozik — ha csak egy percre is — kialudt volna benne az akarat. Szemérmerteskedő, úrtól-idegenkedő paraszti énje visszarántotta volna.

Megkerülte a portát, — egy pillanat és már be-dübörgött a szobába. Csak itt hökkent vissza, hülledezve. Mögötte bevágódott a kilincs.

Most aztán hovamerre..? Mit szólni..?

Mit is lehetne ilyen helyütt, síró finom úridáma mellett, egy zsirosnyakú parasztnak, mint ő! Még rá sem mordulhat, mint egyébkor, ha nem jut eszébe semmi okos. Mert itt nem a maga talaján gyökerezik. Elvész, beleszédül abba a sok, nekivalótlan idegenszerűségbe, aminek nevét sem tudja.

Soha sem világosodott rá még így a maga esetlen, nagyonparaszt volta, mint itt ebben a finom, fehér leányszobában! Ha mozdulni bírt volna: talán visszatorpan és nekiront a világnak, úgy hogy senki sem látja többé. De az akarat is kicsúszott alóla, a fényesre mázolt padlón.

Erzsébet — élő lényre neszelve — fölemelte a fejét, mely belemélyült volt a dívánpárnába. Szemei drágakövek módjára fénylettek elő a könnyek gyöngykeretéből. Előbb értetlenül, majd egyrejobban ellágyulva nézett a szegény, megriadt, paraszttá lohadt akarat-darabra. Felényujtotta a kezét.

Mint eleven összekötőjel — vagy mint két szilárd dolog közt lebegő elkülönözés — nyúlt bele a térbe a kinyujtott kar.

Vince megrázkódott és közelebbjött. Egyáltalán nem értette, hogy mi történik vele, de azért utananyúlt a kéznek. Csak mikor fogta már, döbrentek belé az éjjel forralt gondolatai.

Épp úgy volt minden! Végleg megtört büszkeséggel hevert előtte a leány. Beléhorgonyozott, mint valami, az élet hullámain meghánykolódott sajka a mozgíthatatlan örök földbe.

A beteljesült csodák láza szavakat tépett a szájáról. Kiszökkenő mellel szórta elé gazdag erejének vígasztaló ígéreteit:

— Ki bántotta? Agyonütöm, ha maga a király volna is! Csak egy szavába kerül!

Erzsébetnek úgy jött ez a biztatás, mint ide s tova

ráncigált indának a melléütött karó. Már elpengetett szomorúsággal a hangjában mondta:

— Köszönöm Vince. De hiába kérdez, nem bírom megmagyarázni. Néha elfog valami üresség és bolond dolgokat gondolok. Tudom, hogy nem igazak, mégis sírnom kell rajtuk, mintha igazak volnának... Sokszor vagyok így.

Nem értette hogy a megosztatlan, kérdezetlen élet gyülemlik fel olykor benne. Jól esett most, hogy volt kihez szólnia. Míg egészen helyrezökken, rá akart támaszkodni erre a hatalmas embermankóra.

Jó meleg panaszkodással kellett elsajnáltatnia magát vele — éppen vele — aki kevéssel előbb gyűlölte még...

Fölkelt, letukmálta egy székre ezt a váratlanból odaszakadt vendégét, aki úgy festett a fehér szobában, mint valami odaesett nagy tintacsöpp s hogy ez is megtörtént, egyre tovább és tovább merészkedett. Halani is akarta, amit eddig csak érzett! Hogy a megátalkodott ellenfél beismerő szavakkal kezesül jámbor báránnyá...

Lekérdezett hozzá:

— Vince, gyűlöl még engem?

Dübörögve gurult ki a legényből a: nem. Aztán elhallgattak. Erzsébet visszaült a pamlag szélére. Jó meleget érzett. Az ellentét — mely közte és eközt az esetlen paraszt közt volt — most eloszlott, összezsugorodott szemei előtt.

Mintegy önkéntelenül, megint rátette kezét a másik kezére.

— Így kellett lennie, — mondta. — Egyformán emberek vagyunk, Vince.

A legény nem válaszolt. A vékony bőr érintésétől előntötte a forróság. Nagyot nyelt. A melle nagy hullámokat váltott. Egy pillanatra az az érzés jött rá, hogy megvakult. Nem látott semmit. Majdmeg azt is, ami fődve volt szemei elől... A síma bőr folytatását,

végig, a szűzileg csukott ruhákon keresztül. Ha nincs valami bémult félszepség az ösztönei alatt: már rég föl pattant volna s akkor... semmi irgalom a másíknak!

Erzsébet ránézett, de a tekintete keresztül futott rajta, mint egy odaképzelt tárgyon. A csöndtől álmodozásba ringatva, szóra mozdult a szája. Beszélni kezdett, az alkonyatba hajló szobának inkább, mint neki, elgyönyörködve a kimondott dolgok varázsán.

Vince semmit sem értett belőle, pedig nyelvén szóltak.

De aztán jött egy kérdés, mely szakító világossággal ütött át a vérülte ködön.

Erzsébet mondta:

— Rég nem láttam Zamonszkyt! Talán elutazott a temetés után?

Amint az utolsó hang elhangzott, már érezte, hogy végzetes hibát követett el. Eléjük-lőtt és még felrobbanatlan bomba módjára hevert köztük a szerencsétlen kérdés. Egy percre elnémultak tőle. Aztán megvadulva döbbsent talpra a legény.

Mintha mellbeverték volna, hangosan és nyitott szájjal szedte a levegőt.

Hát az...! A lovag úr...! A régidőktől gyűlölt ellenség, az jár a fejében! Azért sírt. Azt szereti. És még ő, a barom, hurcolta be kocsiján a városba! Amához...!

Ugy érezte, hogy egy pillanat és szétreped a feje. Öklével kellett nekivágnia, hogy helyrebillenjen. Már nem tudta mit csinál. Magasraszökkenő orrával vérszagot szimatolt.

Sápadtan, karikára tágult szemmel állt előtte Erzsébet, kinek szinte hinni kezdte, hogy fajtájabelinek tartja magát. Talán többet, egyebet is...

A szemére ereszkedő vörös fátyolon át látta, hogy melléhez emeli védőleg a kezét. Ezzel idézte fel a vesztét.

A legény merev karral felényúlt, mint valami életrekelt vasszobor. Ragyaverte arcán átviharzott osztályának minden marcangoló gyűlölete.

Föld, pénz, here-dologtalanság: minden amazoké legyen? A gazdagoké? És még tetejébe az asszonyfélék legkülönbjei is? Ohó, nem addig! Egy most itt áll, reszkető térdel, előtte. Ugy, ahogy kigondolta fülszítő éjjeleken! Ugy, ahogy legkönnyebben törheti igájába ...

Nem ereszti!

Nem, nem, most nem! Most lehúti magát vele! Meg akarja kószolni az urak gyönyörét! Nemcsak a nőt — akit forrva kíván felvadult vére — de azt az érzést is, hogy amazok elől orozta! Járjanak majd ők a paraszt nyomán, ha megáhoztörte s félredobta egyszer — kedvemúltával — ezt a nekik kikészített zsákmányt!

Megragadta vállnál, magáhoztépte a lányt.

Erzsébet összeroppant és lezuhant a földre. Hangoztatott, mint valami messzifutó vészjel. Megfeszített erővel próbált védekezni a rettenetes jóslat ellen, amely a dúlt paraszt-ábrázatból nyilatkozott rá, — de csak játékszer volt a morzsoló óriáskezekben, melyek kedvük szerint dobálhatták.

Gyöngülő ellentállása hideg verejtékcseppekben ült ki homlokára. A legény lehellelte már egész közel a fülénél zihált.

Akkor felrobbant az ajtó. A megváltást ígérő hasitékon Katalin alakja nyomult be.

Vince egy pillanat alatt félrelódult.

Csönd lett. Különös, szégyenteli csönd.

— Szüzanyammáriám — sóhajtott Katalin, az ijedelemtől félvállal fálnak támolyodva. — Mit tettél boldogtalan...! Szárában törjön le az az istentelen kezed, te vad paraszt, hogy mindjárt szemedveszem!

A legény állt lehorgasztott fejjel. Sötéten és fájva jött ki belőle a szó:

— Nem történt kára...

Az öreg biccentett egyet a fejével. Megkönnyeb-
bültében kétakkorára duzzadt és ezzel aztán vissza is
tért megint erélyes önmagához.

— Elhordd az irhád, vagy seprőt fogok! — ri-
koltotta és most ez egyszer életében nem csupán testi
szükség volt számára a harag.

Mikor magukra maradtak, anyás kotyogással
szedte fel a földről Erzsébetet. A leány hallgatott,
Testileg-lelkileg sokkal összezűzottabb volt, hogysen
beszélni tudott volna. Katalin úgy forgatta, vetkez-
tette erős markai közt, mint valami ölbeli babát.

Mielőtt átadta volna a mindent elmúlasztó, gyó-
gyító csendnek, oktató nyomatékkal fordult vissza az
ajtóból:

— Ezentúl zárja be galambom az ajtót, retesszel
is! Az ilyen betyárt meg el köll látni egy kis kenet-
tel... Hajjaj szentúristen! Nem olyan nagy dolog...!
Ilyen a férfiféle, ha teheti, mind! Azon bizony egyet
se rijjon, mézem!

XX.

Lágyan és olajsímán folyt rá az alkonyat a parkra. Mint meglopott dúslakodó, nyomorúságosan tárogatta a kopasz ágak szövevényén át lemezitelemnült testét. Kényes dísznövényeit üvegházakba hordták, a kinthagyott cserjék itt-ott már szalmacsomókba fullasztva várták a tél nagy erőpróbáját. A beteg pázsit megadólag feküdt a nagy avar alá.

Kázmérnak fájt ez az őszi kert, melyből — mint az ő lelkéből is — kisápadtak az élet szép hazugságai.

Csak kevéssel előbb még a titkok nagyszerű bozótjával elsátorozott tündérliget volt itt, — dús és elomló, mintha nem is lennének határai. Most, hogy kérlelhetetlen napok-multának érlelő józansága leszedte róla a zöld ködöt, rideg-szégyentelenül tárta ki testének mezítelenjét. Az ösztövérről fatörzsek közt árulkodva vigyorgatta fekete fogközeit a körülfutó vasrács, míg túlhan, az asszonygömbölyű domb: csupazon duzzadozott.

Kázmér háttal fordult. Nem akarta látni. Lelkében betegül ócsárolta magát, amiért idők ófa egyre ilyen képek üldözték. Ha emberrel találkozott — idegennel, vagy közelállóval — az pillanatok múltán már fertelmes pózban állt előtte. A mozdulatok legszándékolatlanabbja is titkolt és nemtelen gerjedelmekre utalt. Idegen személyek közt rejtett vonatkozások lehetősége — mint fertőzött nyál — úszkált a képzeletében.

Erős napjai voltak ezek. Sokkal erősebbek, hogyszem megszokott életrendjéből is ki ne zökkentették volna. Különös szokásokat vett föl, melyeket Sényi egy mellőzött régens tehetetlen mélabújával figyelt.

Egy alkalommal történt: a közösen feltálalt estebédnél. A lakáj szárnyas vadat hordott körül, mely — a szakácsok túlzott ambiciójával — úgy volt összeügyeskedve, mintha sértetlen egésztest alkotna. A rózsaszínűre sült hús élni látszott a tálon.

Kázmér elsápadt s egy pillanatra üressé tágult tekintettel hökkent maga elé. Aztán szája elé rántva az asztalkendőt, felugrott és kirohant a teremből.

Megkövülten néztek utána.

Majd Sényi felkelt, hogy kövesse. Azonban mire átkutatta a folyosókat, Kázmér már szobájába vonult. Ugy talált rá, hisztérikus görcsök közepett, egy hencseren.

Igyekezett a kezeit lefejtetni. Hogy ez a nagynehezen sikerült, egy felháborodott arc iszonyodott rá.

— Hús! — akadozott a fiu, elútálkozottan a száján újra életrekelt förtelmen.

Majd visszafúrva fejét a vánkosok közé, jajgató panasszal mondta:

— ... egész cleven volt a hús! Még a pórusok is látszottak rajta! *Lélegzett a fácán..!*

— Kázmér!

Sényit egy percre mellbeverte az ijedelem. Unszolni kezdte a fiut:

— Kelj fel! Nézz rám! Azonnal! Szent Isten! De hát mi történt veled?

A fiu nyöszörgött, mint valami megvert gyermek:

— Semmi. Menj ki! Éppen te..! Orrfacsaró szaga van a kezeknek!

Annyi szenvedő útálattal mondta ezt, hogy Sényinek — ha végletekig ingerelni nem akarja — engednie kellett.

Tanácsstalan megdöbbenéssel járkált a betett ajtó mögött. Este hosszan és behatóan tárgyalt az orvossal, aminek eredményeképp Kázmért teljesen magárahagyták. Könnyű, híg ételeket kapott, olymódon, hogy még a cselédséggel se kelljen evégből érintkeznie. Sok virág és útleírásokat tartalmazó könyvek egészítették ki a különös gyógymódot.

Igy lassankint elcsitult a vergődő idegek megfejthetetlen háborgása. Egy napon — az ajtó előtt settengők örömére — a beteg elhagyta magaválasztotta börtönét.

Szerencsére nem tudta, hogy figyelik. Szánandóan imbolyogva botorkált le a parkba, az üvegház elé. Ez a hely — a várások, a remények céltadó egymásutánja — hiányzott neki egész önkéntes fogsága alatt. Igaz, hogy az ablakából idelátott s ez könnyített valamit a dolgon.

Most hogy újra beállt a pozitív életet élők sorába, megint fölvette ott, ahol elhagyta. Megfeszített akarattal akarta odagondolkozni azt az egyetlen lényt, aki lelke mocsárrá zavart hullámaiból is mocsoktalanul emelkedett ki. Ehez az egyhez önmagát érezte méltatlannak.

Csak messziről látni, mint makulátlan fehér tornyát a szüzi tisztaságnak . . ! Nem menni közel hozzá! Ebből az útálatból nem utánanyúlni! A bensejében visszatükröző képek valamelyike még rávetítődhetnek erre a tisztaszemű szentre. Csak messziről követné majd, mint az undokságok fertőjével megérintett belpoklos . . .

Járt, járt a vígasztalan kertben, semmibehulló gyermeki áhítatának rongyaival takargatva, idézve a győző-nőt.

Egyszer aztán előtteállt.

Ugy jött, mint az álmokban. A lassan kinyíló fekete vaskapun bevirágzott előbb a szoknyája széle. Majd félve, szinte alázkodva, beosont az őszi parkba.

Ugy jött, mint akit láthatatlan, de roppant-erejű, titokzatos fonalak húznak. A szeplő nélkül elesett lelkék megtört, édes szomorúsága hervadozott vértelen arcán, mely ebben a percben — a lehetetlenen át is — szinte hasonlított a férfivé ráncigált gyermekifjú arcához.

Mikor meglátták egymást, meghökkentek mind a ketten. Előre kitervezett szándékuk — hogy nem szólnak — megbukott az idegeiken. A felhők alatt bús őszi vándormadarak húztak el panaszos kurrogással, a segélykérő karok gyanánt fölfelé tárt, csupasz faágak szintjében.

Sajátságosan ráismertek egymásra.

Ösztönük egy finom húrja — láthatatlan vezették módjára — a való tényt megközelítő dolgokat közvetített nekik. A közös sors verdeső zászlójelekkel lobogott ki a tekintetükből.

Különösképpen egymásbaláttak és csak egymásban láthatták a megnyugvást is.

Épp oly pillanatnyilag, ahogy megálltak, most egymás felé indultak.

— Végre! — mondta Kázmér — kezébe kulcsolva Erzsébet aláfüggő ujjait.

Aztán az eltévedt gyermek szelíd panaszkodásával tette hozzá:

— Ennyi idő után így kell találkoznunk...! Szörnyű dolgok történtek azóta velünk!

A leány az esőtől tisztáramosott kavicsokat nézte az úton.

Egy nehéz lélegzet egyenesedett föl a sóhajában:

— Bizony — bólintott. — Bizony! Nem is tudom, mi lesz már ezután... Csak azt, hogy ide kellett jönnöm. Talán semmivel sem veszélytelenebb hely amannál, de mégis... más a levegője.

— Gondolt rám, legalább egyszer?

— Hogyne! Igen! Sőt gyakran is! Az úton például folyton. Nagyon szeretem — most így utólag —

hogy mégis önt láttam meg itt és nem másvalakit... Ez megnyugtatóbb. Merre vezet? — kérdezte hirtelen, látva, hogy útjuk oldalt kanyarodik az ösvényen.

Majd ismét közömbösen vállaltvont:

— Igaza van, mindegy! Csak emberek közé ne! Ön az egyetlen férfi ma, akit mellettem tűrök.

— Es ön az egyedüli nő!

Összenéztek egy percre, könnyesen, panaszszóváran, majd ijedten elszakadt a tekintetük.

— Ne, ne...! — akadozott Erzsébet

Kázmér oldalt nézett és zavartan maga elé mutatott.

Az üvegházak álltak ott, sorjában, mint egy csöndet ígérő világ.

— Oda! — mondta visszaütve az előbbi kérdésre. — Lássá, beteg a park. Ocsmány és mezítelen.

— Ha tudná, milyen képeket ébreszt bennem...!

— Önmagamban is. Nekünk nem való most itt.

Jöjjön!

Mint két mélyen megszorított gyermek, kézenfogva indultak a néma üvegváros felé. Abban, hogy az ujjaik összefonódtak, nem láttak most semmi különöset. Sebesen lépkedtek, kurta kis lélegzeteket szedve. A már alig visszafojtható szók szinte kigyűrődtek a szájszegletükre.

A bejárónál Kázmér kulcsot vont elő. Betaszította az egyik ajtót.

Lágymelegen fuvalt eléjük a meghajtott növények fűszeres illata. Bent félhomály birkózott nagy, keményszirmú, fehér virágokkal. De a beteg park és vele az egész beteg, elútált világ: kívülmaradt a fölényesen különhatárolt üvegzárkán.

Tervszerűtlenül kezdtek bolyongni az egymásbanyúló üvegtermeken, míg végre a díszcserje-osztály egy előreszőkő fülkéje elzárta előlük az utat.

Egyetlen hatalmas olajbokor állt ott, külön köré-

jefont korláttól övezve. Látszott, hogy a rekesz magasságát is a növéséhez alkalmazták.

Kázmér az ágbogas törzs alá vonta Erzsébetet. A leány elfogult hangon olvasta le a zománcos táblácskára festett nevet.

— *Augusztá Viktriksz...*

— Igen, — mondta Kázmér — ez egy győzedelmes bokor. Meleg világrészből került ide, az idegen északra. Egy nyáron leégett a park. Augusztá odakívül élt akkor és megperzselt törzsét a kertészek később szemétre dobták. Ott hevert egy kemény télen át. Tavasszal hirtelen csak új élet indult meg benne. Fölszedték, kiápolták, azóta itt él. Sokkal erősebb is, mint a nagy veszély előtt... Valóban, a lélek-nélküli dolgok gyorsabban újítják föl magukat, mint mi! Hogy van ez?

Inkább magának és befelé beszélt a fiu.

— ... minket egy gyöngé szelecske is lábrólvesz, e fölött meg itt folyvást új tetőt kell vonni, hogy ki ne feszítse a mennyezetet. Mi vagyunk talán szemétrevalóbbak? Vagy ő bírja ki nálunk jobban a szemetet is?

Erzsébet vállat vont.

— Ki tudna felelni erre? — kérdezte elgondolkozva. Majd unszolás nélkül egy padra, a fiu mellé ült. A szimbólum magától megoldotta a dolgok csomóját. Csöndes szavakkal beszélni kezdtek.

Alig eltérő lényeggel — szépíttetlenül hulltak ki belőlük a megélt szörnyűségek. Még így is — bár szinte túlzott igyekezettel próbálták utánafesteni mind a bántó színeket — csaknem elálmélkodtak a másodlagos kép erőtlen voltán. Itt ebben a kristályá merevült, mozgástalan világban másként hatottak a dolgok. Mint mély és tiszta tó tükre alá merült rothadékok, elmosódva s illatukat veszelve hatottak a firtelmek. Csak a tó volt fontos, melynek töretlen felülete titoktartón őrizte a mélyébe süllyedt útálatot.

Könnyülést keresők módjára, újra meg újra nekifogtak a vallomásnak, mely így — az érzések kísérő zöngéi nélkül — tökéletlen színben tűnt fel előttük. De az útalat lényege már elillant valahol a lélek megnyitott szelepein át.

Hogy mi hajtotta őket egymás felé, annak az erőnek fogalmával sem bírtak. De sem szülők, sem egyenmű barátok előtt ki nem nyilatkozathatták volna ilyen fenntartás nélkül a közelükbe férközött örök-emberit. Most, hogy nem nyomta őket többé, a lelkükben éneklő új harmóniáért kölcsönös nagy hálat éreztek.

Kázmér — immár a női bizalom által is férfivé avatva — elragadottan kérdezte:

— Ki volt, — honnan csörtetett elő az a vadállat!? Hogy férközhetet magához, míg én csak távolból remélhettem!? Tudnom kell róla!

Aranyló szőke hajához, kékvirágú szeméhez fölségesen illett ez a kicsit túlzó hősködés, melyen még érzett a gyermekszoba.

Erzsébet hosszan és elszomorkodva nézte.

A durván megütött érzékek problémája mellé, nála még egy másik is társult. Tudta, hogy amennyiben őszinte akar maradni — folytatólag és mindvégig — kiadott magán. Még eljövendő lelki menekülések óráiban ezen a fiun — mint élő és lélekző vezetőken át — beléáramlik majd a szomjazott magasabbrendű élet, melyből kiszakadt és melyben jog szerint semmi keresete.

Megborzongott a gondolatra. Józansága mögött azonban csámcsogva rágták és szagokat párologtak atyafiai, a parasztok. Erre az emlékre elemi erővel tört ki belőle a vágy: el közülük! El, el, ha csak pillanatokra is! Csak olykor kifürdőzni nyers, kétszavas mondataikat, lágyan simogató kultur-szóhalmozásokban! Bütykös lábak, kivetett gerincek után néha összhangzó mozdulatokat látni s önmagában is ünnepelni az ünnepreváró emelkedettséget...!

Hirtelen fölvetette a fejét.

Egy rövid, elszánt mondatban egyszerre odavetette a másiknak egész sorsát:

— Parasztok vagyunk.

Kázmér hátrahőkölt, mintha parazsat tartottak volna elébe. Aztán a közébükpattanó olajcserje galyán át, összefondódott a tekintete Erzsébetével.

Kérdő és elkínzott volt a büszkén hátravetett arcból előpatakzó nézés.

A fiu lehajtotta a fejét. Huszonkét évének minden áhitatos szelidségével nyúlt a leány keze után. Sajátjába vette, — halk, finom mozdulatokkal babusgatta, föl, a fáradt csuklóiig. Eszébe sem jutott hogy mezitelen női testet érint, pedig tudata alól férfiasága villanásszerűleg bontakozott ki tőle.

Tunya árnyékokkal sürgette őket a muladozó idő. Búcsuzniok kellett, habár — ezt tudták — most már nem sokára.

Fölkeltek, szótlánul hagyták el az üvegházat. Azonban az őszi kert soványságai megszűntek képeket támasztani bennük. Nyugodtan, csak kissé elfáradva, fodították neki hátukat. A vaskapu fehéren permetező világításában Kázmér szándékolt hangszúllyal megcsókolta Erzsébet kezét.

— *Augusztá Viktriksz!* A lehetetlen életkörülményekkel is megvívott, diadalmas olajfa: Béke-fa! — mondta belső, mély értelemmel.

A lány szeliden és hálásan mosolygott:

— Mindenkori jóbarátja, ha kedve telik benne ...

A „jóbarátot“ ő is aláhúzta.

Szüksége volt egy közelebbi és újabb horgonyra a már fölszedett után.

Visszanézett az idegen, csábító kertre. A megvetközött ágak — mint régi küzdelmek hajótörésének roncsai — fenyegetőleg úsztak bele a sötét-zománcú azúrtengerbe.

XXI.

Másodlagos apaságának e próbatevő napjaiban érezte legjobban Sényi a magáravállalt feladat terhes voltát. Aggodalmától eltekintve, a szelíd kémkedés, mellyel a fiuban végbement titokzatos változás oka után nyomoznia kellett: legnagyobb mértékben visszatetszett neki.

Néha fellázadt benne a kérdés: Hát ki ő? Micsoda? — hogy földretartott orral szimatoljon egy gyermeknek nagyonis gyermeki nyomai után!? Miért várja ki, végső beteljesüléséig, a bőkezű adakozókra mindenkor visszaháruló ellenszenvet!? Miért nem keresi elő valahonnan, az itt rég hagyományossá lett ócska koffer fenekéről régi, büszke-dacos énjét? Hogy mulaszthatja el: már a következő órában megkeresni az egész dicstelen komédiából kivezető utat!?

Nagy kifelé-buzdulásokkal — de belső meggyőződés nélkül — tartotta magának ezeket az ügyészi mód kiélesített vádbeszédeket, — tudva, hogy a felelettel: mindenkori módon adós marad. Egy pillantás az életből kisápadt asszony képére, vagy a belőle visszasugárzó gyermek egy véletlen mozdulata, megint felköti rá a szájkosarat...

Egy átperlekedett óra után újra kutatáshoz látott. Óvatosabb lett az orvosnál. A kész jelenségek hangyabolya: számára nem jelentett semmit. Túltette föltevését azon, hogy Kázmér esetében bizonyosfajta lelki zavarokról van szó. Ez nem az elmaradott-érzékű gyermekeknél koronkint fellépő, zavaros testi kény-

szer! Hamarabb következtetett valamely külső és még mindig túlkorai benyomásra, mely előkészítetlenül szaggatta fel a most is bábkorát álmodó férfijelölt vérző szárnyait.

Mikor — az emlékezetes délután — először látta kilépni a fiut a park kapuján, ösztönszerűleg követni kezdte. A bokrok eltakarták s így tanuja lett a két fiatal találkozásának.

Megállt, eltűnődött, de sehogysem vágott előtte a dolog. Annyira nem, hogy készült visszafordulni.

Alig tett azonban néhány lépést, megnyikordult a párhuzamos út kavicsa. Az út kanyarulatából a báróné gallérja kavargott elő. Sietve jött és szinte csak az utolsó pillanatban vette észre a férfit.

Akaratlanul hátrahőkölt tőle.

Az ok, mely idehozta erre a szokatlan helyre: egyezett Albinéval. Kázmér volt. Tűrhetetlennek érezte a megaláztatást, mely egy éretlen gyerek személyében csúfolta meg bájait, holott azok legfelső udvari körökben is nagy zenebonát támasztottak, olyanynira, hogy egy magas rendjellel lebánatpénzelve, kis időre hűvösebb éghajlat alá is kellett visszavonulnia . . .

Hogy újból feltrónolhasson önnön istenségére: tudnia kellett a kudarc okát, kimagyarázva, egész a nevetségig. Befészkelődött volna a fiu szemhéjjai közé, hogy még álmában is beléláthasson! Ebben a törekvésében Sényi volt a legutolsó, akivel találkozni kívánt és nem is próbálta ezt palástolni. Ingerülten nézte végig a grófot. Az pedig állta konokul. A bizonyosság erejével futott át rajta a tudat, hogy a „hús“, a „lélegző fácán“: ez az asszony volt. A bibliai csábító nő, a kudarcos kísértő, akinek tolakodó vágyaira egy fiatal gyomor kitárulásai adtak választ.

Igy megoldva olyan egyszerű volt a dolog, hogy visszahárított minden más föltevést. Sőt, a leleplezett asszony Lótnészerű elképedésében volt valami ellen-

állhatatlan komikum is, úgyannyira hogy Sényi — visszaidézve egyet derüs napjainak jóízű kacagásai-
ból — hangosan elnevette magát.

Mirzli legott megmozdult.

— Illetlennek tartom ezt a roppant derültséget!
Nem magyarázná meg? — vetette oda harapósan.

A gróf meghajolt, de azért zavartalan kedéllyel
válaszolta:

— Csak valami eszembejutott, még boldogult
diákkoromból. Ez a mondás tudnillik: „*Cur non ridet
haruspex, haruspicem cum vidisset!*?” De ön persze
nem tanult latinul.

— A mi köreinkben gyanus jel, ha valaki jódiák,
kedves gróf! A dolog többnyire lecsúszottságra vall.

Mint üstből szelepein át a gőz, élesen sziszegett
ki belőle a felelet.

Albin arcáról eltűnt a mosolygás.

— Most egy rosszillatú bűnről lebbentette ám le
a pokrócot! — mondta szárazon. — A tudatlanság
a legnagyobb istenkáromlás. A „mi köreinkben“ azt
hiszik, hogy kényelmes tudatlanságban vegetálni és
visszaélni a szabad testi kiterjedés lehetőségével: ez a
kiváltságos lények egyedüli kötelessége. Kissé több
értelem s a dolgokba való mélyebb belátás talán még
elodázhatná a befejező csődöt.

Rövid szünetet tartott, majd felhúzta egyik
vállát.

— Különben — folytatta — maradjunk csak a
tárgynál! Hagyjuk a távoli dolgokat! Hogy-hogy vá-
lasztotta ma ezt a szokatlan sétahelyet!? Ázott fák,
füvek, meg egy üres üvegház..?

— Csakhogy az üvegház *nem* üres!

— Vagy úgy!

Sényi hirtelen megállt. Erős tekintete belefeszült
az asszony szemébe.

— Most elárulta magát, — mondta csöndesen,
de kivédhetetlen biztonsággal.

Nyomban utána ismét megindult.

— Legalább tudjuk mindketten, hogy miről van szó! Jöjjön kissé távolabb, semmi értelme sem volna megzavarnunk a bentlevőket.

Az özvegy ajkábaharapott. Igen, hirtelen dühében kiadott magán. De ha ezt a stratégiai botlást nem akarta gyáva futás látszatával súlyosbítani, engednie kellett az óhajnak.

A hátrányban maradtak tehetetlen fölénykedésével integetett le Albinra.

— Úgy, úgy! Ön és dajkáltja botrányházzá avatják a kastélyt!

Sényi halkán fölnevetett.

— Megnyugtathatom! Az a nő, akire céloz, nem fog szégyenpirt kergetni Kázmér arcába, sem a miénkbe. Dajkáltam — mint nevezi — helyreállt lelki egyensúllyal búcsuzik majd el tőle.

Mirzli karja tiltakozólag szökkent elő ruháinak dús ráncaiból. Teste, mely szinte fizikailag szenvedett a megbolygatott emlékek alatt, utanasiklott és megfeszült, vessző gyanánt.

— Nem tűröm — fuldokolta.

Azonban a férfi nyugalomáról hatástalanul patogott le a tiltakozás. Egyszerre nagyon komoly lett és a hangja szinte apásan szelídre mélyült.

— Nézze, ne folytassuk így, — mondta. — Ez csak komédia! Beszéljünk igazi emberi módon. Adok egy kérdést, válaszoljon őszintén és tárgyilagosan. Mit akar Kázmérral? Mért nem éri be az apával? Mi célja ezzel az ügyetlen kezdővel? Kérem, kérem, ne tiltakozzék! — fűzte hozzá, látva a nő ágaskodását. — Hiábavaló lenne. Az a tény hogy ön értelmes lény, még nem ad jogot arra, hogy magán kívül mindenkit vaknak és ostobának gondoljon. Én észreveszek mindent, ami köröttem történik. De ön talán nem mindig tudatosan cselekszik s ez sokban mentésére szolgál. Azért akarom, hogy végre egyszer való

világításban lássa önmagát és azt a szerepet, amit játszik. Méltatlant önhöz, kijelenthetem!

Az asszony fölcsapódott, mint egy megtiport kígyó. Böszülten vágott a beszédbe:

— Hallgasson! Hallgasson! Megvetem ezért a támadásért!

Sényi vállatvont.

— Huszonnégy üres órából ez is betölt egyet, — felelte. — Nagyobb baj, hogy az ön megvetése csak egy fénytöredéke annak a megvetésnek, mely a társadalom minden rétegéből felénk sziszeg! Ön és az önhöz hasonló arisztokraták könnyelműen lejáratják ezt az egész jobbsorsra méltó osztályt! Mert ne felejtjük el, hogy a nép már lát és mérlegel. S az ítéletét — egyszer később — majd egy minden rendeletet és bevett szokásokat felforgató, egyetemleges rombolásban fogja kinyilatkoztatni!

Az özvegy elutasító kézmozdulatot tett.

— Ön, mint próféta: roppant mulatságosan hat! De semmi közöm az úgynevezett „nép“ evolúciójához.

— Sőt igenis sok köze van hozzá! Ön — szépségén keresztül — befolyása alatt tart egy dúsgazdag földbirtokost. Ez a befolyás pedig szinte végzet-szerű a környék népére. Egy része hatalmas sugárban vezeti ki az erőt a nemzet testéből a külföld felé. Ezek rétegekbe rakódnak a kivándorlóhajók szennyes fedélközén, mint elmérgesedett váladékai egy beteg rendszernek. A többi itthon, méltatlan sorban tengődve, lassankint elaljasodik. De atavisztikusan várja a pillanatot, mikor erjedő gyűlöletét arcunkba sujtva, kielégíthesse magát az éhkoppos századokért. Aztán azt se higye, hogy a környék népe elszigetelten áll! Csodálatos közvetítő ereje van a földnek! Majdnem azt mondhatnám, hogy a föld beszél azoknak, akik értik. Továbbítja a belevájt gondolatokat a szomszéd rögöknek s azok tovább és mégtovább, míg meglódul majd egyszer alattunk ez a szilárd talaj! Asszonyom,

ön szinte sajnálatraméltó felelősséget cipel a szépségében. Az ön befolyása nem tisztán helyiérdekű. Következéseiben az egész országra kiható lehet! És ha már nem tudja, vagy nem akarja áldásos módon fölhasználni az apánál, kímélje legalább a fiut! Sokak vágyó szeme talán egy emberhez méltóbb jövő ígértét látja benne!

Elhallgatott és várakozólag meglassította lépteit.

A bárónő egészen megállt.

Az idegen fogalmak nagy tömege megzavarta ugyan, de csak pillanatokra. Aztán sértett és ellenáradó asszonyisága kettőzött erővel lázadt föl. Le rázta magáról a már-már megfogant gondolatokat, mint porban megfürdött tyúk az alkalmatlan porszemeket. Távoli dolgokra irányított figyelme hirtelen elernyedtt s mint elpattant húr vége, hegyesen szűrődött ki belőle a személyében megtámadott, legközelebb-eső Én. A tekintetében, amint Sényire nézett, benne volt az, hogy most azonnal ütni fog, ha mindjárt az ütés lendületével sajátmagát hajítaná is el.

— Talán féltékeny?! Házi lengyel!! — kiáltotta, kemény ellenfelek módjára támadottból támadóvá pattanva. S a hangjában már ott kötekedett a biztos diadal. — Oh bizony, nagyszerű ingyenélet esik itt, lecsúszott mágnások számára! De megnyugtathatom: Zamonszkowica földje elbír kettőnket is. Meghagyom a szárazdajka szerepében! Nem édesgetem magamhoz a drága kicsikét, akinek harisnyakötő szalagja jelenti az ön számára az élet fonalát. Elég „emberi” hangon beszélek? — nevetett. — Jó, ön akarta! Egyet azonban ne felejtson el: nincs mit szememrévetnie. Ha én „végzetes” szerepet játszom a „nép”-nek túlzott csöcselék szempontjából, ön viszont jófelfogott érdekből kótyagossá teszi a védencét, míg egy szép napon felcsap parasztprofétának, egy régi, történelmi multú osztály sírásójának! Egyébként örömmre szolgált, amit a szépségemről mondott!

Magasbaszökkenő fejjel föl kacagott, mint egy égneknyerítő csikó, mely egyszer életében kedvére ki játszhatta magát.

Diadalmasan legyűrt emberi voltának tora volt ez a nevetés.

Aztán szájnyalogató bosszúteltiséggel saját lelki hullája mellett hagyta a vérigsértett önérzetű férfit.

XXII.

Malinának sikerült egy jó „fogással“ újra Zaminszky kegyeibe férkőznie. A fogás az előkelő „Thea“ névre hallgatott s ezenkívül vörösre okszidált haját, pisze orrot és szemérmetlenül sok hamis ékszert vallott sajátjának. A titkár valami huszadrendű bécsi variété parkettjén botlott belé, egy különnapidij mellett átdorbézolt éjszakán.

A dolog így történt: Malinát — fogadója helyett — a hasonnevű mulató előtt tette le a kocsis. Egyformán kapatosak voltak, úgy, hogy a titkár tulajdonképp már csak a füsttől opalizáló teremben jött rá a tévedésre. Késő lett volna visszafordulni, meg ez a bolond éjszakai kavargás tetszett is neki. Bizonytalan lábakkal átbotorkált a termen, egy üres asztalnak célzott. Szükséget túlzó erővel lendítette szabadra a széket. A szék kisiklott a kezéből és nekivágódott egy szomszéd asztalnál háttal ülő hölgynek, aki fekete-kávét ivott, konyakkal. Mielőtt mentgetőző szó eshetett volna, a nő felpattant és Malina arcán ottégett őt kemény ujj nyoma.

Zavar támadt s a közelállók a vizálykodók köré sereglettek.

A titkár diadalmasan vágta ki nevét, az összes predikátumokkal együtt.

— Felelni fog a hölgyeért! — vetette oda a nő kísérlőjének, akiről — igazi bécsi típus létére — nem lehetett megállapítani, hogy bérkocsis-e, vagy valami rejtve dorbézoló mágnás.

De az odalökött név különös változást okozott.

A talányos férfiú egyszerűen vállatvont, mintha azt kérdezné: mennyiben érdekel ez éngem? Majd beleködlött a háttér füstömegebe. A haragvó hölgy pedig Malina karjára tette gyorsjáratú kezét.

— Az más! — mondta, harminckét-fogú nevetéssel. — Akkor nem haragszom.

Kínálat nélkül letelepedett a bajthozó székre és egyetlen tekintettel magamellé ületette Malinát is. A körülállók már-már kijózanuló értelme zajos „hoch“ kiáltások közt mámorodott vissza. A cigány neki-futott egy zörgő indulónak s ezzel a Fátum felült ki-szemeltjei nyakába.

Hajnali teremzárásra Thea elméletileg már a lo-vag úr barátnője volt.

Ami kevés kioktatás még szükségesnek mutatko-zott volna, azon egy önhitt ásítással nyujtózkodott át. Csak rá kell bízni! Ő majd tudja.

Káprázatos szemtelenséggel debütált.

Zamonszkyt megdöbbsentette, de egyben végtele-nül mulattatta is a dolog. Az a mód, ahogy ez a sehonnan előbujt kis senki fütyült minden rangra: némileg a romlatlanság illuziójába ringatta. A nő ki-tűnő ösztöne nyomban megszimatotha ezt, és most már a természetében rejlő nyerseséget rögtönzött mes-terkedésekkel kezdte megtoldani, úgy, hogy a maga nemében tényleg egyedülálló egyéniséggé pallérozó-dott.

Az ajándékokat felsőbbrendű göggel fogadta, de volt rá eset, hogy nemtetsző dolgokat egyszerűen visszadobott. Ilyenkor lármázott mint egy papagáj és szitkozódott, mint valami matróz.

A szokatlanságok e tömkelege szinte új életre csiklandozta az unatkozó urat. Egyre több hamis ékszert vont be a forgalomból, mialatt hivatalnokai pattogó körömmel vakarták a fülük tövét.

— Zamonszky megveszett! — ez volt az általa-

nos vélemény. Kispaloták, nagypaloták, nyaralók, jaht, automobilonok, orosz szörmék, arabs lovak: egy özönét nyelték el a pénznek, úgy, hogy nem győzték milyen címen elkönyvelni. Mert a megcsappant magánpénztár semmiképp sem bírt volna el ilyen meg-
rázkódtatásokat. Hozzá a parlagon hagyott birtokta-
gok, a temérdek kár, mely egymást érte volt az utóbbi
időkben . . !

A jószágigazgató kezdte furán csóválni a fejét és mind gyakrabban utazott el az ország épp ellentett részébe. Kipattant valamiképp, hogy egy közepes-nagy, de jól instruált földbirtokra alkudozik. Ez a hír, mint a szalmábakapott láng, harapódzott el a tisztikarban. A dolog jelentőségében senki sem kételkedett. Az uradalom szekvesztrum előtt állt.

A jószágigazgató — immár kész birtokvételei szerződéssel a zsebében — eltökélt nyugalommal járt-kelt a zöld tanácsasztal körül. Kevésbé bebiztosított uradalmi tiszték libegő orra izgalmas gyűlést szimatolt.

Zamonszky kissé késve érkezett. Szép, kemény arca az új pajzánkodások hatása alatt valamivel lágyabbra enyhült. A gyűlést megkezdték. Nehány semmitmondó jelentés hangzott el, a resszort-hivatalnokok megtették előterjesztéseiket. Majd az ezt követő csöndben mozdult a jószágigazgató széke.

A hatalmastestű mólus — túltengő hasával egyensúlyozva — felkelt ültéből. Zamonszky felé fordult s mint valami vészt-trombitáló elefánt, beharsogta a fölrettent emberbe százakra számított hangját:

— Lovag úr, méltóságos urunk!

Érezni lehetett az első mondatok rabulisztikájában az előre lerakott gondolattojásokat, melyekből a költés hevében végeláthatatlan tömegű beszédanyag fog életretámadni.

Zamonszky feszengett. Az önhangjától ihletbe

lódult ember úgy állt előtte, mint kivédhetetlen unalmak eleven jóslata. Hasztalan igyekezett szemmel ültetni, az elragadott hivatalnok vakká bódult önteltségében. Fárasztó, hamis fejangba izgulva, most már rendíthetetlenül potyogtatta magából a szót. Bűvészkedő mórlikálással meg-meglegyezett egyet a lerakott gondolattojásokból s az évrre, vagy ellenévrre váró ötletek hovatovább kezdtek fölérni a gyöngyöző koponyáig. Mikor a fejszecsapás módjára lehulló kádenciák már darabokra vagdalták a kiszolgáltatottak idegeit, a nagy bűvész kilegyezett közéjük egy sóványra-nyurgult rémet:

— Ez a szekvesztrum, méltóságos úr! — mondta olyan hangon, mintha a legszebb mutatványainak egyikét sikerült volna a hallgatók idegeibe kápráztatnia.

Kis szünetet tartott, holmi szerény, de öntudatos művész módjára időt engedve a hatás kibontakozására.

Zamonszky láthatólag megdöbbsent. Az elébe rázott ördögöcske immár bűvköréből kilépetten is, önálló valamivé duzzadt. Alapjábanvéve nem volt tisztában vele — a rávonatkozó lényegével — de mert végérejárni unta is, félt is, csak annál nagyobbra nőtt benne az ellenszenv iránta.

A jószágigazgató megint lélekzett. Ezúttal már feszült figyelem közepett beszélt. Túlszerényen háritgatta el saját személyéről elévülhetetlen érdemeit. Aztán merész átíveléssel kinyúlt az idegekre szabódított rém után. Határozottan és sok jóssággal kezdte terelgetni visszafelé, be a bűvös cylinderbe: ime lám, hatalmában áll! Az ő ujjai közt kezessé zsugorodik megint. „Én gyűröm, kenem így, így és ha vigyáznak önök minden intésemre: a rém el fog tűnni...“ Lehetőségig gyümölcsözővé kell tenni mindent, ami az uradalom számára bevételt jelent! Most minden ötlet kincs! A tisztikar természetbeni járandóságát be

kell vonni! Soha meg nem hajtott vadászterületeket bérbeadni! A parlagon hagyott földekre árlejtést hirdetni! Azonnal, azonnal!

Sürgetőn, mint égő ház körül repdeső parancsok, hulltak ki belőle a jelszavak. Úgy hatottak a hallgatóságra, mint narkotizáltra a friss vesszőcsapások. Pezsgő lüktetéssel kezdett szurkálni bőrük alatt a felmozdult vér. A szemek nedves fényében ujonnanfogant eszmék úszkáltak, partkeresőn.

Maga Zamonszky is visszabátorodott reménykedő lényé. Ujjai szét-szétmeredtek, mintha ő is vadászna a levegőben újabb ötletek után, melyeket a zöld asztalra lehetne dobni. Mindent helybehagyott, mindenre volt egy buzdító fejbólintása s így a rosszszul indult ülés igen emelkedett hangulatban ért véget. Csak mikor hivatalnokai sorfala közt az ajtó felé indult, komolyodott el Zamonszky egy percre.

Megállt, összevonta szemöldökeit és a zsebébe nyúlt. Síma papirlapokat vont elő. Egy karácsonyestén megbántott apa tompított szemrehányásával tartotta oda a körészorongó embereknek:

— És ezt, urak, ne lássam többé! A papiros azért kétoldalú, hogy két oldalon irjanak rá! Ezek száraz, hivatalos dolgok, nem holmi verselések.

Majdnem kicsúszott belőle az igazság, hogy hiszen ő úgy sem olvassa el őket! De még idejében észrevette magát.

Egy leszegényedett cézár romokon-merengő nemességével tette hozzá:

— Tudom, hogy a szekvesztrum reám is kötelességeket ró...

Másnap a télire gyűjtő hangyák lázas hemzsegsével rebhent szét az élet a hivatalokban. A jószágigazgató kilincset soronkívül kellett új fényre gerjeszteni a rátapadt kezek után.

Mindenkinek volt valami nagyjövőt-látó éjjelen

kiforralt terve. Egy-egy áldozattal mindenki hozzá kívánt járulni a nagy rendezkedéshez.

— Csak lassan, urak, csak lassan! — buzdította őket a jószágigazgató, különben enyhén bosszankodva, amiért a megvásárolt birtokocska leendő bérlőjének sehogysem bírt egy levelet nyélbeütni...

Zamonszky ezalatt a partraúszott hajótöröttek kétszeres életvágtyával ragadott bele az új szerelembe. Minden erjedt tovább, a megszokott fazékban, csak Bernáthnak voltak mikulásváró éjszakái.

— Mit gondolsz — riogatta a folytonos gyermekszüléstől fásulttá szuszékodott nőt — egy ilyen úr, mint Zamonszky, nem mehet el szó nélkül az ötletem mellett!? Óriási, ahogy körüljártam az új cselédtörvényen! Mert ha átalakítjuk a munkáslakásokat, olyan bolond nagyképűséggel, amint azt a bölcs paragrafus előírná: szép pénz erejéig zsebébe nyúlhatna az uradalom!!

Az asszony savanyút ásított.

— Gabi megint bőg — mondta közömbösen. — Erigy apa, forralj neki spirituszon egy kis kamilla-teát! Én odavagyok már. Egész nap gyerekruhát vasaltam, majd leszakad a derekam. Én bizony nem mászom ki innen nektek!

Majd hirtelen méregbefortyanva fűzte hozzá:

— Tessék az alja is..! Te kerested!

* * *

Rövid időn belül elkészült a bérbeadandó birtoktagok árlejtése. Zamonszkyba csak utóbb szívárgott a már megemésztett emóciók erjedt utóízével, a dolog egész jelentősége. Egy nap — a takarékoskodó szándéknak egy önmaga előtt kérkedő pózával — személyesen állított be a tőzsdébe, másfélkrajcáros cigarettákat vásárolni.

A tőzsde a városház mellett volt, szorosán ráragasztva, mint fészek a fa oldalára.

A hirdetőtábla drótrostélyán át szemébevillant a saját neve. Hirtelen gyerekes kíváncsiság fogta el, hogy elolvassa az iratot.

Eleinte tetszett neki.

Ime, ekkora úr vagyok! — gondolta, a nagy számokon édelegve. Majd egy hirtelenjött gondolatnál kialudt fogai közt a rosszulszelelő cigarettacsutka.

Ünneprontóan hatott rá az utólagos mérlegelés:

— Pályázhatnak erre a parasztok is..! Szabaddá vált előttük az út!

A parasztok, akik elé akaratos szeszéllyel csapta le tilalmát..!

Bántódva hagyta ott a rostélyt.

Kellene legalább valami, ami kiegyensúlyozza ezt a hibát!

Az András-kapunál Bernáth jött rá szembe. Hunyorgott a szeme az átvirrasztott éjszakától. A sírásba csökönyösödött gyermek rikácsolása kivert belőle minden intellektualitást.

Öméltósága hirtelen ötlettől megkapva köszönt rá:

— Joreggelt-joreggelt! Hallja csak... izé! Multkor elfelejtettem valamit..! Tudniillik a parasztok eddig — fuvarozás ellenében — szabadon gyűjthettek gallyat mindenütt. Mondja meg az erdőgondnoknak, hogy ezt az engedélyt visszavonom. Ki kell tiltani őket az erdőkről! Csináljon egy ilyen rendeletet, ezt üzenem neki!

Azután — mintegy a tudat alól visszaötlő gondolattársulás nyomása alatt — vígan hozzátette:

— Maga egy derék ember! Joreggelt!

És helyrebillent önérzettel indult el a kastély irányába.

XXIII.

Timár Pál csöndes poharazgatás közt üldögélt a nagyszobában a jegyzővel. Különben sohasem ivott, csak így, ha vendége került, illendősegből. Igaz, hogy Lentznek kétszer is odatöltött, míg magának egyszer, de a hosszú ember ilyenkor maga jött segítségére. Felbámult a mestergerendára, mintha roppant fontos gondolatokba volna elmélyedve és csak az üveg koppanására ébredt vissza.

Akkor sem tiltakozott túlon túl. Otthon ritkán szabadult egy kis jó italhoz, részint mert szőlőnélküli ember volt, részint mert a pénz, amin magának ajándékozhatta volna ezt a kis életgerjedelmet, elolvadt az asszony kezén.

A csizmadia-lánynak lakkcipő és selyem „jupon“ kellett. A jegyző hideg keserűséggel beszélt róla, ott, ahova éppen beitta magát.

— Ez az, Timár gazda, látja! Itt ásták el a kutyát! Az én iparoslány-feleségem grófnét játszik. Szégyelli már a paraszt is a maga paraszti voltát! Hány jár manap közülük ősi népviseletben? Egyszem. Senki! Szabottszoknya kell a Marcsáknak! Jó hogy sleppet nem farkalnak maguk után, a kergék! Nem kell a pruszlik, a pártá! Veszett pesti hopszasszák járnak a régi, szép magyar nóták helyén. Az már igen! A kisbéreskölyök tángót gajdol a szekér tetején. Beföllegzett a nemzeti táncnak is! Valamirevaló faluban már bosztont tanít vasárnaponkint a borbély. És ahova ez az istenverte rángatózás bekap, onnan csufo-

san kikopik, a mi szegény csárdásunk. Jól ki is nevetnék, ha úgy valaki próbálkoznék vele! Így vetközi le ez a nép lassacskán minden faji voltát. Ez lesz majd a veszte!

Az öreg szomorkásan bólintott.

— Nagy igazság szomszéd uram! Aztán ha csak egymaga volna veszedelemnek! De hány ilyen rág még minket! A jóúristen tudja, aki erre a földre igazította a szekerünk rúdját. Ha nem volnék hívő, azt mondanám: rosszkedvében! Mert vagy úgy van hogy sokan vagyunk rá, vagy hogy nem tudunk egymásközt kiegyezni. De kevés, amink van! Míg rajtunk nem jön megint valami fránya sor, hogy abból is kimellesszen, amink lenne! Akkor bezzeg a semmi is elég, egyszerűbe!

— A rossz politika! A rossz politika! — élhetetlenkedett a jegyző. — Már ha úgy esik, hogy újból választunk, kétszer sem mondom, hogy föl nem lépek! Majd kieregetem én a hangom a nagybirtokról! Csinálok olyan zenebonát az országban, hogy beillik toros zenének!

Timár Pál jóakarató méltányossággal igazgatta ezt a borán át parasztpártivá hepciásodott, félvér németet.

— Nono, uram! Középuött az igazság! Ésszel élő ember nem kívánja közlünk ezt sem. Mert lássa, nemcsak falu van: de város is! Azt pedig a nagytag eteti! Ott is fajtánk lakik: élnie kell. Már pedig a paraszt csak annyit termel, amennyi neki magának elég! Búzát, tengerit. Felőle ugyan ottveszhet a többi! De hát a cukor miből lesz? A vásznat miből szövik? Mert a paraszt, uram, nem bajol efajta növényel! Aztán honnén kerül ki a hibátlan, jó állat!? A paraszt összeereszti a két rossz gebéjét, lesz belőle harmadik, mégcsúfosabb pára. Csak a szekeret elhúzza: elég neki. Hát a jó vetőmag? Nemesíteni kell ám azt is,

különben egyfáradtsággal felét hozza a rossz, acatos szemét!

— Ebben van valami! — engedékenykedett a jegyző.

Az öreg tovább bontogatta hetvennyolc esztendőn át összekapargatott igazságait.

— Nem élhet mindenki a magáén, — mondta. — Ha megszűnik a nagybirtok: mi tartja el a nincsteleneket? Míg a világ világ: sose leszünk egyenlők! Idáig rendén. Csak ott már a hiba, hogy úgy szaporodnak emezek, mint a rosszulkelt lepény. Ez ellen kéne törvényt hozni, míg neki nem keseredik a paraszt. Mert ebben igaza van neki...

Nem folytathatta tovább. Az ajtón — hangos csizmaköszörüléssel — két fiatal legény agyonistenkedett be. Unokák voltak ezek is. Két izmos Timárfolytatás. Előző nap érkeztek haza valami messze városból, ahol három szűkölködő esztendőt katonáskodtak le, a haza jóvoltára.

Pál fénylő, öreg szeme büszkén símogatta végig emberré pelyhedzett maradékait. Hellyel kínálta őket, poharakat is rakott eléjük.

— Arrafelé úgy sem ittatok ilyet, tudom!

— No nem! — hagyta helyben az egyik, széles, kamaszos legyintéssel ütve a levegőbe, ahol orrcsiklandó muskotály-dohányillat kergetőzött a honikarcos régérett szagával.

Jó beszédek jöttek aztán. A két obsitos egymás elől rángatta el a szót. Huncut virtusok emléke kerengett a teli poharak fölött. Pál önnön hangja szólt ki a két legénykéből, minthogy csakugyan, rajtuk keresztül tartotta is meg állandó fiatalságát hetvennyolc esztendőn átküzdött lelke. Nemzedékről nemzedékre vedlett a jelennel s a körötte zajló állandó megújulás nem engedte elvénülni az agyát.

Lentz bontotta meg az együttest. Nagyobb távlatú gondolatkörbe lovalta volt be magát, ez a váll-

veregető családiaskodás egyszerre szűk lett neki. Mint valami próféta, akiben bennrekedt a kinyilatkozás, vonult vissza.

Az öreg most komolyabb végére fordította a szót.

Barátságos, de már keményebb hangon mondta:

— No fiaim, elég a meséből! Örültünk is, vígan is voltunk, nézzük a velejét! Minekelőtte munkába álltok, tudni akarom, hogy ki milyen szándékkal vagyon.

A két legény összenézett. A szemükkel unszolták egymást, hogy: kezd te! De aztán szinte egyszerre föl is kelt mind a kettő. A mozgásuk kemény ütemeiben, meg amint kinyurgultak, bennevolt még a keserves három év idomító munkája.

A nagyobbik kezdte. Rövid szavaiban résztvett fiatal arcának minden rágóizma.

— Tudom a dolgok sorát — mondta, mint valami jelentést. — Kell is már nekünk a munka, a haszontalan élet után! Házasodok, aztán odaállok, ahova állítanak. Bizonyosnevezetű Bakacsi Emerenciát választottam páruul. Jódolgú, takaros személy, kedvérevaló lesz nagyapámnak. Erről a végről biztos vagyok. Igen megszerettük egymást az árvaságban, három esztendő alatt...

Lecsesszent a hangja, mint az elhúzott fegyverkakas.

Timár Pál szemöldökei összefutottak.

— Hát te? — intett a másiknak, aki egy még elmondatlan raport merevségével állt előtte.

A fiu nekilélegzett.

— Igencsak egyik volnánk bátyámmal, — adta ki magából a nehezét. — Az ő szándéka az enyém is, a választottam testvér az övével. Se dologban, se rangban nem marad hátrább. Nagyapánk döntsön fölöttünk.

Pál kitolta maga alól a széket. Néhányszor súlyos léptekkel fölmérte a szobát. A két legényt mintha

már nem is látta volna. Elívelt a tekintete a fejük fölött.

A szabad örvendezések jó percei után: imehát megint eljött az ő órája! A szigorú parancsok, megtagadott kívánságok szűkmarkú órája! Mikor nem nézheti ezt a két lelkének-drága emberigéretet, csak az egész törzsökös tömeget, melynek különálló egyedeit pusztá számmá hitványítja az összesek távolabbi érdeke...

Lassan feljűk fordult, kiknek folytatástkereső, termékeny fiatalságában úgy ráismert a maga hajdani, nemzedékültető akarátára..! De minél jobban érezte elbukott vágyuk keserűjét, annál szigorűbb szárazsággal szólt hozzájuk a hangja.

— Szép a szándék, ha mód van rá! — mondta komoran. — Tegnap óta volt időtök körülnézni itt-hon. Minden családnál bábát várnak, ki előbb, ki utóbb. Tartson meg az Isten minden magot, mely életrefogant, de ne adjon utánuk még többet, az előbbjöttek kárára! Amink volt, maradt annyinak. Csak a kenyérvárók szaporodtak el. Nem kellene új anyák gyermeket szűlni és gyermekek, vándortarisznyát fogni! Egyetlen maradékomat sem adóm Amerikának! Mostantól nem űlünk több kézfogót, mig az új jövevények alá egy újabb tag biztos életet nem tolhatunk. Maradjatok, dolgozzatok, de házasodásra ne gondoljatok!

Mikor kimondta, elfordult. Érezte szavaiból kongó ítéletharangját a szörnyű meddőségnek. Alaktalan semmibe visszafojtott, életretörő, halott életek csörtettek át a lelkén.

Súlyos léptekkel járt végig a szobán. Mint valami sokágú, mély fájás, apró emberi karokkal nyúlt ki lelkéből a panasz: „Lennénk, de nem lehetünk..!” És ettől a nemzedékölő vádtól alábbhanyatlott a kemény inakon űlő, ősz feje.

Jó lett volna most egész meghajtani, örök ter-

mészetességgel adakozó békére ágyazni, — szelíden nagyapásan szívéreszorítani ezt a két kemény rügyet, mely egy végeláthatatlan ígérettől: saját voltának friss folytatásaitól duzzadozott.

De királyok sorsa volt az övé, akiknek elhatározó ujjmutatással néha legénebb véreiket kell száműzniök az örök kietlenbe . . .

Megfordult, kemény tekintettel végignézte a várakozókat. A két legényke állt, feszes haptákban, mozdulatlanul. Fialat arcukról lefonnyadt a szeleskedő, roppant világölelés. Így állhattak vártát ketten együtt, lélektelenül, kemény parancsokra merevítve, ott, az idegenben is. Megszokhatták. A rideg szót is jólismerték.

— Megértettük, — mondták és lehorgasztott fejvel kibotorkáltak a szabad ég alá.

Ott egy utolsó nagy kiáradással összeölelkeztek, mint valaha, mikor virágos, pántlikás süveggel együtt-indultak a hosszú útra. Este pedig — az öregek távoztával — nagyhangos ivásban ülték torukat, a remények többi özvegyével.

XXIV.

Az árlejtés — melyet az annyira éhezett földtagra hirdettek — egyszerre életrecsiholta a parasztok már-már lelohadt mohóságát. Visszatértek a hangos beszédek. Az állak megint sóvár falánksággal csattogtak az uj eshetőségek felé. Szitkozódások és remények lökdösték meg a közös étkező asztalt.

Ez a felbuzdulás kintről is tápot nyert most már. A földéhség — mint valami szörnyű, tépő láz — kiütött az egész környéken. Olyanoknak is folyt a nyáluk, akiknek két meztelen öklén, kétváltó gúnyáján kívül egyebe sohasem volt, — akiknek apja, dédapja is zsellérsorban rágta a nincstelenek savanyú kenyérét.

Éppen ezért taglóként csapott rájuk a hír, amit egy falubeli ember hozott, bentjártából. Valami francia pamutgyárosról zenélt a fáma, aki gépekkel, szörnyű parasztpusztító kultúrával jönne le, hogy egytagban magáhozragadja az egész kérdéses földet.

Tomboló gyűlölet toporzékolt föl erre. Ha kezük-ügyébe esik a váratlan vetélytárs, a parasztok nyomban szétmázolják, hogy végítéletkor sem keresi össze magát.

Erzsébet ingadozva állt az újabb események sodrában. De már nem mert könnyelműen és egyoldalúan félteni, dönteni egy-valaki mellett, akiről csak annyit tudott, hogy keskenyek és ápoltak a kezei s hogy betűkkel fölszántott az értelme. A felsőbbrendű lényt sóvárgó felsőbbrendű lény néha úgy összegémberedett benne, mint valami megijedt sűn, mely mellett termékeny csattogással hasít el az eke. Az izzadt-

sággal kenyérré-muszájított föld roppant titka földrengett benne. Nevelése, belénevelt értelmisége mögül olykor hangos szóval hirdette ki vérében gyökerező, külön igazságait: az eredet.

Már élt itt egy aratást. A lihegve küzdő testi erő rátört szunnyadó atavizmusára és megrázta az elvasztagodott húrokat. Az akarat ellenállt még. De ahogy pengett, abban már lazulás volt: kilengés az eddigi irányból...

Mindenesetre féltette Zamonszkyt. Hiszen, ha most újból ellenszegül, a sorsát — mint rettenetes jóslatot — leolvashatta atyjafiai arcáról. „Megöljük“, mondták ezek a földszínű, komor ábrázatok. De mennyi öngyilkos fájdalom lappangott ebben! Mennyi elfeküdt, kihasználatlan erő! Mennyi félrehárított marok! Milyen meghazudtolása az öröktőlfogva rendelt célnak! Lehetetlen volt többé elmennie mellette úgy, hogy az egyetemleges szorongásból vissza ne sugározzék rá is, legalább egy sejtelem. A személyekbe szűkült tömegérdek végül is cselekedetre rázta.

Egy reggel csak arra ébredt, hogy kihallgatásra jelentkezik a lovagnál. Meg kell tennie mindkét fél érdekében, addig míg nem késő. Beszélni, felvilágosítani s ha kell, kérni is fog. Ki ő, mi ő, hogy egyenrangúak módjára büszke semmit-elfogadásba burkolódzzék?

A reggeli elhatározások rendkívül egyszerű színeben látta minden tennivalóját. Hídul veti saját lényét a két távolszakadt part közt. Ez az egész. De hát nem arra született? Hát meg fogják ezek érteni egymást valaha is, hallócső nélkül? Mért eszi kenyerét az egyiknek, ha még a legparányibb szolgálattól is visszadöbben? És mért merített a másikkal ugyanazon kútjából a műveltségnek, ha a legegyszerűbb dolgot sem tudja megértetni vele?

Sietve felöltözött és nekiindult.

Csak a városhoz közel nyílt rá az a gondolat,

hogy első szembeállásra készül a férfivel, aki fiatal életében az Egyet — az elsőt — a diadalmas típust jelentette . . .

Fölizzott altruizmusát hideg párával lehelte át a gyöngeség, az önzés. Kezdte előre érezni a kényelmetlen percet, melyben kérnie kell valamit — egy nemszeretem-dolgot — és hogy a bemutatkozásnak ez a módja: előnytelen az ő legegényibb személyére nézve . . .

Hátha őt is kivezetik, mint a nagypját? De lehet, hogy be sem bocsátják! Szinte kívánta volna is már.

Saját ijedelmétől megrettenve, megszaporázta lépteit.

Eh mit! A tények nem változtak elindulása óta. A veszedelem fennáll s ez az egyedüli mód, használni mindkét félnek. Éppen a háttérbeszorított énje fogja legjobban segíteni.

Elszántan fordult be a kőoroszlános kapun. A véletlen mellészegődött. Egyik hivatalnok a másik kezére fontoskodta, mint valami értéktárgyat, melynek nem szabad elkallódnia és melyért kissé mindannyian felelősek. Láttá kikönyökölni szemükön a megvesztegetett hímet. Mire a vastag ajtószőnyeg összehullt mögötte, már el is párolgott minden gyávasága. Büszkén és határozottan állt meg s ebben a megállásban benne volt az egész faj kiegyenesedett gerince és a nő jóltudó öntudata.

Zamonszkyt úgy megütötte ez a hirtelen jelenés, hogy szinte elfelejtett fölemelkedni. De aztán a helyzethez józanult és mindkét kezét nyujtva, elébement. A templomszenteléskor érzett bámulat — mint valami meglobogtatott takaró — újra visszaterült rá. Emlékezett jól a leányra, sőt gondolt is rá gyakran, a megkötözött kezű nagyok tompa elmérgelődésével. Széthulló, híg szeretkezései közt, sokszor csalta magát a parkbeli találkozás eshetőségeivel.

Most hát itt van, alig karlendítésnyire tőle, maga a lélegző való!

Nagy férfiöröm futott át rajta, amint — közel hozzá — lebocsátkozott egy karszékbe.

Nem akart túlmohó lenni, hiszen a lehetőségek ajtaja már úgylis megnyílt előtte. Minden egyéni varázsának kibontásával igyekezett még feljebb fokozni azt, amit ez a látogatás sejteni engedett s amit a fejlődési ártatlansággal kitért szemekből kiolvashatott.

— Lássuk csak — mondta a szigorúan tárgyilagos tényállást végighallgatva. — Igen, ilyen világításban, a dolgok persze másképp hatnak! Ha önt küldik szószóló gyanánt rokonai, mindjárt először, ez az ügy már rég nyugvóponton állna!

Erzsébet nagy tekintettel, komolyan válaszolt:

— Senki sem küldött, méltóságos úr. Sőt nem is tudják, hogy jövök. De itt közben elmagyarázhatatlan dolgok vannak, melyekre lehetetlen kiterjeszkednem... Elég talán annyi, hogy nemcsak rokonaim érdeke hozott ide...

A lovag úr finoman mosolygott. Kívül zárkozott, de belül egész lényén végigfutó volt ez a mosoly. Már... leltározgatott. Egy percre fölsistergett benne a türelmetlenség. A „mikor“ és „hogyan“. Azonban mégis visszagyömöszölte egy udvarias gesztusba.

Vontatottan mondta:

— Az ügy bonyolult. Természetesen tájékozódnom kell előbb, a hivatalnokaimnál. Őszintén szólva... rokonai kissé kedvemet is szegték! Ezt lehetetlen elhallgatnom. De hiszen a tegnap és holnapnak közte áll a ma és az ön szép szemei...

Nyomatékosság kedvéért szünetet tartott és Erzsébet arcán könnyű pirosság suhant át.

— Oh, hát semmi biztosat sem tudhatok meg!?

— kérdezte, hogy elpalástolja zavarát.

A férfi széthullatta ölében összefont ujjait. Olyan

aláfestéssel, mely már magában is kész szerelmi valamás volt, mondta:

— Annyival kevésbé, mert ezáltal magamat fosztanám meg egy újabb viszontlátástól!

A lány távozásra emelkedett.

Idegen, szédülő hanggal ejtette ki:

— Mikor jöjtek... tehát legközelebb?

Zamonszky szintén fölállt.

— Nehány hét... Két hét múlva. Estefelé — válaszolta kissé szaggatottan, mert a fiatal lány községe megint nagy erővel kezdett rá hatni.

Majd sietve tette hozzá:

— De nem itt, hanem a vadászkastélyban. Szükségtelen végigjárnia minden dohos, hivatalos szobát...

A szó elhangzott és megállt fölöttük a csöndben.

Erzsébet önkéntelen tiltakozásra mozdult. De tekintete találkozott feleútban a férfi tekintetével. A szép szemek rég megálmódott kifejezéssel néztek rá.

Lehajtotta a fejét és hallgatott.

Mellettük egy kis asztalkán virágok pompáztak egy ezüst virágtálban.

Zamonszky kivett közülök néhányat és átnyujtotta. Ezzel mintha ismét megindult volna a pillanatnyilag elszűnt cselekvés.

Erzsébet a virágok felé hajolt. De mielőtt megfoghatta volna, a férfi ujjai már elbocsátották őket. Leestek a szőnyegre.

Mindketten egyszerre kaptak utána. A két kéz egymás felé rándult és a férfi ujjai fogvatartották a vonagló, keskeny csuklót.

— Miért futott el akkor este olyan ijedten előlem, a parkban? Hát csak erre az egy érzésre képes irántam? A félelemre? Olyan nagyon ijesztő vagyok? — kérdezte elfojtott hangon.

A leány szédülve rázta meg szép, gyászkeretes fejét.

— Jó. Elhiszem. El akarom hinni, hogy bennem

magamban is van valami, ami értékelhető... Hogy a sors nem predesztinált az erőszakosságra, vagy elfogadni azt, amit mások szeme lát meg nekem, a mások érzékein át. De ezt csak ön hitetheti el velem! Az ön kedvéért megteszek mindent. Soha kimondott szót még olyan kereken vissza nem vontak, mint én fogom visszavonni a magamét... Ha ön kárpótolja az önérzetemet... Ha jó lesz hozzám kissé... Legközelebb, ugye, nem fog félni tőlem többé?

Erzsébet úgy ismételte, mint egy álmodó gyermek:

— Többé nem...

Maga sem tudta, hogy került ki az ajtón. Csak mikor már kintjárt a tágas, napsütött folyosón, ébredt magához.

Valaki mellette lépdelt. Szólt hozzá.

Kázmér volt. Láta kijönni. Kiáltott is. De a lány most csak befelé hallott.

Rátette hát egyik kezét a kezére.

— Hol járt itt?

Erzsébet holdkóros fölrettenéssel nézett rá. Ijedt szemében még mindig a megélt percek tükröztek.

Első mozdulattal a virágait rejtette magához, mintha menteni akarta volna a büszkeéletű szirmokat a rájuknehezedő, beteg faggatástól.

— Hiszen látja! — mondta s ebben szemrehányás volt a megzavart boldogságért.

Majd engedékenyebben fűzte hozzá:

— Hivatalos ügyben fogadott öméltósága.

Kázmér nem felelt. Fáradtan és meggörnyedve bólintott. Csak a szemei álltak néma figyelmeztetéssel a védőleg tartott virágokon. Ezek... valóban nem voltak hivatalos jellegűek.

Erzsébet megértette a csöndes pillantást s az ijedtség — mint fölzavart kígyó — átcúsúzott a lelkén. Ami utána maradt, az nem volt többé szépség és diadal, hanem fölnyálazott gyanú.

Csakugyan...! Hogy jutott ő ezekhez a virágokhoz!? És mindannak, ami történt, szabad volt-e történnie! Ebben az állandó, rettenetes nivellálódásban hová tért el az eredeti céltől? Hol maradtak a parasztok s a néha már-már megértett, élni-akaró tömeg? Mi rángatja egyiktől a másikhoz?

Most már unszolás nélkül és mint valami nehézzé lett terhet, hullatta le a kiegészítő vallomást:

— Két hét múlva újra jelentkeznem kell a vadászkastélyban.

Kázmér a tekintetében jajdult fel. De nem szólt. Az apa személyéhez még nem ért föl nála semmiféle gyanú.

Azért egy idő múlva mégis kijajdult belőle a gyöngék könyörgése:

— Ne menjen! Ne menjen el! Ne menjen oda! Igerje meg, hogy nem fog elmenni!

Erzsébet várt ezekre a szavakra. Tudta hogy jönni fognak, hogy jönniök kell. Pontos visszhangjai voltak saját kijózanult ítéletének.

Valóban! Mit is keresne mégegyszer ott, ahol elmondott minden szükség esetet? Hacsak... a saját végzetét nem! Mert végül is, hová vezetne az út? Mit várhat, mit szabad várnia a Zamonszkyval való találkozásoktól?

Összeborzongott a gondolatra.

Nem, nem! Kázmérnak igaza van! Jobb ma megelégednie az élettől kapott alamizsnával, mint majd később megbánással jajgatni azt a percet, ahonnan a nekiindult lendület már sodorja magával, mint tavaszi ár a fellazult partot...

Megállt s olyan mozdulattal, mely kapaszkodás volt saját józanságába, nyujtotta búcsúra a kezét.

— Nem fogok elmenni, — mondta.

S ebben a percben úgy érezte, mintha valami erős biztonsági-zárt reteszelt volna magára és ezentúl joga lenne nyugodtan bontogatni mögötte a Ma aján-dékait.

XXV.

Erzsébet látogatása után Zamonszky valóságos másodvirágzásba esett. Egy serdülő lány hiúságával állt meg néha az öltözőkabin tükörfala előtt, mely visszaverte diadalmas férfiszépségét. Az önmagában és önmagáért hódító férfi nagy büszkeségében, csaknem szerelmes gyöngédséggel gondolt a lányra, aki nek ezt a nagyszerű érzést köszönhetette.

Öröme átfolyt a családi együttlét óráira is. Mindenkihez volt egy jó szava. Kázmért vállveregető apai barátsággal kezelte, Sényihöz udvarias és lekötelező igyekezett lenni, sőt egy estén — saját szokatlan jószágán föllelkesülve — gyöngéd és megbánó szavak közt említést tett az elköltözőtről is.

Albin várakozó álláspontra helyezkedett ezzel a gyanus változással szemben. Komor és fürkésző lényre rég elfelejtette már a megnyugtató hitet. Önuralmán, hogy a dolgokat fogadta, áttetszett az erőszakosság.

Pedig ez egyszer nem volt igaza.

Zamonszky jóságából kivillant az ember, akinek emelkedettebb hajlamait elfojtották — hazug nevelésén és életkörülményein át — állandó akaratbénulásai. Az önállóan cselekedhető, történéseknek kitett emberek harcoss boldogságát nem ismerte. Ezer szemet vonzó, igás nagyléte behajszolta egy igazi, mély öröök nélkül való kirakat-életbe, ahol csak gesztusok voltak, áttetsző, híg kis szeszélyek, de egyetlen kocsem az éhező emberléleknek. A nagy bum-bum köze-

pett kifejthetetlenül kallódtak el egyéni élete és értékei, ami bizonyos gonoszkodással bosszulta meg a céljától eltérített sorsot.

Az özvegy tüntető fölénnyel bánt az ellágyult emberrel. Néha nagyonis összefüggő pillantásokkal méregette apát és fiut s mint fanyar gyümölcsből a magokat, apró gúnyolódásokat köpdösött ki rájuk. Majd hogy ezzel sem sikerült a figyelmet magáratelnie, a mindenáron kultuszravágyó nők falánk étvágyával vetette magát a fiatal titkárra. Ez azonban elég ravasz volt ahhoz, hogy lényegében józan maradjon és hogy a torzsalkodók hátáról magának akassza le a köpenyt.

Az elszámolási viszony, melyben a magánpénztárral szemben állt, ölébeszórt minden lehetőséget. Ellenőrzés hijján akkor és annyihoz fért hozzá, amennyit épp akart. És az elszegényedett dzsцентри-fiu nem ismert irgalmat. Feneketlen mohósággal kaparta vissza maga alá az ősök által kidáridózott talajt: a pénzt, mely föld is volt, kúria is volt, meg négylovas hintó, aminek már fölvert porát sem szagolta előtte három generáció.

Az özvegy bomlása újabb gerezdeket hozott a sóvárgott bőségkánaánból. Nem ugyan olyan tömötteket, mint a lovag úré, de utóvégre azok is csak engedtek valamit a prés alatt! Alig két esztendeje lopta még — külön fizetség mellett — a lothatókat, de már nem cserélt volna erszényt a kastélyban megforduló akárhány mágnásúrfival sem. Mindazonáltal megmaradt szerénynek, fölfelé-csodálkozóznak és viszszaaméltóságozta kegyes letegezőit. Változatlanul kielégítő módon közvetítette az apró családi intrikákat, anélkül, hogy azok egymással valaha komolyan összeütközhetek volna.

Jelenlegi állapotában Zamonszky kevés gondot adott neki. A kis vadászkastélyt már alkalomhoz igazította és az uraság bevette ide magát, mint egy ost-

romra készülő várba. Ebben a környezetben — ahol minden bútordarab legegyénibb sikerének ígéretétől duzzadozott — legyőzve halálos irtózatát a betűk iránt: maga tanulmányozta át a kérdéses bérletre vonatkozó iratokat. Olykor látni vélte azt a percet, mikor nagyszerű örömök után, jóleső bágyadtsággal nyúl a tollért, hogy ott, a leány előtt, vezesse rá az aktacsomóra kedvező határozatát.

*
*   *
*

A kitűzött nap elérkezett végre.

A reggeli köd eloszlott délben és vörössárga pompájában kifejtette magát az ősz. A levegő hűvös volt és a döntő fontosságú órák nagyszerűségét lebegtette.

Zamonszky korán ébredt. A nászukra készülő hajadonok tompa izgalma gyötörte. Néha biztosra érezte a legteljesebb sikert; viszont a következő percben éppoly erővel ült nyakába a kétség. Hánykolódva a két véglet között, szinte testileg is szenvedett, úgy, hogy jöttek pillanatok, mikor csaknem azt kívánta, hogy bár bele se kezdett volna ebbe az egész dologba! Az eldöntetlen önérték-próba rendkívül fontosságúvá tette előtte az egyszerű kis polgárlányt, akit különben is egész fölcsigázott étvágyával kívánt.

Valahára bealkonyodott. A nap vére lefolyt az égen és a kis kastély fölágaskodott az eljövendő percek titkáig. Csak itt-ott, egy-egy roppanó hanggal tört be kívülről az erdő.

A férfi az ablakhoz ment. A csupaszra vetkezett fák közt be lehetett látni az egész utat. Néptelen volt az, majdnem elhagyatott. Mint elfeküdt tetem, melyet otthagyt az élet. Ez a roppant csönd most hirtelen szomorúvá tette. Mintha temetőben lett volna, mé-

lyen a sírboltban, még elevenen. És hasztalan vágnék ki a történésekkel teli napvilágra: címeres korporsójára rátérdelne tarka sallangokkal fölcicomázott méltóságos önmaga, s visszanyomkodná... Neki nem illik egyet lóditani a sorsán, — elébemenni, meg-nógatni, kifacsarni a markából, kirázni a tarisznyájából, amije van! Neki itt kell fentrengenie, behütöten, sem élve, sem feloszolva, mozdulatlanul. Várni az üvegfalon át, félrefordult üvegszemmel, hogy mellényújtóztassanak valakit, — vagy hogy a szabadok — önzők! — ajtót nyissanak rá.

Minél mélyebben hajolt az alkony a fák koronájára, minél valószínűtlenebb lett már, hogy jöjjön, jöhessen a lány, az ismeretlen ízű várakozás annál nagyobb szeletnyi embert kanyarított ki a kiváltságos lényből. Egy nagyon-halandó pillanatban már azt is megfogadta, hogy ha mégis rányitna, egy ujjal sem fog hozzányulni. Meghagyja tisztának, hálából.

De az alkony lassan éjszakába ájult és távolabb, a város irányában, kigyultak az első utcai lámpák. A szomszéd benyílóban finomművű régi óra verte bele a csöndbe a bukott remények elszállt pillanatát.

Nem volt mit várni többé.

Kiegyenesedett és lassan elfordult az ablaktól. S ebben a pillanatban tisztán érezte, hogy valami, ami gyakorlatlan, gyöngé madárfióka módjára az előbb fölszárnnyalt benne, most örökre leterítve, elfacsart tagokkal hullik vissza a lelke fenekére.

Körülnézett a nászruhás szobán és egy rossz, el-útálkozott mosolygás, mint keserű folyadék, ömlött el a száján.

Ime, ennyi pompa közt mily szegény az egyén! Annyira semmi, hogy nincs is, mint maga-létező dolog, csak mint egymásmögé írt számok és lefüggő cifraságok hajtógépezete. Ha a gépezet megáll, egy újablat gurítanak helyébe és minden megy tovább.

Neki csak annyi értéke van, amennyiben vagyonát személyesíti . . .

Csöngetett. Nyomban rá az autó kiköhögött a kapun.

Magára terítette felöltőjét és kilépett. A gép föl-szirénázott s nekifurakodott a növekvő sötétségnek. Az avar felzörgött utánuk s a bokrok visszaforgatták széltől-sodrott fejüket a magános utas felé.

A domboldalról úgy ereszkedtek le, mintha zuhannának valahonnan, ahol messze látott a lélek és ahová . . . nem fog többé fölkapaszkodhatni.

Lent kitért már ölét a nagy lapály s a kalaplengető, hazug-gesztusos élet.

Néhány ember úgy állvamaradt a címeres autó láttára, mintha magában az a tény, hogy ők is igyekeznek valahová, tiszteletlenség lenne az uraság iránt. Frontot vágtak a kocs út felé, mélyen beleköszönve az árnyékká nyúlt semmibe. Zamonszky nagy kedvet érzett volna nekikhajtatni.

*
*   *   *

Mikor lakosztályába ért — ujjabb, kellemetlen meglepetésként — Mirzli fogadta. Az özvegy rég készült már erre a látogatásra. Malinából ugyan nem sikerült híreket kisajtolni a hűtlen lovagjának jelenlegi életmódjáról, de ez fölösleges is volt. A palotában minden hivatalnok, minden jóra való lakáj tudott a szép idegen leány „kihallgatásáról“ . . . És a bárónő kitűnően ismerte a maga embereit. Egy tekintet a férfi sötét arcába: föltette a játékvárra az utolsó építőkövecskét.

Kézcsókra nyujtózva mondta:

— Remélem, nem zavarom?

Zamonszky lanyhán tiltakozott

— Hogy gondol ilyet!

És leültette magát szembe.

Vontatott beszélgetésben, nyugodt tempóval feszítették a türelmüket.

Végre az özvegyből kikökönt jövetelének igazi célja.

— Ön mostanában kissé kedvetlennek látszik, — állapította meg, átlátszó sajnálattal. — Nálam felületesebb megfigyelő szinte még összefüggésbe hozhatná ezt azzal a szép plebejusnóvel, akit nemrég fogadott! De én ismerem az ön arisztokratikus hajlamait! Egy ilyen származású személy nem kerülhet abba a helyzetbe, hogy önnek kellemetlen órákat szerezzen, ugyebár?!

Ezt már elhelyezte.

Zamonszkyn belül sistergett végig a zuhany. De azért sikerült jól mosolyognia és egy legyintés is előkerült még valahonnan, az izmok idomításából.

Mirzlit újabb rohamra ösztökélte ez az ellenállás. Mint a féreg, mely kemény pontra harapott, vetette át magát hozzáférhetőbb helyre.

Ezúttal rosszalólag emelte karikára a szemöldökét.

— Akárhogy is álljon a dolog, egyrészt nem csodálnám, ha bosszankodnék! Kázmér tényleg tapintatlan önnel szemben. Ki hitte volna, hogy így a nyakáranő ez a sápadt gyerek...! Az ember azt gondolná, hogy esténként még gügyög a párnáiba, pedighát — hála a gróf saját külön politikájának — ilyen nagy mérközésekre vállakozik! Őszintén szólva, rendkívül csodáлом Albint. Ez a szerep: fiut az apa ellen... Különben mit szól hozzá...?

Zamonszky vállaltvont.

— Gyerekség!

De a hangja már nehezen vált el tőle. Kázmér és a lány tehát ismerik egymást!? Talán jó együttesben bujtak is meg azalatt, míg ő várt és magános volt, mint valami bezárt kutya, melyet gazdája — a Siker — elfelejtett magávalvinni!

A kudarc így már nem volt pusztán vereség. Felsülés volt. Talán csiklandó serkentés mások annál-mohóbb öleléséhez...! Mindazonáltal hogy nem hitt a két fiatal közt létező valamely komoly viszonyban, kellett most neki ez a leggaládabb föltevés, hogy a másik — a megalázó — se menekülhessen foltatlan bőrrel ott, ahol az ő hiúsága megsebesült. Ebben a percben jobban szégyelte hogy kimélni akarta, hogy tisztán akarta hagyni, mintha hamiskártyázáson érték volna.

A bárónő fölállt, búcsúzkodott. Kedves mentegőtödzéssel dühítette az elkészült embert.

— Igazán, föl sem említettem volna a dolgot — mondta — ha nem sajnálnám úgy megszokott séta-helyemet! De mióta találkahely lett az üvegházból, Albin — mint egy édenkertet őrző kerubin — elűz a látóhatárról minden teremtetett lelket. Ez bosszant kissé.

Zamonszky visszamosolygott az asszonyra, de úgy, hogy amannak egyszerre sietős lett. Utóvégre hátha kidülne egyszer az udvariasság palánkjára és mögüle az indulatok, mint magáradühített kutyák: a vékonyába kapnak...?

Azonban a férfi kitartott mindvégig. Csak mikor magáramaradt, torzult el a mosolya. Kidagadtak az erei és homlokára bíboros lehelettel terült rá a vérmes emberek fenyegető réme.

Ösztönszerűleg érezte, hogy könnyíteni kell most magán. Ökölbeszorult kezével, széles lendülettel elűtött magától. A padló megrendült alatta. Valami súlyos tárgy görgedezve eldörömbölt a lábai mellett.

Felé sem fordult, egy karosszékbe vetette magát. Jó ideig maradt így mozdulatlanul, lihegve a cselekvési vágytól. De mert minden ami körülvette, a kiállított dolgok megkötött rendjét sugározta ki magából, lassankint elnyúlt benne a tombolási láz. Kezd-

tek visszatérni tudatába az indulata alá merült gondolatok.

Nem, ezt az órát, mikor jó akart lenni, mikor annyira vágyott egy csak-neki, az egyénnek szóló megbecsülés után: emlegessék meg sokan! Tömegeken rángatózzék át az ő sikertelensége és azt a jajt, amit ő ki nem mondhat, ordítsák helyette százan! Nyögjön a paraszt s a játékoskedvű pusztai királynőnek egész atyafiségében fájjon az ő kudarca!

Csöngetett, magához kérette Bernáthot.

Az ember jött és hajlongott.

Elédobta a rosszlelkű iratokat.

— Áttanulmányoztam ezt a históriát, — mondta. — Világos, hogy a francia konzorcium ajánlata kedvezőbb! Vezesse rá az iratokra, hogy ily értelemben döntöttem. Ez a parasztnépség különben sem érdemel semmi jóindulatot... Az erdőkből kitiltó rendelet megjelent már?

Bernáth háromszor is bólintott:

— Most van sokszorosítás alatt!

Még motyogott valamit öméltóságának kitűnő ipari érzékéről, a gyárak belterjes gazdálkodásáról és a parasztokról, kiknek kezén elszegényedik a föld, de öméltósága már nem hallgatott rá.

Az asztalon álló cigaretta-dobozba nyúlt, rágyújtott s az égő gyujtószálat olyan mozdulattal oltotta el, melynek Bernáth számára is megvolt a maga külön jelentősége...

Értett róla és kihátrált az ajtón.

Különös csend maradt utána. Mintha a tág hallgatásban fölágaskodnának az elhangzott szavak következményei:

— „Sorsának ajánlom a lovag urat“ .!!

Zamonszky vállatvont.

Jó. Tehát méltó fogadjistennel válaszol nekik.

XXVI.

Timár Pál kiverte pipája maradékát, majd rá-
lökte a kellemetlen holmit az almárium tetejére. Nem
telt most kedve szelíd füstbárányokat eregetni, —
minthogy semmi békés cselekedetnek nem volt ez az
órája. Elővont egy széket, letelepedett, arccal a szür-
külő udvarnak fordulva. De a szeme — mintha át-
futott volna rajta a fény — üresen állt meg a bizony-
talanban. Mint aki nem lát. Körötte zajgott az élet:
ő ült változatlanul, mozdulatlanul, mint aki nem hall.
Fehér haja alól éles vonalakban szögelt ki az arca.
Az élők és érzők semmi indulata nem vibrált azon.

Nem látott, nem hallott, nem érzett: mert nem
akart.

Kívülről pedig repedő hangokat hozott be a szél.
A késő őszt fürgetege bele-bele tépett az ősi ház cse-
répfödelébe. Rázta. Cibálta. A tetőt cipelő szolgafák
nyögve lázadtak fel a rájuknehezedeő évtizedes súlyok
ellen. Rengett, dübörgött az egész épület. A nehéz
tölgyfakapu sarkig nyitva állt; verdesett, mint va-
lami béna, letört szárny. Sötét árnyak loholtak rajta
ki s be, csapatosan.

Mozgott az egész község.

Minden gyűlölet, minden mezítelenre vetkezte-
tett remény ide úszott most be, — itt rakta le, gyűj-
tötte meg fölkapart hordalékát, úgy, hogy lassacskán
szűk lett hozzá a nagy udvar. Nehány ember még
a kenyérért küzdő szerszámot is ottszorongatta a
markában, azonmód, ahogy belevágott a hír:

— Nem lesz föld! Nem hogy az új tagot, a régi bérletet is elvették tőlünk! A francia pamutos kapta az egészszet!

— Agyusztálhatja kend a jószágát, már a városi marhavágónál, hívja a párja! Nem lesz takarmány az egész környékben, annyi sem, amennyit a szemébe-hinthez kend!

— Fölfordul a télen a szegénység! Még már a gallyazást is elsajnálták előlünk az urak!

Ilyenfajta tüzeléssel fessegették egymásban a szenvedélyek gőzét. Pedig úgysis csak egy gyöngye szerep tartotta már.

Erzsébet megbujt szobájában, mint fölriasztott kis pók a hálója szögletében. Amin a többiek hiába tépték egymást: ő értette a miértet, kérlelhetetlen biztonsággal. A nagyhatalmú úr elutasító mozdulata mögül a sértett férfi-önérzet ütött... Érezte, hogy jönni fog valami formában, már azon a napon, mikor megszegte ígéretét. Az elmulasztott „kihallgatás“-t követő délelőtt behajtotta a félelem a városba. Mély megalázkodással akarta kiengesztelni a nagyhatalmú embert, amiért magára gondolt ott, ahol százak voltak és a százakkal fölérő Egy... Buzgó segíteniakarása úgy elsodorta Kázmérnak adott szavát, mint áradat a gyöngye kis papírhajót.

Am a palota kapuja zárva maradt előtte. Már a portásnál elutasították:

— „A méltóságos úr senkit sem fogad!“

Aznap késő estig bolyongott az utcákon. Minden járókelőben Zamonszkyt kereste. Egy megálló fogathoz majdnem oda is libbent, míg végre különös szemmel kezdték ki az alkony szerencselovagjai. Ez újból a kapu elé vitte. Hasonló eredménnyel járt, mint előbb. Belátta, hogy hiába minden: az elmulasztott pillanat többé vissza nem tér.

Azonban most, mikor a szenvedélyek jóslatosan zúgták bele a jövő órákba cselekedetének következ-

ményeit: mégegyszer felvetődött benne az akarat. Utra készült. Világosságot sem gyujtott, csak ahogy volt, magáraterítette fekete kendőjét. Meg kell találnia Zamonszkyt, bárhol! Talán az utolsó pillanatban is lehet tenni valamit, ami megbékíthetné a feltorlott lelkeket. Vagy ha késő a százakra: az Egy talán még megmenthető. Figyelmeztetnie kell azt az embert a fenyegető veszedelemre, minden áron!

Észrevétlenül kiosont a kapun és nekivágott a sötétségnek. A szél egyetlen rántással letépte fekete kendőjét és hajának pattanó, villanyos szálai kirugódtak fonott rendjükből. Ugy lobogtak utána, gyászosan, csapdosva, mint a vele úszó végzet.

Az elhagyott családi házban pedig tovább dübörgött az élet. Egymást szítva, egymás gyűlölködő lelkét marcangolva: ököllé rándult az egész parasztság. Helyenkint az udvar közepén egymásbafolyó, sötét embertócsák képződtek. Egy rekedtté ordított hang halált káromgott beléjük. Voltak akik veleüvöltöttek. Mások — a már nyomor-szította energiájú korcs példányok — tehetetlen panaszokba olvadtak:

— Hasztalan, emberek! Hasztalan! Csak mindég az urak maradnak fölül! Törvény, minden őket segíti!

— Nekik szabad a szegény szájából rágatlanul kivájni a betévő falatot!

Az asszonyok rőzsét hordtak. Megcibálták a más-kor gonddal ápolt kerítés-sövényt is. Ropogó tüzet penderítettek az udvar közepére, hogy a férfiak — kiket Krisztus sarujával se lehetett volna ma földél alá csalni — halálra ne dermedjenek.

A tűz pattogásába nyikorogva vonított bele a pinceajtó, pókhálós odvából ontva a legfőbb bolondítót. De mielőtt a fennlobogó értelem elbutult volna, egy szikár, csontos asszony tört be a kör közepébe. Hústalan arcát beárnyékozta ráboruló fejkendője, úgy, hogy csak a kemény, kiszögelő rágóizmait lehetett látni. Szipákoló, tiz-tizenkét éves fiut sodort ma-

gával kézenfogva. A gyermek ellenkezett, de az aszszony nem engedett neki.

Jöttükre pillanatnyi csend támadt. Aztán fölsívtott a némbér:

— Befogták, árestomba zárták Kata nénét! Ezt hallgassák kendtek, amit ez a pulya mond! Aztán faljanak kendtek nyugodtan tovább! Timár Katalin ma éccakára a tömlöchen hál!

Széles suhintással elvetette magától a karját:

— ... A lovag-uraság parancsára! — tette hozzá. — Amért az erdőn át akart vágni, a szőlő felé! Hogy zálogot nem adott, ottmarasztalta az őr a vadászháznál. „Parasztnak arra tilos az út!“ Így volt-e?

Megrázta karjánál fogva eleven bizonyítékát.

A gyerek kiszüpögött könnyei közül egy helybenhagyó ígent.

A parasztokból nagy zajjal csapott ki a lélek. Előrefeszülő állal, leszegett nyakkal rebbentek szét, mint a megriasztott varjak. Vince a hevenyészett máglyához ugrott, kiragadott belőle egy lobogó hasábot. Nagyot ordított:

— Utánam, aki ember!

És ahogy elmozgott a tűz mellett, égni látszott egész iromba, szögletes feje.

Egyszerre kifogyott a máglya. Csak a szétrugdosott pernye alul pislákol ki néhány aluszékony lángnyelv. Pillanat alatt kiürültek a szerszámos-kamrák. A bőszült emberek marhataglóval, fa-laskázó baltával pattogtak a szekerekre. Azok, akikben még maradt parányi megfontolás, elnyujtott testtel futottak végig a falun. Beordították az alvó házakba az erőszaporító ébresztést:

— Emberek! Fogni!

— Gyerünk az urakra!

Mikor a községházánál bekanyarodtak, a jegyzőlak kapujából Lentzné futott feléjük. Egész nap majd

megölte a kíváncsiság, hogy megtudjon, halljon valami újat, amin elrágódhassék éhes hisztériája.

Vakmerően megkapta az első szekér zabláját:

— Hova mennek kendtek? — kérdezte, hangjában a felkapaszkodott valakik göggyével.

— Arrébb innét!

— Hajts neki, ez is úri fajta!

És az elvonított „jajnekem“ elveszett a szekerek átdöcönő zajában. A lovak taposó lába beledagasztotta a feketén aláhúzott szemeket a szétmázolt árca.

Ott hátul, az ősi házban pedig — melyen mintha lobogó fürgeteg táncolt volna át — Timár Pál gyülekezést parancsolt az otthonmaradt asszonyoknak. Közéjük ült, mint az ősidők őspatriarkája és anélkül hogy egy vonása ellágyult volna, ég felé emelt tekintettel hirdette meg előttük az egyedül Istenben-bízók nagy ígérését:

— ... „a kegyelem idejében meghallgatlak téged és a szabadítás napján megsegítelek...“

— Ugyelegen! — válaszolták a nők és viharszántott lelkükbe édes nyugalommal símult vissza a bánat és a hit.

XXVII.

Még csak délutánra járt az idő, de az őszi ég már betakarózott az éjszakával. A vihar vadul robogott át a zengő erdőn. Albin azonban nem gyujtott világosságot. A magábamélyedt emberek gépszerű mozgásával járta végig a kis vadászkastély egymásbanyíló szobáit. Egészséges lábának dobbanására fájón és emlékekbemarkolóan felelt vissza a béna testrészturta döccenése.

Olykor — és szinte kiszabott pontossággal — megállt egy hatalmas, aranykeretes kép előtt, melynek vásznáról a művészileg visszaadott élet melegével domborodott ki egy törékeny, édes női alak. Finom ujjai halk bágyadtsággal öleltek a mély feketéjű ruha bársonyára egy szőke gyermekfejet, mely a maga égreáradó, tiszta nézésével annyira mása volt a halvány asszony virágfejének.

A festmény Agláját ábrázolta, abból az időből, mikor a még kifejeletlen kór csak egy távolbafigyelő, sejtő vonásban rajzolódott a lágy ajkak köré.

Albin meg-megránduló szájjal nézte és a tekintetében — a könnytelen szemében — mély sírás égett.

Mért ment el!? Hogy bírt elmenni? És hogy lát-e, tud-e most már mindent? Ezt az egész utánadobott, oktalan életet!?

Sötét áradatban úsztak utána a többi kérdések, mígnem a gyermekből ifjúvá melengetett egyetlen célnál: hirtelen megtorlottak és visszahulltak. Kázmér elfordított feje — egész pálfordulása — érthetetlen

volt és maradt előtte. A kóros állapot elmúlt nála, látzólag úgy élt, mozgott, mint régente, de az egykori meghitt viszony csak nem állt többé helyre köztük. A fiu — ha tehette — kerülte, mint valami belpoklost.

Albin vállatvont és folytatta sétáját, míg a sötétség már keresztbefeküdt a lába előtt. Akkor egy kívülről támadó zaj — inkább tudatlanul mint tudatosan — az ablakhoz csalta.

Szinte ugyanazon pillanatban két ellenkező irányból jövő autó zökkent a kapu elé. A vezetők kötekedő játékkedve alig arasznyi tért hagyott csak köztük. A lámpák kigyulladt szemei sárgán furakodtak egymásba, míg védőköpenyeik alatt a gépek eltitkolt lelke döcögve röhögött a sikerült tréfán.

Egyik kocsiból Zamonszky, másikból egy nő alakja bomlott ki.

Sényi tekintetében úgy ért össze ez a kettő, mintha két késpengét fentek volna egymáshoz.

Lám, lám! Húsáldozatot is hoznak hát ide, az ő lelki-mannája mellé...! Ahova ő a gondolatok leoldozott saruival mer csak belépni, nagyritkán, mikor már fojtogatja a hiábavalóság, mikor már csak egy festett kéz marad kapaszkodónak...!

Önkéntelenül nekifeszült ökle az ablaktáblának, hogy rájuktörje. De aztán visszadermedt, fásult akaratnélküliségébe.

Miért...!? A sápadt asszony — valahol az éterben lebegve — aláteriténé bolyongó lelkét az üvegcserepeknek. Őt vérezné meg vele, aki halálon, semmiségen át is... amaszt védi!

Elfordult, bevárni az ünneprontókat.

Frissen jöttek azok, a biztos egyedüllét pajkos fesztelenségével. A nő kicsit érdes kacagása úgy zörögött át az ajtón, mint papiros alól a cimbalomszó.

Benyitva, egy pillanatig meglepetten álltak meg

a küszöbön. De aztán megint kibuggyant belőlük a vigadni-indult emberek előre elszánt jókedve.

Zamonszky tréfásan meghajolt Albin előtt:

— A várat már előttünk elfoglalták, — mondta. — Remélem, a magas megszálló kegyelemben fogad újabb baráti csapatokat!?

És igyekezett legmelegebb mosolyával lággyá olvasztani ezt a kényelmetlenül kedve elé fagyott morált.

De Albin a felényujtott kezét is alig vette észre. A nő bemutatására pedig csak egy megvető mosollyal felelt.

Majd odaszólt Zamonszkynek:

— Vedd, mintha itt se volnék! Én ugysem maradok veletek.

Amaz okvetlenkedett.

— Itt kell maradnod! Fölfér rád is egy kis szabadabb levegő! Hiszen „odaát“ olyan, mint valami kolostorban! Hármában kellemesebb is.

Albin már mozdult, hogy kiadja magából a véleményét, mikor kívülről újabb zaj dobogott föl. Kemény állati paták pufogtak a fölázott talajban. Kocsi állt meg a bejáratnál.

Leplezetlen gúnnyal mérte végig a megszeppent bűntársakat:

— Amit látod, csak kívánnod kell! Ime, az áhitott harmadik!

Az ajtó kurta, nyers kopogás után bepattant. A bárónő állt előttük. Kissé lihegett. Maga hajtotta volt Kázmér féltve őrzött két szürkéjét és a szabadságtól nekibolondult állatok minden izomerejét kiuzsorázták.

Végre hát sikerült megfognia a medvét barlangjában...!

Egy pillanat elég volt neki arra, hogy tisztába jöjjön a dolgokkal és hogy fölmérje a vetélytárs erejét. Kitűnő ösztöne nyomban megérezte a magasra-

tornyozott hajtorony mögött a külvárosi eredet porpúzsáit.

Nem, ez a nő nem ellenfél! Ez úgy bújik meg a diadalával, mint csavargó kutya a lopott csonttal. Ő maga veretlen marad mellette...

Csiklandósan föl kacagott és jóleső gúnnyal nyujtotta izmos kezét Zamonszkynek.

— Brávó kedves rokon! Amint látom, legjobbkor jöttem. Semmi sem múlja felül a fesztelen mulatást! Ne zavartassák magukat! Ha megengedik, én is résztveszek benne. Teljessé teszem a demokráciát!

Egy mozdulattal megcsavarta a villanylámpa gombját.

Kikiáltott az ajtón:

— Jöjjön be! Ilyen jól összeválogatott társaságban csak nem maradhatok pártner nélkül?

Az ajtó előtt léptek hallatszottak. A rés megtárgult: Malina volt. Ahogy belépett, megállt, meghajolt és mozdulatlan alakját ráfestette a falra. Maga volt a kényszerű engedelmesség, a beteljesítő szolgálai eszköz. De szemei a nagy belső diadaltól szinte elsúlyosodtak.

Ime, adatott neki, hogy benevezett vetélytársa lehessen egy márkázott hatalmasságnak...! Annak az embernek, aki hanyag mérlegelni-nemtudással olykor lakájnak illő szerepeket osztogatott neki! És hozzá a dolog — most már — nem is járt kockázattal. A holnapi garasért nem kellett aggódnia többé.

Zamonszky tekintete megállt a feszelő fiatal emberen. És ebben a pillanatban azt is tudta — amit eddig csak sejtett — hogy esztendőkön át lefölozött szerelmeket élvezett. Hogy egy-kosztón voltak. Vagyis hogy neki az jutott, amit a másik meghagyott. Ez a szabadon portyázó, felhízlalt rivális ott is kiszorított magának valamit, ahol ő tehetetlenül keringélt a saját kipányvázott nagysága körül. Legszívesebben torkáraforrasztotta volna az elirigyelt falatokat. De holmi ki-

töréssel csak koronát rakott volna most az asszony diadalára.

Itt egy a felelet: fel nem fogni a rálőtt szándékot! Hagyni a nőt, hogy megsavanyodjék szájában a méregfalat. Ha engedi tenni amit akar, a bosszankodás legcsekélyebb jele nélkül, jobban arculüti, mint bármi mással.

Ez az ösztönösen eltalált válasz egész fölvilványozta.

A titkárhoz lépett és megveregette a katonásan kimerevült ember vállát.

Legatyaibb hangján mondta:

— Nagyon örülök kedves Malina! Valami egész fesztelen jellegű kis mulatást terveztünk itt magunk közt. Hízalgő rám nézve, hogy őméltósága épp az én titkáromat tüntette ki választásával. Igyekeztek megfelelni ennek a kegynek és a mai napra érezze magát feloldva minden formaság alól!

Szinte magával karolta a meglepett embert, mintha hangsúlyozott védelme alá helyezné.

Sényi a benyíló ajtajának támaszkodva, morális útálattal nézte ezt az előtte kavargó komédiát. Képtelenül arra hogy csak egy szót is szóljon, megfordult és visszahúzódott az épület legtávolabbi szobájába. Mikor az ajtót magarázárta, érezte hogy teljesen és mindörökre elkészült, nemcsak azokkal akiknek háttatfordított, de az egész eddigi életével.

Ez az éjszaka az utolsó, amit ebben a mérgezett-levegőjű, hazugságokon felépült világban tölt, ahol a kegyelet csak gesztus, — ahol a fölmért emberi hitványságon nem zúdul fel többé a bibliabeli szent harag, — ahol kezek, lábak és szétszórt tagok mind egy örült táncban keringnek a százak életéből kitenyészített *Én* bálványa körül, — ahol csak évszázadokon át tonnává dagadt gyomrok és molekulává zsugorodott szívek vannak, — semmi igaz, semmi mély: csak gólyalábakra kapaszkodott, zagyva látszat.

Halálosan becsömörlött vele. Egyszerűsége vágyott; biztos, földbealapozott igazságokra. Virágokra, melyeket nem gyártott természettel hajtottak életté. Arcokra, melyeket nem rángat zsinóron a dresszura. És lelkekre, melyeket nem facsart el isteni kiindulástól egy képzelt Szép után való nyúlászkodás. Vágyott oda — élve már halott lélekkel — ahova a halálát túlélő asszony kívánczozott: a nép közé. Hiszen — fundustalan szegény arisztokrata létére — közelebb is állt hozzá, mint emezekhez. Figyelte, értette és szerette nagyszerű erényeit éppúgy, mint megbocsátotta hibáit, melyek a fajszeretet gyöngéden símító Veronika-kendőjébe a véres megvezeklés jegyét nyomták.

És ebben az átfogó megértésében volt valami örökletes. Elődeiből gyakran kiütközött egy-egy hozzáhasonló emberpéldány, úgy, hogy Bécs szeme lassankint rosszalólag fordult el a családtól. Ez az elfordulás pedig idővel életjáradékig juttatta a magyar mágnást.

— De hát van-e ennek a kiváltságos rendnek egyáltalán helye a ma társadalmában? Nem élte-túl önmagát?

A Jelen — szerinte — kinőtt a régi ketreces berendezéséből és egyetlen összefoglaló szükségletté vált követelményével, jogosan tördösheti össze a háttára tapadt, alkalmatlan csigaházakat. Az arisztokrácia a népből szelektálódott évszázadok során át. Valamikor megvolt a maga teremtő célja: hogy a tisztán kitenyészített fajból vezetőket adjon a még járnitanuló tömegnek. Hogy nagyszerű emberpéldányokban kiviragoztasson egy hirtelen-lendületbe sodrott népet, mely minden erejét a begyökerezésre, — együttmozgásra, a buja tenyészetből megszabott körülményekbe való átzökkenésre kényszerült fordítani. A nemzet előtartaléka, faji szef-depozitja volt az oligarkia, kényen tartva, bírva a hozzáférhetetlenül biztosított va-

gyon jólétét, csak azért, hogy dúsan kifejtve fajiságát és elődeiben mesterpróbát állt külön kiválóságát: helyén legyen, mikor a jogadó tömegnek szüksége támad drágán kitenyészett életére. Míg tiszta nemzeti légkörben élt a magyar főúr, — míg gondolkodó feje, törvénye, kardja volt a népnek: addig megfelelt céljának. De idők multán jött Bécs, az udvar, külföld és faji erények, faji hibák helyébe idegen virtusokat, idegen hibákat plántált. Átkeresztelkedett a lélek. Elhomályosult a szerves összetartozandóság érzete. S a basztárd egyedekben folytatódó új-arisztokrácia már idegenül állt saját népével szemben. Csak egy fölfelé vezető lépcsőt látott benne, nempedig azt a húst, mely magából kiverejtékezte. Az elhivatás *célja* is kicsúszott a tudata alól. Az életet csak önmagáért s a belőle kiváltható gyönyörökért élő egyedek valami hallgatólagos kártellben álltak össze, melyben nem volt alakuló gyűlés, sem megszövegezett szabályok, csak egy soha ki nem mondott törvény: az egyén — vagy család — tetőpontra emelt jóléte. A közfogyasztásra szánt rend egy oktalan eltolódásokat eredményező s az erőforrásokat meddően felraktározó, egyszerű érdekcsoporttá vált, mely nem volt többé sem faji, sem altruisztikus. Mint ilyennek is megvolt a maga külön végzete. Saját nagyságától elvakultan, nem akarta meglátni az elévült intézmények gyökerén percegő szúvakat és ahelyett hogy még idejenapján elébement volna a veszedelemnek — kialakulva vele ötven százalékra — makacsul, vakon és süketen: kockára tette mind a százat.

Hogy buknia kell az örök kiegyenlítődés etikája folytán s az erkölcsileg éppúgy, mint fajilag tisztánmaradt gyönyörű kivételek ellenére is: ebben nem kételkedett. De soha ily közvetlenül, a jövőből ily tisztán elővetődőleg nem érezte, mint ezen az estén, mikor az egyénbe sűrűsödött tarthatatlanságok kegyeleten és szemérmén — mint holmi pókhálóvá ritkult

szöveten — átvilágítva, egész mezítenen voltukban megnyilakoztak előtte.

A népből kihaló hatalom nem perditák hizlalására és nem is az elfinomult egyedek kedvtelésére adatott. Majd jönni fog időközön s a mindig visszatérő jogon át az ősi birtokos — gondolta — hogy teste tátongó lékeit betömje a belőle eltávozottak túltengő életével...!

A sejtelem komor volt, de mégis megnyugodott rajta, mint vándor egy épülő kriptá lépcsőjén. Elhátározása jogot adott neki arra, hogy már a dolgokon kívülállónak tekintse magát és hogy a bekövetkező összeomlást egy szükségképpen folyamatnak tekintse, melyben támadni-akaró tisztultabb kor sujkolja maga alá az alapot.

* * *

Az est a recsegeve hasadó gallyak végein át már fölhágott az éjszakába. Kint vad erővel tombolt az őszi vihar. Szúrós, hideg porszemeket táncoltatott a levegőben, melybe innen-onnan beleropogott egy-egy tövéig lehasított ág fülbántó zaja. A szél nekiiramodott, felszökött, majd megint leguggolt a nyögő erdőre, aztán — mint valami gyilkoskedvű, tébolyult menyasszony — továbbrántotta kavargó uszályát.

A kis vadászkastély két kigyulladtszemű ablakkal csodálkozott bele ebbe a bomlott komédiába. Belül felfűtött homlokát hűtőzködve domborította oda a külső hidegnek. Párákat lihegő falai mögött áradt a vígság.

Egy már elköltött esteli finom utóillata csiklandósan kígyózott el a puha szőnyegek közt. A pezsgőhűtő vödrökben gyöngyözve kínálta magát a megfagyasztott tűz.

Nyoma sem maradt a délutáni ellenséges hangulatnak! A mámor felhőző bíbora egyformára mosta

úr és szolga arcát. A vetélytársnőkből bizalmaskodó pajtásnékat csinált, kik közös erővel ültek tort józannabb énjükön. Ölekezések, könnyek is estek némely ellágyult pillanatban. A nehézkesen mozgó ajkak közt megszületett a tegeződés.

Zamonszky — kinek megvolt az a ritka sajátosága, hogy mámora tetőfokán hirtelen féligre józandott — nagyszerűen mulatott a becsípett nők hibbantagyú ötletein. Újabb meg újabb poharakkal szállította beléjük a bolondító mérget, míg az agyonostromolt értelem egy búcsúzó fellobbanással ájultan nyúl el bennük.

Theából kitört a fékenfogott pária. Visszarészegülve a külvárosi idők részegségébe — mikor zajos éjjelek után együtt ivott a hozzáhasonló söpredékkel — hangos csuklás közt pálinkát követelt s hogy ezt nem nyujthatták neki, a földrevetette magát és szortyogó könnyekbe tört ki.

Mirzli fekete alakja tragikus mozdulatokkal imbolygott fölötte. Haja lebomolva, fénylő homlokába hullt. Szemei a mámor mély örületében szinte kétszeresükre tágultak. Ruha alig volt rajta. Ami lett volna, az is tépett foszlányokban függött le róla. Dühös tébolyában nem túrt magán semmi szövetet.

Az idővel együtthaladva, a két nő mindjobban elaljasult. Malina bambán kérődzött köztük, mint valami ökörré varázsolt Merkur. Itt-ott mellékapdosott a körötte vonagló mezítlenségeknek és kudarcait az asszonyok esztelen nevetéssel kísérték.

Lármájukat hirtelen dobajjal ívelte át egy kívülről, az erdő lármáján túldübörgő zaj.

Lovas állt meg a kastély előtt.

Mirzli beleszúrt mutatóujjával a levegőbe:

— Csitt! Jött valaki...

Aztán innyét-mutató, tagolatlan kacagásra csordult:

— ...nem baj akárki...! Inni adunk szegénynek...!

Alig hogy kimondta, kint hasító élességgel egy lövés dördült bele az éjszakába.

A vihar tombolt. A fák nyöszörögtek. A pokoli sötéten — mintha láthatatlan óriást fojtogatnának — horkolva gurgulázott keresztül egy-egy széláramlat.

Valaki megverte odakint a kaput.

A dübörgő hangot elnyelte az erdő jaja. Nagy rázkódással megint lovára kapott az orkán és elnyúltan; fejjel belevetette magát a sötétbe.

Ujabb lövések hallatszottak. Most már gyors egymásutánban s jóval közelebről.

Az özvegy hisztériás nevetéssel pottyant Malina öléből a földre. Ott aztán nyúlvamaradt, képtelenül ismét lábbaállni.

Kopogtattak az ajtón. Zamonszkyt kihívták.

Fölemelkedett és kilépett a folyosóra. Sűrű füst s a dorbézolások kísérő illata áradt utána, körül-folyva felgyulladt arcát. A fölébredt vér nyomta rá bélyegét, de különben józannak látszott.

Körültekintve, egyetlen villámos rándulásban futott bele a csoda: a homályos előtérben Erzsébet állt.

Tragikus fejét sötét szárnyakkal repkedték körül fölbomlott fürtjei. Sáros ruháiban olyan volt, mint valami elűzött királynő. Aléltan lefüggő fekete kendőjén — mint kigyulladt sebszájak — vörösre száradt falevelek égtek.

A férfit meglátva, felélobbant.

Egy szó, egy hang nélkül megragadta tétovázó kezét s a rémület szaggató sietségével vonszolta a folyosón ki, a sötét udvar felé.

A férfi nem állt ellen.

Mámoros képzeletébe a folytatódó mesék nagy-szerűségével illett be ez a fordulat. Ragadozó mol-sollyal hagyta, hogy vigye most ez a lány, ez a gyönyöröket betetéző Igéret: ahova akarja.

Az udvaron őrzöngő szél mart beléjük. Felkapta, megúszta s a férfi arcába csapta Erzsébet haját, teliszórva érzékeit a női test ingerlő illatával.

A vadászkutyák zárkájában üvöltöttek a vérebek. Idegen, mindenünnen előzőnlő emberi hangok tüzelték őket új meg új rohamra a vasrácsok ellen, melyek síkosan a vértől, álltak ellen az őrzöngő ostromnak.

Erzsébet idevonszolta a férfit.

Az ól padlásáról kurta kis létra függött alá. Az ajtó nyílásából biztonságot ígérően gyüremkedett ki egy nyaláb szalma.

Most a kapun harsogó robajjal vágódott végig valami tompa eszköz. Mindjárt utána — mintha tüzetfogott volna a vihar uszálya — nagy fény folyt el a levegőben.

A lány sietve kúszott föl a létrán. A párkányon megállva kirázta sápadt arcából a lobogó hajtömeget. Mindkét kezét nyujtotta segítségül a nyomábalépkedő embernek. Amint az fölért, felrántotta a létrát és az átélt izgalomtól erejét veszetten hullt össze. Még hallotta berobbanni a kaput. Fennakadt, ijedt szemébe még beáradt a fáklyák fénye. Aztán jóleső, anyag-talan kábulatba zuhant.

A vihar fölcsattant. A kutyák újra nekirohantak vérző fejükkal a vasrácsoknak. És a parasztok behatoltak az épületbe.

Nehéz csizmák dübörögtek végig az udvaron. A fáklyák vörös fényénél állattá torzult emberek arca rángatózott.

— Álljatok el minden kijáratot!

— Vesszenek a herék!

— Vesszen, aki kezét mert tenni egy fajtánkra!

Vince megcsóválta vörös feje fölött a fáklyát. Olyan volt, mint egy alvilágból felidézett, boszuálló démon.

— Utánam emberek! Szétütöm a fejét, ha Krisztus palástjába takarná is!

Nekifeszítette roppant izmait a folyosóajtónak.

Engedett az! Hiszen a menekülő pár után bezáratlan maradt!

A legény elvágódott saját lendületén. Hajába belekapott, percegeve zizzent meg az égő zsarát. Pogányul szitkozódott. A többiek meg mégjobban nekiszilajodva, átugráltak rajta.

Aztán dübörögve és bögve folyt föl a végzetes ár a kiszolgáltatott házba. A fáklyák vörösen-kavargó, szúrós füstje elöntötte az üres folyosót. Szakadó deszkák végigrepedt anyaga felelt a tört üvegek vézscsengőjére.

Egy ajtó mögül — mint ostor felkígyózó szíja — női sikoltás nyilalt a levegőbe.

— Ide emberek! Itt a lator!

Elfulladt röhögés hörgött vissza rá.

Egyszerre tízen is buggyantak a szobába. Az arcok betorzultak, kimutogatva a felakadt szájszélek meztelen fogait, míg az egymásbagabalyodott tagokat csak egy újabb, hátulról lökő erőfeszítés nyomta be.

A sikoltás megint felhasadt.

Körmeivel a menekülésre tántorodott férfi karjába akaszkodva, eszelősen fetrengett a földön egy nő. Vörös haja jóslatként folyt el a szőnyegen.

Nehányszor megfordult önmaga körött ez az eleven görgeteg. A tagok malmozva lendültek ki az összefonódott törzsekből, míg egy rájukzuhanó földsujkoló furkó kiszorította belőlük a mozgató erőt. Ottmaradtak elnyúlva a diadaltáncot taposó csizmasarkak alatt.

Az elvégzettek után nyelt egyet a tora elé ült Fátum. De az örület hamarosan új képre mozdult, egy új alanyban. Az özvegy volt. Olajosfényű, meztelen karjával teli pezsgőspalackot szúrt a magasba.

Fölfedett teste hajlatlan maradt, mint maga a reá-váarakozó Beteljesülés.

— Igyatok parasztok! Ismertek-e... engem? Én... a méltóságos... báróné vagyok! — mondta akadozva, de félelem nélkül s azzal arcukba locsantotta a gyöngyöző nedvet.

Rekedt ordítás felelt:

— Ez a gyujtogató!

— Ez biztatja ellenünk a lator párját!

Egyszerre öten is kaptak az üveget lengető karhoz.

— Csavard a nyaka köré!

Szőrös, ripacsos kéz mélyedt a gyöngéd húsba. Valaki elfogta a palackot és vastag végével sujtotta a tömeg fölött libegő, elázottságában is finomművű fejhöz.

A fej bókolt, aztán alámerült. A tomboló ember-állatok vértszagolt vadsággal gázoltak át rajta.

— Hol az úr! A lovag úr! A méltóságos uraság! — ordított valaki.

Kezdek düteni, borogatni mindent. Tompa buffanással hulltak a szőnyegre különböző tárgyak. A képeket öklök sodorták le a falról.

Zamonszky nem volt sehol.

— Utána!!

— Keressük!! — csattant fel a jelszó.

A tömeg szétáradt, mint egy földagadt, pusztító folyam. Csoportokra tagolva ömlött a ház minden zugába. Az emberek fölverték pincét, padlást. Csak a kutyaól nem jutott eszébe senkinek.

A megriadt cselédek összebujtak, mint a zivatarban a birkák.

Otthagyták őket, bántatlanul.

Egy rész behatolt az erdőőri lakba. Az embert az ágy alól húzták ki, ahová ijedtében bujt. Voltak akiknek eszébejutott Katalin. Fenyegető hangon faggatni kezdték az őrt, aki vacogott a halálfélelemtől.

Tagadott. Leütötték, hogy eldült, mint holmi fadarab. Erre benyomultak a szomszéd kamrácskába vezető ajtón.

Gyertyafény mellett, egy alacsony zsámolyon, ott ült a jóasszony. Kövér kezein átfonva a váltig pergett olvasó: rabvoltának vigasza.

Ahogy meglátta az ajtón begyűrődő, füstben, vérben ázott atyjafiait, kurta nyaka csak besüppedt rengő vállaiba. Egyetlen felhorkanó hangban kiadta még magából az „Uramjézusomsegíts“-t, — aztán mellére esett az álla. Megtört szemeibe belerévült az utolsó, gyilkos ijedelem.

Egy másik csapat ezalatt a kastély szobáit dúlta.

Az utolsó bezárt ajtóra éledő reménnyel vetették magukat.

— Csak itt lehet a népgyalázó!

Ez az akadály is engedett. Nyöszörögve hajolt el a lerögzítő vaspánt.

Az első emberek visszahököltek.

Szembe rájuk — aranykeretéből — az élet valószínűségével nézett le a meghalt asszony bús szeme. Előtte karosszékekben egy csendes ember ült.

Mindnyájan megismerték a grófot.

Sényi csak a szemét fodította feléjük. Arca mozdulatlan maradt:

— Mit kerestek itt?

Mélyen és szelíden zengett a kérdező hang.

Az emberek zavartan eresztették le karjaikat. Némelyek kisomfordáltak a szobából.

De egy fiatal és mohóságában még kielégületlen legény mégis odavetette a választ:

— Azt a kutyát: Zamonszkyt keressük! Számadásunk van vele!

— Itt csak én vagyok.

A nyugodt, lassú tekintet végigjárt a dúltarcú parasztokon. Bűnöket bocsátó, nagyon szomorú volt a nézése. A fajtát érző faj átkaroló melege, szánalma világított benne.

Szegény elvakultak! Agyondühített, állattá kínozott, drága nép! Vértől és vértontott megtévelyültek! Hangosan fúzta hozzá s a szép, lágy férfihangja könny-aláfutásosan feddett:

— Mit tettetek, szerencsétlenek! Az idétlen bosszú, amit megszereztetek magatoknak, fölér-e azzal, ami majd jönni fog? És segíthet-e a vér, ami kezetekhez ragadt, annak a dolognak, amit el akartatok érni, de amit erőszakkal megszerezni nem lehet, míg az ideje el nem érkezik!? Mért nem tudtatok várni és tűrni, ameddig a gyümölcs magától lehull, anélkül, hogy az erőszakkal kiborított fa eltemetne benneteket!

A sírbolti csöndben végighallgatott szavak — melyeknek néhol értelmét sem értették, csak jóleső melegét érezték az emberek — megfogta őket.

Volt aki magáhozrettent undorral messzi elvette az életontó eszközt. Egyesek — a lányok, már gyöngére korcsosultak — inogva támolyogtak könyvek s jajszó között. Legtöbbje komoran, melléhorgadt fejjel bámult maga elé, a jóvátehetetlen Végzetbe.

Kívülről tompa zaj, ösztökélt lovak dobogása vált hallhatóvá.

Valaki berohant az ajtón:

— Jönnék a csendőrök!! Meneküljetekek!!

A szó végigvágott rajtuk, mint szögesvégű korbács. Az örületből kijózanult arcokra felágaskodott egy percre az élet feszítő vágya. Az emberek megmozdultak, de aztán újból lelohadtak, mintha a küszöböt, melyen túl tettük kialakult képe vár rájuk, sehogysem tudnák átlépni.

Igy érte őket — bágyadtá omlott, készülő fegyencjelölteket — a törvényes rend kiegyenlítő keze.

A csendőröknek nem maradt egyéb dolguk, mint rájukrakni a láncos bilincseket.

A véres éjszaka kezdte bevonni fekete vitorláit. A szemhatár sarkai fölszakadoztak s mint ujonnan sarjadt bőr az égboltozat hámló testén: gyöngé rózsaszín verődött át a réseken. Távrolról a kastély toronyórája mély basszussal verte bele a kifáradt csöndbe a folyton-örlő, megállíthatatlan Időt.

Lassan pitymallott.

Sényi fölállt a karosszékből, ahonnan nem mozgathatta el a rájatörő, végzetes pillanat sem. Kinyitotta az ablakok vastábláit és kibámult a szürkülő erdőbe.

Micsoda órák! Milyen reggel!

Halva feküdt az erdő.

Az évek során át nagyszerű életté erősödött fák összezúzva heverték egymás tetemén. Reménykedő, gyenge cserjék megadólag nyújtották el vékony karjaikat a keresztültaposó orkán előtt. Nehány ledöntött fa ága közt még ottremegett egy apró madár-fészek. De a kis lakók — ha visszatérnek — hiába keresik majd az otthagyt tanyát.

Nagy, könyörtelen jaj feküdt el a természetben.

Albin felsőhajtott és visszahúzódott Felvette felöltőjét, kilépett az ajtón.

A hideg füsttől átjárt szobákban még kevéssel előbb cselekvő életek emlékei kísértettek... A padlón még szabadon-lépkedő lábak hagyták nyomaikat...

Elmúlt, lezajlott minden!

Az utolsó ajtónál tétovázva állt meg. A fehér burkolaton véres kezek körvonalai látszottak, bemin-tázva a makulátlan alapot.

— Itt teljesedett hát be az óra!

Tűnődve állt meg egy pillanatra. Aztán a kilincsre tette ellenszegülő ujjait.

A zár sírva engedett. Benyitott.

Oldalt, egy ablak betört vastábláján, virrasztó szemmel szürkéllett be a reggel. Gyöngé fényén szitáló porszemeket s kihült füst-atomokat táncoltatott.

Feldöntött, kiontottbelű bútorok heverték az utolsó perc maradandóságába dermedve. Hallgató csend folyt át a szobán. A földön szétszórva lomolt valami, amin alig lehetett fölismerni az emberformába öntött Isten-gondolatot.

Erőt kellett vennie magán, hogy odanézzon.

Nem volt ebben a tekintetben már semmi indulat! A diadalülő kielégülésnek árnyéka sem! Csak egy szétterített-szárnyú, bús madár — a fájdalom — három rosszul-megélt, rosszul elszakadt élet fölött.

Hazug fények szegény megszedültjei! Csinált Napok kergült mellékbolygói! A megsértett Jog talán épp annyi csizmasarokkal taposta beléjük az összehabzsolt életet, ahány elől kábán, önző vakságba bódorodottan, eleették. S mennyien fognak még utánuk következni, — szétgázolt torkokon és bezáruló börtönkapukon keresztül, a kölcsönössé-tett szenvedésbe, míg a kereső lelkekről leválik az örök Ige, — míg nem az élet kieredésének véletlen „hol“-ja „honnan“-ja hangsúlyozza majd egymás fölé, vagy alá az egyeseket, hanem egy megtalált krisztusi ölelkezésben kiegyenlítődvé találják egymásra..!

Levonta egy kerevet takaróját és ráborította a meztelenekre. Aztán halkán betéve maga mögött az ajtót, végigment a folyosón, kilépett a szabadba.

Már világosabb színekben nyilatkozott ki a hajnal. Az ég abroszáról lesöpört az éjszakai vihar minden felhőmorzsát. Itt-ott egy libegő ökörnyál imbolygott a kiritkult levegőben. Magasan az épület felett költöző madarak húztak el, nesztelenül.

Albin tekintete átfutott az udvaron. Keresett még valakit; egy hiányzó hányadosát a szörnyű számvetésnek: Zamonszkyt. De az üres udvar titoktartó hallgatásba burkolózott.

Már indult a kapu felé, mikor halk kotorászást hallott.

Megütődve fordult vissza.

Az álomba-tombolt véredek padlásáról, óvatosan, kis létra ereszkedett alá. Majd nyomban rá — háttal a lent állónak — egy férfi alakja bukkant föl. Könyökére ereszkedett a párkányon és kalimpáló láb-szárakkal kezdte keresgélni az első létrafokot.

Zamonszky volt.

Az Ur; a hatalmas „Akarok“; aki egy tollvonással tragédiát rendelt. A diadalmas vetélytárs, aki hódított és aranylott, felsőbbrendű göggel söpörve be az ezért-járó bámulatot. Az Erő; Hatalom: most gyá-moltalanul kalimpált ég és föld közt, a kutyák padlásáról, az életadó szalmára borulva.

Olyan félszeg volt ez a kép, hogy Sényi — fune-rátori komorsága ellenére is — fölnevetett. Készerű, kiegyenlítő, nagyon szükséges nevetés volt ez végre. Hosszú ádventért pillanat alatt fizető, szomorú far-sang.

Zamonszkyt meglepte a váratlan hang. Mellétá-lálva a biztos támaszpontnak, elhibázta a lépést és leesett.

Legott dühödten szökött talpra s nézett szembe gúnyolójával.

— Ez, krélek, impertinencia! — sziszegte, annál felháborodottabban, mert a helyzetében rejlő komi-kumot maga is jól érezte.

Albin vállatvont.

— Gondolod? Én úgy találom, hogy csak egy régi adósság letörlesztése.

Egy pillanatra összekapaszkodott a tekintetük.

Majd Sényié lesiklott, megvetőleg söpörve át a másikon.

— Ne hősködj, — mondta szárazon. — Aki, *ilyen* páholyból néz végig egy *olyan* színjátékot - - - !? Három szereplőtársad fekszik bent a házban.

Az ütés talált. Zamonszky visszahőkölt.

Eliszonyodva kérdezte:

— Meghaltak?

— Meg.

Csönd támadt. A kimondott borzalom végigsuhant Zamonszky egész testén.

Albin gúnyosan ingatta magát béna lábán.

Egy idő után odaszólt neki:

— Miután pedig már benne vagy a gyakorlatában, jó lenne ha kerekeltoldnál innen is. Nagy jövőmenés lesz itt mihamarabb és könnyen meglehet, hogy mások is elmosolyodnának a búvóhelyedből rádragadt szalmán.

Ez a befejező ingerkedés végre magához térítette a megdöbbszent embert.

Szemével rohant rá a másokra.

— Megtiltom, hogy gyáva megfutamodást keress a tetteimben! — kiáltotta. — Én nem szoktam menekülni sehonnan, ahol engem keresnek! De megengeded talán, hogy a parasztjaidon kívül egyéb látogatóm is akadhatott . . !

— Ezen az éjszakán?

— Sőt éppen ezen az éjszakán, ha nincs kifogásod ellene! Különös oka lehetett rá, tekintve, hogy nő. Hm . . . Aki ezidőszerint nem éppen a legjobb állapotban fekszik odafönt.

Elhallgatott és fölénnyel nézett a másokra.

Olyan értelmes férfi-tekinet volt ez, hogy Albin megdöbbszent tőle.

— Ha jól sejtem, megfizettél neki . . ! — mondta csorduló megvetéssel.

Zamonszky felvonta vállát.

— Nagyon pórias szó! Ugyanez ildomosabban is kifejezhető.

Ujból vállatvont — mintegy befejezéskép — és a ház felé indult. De ugyanakkor távoli kocsizörgés csörtetett bele a csöndbe. Erre megállt és a hang iránt figyelt. Egyszerre észébejutottak Albin előbbi szavai.

Ha most ittérnék, így . . !

Ostoba dolog volna! Mégis, talán alábbhagyhatna azzal a pattogó hanggal...! Az ember ne lökje fel a spanyolfalat, ha mögötte pongyolában van!

Szeme-sarkából Sényi felé kémlelt. Aztán hirtelen elszántsággal — olyan hangon, melyben már sok volt a kérlelés és semmi harag — mondta:

— Azt hiszem, igazad lehet. Csakugyan mennem kellene...

Nyelt egyet s a cipője orrát nézte.

— ...ami pedig ezt a diszkrét kérdést illeti... náladnál jobbra úgysem bízhatom... Intézd el az ügyet! Bankbetét... Ház... Vagy egy kis birtok...! Hiszen értessz...!?

Nem jött felelet, csak egy vékony mosoly. Neki azonban már igazán sürgős volt. Búcsúra nyujtotta a kezét.

— Megértessz, ugyebár?

Sényi szemöldöke fölszaladt a homloka közé-péig. Úgy nézett a felényujtott tenyérre, mint valami merőben érthetetlen dologra. Még előre is hajolt, mintha nem jól látna. Aztán egyszerre megmerevedt az arca, a ráfagyott mosollyal együtt.

— Megértettelek. Tökéletesen meg, — felelte és nagyon határozottan zsebébe süllyesztelte a jobbját.

XXVIII.

Kázmér az üvegház előtt állt, nekivetve hátát a felforrósodott üvegfalnak. A vastag, recés ablaktáblák szürke porcsíkokat vontak világos kabátjára, mely amúgy sem volt tiszta. Helyenkint maszatos sárfoltok hangoskodtak a vásznon. Ujjai is sárosak voltak, kézelői lágyan és ráncosan borultak a megvörösödött csuklóira, melyek jóleső fáradtsággal függtek alá.

Előtte a földön egy férfi térdelt. Egyszerű munkásembernek látszott, de a mozgása értelmességről árulkodott. Szitált homokot, hamut meg fűrészpport méricskélt egy kis ládába, aztán humusszal és porlasztott trágyával keverve, apró cserepekbe öntötte.

— Attól félek, hogy sok lesz a trágya. Kiég a mag. Legutóbb én csak harmadrész-enyit adtam bele, — mondta Kázmér.

A kertész hátratolta barnára szívódott szalma-kalapját, úgy szürcsölt bele, összehúzott szemmel, a gyérülő világosságba.

— Hogyis..? A homok... Igen, az jó! — számítgatott. — A hamu, a fűrészpor is egyezik. Milyen trágyát használt méltóságod?

— A hattyúházban gyűjtettem, még a télen. Kifagyasztva nagyszerű.

— Akkor egyezünk! — mosolygott megnyugodva a kertész. — Ez itt tudniillik négylábúaktól ered.

És a dolgozó emberek ártatlan jókedvével újból nevetett.

— Méltóságod majdnem zavarbahozott! A madarak hulladéka sokkal kövérebb a négylábúakénál. Ez a különbség köztünk! De nem csodálkoznék, ha egy szép napon csakugyan lefőzne a tanítványom. Méltóságos úrfi a legtanulékonyabb kertészlegény azok közt, akik valaha a kezem alatt megfordultak.

Kázmér arcán egy átfutó szín volt az öröm.

Azonban legott elsötétedett és lemondólag intett:

— Persze! A méltóságos tanítványokat másképp is bírálják el, mint a többit!

Az ember deszkára állította a cserepeket és egy pillanatig számígtatva nézte őket.

Csak késve zörgetett a tudatán, amit hallott.

Akkor megfordult és komolyan mondta:

— Miért hízelegnék, uram! Akkor sem tettem, mikor még hasznomra válhatott volna. Most kezdem? Mikor elmegyek?

— Hát elmegy? Maga is itthagyt minket?

A kertész pillogott, vállatvont.

— A méltóságos úrfit sajnálom itthagyni. Nemcsak mert mindég jó volt hozzám, hanem főleg... mert igazán nagyon a kezem alá szoktattam! Dehát mit tegyek? Nagyon megváltozott itt minden, egy idő óta. Mindenben csak megszorítás...! Ez sem lehet! Az sem! Akármit akarok kezdeni, a gondnok úr letorkol: „Menjenek a hiábavalóságaikkal, erre most nincs pénz! Termeljenek paszulyt, paradicsomot bőven a piacra! Ki győzné a haszontalan virágaikat, úgy mint eddig!” Márpedig méltóságos uram, én únom azt! Ami kis pénzre szükségem volt, azt összeszedtem, megyek tovább, oda, ahol új dolgokat csinálhatok.

Kázmér eltűnődve bólogatott:

— Hja, a szekvesztrum! A szekvesztrum...!

S egy pillanatra átfutott az emlékezetén egy levél, melybe véletlenül nyert bepillantást, néhány nap előtt. Bernáth — akit a röviddel előbb beállt vagy-

zárlat gondnokául neveztek ki — intézte volt a levelet az atyjához, aki még jókor kereket oldott az itthoni nyűgösségek elől. Valahol Afrikában szaporította a vadászterem nevezetességeinek számát.

A levél — nem is túl leplezetten — méltatlankodott az apa tékozlásain s megtagadott egy elég nevetséges összeget, mint ömértósága legutóbbi óhaját. Ennyi az apanázs, nem több! Ömértósága kegyeskedjék számolni vele! Mert a régi módon — a régi esztelen pazarlással — egy hónapig sem telnék.

Kázmér a maga egészében felfogta a korlátok közé szorított kényúr tragikumát. Sajnálta is, de csak tompán. Az apát sajnálta benne, de a sorsot magát úgy nézte, mint orvos a műtőkés nyomán fellüktető fájdalmat. Tudta hogy így kell lennie, hogy ez a kizárólagos módja egy beteg osztály talpraállításának: ha egyenkint minden egyedétől elmúlnak a túlbő életviszonyok. Hogy ki kell facsarni kezükből a roppant kanalat, mellyel csömört, tunyaságot, pangó értelmet és renyhe szívet esznek magukba, — hogy egy nagy, egyetemleges diétát kell rájukerőszakolni, mert még érdemes s mert az önhájától elnyomott szervekből csak ez hozhatja ki a bennükrejlő, szelektálódott faji erőt. Sajátmágán mérhette le a hipotézis súlyát. A lepergetett háromnegyed év alatt — mióta külön-külön lekarózott célok voltak a napjai, mióta valólétező munkába ömlesztette át az akaratát — egyre jobban erősödött. Mintha a gondolat, mely eredményekbe sikerülve hagyta el értelmét, egy rejtett folyamattal visszaszármazott volna izmaiba: kezdett új húst sardzani túltengett lelke köré s az egyre mélyebb gyökérral kapaszkodott ebbe az alátolt talajba.

A közelmúlt gyászos eseményei bár mélyen megsomoritották, de nem vették lábról. Sényi távozását is nyugodtan viselte. Sőt itt teremte meg föltáplált lelke az első egészséges gyűlöletét. A gróf magános hajléka túlközel esett az anyai sírhoz s ez a föltétlen

keresése az életben-halálban való kapcsolatnak: sima utat egyengetett már megfogant gyanuja elé.

Tépelődéséből a kertész hangja költötte fel. Az ember — kikefélközve és tisztára mosdva — búcsuzni jött, hogy hazatérjen a napi munkából.

Kezetnyújtott neki, de úgy, hogy fogvatartotta. Készülő kérdés szorongott a szájaszegletében.

Végre rászánta magát.

— Nem fél újra nekivágni az életnek?

Az ember karikára tágította a szemét.

— Az életnek? — ismételte és erősen látszott rajta, hogy az ő tudatába ezt a szót még nem nagykezdőbetűvel írták; hogy nem érti ki belőle a nagyképű fogalomról fujt egyszerű munkanapokat.

Egykedvűen vállaltvont:

— Mért félnék uram?

— No igen! — türelmetlenkedett Kázmér — de hát abból amit keres, meg tud majd élni? Elég az arra hogy eltartsa valakit?

A kertész mégjobban rácsudálkozott.

— Hogy elég-e? Jaj, méltóságos úr! még félre is kell tenni abból, mikorra megöregszik az ember! Mert jól esik akkor már egy kis nyugalom, gondtalanság! Aztán a gyerekek is nőnek...

Kázmér úgy csapott le rá, mintha meg kellene mentenie azt a gondolatot, hogy a kertésznek íme, gyermekei is vannak.

— Maga családos?

— Négy fiam, egy lányom. Egy kicsi útban...

— Derék.

Lenézett a porba, ahova növekvő árnyakkal rajzolta be magát az alkony.

Egyszer csak kiszégyenkezett belőle az ő saját külön szemérmes problémája.

Nagyon bátortalanul mondta:

— Mit gondol: én is megélnék, ha úgy hirtelen,

máról holnapra eltűnnék innen ez a park, a kastély, meg minden, ami mögötte van? Ha nem volnék több mint két kéz és egy darab akarat..?

A kertész megütődve hökkent a fiatalember arcába.

Nem üznek itt bolondot belőle..?

De Kázmér komoly szeme visszavert minden gyanut.

Egész közel lépett hát hozzá:

— A méltóságos úrfi? — szólt meggyőződéssel.

A levegőbe legyintett, nevetett.

— A méltóságos úrfi úgy élne meg, ahogy akarna! Hohó! Akinek nemcsak keze van, de feje is! S a fejében tudás..!

Kázmér elpirult, mint valami vizsgán földícsért gyermek.

— Hová megy tőlünk? — kérdezte elhárítólag.

Az ember hirtelen lehorgadt. Árnyék futott át a nagy sugárzásán.

Csöndesebbre fogott hangon szólt:

— Egy ilyen ház után hová mennék itthon? Kedvem sem volna! Három éve ment ki az öcsém Délamerikába, már telepe van. Minden levelében hív...

Kázmér elbocsátotta a kertész kezét.

— Még beszélünk erről a dolgról, — mondta.

Megfordult és elgondolkozva kezdett sétálni a hosszú üvegcsarnok előtt.

Az alkony gyorsan ereszkedett le fekete hálóján. A park fái — mint álltukban elszunnyadt várta-óriások — álmodón bólogattak az egygyefolyt nyugalomban.

A fiu lelkében — mint nagyszerű későnyitó — bontakozó szirmokkal tárult szét egy ujszerű érzés.

Arcához emelte két tenyerét s szinte szerelmesen gyönyörködött beléjük.

— Eltartanánek! — villant keresztül rajta elő-

szőr az önző és csak-neki magának szóló öröm. Ime, tehát mégis ér valamit..! Már nem kítátott csőr többé, melybe mások szája ömlesztí át a meg-szolgáltatlan életet! Uj ígélet lúktet testének gubóján. Az ígélet már fogant és ha lenni akar: lesz.

Bízón s nagy hálával simogatta végig magát, mintha további fejlődésre akarná dícsérni gyenge iz-mait. Aztán megmosolyogta a saját képzelődését.

Az üvegház nyitvahagyott ajtaján keresztül han-gok rázták álmodó lelkébe az ébresztőt. Vásárlók jöt-tek, mert a zárgondnokság áruba bocsátotta volt a kertészet termékeit.

Nagyon önmagánál felejtkezett..!

Sietve az épületnek tartott, belépett. Megmosta kezeit a rájuktapadt sártól, megtörülközött.

A szomszéd helyiség nyitvahagyott ajtaján át-hallatszott a várakozók vídám hancuzása. A vevők zöme egy uj virágot keresett, melyet neki — hosszú kísérletezés után — sikerült átkereszteznie.

Áthullámozott rajta a jelennek jövőre-biztató diadala.

Ime, eddig sem hiába fáradt! A kertész igazat mondott.

Alig várta, hogy távozzanak a vevők és még egy utolsó szemlét tartson a frissen meghajtott növé-nyeken.

Végre felhallatszott bentről a végszó:

— Elfogyott.

A vásárlók kiözönlöttek. Jókedvük — mint va-lami színes szerpentínszalag — átlobbanta egy percre a fekete kertet. Az ő uj öröme együttnevetett a neve-tőkkel.

Utánanézett a távozóknak s melegítő jóérzéssel gondolta:

— Így van jól. Én: az egy, vagyok a sokak szük-ségletéért és nem fordítva.

Most már maga is átment a benyílóba. De az ajtónál megtorpant, mintha visszarántották volna.

Egy magános férfi állt a kiszolgáló asztal előtt. A kertész éppen egy nyaláb virágot borított elé:

— ... méltóságodnak azonban félretettük, mint minden nap, — mondta.

A visszamaradt vásárló: Sényi volt s a virágok az édesanya kedvenc virágai...

Valami — mint telibe talált korbácsütés — hasított keresztül Kázmér testén. Egész nap megjárta melle pattanásig emelkedett. Egy pillanatra minden vére átsapott az arcán.

Egyetlen lépéssel az asztal mellett termett s szétmeredő ujaival áthidalta az eleven gyanu-bizonyítékokat.

— Megtiltom! — kiáltotta.

És odalángolt, mint valami paradicsomi büntető kerubin.

Szavait csönd követte. A három ember megütött csodálkozással hökkent egymásra. Albin arcán gyöngérángatózás futott át. Majd elhúzódott az asztaltól.

Egész idegen hangon szólt:

— Természetesen jogodban áll itt rendelkezni. Kint talán megbeszélhetnek a többit.

— Ez minden óhajom!

Kiléptek a sötét parkba. A hold már föltrónolt az égre, telimarokkal szórta sápadt dicsőségét.

Jó darabig hallgatva mentek egymás mellett. Ő csak lihegett, mint egy indulni-fűtött mozdony.

Végre a park kapuján túl Sényi megállt, szembe fordult vele. Ugy zörgött a hangja, mintha mély barlang kongó ürességén át jönne:

— Megsértettél az előbb.

— Tudom. Akartam.

— Vagy úgy..!

A gróf bólított és csöndesen megint elindult. Nagyon szelíd, szomorú mosolygás rögződött az arcára. A kapott ütésen át is amaszt sajnálta.

— Szegény fiu . . ! Ugyan mi hozott idáig!

Kázmér egyetlen lezuhanó kérdéssel fojtotta el a kérdést:

— Felelj kérlek, meddig szándékozol még gyalázzattal tetézni az anyám emlékezetét?

Sényi karja megrándult, mintha a levegőbe akarna kapaszkodni.

— Megőrültél?

De a fiuban most már vitte a zsilipet az ár. Szárnya-erősödött lendülettel vált el tőle az első indulat s a megmozgatott vér egészséges pirossággal bíborodott föl a homlokára.

Csaknem kiáltva mondta:

— Megtiltom hogy szánj, mint valami tetteiért felelőtlen bolondot! És megtiltom, hogy gyermeknek tekints! Ez persze vágna neked, ez a nagyszerű vak-ság . . !

Érdesen fölnevetett.

— Csakhogy ennek vége! Nagyon jól látok, nem csak előre, visszafelé is. Tudom ki voltál: szent barátságba takarózott árulás! Tagadd, ha birod!

Elhallgatott és ítéletülő diadallal kereste keserű igazát a másik arcán. Várt egy mentegetőzést, amit legázolhatna. De Sényi nyugodt maradt, mint valami megtelt temető. Egyre lejjebb horgadt a feje és válla előrecsuklott, mintha nagy terhet cipelne a hátán.

Lassan, mint láthatatlan gyászmenet ütemeihez szabott zene, jöttek ki belőle a hangok:

— Nem tagadok Kázmér, mert merek nem-tagadni. Nincs miért. Állítod hogy férfi vagy: Jó. Látom, mert igaztalan vagy. De akkor tudnod kell, hogy minden ember szeret egyszer az életben. És a bibliabeli szent asszony előtt is sokan térdelnek: hívők . . .

— Azok nyíltan térdelnek, mint a jó lelkiismeret! Mint a tiszta szándék! De milyen volt a te szándékod? Miért kellett az én köpenyembe takaróznod az

anyám tiszta szemei elől? Mert nem volt szabad lát-
nia, hogy amíg engem simit a kezed: feléje égtél! Igen!
Engem használtál föl eszköznek, hogy a közelében
maradhass! Hogy - - -

Lenyelte a betetéző, roppant vádat.

Majd odavágta helyette a maga legegyénibb szá-
monkérését:

— Azt mondod, hogy minden ember szeret egy-
szer az életben és hogy ezt nekem tudnom kell. Iga-
zad van! Tudom. De ez az érzés, mely mindenki-má-
sok életébe ragyogást, színeket ömleszt, az enyémbe
csak feketéjét facsarta. Megint általad! Vagy gondo-
lod, hogy a világ megsiketül és megvakul a kedve-
dért? Tudom hogy magadnál tartod a lányt, hogy ná-
lad él, a házadban, hiszen láttak vele együtt sétál-
gatni, kart-karbaöltve, esténkint. Persze, a barátság-
nak ez a dokumentuma nemigen tűri a napot!

— Mindeddig: nem. Mert gyermeknek hittelek
és kímélni akartalak. De ma jogot adtál arra, hogy
férfiszámba vegyelek, hogy semmitől se féltselek
többé. Légy nyugodt! Saját látó szemeid fognak fel-
oldozni a képtelen vádjaid alól. Az én lelkiismeretem
tisztá.

Kázmért megfogta ez a nagy biztonság. Egy pil-
lanatra visszahátráltak benne a nyers szavak.

Meghökken tekintettel nézett a mellette hala-
dóra. És ezen a nézésen — mint a megnyitott kapun
át — besurrant egy csomó régi emlék. Régi szögletek,
melyekben babacipőkkel topogott, ebbe a lefüggő
kézbe kapaszkodva... Régi kis sírások, melyeket
hozzádörzsölt... Valahonnan mintha a gyermek-
hangja is előcsengetyűzött volna egy bevágott leckét...
Minden ami volt, ehez az emberhez fűződött, szép,
felragyogó szálakkal, mint egy aranyos háló. És ő
most ezt a hálót tépkedi. Ezt a mindigadó kezet bo-
rítja el gyalázattal...!

Megingott benne a kétkedés.

Lehetséges, hogy ez az ember, aki annyira apja volt, ilyen hangon folyton csak hazudott volna neki?

A szenvedélyek láza után hirtelen roppant fájdalom fogta el.

Mintha megbujva két külön sarokban, két külön ént hordozna belül, melyek lelke után nyúlkálnak, hogy maguknak rántsák. Egyik fele mintha gyűlölni hívta volna a másikat, mely szeretni áradt.

A kettő közt imbolyogva bizonytalan kis hitepallóján, vágyón szakadt ki belőle a szó:

— Ó, bár úgy volna! Bár úgy volna amint mondd...!

Sényi szomorúan válaszolta:

— Ugy van Kázmér. De mivel bizonyítsak?! Fájdalom, nem áll módomban.

Hallgatva mentek tovább, mindketten mélyen befelé fordulva.

A kanyarodónál fiatal erdő fúrta bele durcás fejét az útba. Egy kis nyárfa-növendék átkapaszkodott az árkon, két ágával, melyek fehérek és soványak voltak, mint a serdülő-leány karjai.

Kázmér önkéntelenül utánuk nyúlt, hogy elvonja őket a másik elől. Aztán ő is átlépett az árkon.

A túsó oldalon mindketten megálltak, mintha láthatatlan kezek háritották volna őket vissza. Anélkül, hogy észrevették volna, messze lebódorodtak a szokott ösvényről. Előttük feküdt az alvó mező. A júliusi éj csöndje fölébehajolt, mintha a föld lélegzétvételét hallgatózná. Apró növények földúzzadt kelyhében hangtalanul feszengett a termékenység.

Kis halom előtt álltak, melynek tetején kiszáradt fa ágaskodott. A hold olyan volt fölötte, mint valami karóra szúrt, roppant üveggomb. A fa tövénél vídám nótát pirickélt egy jókedvű tücsök. Bent a redves törzsben halkán percegett a szú.

Valamivel arrább ormóttan kőkolonc nyújtózkodott, mint egy nagy fehér homlok, melyre zöldes haj-

pelyheket fésült a moha. Felső lapján — mintha önmagából eredő világossággal világosodnék — egyetlen szó aránylott:

„*Feltámadunk.*“

A két férfi megütötten állt meg a néma kinyilatkoztatás előtt.

Kázmér arcáról elmúlt a Krisztust-figyelő Tamás rossz leseikédése. Megfeszült, mint akit álltában ér a villám. Csak a szeme tágult rá delejezett nézéssel a sokértelmű betűkre, melyek mintha azért mégis egyetlen-értelmű törvénye volnának a megmérhetetlen mindenségnek. És bent a rejtelmek sarkában mintha hallható zuhanással végigterült volna az egyik én — a hangosabb, a gyűlölködő — nagy, elküzdött harmónia támadt. Egyszerre olyan érzése jött, mintha a dolgok színe mind a kő felé fordulna, mintha az égnek csak azért volna milliárd szeme, hogy mindannyival ezt a szót legelje, mint kifogyhatatlan szerűjét a Végtelen mezejének.

Mélyet lélegzett és újra élővé mozdult.

Albin mellérehorgadt fejfel állt távolabb tőle, — hallgatagon, mint egy kimerített bánya. Olykor — alig látható rándulással — meginogtak a vállai, míg a természet gecsemáni közönnyel ívelt át a szenvedő ember fölött. Több és tisztább mert lenni, mint a környező legjobbak és a megértés nem ért föl hozzá.

Kázmér halkán közeledett. Megérintette a karját, a kőre mutatott. De az ítéletváró az ő arcára nézett, az ő tekintetéből olvasta le a betűk visszalángoló fényét. Feje elvált a mellétől, szelíden nyújtotta kezét:

— Jőjj, hogy ne csak higyj a feltámadt barátságunkban, de tudjál is, ott, ahol adatott!

XXIX.

Kevéssel az alkony leszállta után Vince kibontakozott búvóhelyéről, a közeli erdő bozótjából. Ez az erdő takarta el zöld köpenyegével a nagy éjszaka óta s a környék némaságba ijesztett népe keserű szájjal őrizte az üldözött ember titkát.

A legénynek sikerült kisurrannia a felágaskodott emberek közül, még mielőtt az örökös láncok rájuk kapcsolódtak volna. Az ő lelkén még lüktetett egy kelés. Neki még volt egy nagy számadása idekívül, valakivel. Láttá Erzsébetet kiosonni hazulról az emlékezetes napon. Zamonszky elillanása megmagyarázta neki a többit. És ez a magyarázat nem engedte, hogy fehér vezeklésbe törülje vérontott kezét. Igazságot kellett osztania, mielőtt elfogadhatta volna a maga külön igazságát. Keserülje meg mindnyájuk sorsát a fajtájukból fajzott áruló! Kutyák módjára vesszen, aki láncoskutyát, kóborkutyát csinált belőlük, anélkül, hogy a szomjazott bosszút fenékgig szürcsölhették volna! Pusztuljon a másik három után! Aztán jöhet a börtön; akármí. Hiszen rab volt így is! Fától-fáig üldözött vad. A többiek fölé legalább fedél borult.

Időbe telt, míg nyomára talált Erzsébetnek. Kerves éjszakai bujkálások árán szagolta ki Sényi új otthonát s mikor rálelt: bevette magát a közeli erdőbe, elfeküdt, mint valami koncát-féltő kutya.

Lassan kiismerte a házban uralkodó szokásokat. Tudta hogy a gróf esti sétája órákba telik és most, mikor távozni látta, meglódult benne a cselekvő aka-

rat. Letoppant figyelő helyéről, nekivágott az útnak. Egyetlen görcsösvégű furkót vitt magával, fegyverként. De azt különös gonddal faragta kézhez, napokon át, egy kidőlt fa csonkján ülve. Talpa alatt a kiszaladt föld, felette az idegen ég.

A hányatott élet mozgékonyabbá tette. Halkan, mint toványilalló árnyék, lappangott át a holdsütött helyeken. A bitang idő alatt gondozatlan haja válláig nőtt. Megereszkedett szakála rőt pamatokban folyta keresztül szögletes állát. A hajdani bikaölő erejű leányból vánnyadt torzképet vágott ki: a nyomor.

Az idővel jól kellett most bánnia. Mire a gróf visszajön, legyen kimondva az ámen! Nem mintha félt volna Sényitől, de mert ez volt az egyetlen kaputos ember, aki előtt meghajolt úrgyűlölő dereka.

Óvatosan megkörnyékezte a házat.

Csend omlott ki abból, olyan csend, mint a temetőké. A nyitvahagyott kiskapu tátongva feketéllett, mint halottnak elfittyedt szája. Az ablakok felakadt szeméből égnekfordult egy, a szobában felejtett gyertya fénye.

Meghökkenet egy percre.

Ha hiába jött volna...! Ha nem találná itt, akit keres?

Tompán felmorgott, mint prédáját féltő komondor. Most már egész mellel lépett be az ajtón. Itt kell lenni! Jól nézte ő ezt a házat! Éjjel-nappal volt rá szemel! Híre-tudta nélkül senki el nem hagyhatta, legkevésbé az ő látogatottja!

Jó erősen megmarkolta a dorong bütykét s befordult az udvaron. Aztán megállt, előrefeszülő állal.

A hold bevilágította a néma házat. Valahonnan messziről mocsári békák panaszos éneke hallatszott. Háttal a fehérülő falnak egy lóca állt. Rajta elkalandozott, sápadt arccal: Erzsébet.

Első tekintetre úgy látszott, mintha aludnék. Nagy fekete gyapjúkendő folyt alá vállairól bokájáig,

de a kendő néha megmozdult s egy keskeny kéz fáradtan kinyúlva belőle, végigsimított a födetlenül hagyott homlokon.

Lázadó szemmel szűrte Vince ezt a látványt. Melle kitágult, az elpattanásig. Nyakán az erek megmegugrottak.

Valami örült vígság jött rá. Ordítani szeretett volna! Botját a levegőbe hajigálva megtipratni a földet, vagy öklével főbesujtani önmagát, hogy ne csak lássa: érezze is ezt a percet! A kiegyenlítő bosszúét. Elmúlt nyomoruságok és jövőendő kínok kikészített bérét...

Lefüggő vörös bajusza alatt csúnya mosolyra torzult. A pázsitos föld megdohogott előredobbanó lábai alatt.

Erzsébet a hang fele kapta fejét. Összevont szemöldökei alól — amint a sötétbe figyelt — egyre tábban nyílt el a tekintete. Aztán valami hang szakadt ki a melléből s a következő pillanatban már talpon állt. Egész testében reszketett, mint akit a láz gyötör. Megismerte Vincét.

A legény tompán felröhögött. Magasbalökte a dorongot, úgy, hogy bütyke a végére esett, súlyozónak.

De aztán csak meggondolta. Megint keresztül-szalasztotta a tenyerén.

Igy? Egy szó nélkül..? Mielőtt a hangját hallaná..? Mielőtt látná a halálra rányílt, könnyörgő szemét?

Vince, Vince, lassan a testtel! Ezután — úgy lehet — már csak az akasztófa jön. Ez az egy óra az, amin elédeskedhetik majd.

Leeresztette a botot.

— Ha jól nézem, igen töri a bátorság! Nem ártana most, ha valaki visszaszolgálná a kölcsönt! El-dughatná, ha nem is a kutyapallásra, de valami finomabb helyre!

Felmordult és hátradobta szögletes fejét, úgy hogy rőt hajcsomói ellibbentek.

Bugyogva nevetett, mint valami pocsolyába-merített palack.

Erzsébet a padra feszítette tenyerét. Sápadt arcán kergetősdit játszottak egy látható kín megnyilalló vonalai. Egy gyötrelemé, mely túlhágott pillanatnyi ijedelmén.

— Nem félek, — mondta külöszaggatva az egyes hangokat.

A legény előrehajolt. Hirtelen dühvel hasított át rajta, hogy amaz talán biztonságban hiszi magát tőle..! Talán a multak emlékébe kapaszkodik, mikor mentől hangosabban morgott, annál kevésbé harapott! Azt gondolja talán, hogy most is lábrólveszi!

Nyomatékosan megrázta a dorongot, mintegy jelezve, hogy sok idő mult el azóta! Savószínű szemei fellángoltak, mint az égő mocsár, ahogy mondta :

— Látod ezt a husángot, frájla ? !

És hogy nagyobb nyomatéka legyen, elészökentette :

— Úgy hívják, hogy : *Harminc Ember*. A fajtád legjava ! Azóta maguk alól rágják a rothadt szalmát ! Mit kerestél akkor éjszaka a kastélyban, te dáma ! ?

Erzsébet hajlatlan maradt. Homlokának vértelen fehérjéből előpatakzó tekintettel nézett bele az állattá vadult, kínos paraszt-arcba.

— Mit kerestem.. ? Igen ! Vele voltam ! Megmentettem ! Megfizetett ! — mondta s a melle zihált minden szónál, mintha mázsák terhével birkóznék.

A legény felhördült.

— Majd hát én is.. ! Mindnyájunkért.. !

Két marokkal vállára lendítette a tuskót. És ebben a percben elnyargalt értelmén keresztülvillant a várakozás, hogy : lába elé dobban a lány.. ! Hogy sikoltva fogja átfonni kapaszkodó karjaival s hosszú

bársonyhaját csizmája elé szőnyegezi! Hogy könyörög majd hozzá! Ennek mégis jönni kell egyszer...

Erzsébet azonban ottmaradt állva, mintha összenőtt volna a világsúlyú földdel, mely feketén süppedt a júliusi éjszaka mély tükre alá. Aztán egyszerre szétszakadásig tárta magától mindkét karját. Eszelős mosollyal, az üdvözültek vágyával nézett a legényre:

— Tedd meg Vince! Őlj meg! Üss le! Megáld az Isten!

Ugy lobogott, mint végzetét idéző papnője a fájdalomnak. Válláról a fekete kendő halk zizegéssel a földre hullt s az alatta viselt ruha ráncai mögül kibontakozott egy eltorzult anyatest.

Erzsébet: gyermeket hordott.

Az ember eltámolyodott, mintha a feje húzná. Iromba koponyája elejtett állal, kipattanó szemekkel szegződött előre. Mintha gonosz álmodat látna, elvetette a dorongot s szabadonmaradt ökleivel eszelősen ütni kezdte a saját üstökét.

Aztán égre üvöltött, mint valami megkínzott barom:

— Megvert az Isten! Megvert az Isten!

Hátralódult a falnak, két kezével markolászva a levegőbe, mintha rajta keresztül akarná kitépni az élő testben rejtőző másik eleven testet. A fattyút... Osztyálynak mindig visszaismétlődő gyalázatát! Azt a valamit, ami kicsavarta kezéből a büntető furkót! Ami mozdulatlaná igézte; ami ólmodat öntött tagjaiba, hogy kisujját sem bírta volna fölemelni.

A leány ott állt előtte, megránduló vállal. Kitágult szeme beleáradt a termékeny éjszakába, mely titokzatos nyilallásokkal testesült meg nehéz ölében.

Gyors egymásutánban mintha tüzes kések hasítottak volna át rajta. Majd roppant feszüléssel nyílt el derekának minden csontja.

Egy darabig küszködött vele — az önuralom dacos akaratával — aztán egy felső parancsszó előtt hirtelen

földrehullt, hogy ne legyen több egyszerű eszköznél, melyből a természet nyilatkoztatja ki önmagát.

A titokzatos fájdalom úgy rángatta, mint kéreken guruló gyermekjátékszert. Tompa jajok szakadtak föl a melléből. Eszeveszett könyörgéssel markolt a legény felé. Nehány perc kimondhatatlan távolságra sodorta a sajátmaga régi partjaitól, — volt és lehető dolgoktól. A készülő, parancsoló élet egy szintűre mosott benne mindent, ami ellentét, ellenségesség. A másikon csak egy lélegző embert látott, aki a fájdalomtalan lest egyszerű szabadságában segíthet neki.

Vonagló szájjal istenkedett föl hozzá:

— Vince ! Vince !

A legény gutaütötten nézte. Nehányszor végigtörülte foszlott kabátujjával verejtékes homlokát.

Talán lidérc-nyomás ? Elmúlik és fölébred ott-hon, a kuckóban, a subája tetején ! Talán ivott az este és most félbódultan várja, hogy a bor hemzsegő kis ördögei elcsillapodjanak benne, minden esztendő-átrohanó rémségükkel.

Lehetetlen, hogy mindez igaz volna ! ?

De a könyörgő hangok újból beletéptek, mint vaskarmok.

Nem, nem ! Mindez igaz, rettentő valósággal ! Ez az asszony vajudik itt előtte ! Nagyobb fájdalommal, mint az övé, mint az övék, harminc elkallódott férfiaké. És bűnhődik, kegyetlenebbül, mint ő kieszelte. Minden tagjából egy titokzatos kín áradt felé, mely megtöltötte belső mély megrettenéssel.

Esetlen léptekkel dőcögött melléje. Mint gyermeket a feneketlen feketéjű kút: saját ijedelme delejzte oda a félelmes titokhoz. És ahogy teste a másik test légkörébe ért, — amint közvetlen közelből látta az annyira ismert arcot: gyűlölködő lelkén hirtelen átcsapott a régi ígézet. Ezeknek a szemeknek kiegyengetett útja volt már az ő szívéig ! Otromba, leromlott

testében annyira benne volt már, hogy megránduljon a másik közelétől...!

Még feszengett benne néhány pillanatig a dac. Aztán összerándult. Nagy iromba feje lehorgadt, térdei alácsuklottak és odahullatták a szenvedő mellé.

Elkapta Erzsébet karját. De nem facsarta hátra: hideglelősen két tenyere közé fogta s szájából — mint a lélek félrevert harangja — búgva jajdult elő a hang:

— Mire kellett neked ez... Ez...! Te szegény, buta asszony, te! Hát nem tudod hogy így van, mióta a világ!? Engem elrugtál. Kicsi voltam... A te fajtád fölfelé néz. És mindig ez a vége! Amazok meg mulatnak rajtunk!

Mintha ezzel a beszéddel minden kínját föltépte volna és most várná, hogy lassan vérezzék ki belőle a fájdalom: elhallgatott.

Körülöttük kifeszült a júliusi éjszaka végtelen csöndje s egy percre egybemosta őket, mint két egymásfölé emelt, eleven lépcsőfokot. S mintha ennek a fölhágó létrának végtelen sok, láthatatlan foka következne még fölöttük: sejtelmesen borult rájuk a homály.

Erzsébet rázkódott előbb életre. Pillanatra elszűnt, teremtő gyötrelme újra végignyargalt elítélt testén. Felvetette magát, úgy, hogy száraz ajka a paraszt durva kezéhez ért. Szent vezekléssel nyugodott meg rajta, hogy a következő percben előlről kezdje háborgását:

— Vince segíts! Könyörülj, Vince!

A legény talpraszökött. Elnyujtott nyakán megforgatta zilált fejét, mintha keresné azt, akit irgalomra szólítottak. Mintha idegen lett volna most előtte ez a név és vele minden, ami volt — a visszahozhatatlan múlt, a szomjas gyűlölet — egy idegen, új valaki hangján mondta:

— Ne félj. Itt vagyok. Csak ne félj!

Lehajolt és felemelte a gyötrődöt. Futva indult meg terhével az elhagyott házba.

A küszöbnél utját állta valami. A dorong, amit ölni hozott... Félrerugta. A szobában ledobbant terhével egy bontatlan ágyra.

Éles sikoltással vált el karjáról az asszony.

— Várj! — kiáltott, a szörnyű haragtól háborodottan. — Megyék! Megyék! Hozok valakit! Ne félj semmit! Ha így esett, most már ne félj! Futok. Jövök mindjárt!

Azzal kívül is volt az ajtón. Gyorsabban, mint az utánaküldött sikoltás, robbant ki a kapun. Neki az országútnak!

A város nem esett túlmessze. A fekete utcák fekete árnyékot párologtak ki magukból. Valahonnan elnyujtott ének szüremlett elő.

„Hört's ihr liabn Leitln'n!

Lasst euch sag'n!

Die Uhr hat's Zwölfe g'schlag'n.

Bewahrt das Feuer und das Licht,

Damit ka Unheil g'schieht!

Gelobt sei Jesus Christus...!“

Az éjjeli őr jelezte az órát.

Vince a hang irányába futott. De mikor egy fordulónál csakugyan beleütközött az emberbe, ellökte magától, úgy, hogy az nekiesett a falnak.

Nyurga, fekete férfi volt a német és hihetetlenül sovány. Fejérehúzott kámzsája alól kísértetiesen villogott elő csontokra száradt bőre. Szemei köré mély árkot vont a ráboruló árnyék. Csak a kasza hiányzott a markából!

Néhány lépésről a legény visszaordított rá:

— - - hol lakik?

És a kezével magyarázta, hogy: ki.

A csontváz előregörbítette a mutatóujját, jelezve a házat. Fogatlan ínyével nyikorgósan nevetett.

A legény — mint a fergeteg — szakadt be a házba, velesodorva az asszonyt, aki már megszokta, hogy mindig háborodott-arcú férfiak riasszák ki az ágyból... De a kövér nő nem soká bírta az iramot. Megállt, kifulladt, mint a tömött liba.

Vince sötéten nézett rá.

Kevéssel távolabb, a gyéren világított utcában, egy szekér várt a borkereskedő háza előtt. Két ember éppen zsákot cipelve fordult be a kapun.

A legény szó nélkül saraglyába lódította az asszonyt. A kocsin még egy üres hordó imbolygott. Azt lehajította. Indított.

Mikor a fordulóhoz értek, vad hűhózás csattant utánuk:

— Hé emberek!

— Csendőr!

— Fogjátok meg!

A kárvallottak futottak még egy darabig, aztán magábanyelt mindent a sötétség.

Vince a lovak hátába mart. Azok megriadtak és vágatva iramodtak bele az éjszakai útba. Mire a ház elé értek, összerogyásig volt ember, állat.

A nő puhán kászálódott lefelé. A férfi elvetette magától a gyepült. A két ló megbokrosodva, lobogó sörénnyel rántotta tovább az üres szekeret.

Bent a házban csend várt. Túlnagy csend, melyet olykor vinnyogva szelt át egy élhetetlen kis hang.

Vince a kapunak esett tőle. Képtelen volt többé megmozdulni. Az asszony csak elfogyott mellőle.

Mennyi idő telt így el — percek, vagy egy örökkévalóság — nem tudta. Nem tudott semmit. Csak rezgett, mint egy bolondjában megpendített húr.

Aztán hangok ütődtek hozzá, kétfelől is. Kint az országúton lovak patája dobogott, mintha az alvó föld szívverése volna. A zaj egyre közeledett. S ugyanekkor a füle mellett megszólalt valaki:

— Megvan... A fiú egészséges, de az anyánál elkéstünk. Csak percei lehetnek hátra...

Ettől felordított, mint egy halálrasedzett vad. Feltépte a kaput, kirohant, egyenesen az őrzőjáratot tartó csendőrök lova elé.

Őrjöngve rázta oda nekik az öklét:

— Akasszanak föl! Akasszanak föl! Gyilkos vagyok! Cudar, bitang paraszt vagyok! Megöltem egy asszonyt!

És úgy húzta kezére a bilincset, mint a mátkagyűrűt.

XXX.

Sényi a kapunál elébevágott Kázmérnak.

— Várj, — mondta. — Kissé elő kell készítenem a találkozásra. Nem szabad megijesztenünk...

A fiatalember engedelmesen megállt. Anélkül hogy tudta volna : ugyanott, ugyanúgy, mint kevéssel előbb Vince.

Hallotta a saját szívverését.

Mit fog megtudni ? Micsoda rejtelmeknek megy itt elébe ? Régi bizalma Sényi iránt ugyan visszatért — teljes egészében visszatért — de mégis, úgy érezte, hogy itt valamiféle szörnyűségek várnak rá... Hogy a „bizonyosság“ nem elszüntetni, csak módosítani fogja fájdalmát, melyből minden új energiája sem tudta kigyógyítani.

Egy percre kedve támadt: elfutni innen ezzel az újból föltalált hittel és a bizonytalanoknak sok magát-nyugtató eshetőségével..! Vinni az első szerelem édes illuzióját ! Egy arcot, még abból az időből, mikor nem kellett rejtőzködni, — mikor rányílt mindenkire, mint egy sugármelengette, pompás virágkehely... De ez a gyávaság csak keresztülfutott rajta, mint valami multból kísértő árnyék. Aztán állvamaradt, egyedül, próbátvára új önmagával.

Vége lépteket hallott.

Tudta, hogy Albin és mélyet lélegzett. Fölnézett.

A gróf felindultnak látszott. Arca fakó volt. Éles, mély patkók övezték szemét. Az ő keze után nyúlt, s nála szokatlan sietséggel maga után vonta. Gyors lép-

tei szakadozottá tették a szavát, mely idegenül zörögött, mint egy nagypénteki kereplő.

— Erre, erre! És vigyázz kérlek... *Minden körülmények közt* uralkodnod kell magadon! Az élet erőnkhez szabja a terheket. Aki összerogyik alatta: vagy nem férfi, vagy gyáva.

Kezét a fiatal ember megránduló karjába fűzte.

— Bátorság!

A házban sarkig kifutott ajtók fogadták őket. Belülről erőtlen fény imbolygott ki.

A bejáratnál Sényi elbocsátotta Kázmér karját.

Nagy, homályos szobába értek. A fiatal ember szemébe először a részletek nyomultak be, sajátságos, külön hangsúllyal.

Oldalt egy asztalkán majdnem leégett gyertya... Elnyújtott lánggal pipiskedett a mennyezet felé. Arrább egy széken gonddal összehajtott ruhákat látott. Előtte a padlón két cipő, széjjelborulva. A levegőben éter szaga terjengett. Oldalt egy nagy, fekete ágy állt, mint valami indulásra kész mozdony.

Szeme lassan kapaszkodott föl rajta.

A magasra tornyozott párnák közül eltárgult szemmel nézett rá valaki. Valaki, akit ismert egykor, vagy aki hasonlított egy ismert lényhez...

Az emlék belehasított öntudatába. Ajkai kiáltásra rebbentek. De még mielőtt hangot adhatott volna, egy idegen nő arca nyílt rá a homályból:

— Csöndesen!

És sugott valamit.

Olyan volt mint egy gonosz, örült álmom. És mégis: igaz volt. Egy alig-megkezdett élet gügyögő hangja ütötte rá a hiszem-pecsétet.

Kázmér tenyerébe fődte a szemét. Szinte várta hogy most megnyílik a föld, vagy a mennyezet fog lezuhanni kába fejére, hogy a körülvevő dolgok is beleomoljanak az ő nagy templombontásába. De

semmi sem történt, csak az étterrel megtáplált gyermyaláng nyúlt el hihetetlenül hosszúra.

A próbák pillanatának nehéz csöndje vonult át a szobán.

A fiatalember karjai lehanyatlottak. Megállt szemekkel tekintett Sényire, aki háttal az ágnak támaszkodott. Árnyéka nagy méreteken vetődött rá a gyéren világított falra.

Alig látható gesztussal egyetlen rövid szót intett oda neki : „vége“.

De ez a rövid szó varázslatos hatást gyakorolt. A túlnagy adagban bevett méreg visszafordult. Nem ölt.

Kázmér fölvetette a fejét. Tekintetében kemény sugarakkal igazodott helyre a rugalmas lélek. Már nem támolygott. Nem habozott. Félelme elégett a próbát-állt szenvedés tüzében.

Ő maga kérdezte :

— Ki felel ezért ! ?

Sényi aggódó tekintetet vetett rá.

Vonakodva mondta :

— Kíméld magadat, amitől lehet!

De a fiatal ember visszapattant, mint egy kemény, acélos rugó :

— Tudni akarom !

S ez hogy „*akarom*“, — fénnel hullt ki belőle, mint frissen kiolvadt ércsöpp.

A másik megadólag hajtotta le a fejét. Egy nevet lehelt oda neki. Ez a név ütött, mint a villamos szikra. Végigrázta a vezető test minden idegszálát. Hanem . . . már ellene áramló erőre talált.

A feszültség egy kurta válaszbán csattant ki. Jelző volt. Olyan szó, mely sodrában a lélek egy darabját is veleszakítja. A gyöngédet. Tekintélyekkel bíbelődött. A gyermek kegyeletos, áhítatos lelkét . . . De ami visszamaradt, az mostantól fogva az érett férfi

megküzdött lelke volt. Felszabadult, kemény és ítélkező.

Kázmér a kínok elcsöndesült ágyához lépett.

Az elgyötört asszony esdekelve nézett rá. Elváltozott arcára jóslatos vonásokat vésett rövid, gyilkos anyasága.

Vértelen ajka nyugtalanul rezdült :

— A gyermek . . !

És kezét az első álmába szunnyadt csecsemő felé nyújtotta.

Kázmér megértette a könyörgést. Közelebb jött. Még vívódott. De összeszorította a száját. És összeszorított szájjal, megfeszült önuralommal, melybe beleroppant a lázadó ösztön utolsó tiltakozása is, egyszerűen csak az alvó fiucska fölé hajolt. Karjábavette és magasan feltartotta, úgy, hogy az alvadozó gyertya fénye egybeölelte őket.

S e percben sajátos, megilletődött érzése támadt. Mintha templomban volna . . mintha egy szent Isten-sugárkát tartana a karjai közt. Kicsi, védelemreszorult, megható részét a Végtelenségnek . . . Akinek sorsa ezentúl tőle függ . . . És mintha erről a küldetéséről neki most hangos bizonyosságot kellene tennie . . .

Szája beszédre nyílt. Emelt hangon — minden szót külön odahangsúlyozva egy búcsúzó értelemnek — mondta s úgy mondta mint szószéken a pünkösdi lángra gyulladt pap :

— Én, ittmaradt társa a te megalázott szeplőlenségednek, fölnyíltszemű látója ennek a beteg kornak, ígérem neked, hogy jóváteszem az Apák bűnét. A gyermeked neve nem „Fattyú“. „Uj Generáció“ ! Hiszem, hogy egy tisztultabb Gondolatot termeltél ki megtiport testedből. A szennyet, ami nagydolgok foganásához tapad, majd lemossa későbbi, boldog nemzedékek áldó könnye . . .

Szünetet tartott, de csak hogy annál izzóbban folytassa :

— Rajtaleszek! Elviszem a fiadat messzi, más világrészbe, hogy a bomlás atomjai meg ne fertőzhessék. Az ezrek szájától elvont kenyér helyett, ami az ő számára csak kegyelemkenyér lehetne: kérges munkáskezek fogják nagyra nevelni, míg a várakozó tömegek előtt megnyílik az elérkezett idők kapuja. Akkor majd visszahozom.

Elhallgatott, és megcsókolta az ébredező emberke kicsi arcát.

A gyertya kialudt. A szobába kintről szűrődött be a fény. Fent a júliusi égen megimbolyodott egy nyughatatlan csillag. Hullott, megfutott, aztán megállt az elküzdött asszony fehér homlokán.

A gyermek tagolatlan hangokba gyöngyözött.

A halál némaságát merőlegesen szelte át az élet megváltást ígérő, biztató dala.

G U L Á C S Y I R É N
MUNKÁI

FEKETE VÖLEGÉNYEK

P A X V O B I S

A KÁLLÓI KAPITÁNY

H A M U E S Ő

F Ö R G E T E G

RAGYOGÓ KOVÁCS ISTVÁN

S I N G E R É S W O L F N E R
IRODALMI INTÉZET KIADÁSA

MAGYAR REGÉNYEK

SOROZATA A MAGYAR
SZELLEM ÉS MAGYAR
KÉZ EGYÜTTES, MEG-
ÉRTŐ MUNKÁJÁNAK
RAGYOGÓ EREDMÉNYE

SZERKESZTI
GULÁCSY IRÉN

SINGER ÉS WOLFNER
IRODALMI INTÉZET KIADÁSA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

GULÁCSY IRÉN
TÖRTÉNELMI REGÉNYEI

NAGY LAJOS KIRÁLY

Három kötet

A KÁLLÓI KAPITÁNY

Két kötet

PAX VOBIS

Három kötet

FEKETE VŐLEGÉNYEK

Három kötet

SINGER ÉS WOLFNER
IRODALMI INTÉZET KIADÁSA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ÓSZK

Országos Széchényi Könyvtár

